

Stig Jørgensen og Jørgen Nørgaard

ERSTATNINGSRET

JURISTFORBUNDETS FORLAG

1976

»Erstatningsret«
er sat med Times og trykt i
Winds Bogtrykkeri A/s, Haderslev
Bogbinderarbejdet er udført af
Carl Nielsens Bogbinderi

ISBN 87-574-0750-9

Forord

Den foreliggende bog er udsprunget af behovet for et nyt grundlag for undervisningen i erstatningsret ved Aarhus Universitet. Undervejs opgav vi tanken om en ny udgave af Stig Jørgensen: »Erstatningsret« (2. udg. 1972), som den foreliggende fremstilling derfor erstatter.

Selv om bogen således i første række er tænkt som en lærebog, er der medtaget så mange henvisninger til særligt den nyere retspraksis (indtil 1. april 1976), at fremstillingen også skulle kunne være til hjælp for praktikere. Bogen indeholder ikke så detaljerede litteraturhenvisninger, specielt ikke til ældre litteratur, som Stig Jørgensen: »Erstatningsret«, 2. udg.

Jørgen Nørgaard har skrevet manuskriptet, men vi er begge ansvarlige for bogens indhold.

Århus i august 1976

Stig Jørgensen

Jørgen Nørgaard

Indhold

Kapitel 1.	Emnets afgrænsning	1
1.	<i>Erstatning uden for kontraktsforhold</i>	1
2.	<i>Person- og tingsskade</i>	2
Kapitel 2.	Erstatningsrettens udvikling	4
Kapitel 3.	Erstatningsreglernes formål og funktion	8
1.	<i>Den reparative (genoprettende) funktion</i>	8
2.	<i>Den præventive funktion</i>	9
3.	<i>Erstatningsreglernes funktion i sammenhæng med forsikringsvæsenets udbygning</i>	10
Kapitel 4.	Objektive betingelser for pålæggelse af erstatningsansvar	14
1.	<i>Indledning</i>	14
2.	<i>Skaden skal have ramt en anden end skadevolderen</i>	14
3.	<i>Erstatningsansvar for undladelser !</i>	15
4.	<i>Kan andre end den direkte skadelidte kræve erstatning?</i>	21
4.1.	<i>Tingsskade</i>	22
4.2.	<i>Personskade</i>	24
5.	<i>Objektive ansvarsfrihedsgrunde</i>	24
5.1.	<i>Indledning – retsstridighedslæren</i>	25
5.2.	<i>Nødværge</i>	26
5.3.	<i>Nødret</i>	28
5.4.	<i>Negotiorum gestio</i>	29
5.5.	<i>Samtykke</i>	29
5.5.1.	<i>Udtrykkeligt samtykke til en bestemt skade</i>	29
5.5.2.	<i>Udtrykkeligt samtykke til risiko for skade</i>	30
5.5.3.	<i>Skadelidtes optræden implicerer et samtykke</i>	30
5.5.4.	<i>Accept af risiko</i>	31

Kapitel 5. Culpa	35
1. <i>Indledning</i>	35
2. <i>Forsæt og uagtsomhed</i>	36
3. <i>Hvorledes afgøres det, om en person har handlet uagtsomt?</i>	36
3.1. Den klassiske opfattelse	36
3.2. Kritik af den klassiske opfattelse	36
3.3. Hvorledes afgøres det da, om en person har handlet uagtsomt?	38
3.3.2. Overtrædelse af en forskrift	38
3.3.3. Retspraksis	40
3.3.4. Sædvaner	41
3.3.5. Andre faktorer i uagtsomhedsbedømmelsen	41
3.3.6. Variationer i agtsomhedskravet	45
4. <i>Bevisbyrden</i>	49
5. <i>Afsluttende bemærkninger</i>	49
✓ Kapitel 6. Børns erstatningsansvar	51
1. <i>Indledning</i>	51
2. <i>§ 63, 1. led</i>	52
2.1. Trafikskader	53
2.2. Legeskader	54
2.2.1. Almindelig leg	54
2.2.2. Farlig leg	55
2.2.3. Almindelig leg / farlig leg	55
2.2.4. Skade på udenforstående tredjemænd	56
2.3. Ildspåsættelse	57
2.4. Pifingerskader	57
2.5. Ansvarsforsikringens rolle i relation til § 63, 1. led	58
2.6. Hvor små børn kan man pålægge erstatningsansvar?	60
3. <i>§ 63, 2. led</i>	62
3.1. »Manglende udvikling hos barnet«	63
3.2. »Handlingens beskaffenhed«	63
3.3. »Omstændighederne i øvrigt«	63
3.3.1. Det skadevoldende barn er dækket af en ansvarsforsikring	63

3.3.2.	Det skadevoldende barn er ikke dækket af en an- ansvarsforsikring	64
4.	<i>Barnet i den skadelidtes rolle – egen skyld</i>	66
4.1.	Analog anvendelse af § 63, 1. led	66
4.2.	Analog anvendelse af § 63, 2. led	67
5.	<i>Ansvar for forældre og andre, der har tilsyn med børn</i>	70
5.1.	Ansvar over for tredjemand	71
5.2.	Ansvar over for barnet selv	73
Kapitel 7.	Skærpet ansvar	76
1.	<i>Indledning</i>	76
2.	<i>Motiver for skærpelse af ansvaret</i>	77
3.	<i>Udviklingen i retspraksis</i>	79
3.1.	Skader forvoldt ved udgravninger og piloteringer	80
3.2.	Skader forvoldt ved materielle fejl	82
3.3.	Andre tilfælde	87
3.4.	Forskellige veje mod ansvarsskærpelse	88
3.4.1.	Skærpelse af kravene til agtpågivenheden	89
3.4.2.	Omlægning af bevisbyrden	90
3.4.3.	Ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl	91
Kapitel 8.	Arbejdsgiverens ansvar for ansatte og disses eget ansvar	95
1.	<i>Arbejdsgiverens ansvar – principalansvaret</i>	95
1.1.	Indledning – principalansvarets begrundelse	95
1.2.	Hvem er arbejdsgiveren ansvarlig for?	97
1.3.	Arbejdstagerens handling	99
1.4.	Hvem bærer principalansvaret?	100
1.5.	Den skadegørende handling tilknytning til tje- nesten	102
1.6.	Det offentliges principalansvar	105
2.	<i>Den ansattes eget erstatningsansvar</i>	106
Kapitel 9.	Ansvar for skader voldt af dyr	108
1.	<i>Indledning</i>	108
2.	<i>Mark- og vejfredsloven</i>	108

3.	<i>Danske Lovs regler om ansvar for skader forvoldt af dyr</i>	109
3.1.	D.L. 6-10-2	109
3.2.	D.L. 6-10-3	112
3.3.	D.L. 6-10-5	112
3.4.	D.L. 6-10-4	113
4.	<i>Hundeloven</i>	114
Kapitel 10.	Anden lovgivning om skærpet erstatningsansvar ..	116
1.	<i>Indledning</i>	116
2.	<i>Jernbaner</i>	116
3.	<i>Luftfart</i>	118
4.	<i>Stærkstrøm</i>	119
5.	<i>Atomanlæg (nukleare anlæg)</i>	120
Kapitel 11.	Ansvar for motorkøretøjer	121
1.	<i>Indledning</i>	121
2.	<i>Den geografiske begrænsning</i>	122
3.	<i>Begrebet »motordrevet køretøj«</i>	123
4.	<i>Den ansvarspådragende begivenhed</i>	124
4.1.	<i>Kørselsuheld</i>	124
4.2.	<i>Ekspllosion og brand</i>	127
4.3.	<i>Trafikanter heste bliver sky</i>	127
5.	<i>Fejl ved materiellet – kørselsfejl</i>	128
6.	<i>Egen skyld hos den for motorkøretøjet ansvarlige</i>	130
7.	<i>Hvem bærer præsumptionsansvaret</i>	131
7.1.	<i>Udlånte motordrevne køretøjer</i>	132
7.2.	<i>Udlejede motordrevne køretøjer</i>	133
7.3.	<i>Motordrevet køretøj bestilt til udførelse af et bestemt arbejde</i>	133
7.4.	<i>Motordrevet køretøj indleveret til reparation m.v.</i>	133
7.5.	<i>Motordrevne køretøjer indleveret til opbevaring ..</i>	134
7.6.	<i>Stjålne motorkøretøjer – »ureglementeret« benyttelse af motorkøretøjer</i>	135
8.	<i>Den lovpligtige ansvarsforsikring</i>	135
9.	<i>Processuelle bestemmelser</i>	137

Kapitel 12. Skade og erstatning	138
1. <i>Indledning</i>	138
2. <i>Tingsskade</i>	139
2.1. <i>Værditab</i>	139
2.1.1. <i>Totalskade</i>	139
2.1.2. <i>Delskade</i>	141
2.2. <i>Driftstabs- og afsavns-erstatning</i>	142
2.3. <i>Andre tab</i>	143
3. <i>Personskade</i>	143
3.1. <i>Helbredelsesudgifter</i>	144
3.2. <i>Tabt arbejdsfortjeneste</i>	144
3.3. <i>Invaliditet</i>	147
3.4. <i>Tab af forsørger</i>	149
3.5. <i>Begravelsesudgifter</i>	151
4. <i>Ikke-økonomisk skade</i>	152
Kapitel 13. Ydelser fra tredjemand	155
1. <i>Indledning</i>	155
2. <i>Private forsikringer</i>	156
3. <i>Løn fra arbejdsgiveren</i>	156
4. <i>Pension knyttet til ansættelsesforholdet</i>	157
5. <i>Sociale ydelser</i>	158
5.1. <i>Lovpligtig ulykkesforsikring</i>	158
5.2. <i>Invalidepension</i>	160
5.3. <i>Enkepension</i>	162
5.4. <i>Folkepension</i>	163
5.5. <i>Arbejdsmarkedets tillægspension</i>	164
5.6. <i>Børnetilskud</i>	164
5.7. <i>Sygesikring</i>	165
5.8. <i>Dagpenge</i>	166
5.9. <i>Hjælp efter bistandsloven</i>	168
6. <i>Frivillig, privat hjælp</i>	169
7. <i>Den fremtidige udvikling på området</i>	170
Kapitel 14. Årsagsforbindelse og adækvans	171
1. <i>Indledning</i>	171
2. <i>Adækvansproblemer</i>	174

2.1.	Retspraksis om adækvans	177
2.1.1.	Forløbet frem til initialskaden	178
2.1.1.1.	Tredjemands handling	178
2.1.1.2.	Skadelidtes egen handling	179
2.1.1.3.	Andre tilfælde	179
2.1.2.	Forløbet fra initialskade til følgeskade	180
2.1.2.1.	Sædvanlige følgeskader	180
2.1.2.2.	Usædvanlige følgeskader	180
2.1.2.3.	Tredjemands handling	182
2.1.2.4.	Skadelidtes handling	182
3.	<i>Konkurrerende skadesårsager og beslægtede problemer</i>	183
3.1.	»Normalbaggrunden« – og begrebet en færdig skade	183
3.2.	Konkurrerende skadesårsager	185
3.2.1.	Konkurrence mellem to ansvarsbærende årsagsfaktorer	185
3.2.2.	Konkurrence mellem en ansvarsbærende og en casuel faktor	186
3.3.	Sammensatte skadesårsager	187
3.4.	Sammensatte skadesårsager – men skaden kan opdeles	188
Kapitel 15.	Skadelidtes medvirken	190
1.	<i>Indledning</i>	190
1.1.	Udviklingen i læren om skadelidtes medvirken (egen skyld)	190
1.2.	Afgrænsning af læren om skadelidtes medvirken over for andre erstatningsretlige fænomener	190
2.	<i>Hvorfor har man en almindelig regel om skadelidtes medvirken (egen skyld)?</i>	194
3.	<i>Hvilke momenter indgår ved vurderingen af skadelidtes medvirken?</i>	195
4.	<i>Passiv identifikation</i>	200
5.	<i>Egen skyld-vurderingen, når skadevolderen er ansvarlig efter en strengere regel end culpareglen</i>	203

5.1.	Skadevolderen ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar	204
5.2.	Skadevolderen ansvarlig efter en regel om strikt ansvar	205
6.	<i>Skadelidtes medvirken, når skadelidte som skadevolder ville være ansvarlig efter en strengere regel end culpareglen</i>	206
6.1.	Skadelidte ville som skadevolder være ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar	207
6.2.	Skadelidte ville som skadevolder være ansvarlig efter en regel om strikt ansvar	208
7.	<i>Gensidig skadeforvoldelse</i>	208
Kapitel 16.	Flere erstatningsansvarlige	211
1.	<i>Forholdet over for skadelidte</i>	211
1.1.	Indledning	211
1.2.	Den almindelige regel om solidarisk ansvar	212
1.3.	Undtagelser fra det solidariske ansvar	213
2.	<i>Forholdet mellem de solidarisk ansvarlige indbyrdes – regresproblemet</i>	214
2.1.	Særligt grundlag for regres	214
2.1.1.	Aftale mellem de erstatningspligtige	214
2.1.2.	Sameje og interessentskab	215
2.1.3.	Stærkstrømslovens § 8	215
2.1.4.	Luftfartslovens § 128, stk. 3	215
2.1.5.	Sølovens § 220	216
2.1.6.	Atomansvarslovens §§ 22 og 24	216
2.1.7.	Sølovens § 223	216
2.1.8.	Danske Lovs 3–19–2	217
2.2.	Den almindelige regresregel	217
2.2.1.	Erstatningspligten hviler for begge (alle) de erstatningspligtige på den almindelige culparegel	218
2.2.2.	Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på den almindelige culparegel, for den anden på en regel om præsumptionsansvar	219

2.2.3.	Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på den almindelige culparegel, for den anden på en regel om strikt ansvar	220
2.2.4.	Erstatningspligten hviler for begge de erstatningspligtige på en regel om præsumptionsansvar	220
2.2.5.	Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på en regel om præsumptionsansvar, for den anden på en regel om strikt ansvar	220
2.2.6.	Erstatningspligten hviler for begge de erstatningspligtige på en regel om strikt ansvar	221
3.	<i>Processuelle spørgsmål</i>	221
Kapitel 17.	Forsikringsaftalelovens § 25	223
1.	<i>Indledning – lempelse af erstatningsansvar</i>	223
2.	<i>Skadesforsikring på skadelidtes side – reglen i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt.</i>	225
2.1.	Lempelsesmuligheden, hvor skadevolderen alene er ansvarlig efter culpaeglen	228
2.2.	Skadevolderen ansvarlig efter en strengere ansvarsregel end culpaeglen	231
2.3.	Lempelsesmuligheden, hvor den erstatningspligtiges ansvar alene hviler på D.L. 3–19–2	232
2.4.	Den erstatningspligtige er ansvarlig for andres fejl efter andre regler end D.L. 3–19–2	233
3.	<i>Summaforsikring på skadelidtes side – reglen i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 2</i>	233
Kapitel 18.	Erstatningskravet	235
1.	<i>Pengekrav</i>	235
2.	<i>Kapitalerstatning</i>	235
3.	<i>Erstatningskravets opståen og forfaldstid</i>	235
4.	<i>Forældelse</i>	236
4.1.	Forældelsesfristen	236
4.2.	Afbrydelse af forældelsesfristen	237
5.	<i>Renter</i>	238
6.	<i>Efterbetaling</i>	238

7.	<i>Erstatningskravets stilling i henseende til kreditorforfølgning, overdragelse og arv</i>	239
7.1.	Erstatning for tingsskade	239
7.1.1.	Kreditorforfølgning	239
7.1.2.	Overdragelse	239
7.1.3.	Arv	239
7.2.	Erstatningskrav for personskade	239
7.2.1.	Kreditorforfølgning	239
7.2.2.	Overdragelse	240
7.2.3.	Arv	240
7.3.	Krav på erstatning for ikke-økonomisk skade	241
7.3.1.	Kreditorforfølgning	241
7.3.2.	Overdragelse	241
7.3.3.	Arv	241
	Forkortelsesliste	243
	Lovregister	245
	Domsregister	249
	Stikordsregister	259

KAPITEL 1

Emnets afgrænsning

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 26–50; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 20–24; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 27–42; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 1–8.

1. Erstatning uden for kontraktsforhold

Den foreliggende fremstilling angår som de fleste arbejder, der benævner sig erstatningsret, kun erstatningsansvar *uden for kontraktsforhold* (deliktsansvaret). Det kontraktmæssige erstatningsansvar – erstatningsansvaret *i kontraktsforhold* – behandles ikke.

Det er let at påpege yderpunkter til retfærdiggørelse af sondringen – sælgerens erstatningspligt ifølge købelovens §§ 23–25 ved forsinkelse med levering ctr. erstatningsansvar for personskade i forbindelse med et værtshusslagsmål¹ – men sådanne eksempler bør dog ikke fjerne opmærksomheden fra, at de to regelsæt tjener til at imødekomme det samme retlige behov, jfr. nedenfor under 1.1., og at der findes et vidtstrakt og betydningsfuldt grænseområde mellem de to former for erstatningsansvar, jfr. nedenfor under 1.2.

1.1. Såvel reglerne om erstatning i kontraktsforhold som reglerne om erstatning uden for kontraktsforhold tjener til at fordele den økonomiske risiko mellem de involverede parter for en unormal udvikling af begivenhedsforløbet.

Forskellen er, at uden for kontraktsforhold er det unormale begivenhedsforløb altid uforudset, og pålæggelse af erstatningsansvar er det eneste middel til fordeling af den økonomiske risiko mellem parterne. I kontraktsforhold vil det unormale forløb ofte være forudset i kontrakten og give sig udslag i, at aftalen indeholder bestemmelser om erstatningspligten (som regel i form af klausuler om ansvarsfraskrivelse eller ansvarsbegrænsning), og dertil kommer, at andre beføjelser end blot erstatningsbeføjelsen står til rådighed for fordelingen af risikoen for det unormale begivenhedsforløb – misligholdelsesbeføjelser som retten til at hæve, kræve

1. Sml. Hellner s. 37.

forholdsmæssigt afslag, afhjælpning, omlevering o.s.v.²

1.2. I nogle tilfælde er det ikke blot vanskeligt at trække grænsen mellem de to former for erstatning, men reglerne om erstatning uden for kontraktsforhold har ligefrem opslugt skadesituationer, som principielt hører det andet område til. Eksempelvis omfatter præsumptionsansvaret ifølge færdselslovens § 101 skade på såvel betalende som ikke-betalende passagerer.³

Lægers og tandlægers ansvar for behandlingsskader er et eksempel på den vanskelige grænsedragning. Det er den overvejende opfattelse, at der på disse felter er tale om et erstatningsansvar uden for kontraktsforhold,⁴ men der må her som på andre områder, hvor afgrænsningen volder vanskeligheder, advares mod, at man uden yderligere refleksioner lader den valgte rubricering være afgørende for løsningen af konkrete problemer, hvor sondringen i kontraktsforhold/uden for kontraktsforhold traditionelt spiller en rolle – eksempelvis vedrørende forældelse, bevisbyrdens placering og arbejdsgiveransvarets udstrækning.

2. Person- og tingsskade

Den foreliggende fremstilling behandler kun person- og tingsskade samt skader, der opstår som følge af person- og tingsskade («consequential loss»). Det er disse skadetyper, der betyder mest i praksis, og det er på disse områder det meget væsentlige samspil mellem forsikring og erstatning især spiller en rolle. Man ser ganske ofte ordet integritetskrænkelser anvendt som betegnelse for person- og tingsskade,⁵ men denne betegnelse vil ikke blive brugt i det følgende. For ikke-jurister dækker det at krænke en persons integritet så nogenlunde det modsatte af at tilføje ham person- eller tingsskade, og terminologien er derfor uheldig.⁶

Skade, som indtræder uden sammenhæng med, at nogen lider person- eller tingsskade – såkaldt *almindelig formueskade* – behand-

2. Jfr. *Stig Jørgensen I*, s. 23.

3. Sml. *Hellner* s. 38f. Ansvaret efter færdselslovens § 101 er nærmere omtalt nedenfor under kapitel 11.

4. Sml. *Trolle*: U 1959 B s. 8–9.

5. Se eksempelvis *A. Vinding Kruse* s. 132 f.; *Stig Jørgensen I* s. 20.

6. Jfr. *Hellner* s. 49.

les ikke. Eksempelvis kan nævnes en indehavers tab ved at hans virksomhed bliver udsat for blokade under en arbejdskamp, eller et forsikringsselskabs tab af kunder som følge af beskyldninger mod selskabet for skattesvig.

Tingsskade er *fysisk skade* på fast ejendom og løsøre, herunder dyr. Som nævnt medtages ikke blot de direkte fysiske skader – den nedbrændte fabriksbygning, det beskadigede automobilkarosseri o.s.v. – men tillige de skader (almindelige formueskader), som er en *følge* heraf, eksempelvis driftstab og nedsat handelsværdi.

Personskade er *fysisk skade* på det menneskelige legeme, eksempelvis dødsfald, hjerneskade eller brækkede lemmer. Som eksempel på følgeskader kan her nævnes tabt arbejdsfortjeneste, sveie og smerte samt chok. Under chokskader medtages de tilfælde, hvor kravet om erstatning for chok fremsættes af en person, som ikke har været udsat for fysisk skade, f.eks. en mor, der får et chok ved fra vinduet at se sit barn blive ramt af et automobil ude på kørebanen.⁷

7. Erstatning for chokskader er indgående behandlet af *Trolle* i U 1973 B s. 305 ff som en kommentar til afgørelsen U 1973.451 HD. Problemstillingen og den pågældende dom er nærmere omtalt nedenfor under kapitel 14, 2.1.2.2.

KAPITEL 2

Erstatningsrettens udvikling

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 3–11; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 1–15; Stig Jørgensen: Juristen 1963 s. 301ff; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 15–26.

Som selvstændigt retsinstitut er erstatningsretten i ren form af relativt ny dato. Først omkring midten af det 19. århundrede kan erstatningsret og strafferet betragtes som adskilt fra hinanden.

Idémæssigt har erstatningsretten sin rod i den rationalistiske naturret fra begyndelsen af det 17. århundrede, men allerede tidligere havde den i tilfældig og ufuldkommen form vist sig i den middelalderlige lovgivning, ligesom dens funktion i al fald delvis havde været indeholdt i det tidligere almindeligt anvendte kompositionssystem, hvis bøder kan siges at indeholde både straf og erstatning.

1. Kompositionssystemet – bødesystemet – kendes fra de Tolv Tavlers Lov (ca. 450 f. K.) og i skandinavisk ret fra landskabslovene (11.–13. århundrede e. K.). Kompositionssystemet er det agrariske bondesamfunds ret. Et bondesamfund kan ikke leve i længden med den tidligere enerådende hævnret, og freden må derfor tilgodeses gennem et bødesystem, hvor bødestørrelsen hyppigt fastsættes således, at retsbryderen såvel må kompensere den krænkedes tab som erlægge et beløb til soning af den stedfundne krænkelse.

I kompositionssystemet opererer man ikke med en generel, abstrakt formuleret ansvarsregel. Reglerne er derimod kasuistiske og angår især skade ved direkte vold mod person, skade på husdyr samt ildsvåde.

Ansvarsreglerne er i al fald for så vidt angår deres erstatningsretlige del overvejende baseret på et strikt ansvar. Den krænkede får kompensation både for viljesværk (forsætlige handlinger) og for vådesværk (skader, som skyldes uagtsom adfærd, og hændelige skader).

2. Efterhånden som den centrale statsmagt vokser sig stærkere, således at staten – kongen – har magt til at beskytte borgerne og gennemføre sanktioner over for dem, der bryder loven, udvikles en selvstændig strafferet, som varetages af kongen. I kølvandet heraf dannes langsomt en egentlig erstatningsret. Danske Lov fra 1683 afspejler kun i beskedent omfang denne udvikling. Snarere står Danske Lov med sin principielle opretholdelse af kompositionssystemet som et monument over en retstilstand, man er godt på vej til at forlade.

Tyngdepunktet i reaktionssystemet forskyder sig definitivt fra det kollektive – slægten – mod det individuelle. Det er den enkelte handlende person, der er ansvarlig over for statsmagten for brud på freden med offentlig straf til følge, og ansvarlig over for den enkelte skadelidte for dennes tab med erstatningspligt til følge.

Under påvirkning af kanonisk ret knyttes *strafansvaret* i skandinavisk ret tidligt – til en vis grad allerede under kompositionssystemets dominans – til gerningsmandens subjektive forhold, således at det som hovedregel er en betingelse for at pålægge straf, at der er handlet forsætligt.

En sådan udvikling foregår ikke sideløbende for så vidt angår *erstatningspligten*. Her holder man i skandinavisk ret fast ved det objektive ansvar indtil slutningen af det 18. århundrede, på hvilket tidspunkt omslaget kommer. Det strikte ansvar viger for culpaansvaret – princippet om at skadevolderen kun ifalder erstatningsansvar, hvis han har handlet forsætligt, d.v.s. hvis han har udvist skyld.

Alle de store lovgivningsarbejder fra omkring år 1800 bygger på culpa-reglen som den centrale erstatningsretlige regel – Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten (1794), Code Civil (1804) og Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für das Kaisertum Österreich (1811).

For skandinavisk rets vedkommende finder altså en tilsvarende udvikling sted. Samfundets ændrede struktur tilsiger dette. Efterhånden som samfundslivet gradvis organiseres og specialiseres, bliver hullerne mellem de overleverede kasuistiske regler større og større, og behovet for en generel, abstrakt formuleret erstatningsregel voksende. Dertil kommer, at culpa-reglen passer som hånd i

handske til det borgerligt-liberalistiske samfunds idealer. For disse er det lige velkomment, at den, der ikke lever op til det gennemsnitlige niveau for agtpågivenhed og omhu, ifalder ansvar, og at den, der honorerer disse vanlige krav, på den anden side ikke skal risikere at få sin økonomi ødelagt ved at ifalde erstatningsansvar.

3. I bogen »Das Schuldmoment im römischen Privatrecht« (1867) formulerede den tyske jurist *Jhering* culpareglen i slagordet: Intet onde uden skyld. Men allerede få år tidligere havde man i tysk ret pålagt de nu opdukkede jernbaner strikt ansvar.

Nye produktions- og samfærdselsformer tog fart, og det industrielle produktionssamfund stillede øgede krav til organisation og kapital.

Risikoen for skade blev voldsomt forøget med den nye teknik.

Skadernes størrelse blev forøget, såvel enkeltvis som sammenlagt.

Det ligevægtsforhold, hvorpå den liberale samfundsform og culpareglens risikofordeling hvilede, forrykkedes, bl.a. fordi der dannedes en ny befolkningsgruppe, arbejderbefolkningen, med krav om social tryghed.

Kravene til kvalifikation, organisation og samarbejde skærpedes.

Allerede i slutningen af det 19. århundrede løste man de mest påtrængende af de behov, denne udvikling manifesterede. Udadtil pålagdes virksomhederne støttet på reglen i D.L. 3-19-2 ansvar for deres ansattes fejl, og indadtil skabte man den af arbejdsgiverne finansierede lovpligtige forsikring mod arbejdsulykker.

I de samme år indførtes som nævnt ved lov strikt ansvar for jernbanedrift – hvilket senere er fulgt op med lovregler om strikt ansvar for luftfart og atomanlæg. For motorkøretøjers vedkommende er det i dansk ret aldrig blevet til et strikt ansvar, men man har skærpet culpareglen, således at skadevolderen må bevise, at han har handlet forsvarligt både med hensyn til driften og materiellet, og man er dermed nået ganske tæt til et strikt ansvar.

I 1914 foreslog *Ussing* en generel regel om strikt ansvar for »farlig bedrift«, d.v.s. en regel om strikt ansvar for »ekstraordinære handlinger«, som medførte en »særlig fare« for »udenforstående«. Forslaget har været taget op flere gange siden, men som det nærmere vil

blive omtalt nedenfor under kapitel 7 har de danske domstole ikke været tilbøjelige til at pålægge strikt ansvar i ulovbestemte tilfælde.

Culpareglen er altså stadigvæk den dominerende, almindelige erstatningsregel i dansk ret, men det er ikke ensbetydende med, at erstatningsretten står i stampe. Som det vil blive nærmere omtalt nedenfor i kapitel 3 har de seneste årtiers vældige udvikling af forsikringsvæsenet åbnet nye perspektiver for erstatningsretten. Navnlig ansvarsforsikringens fremkomst og udvikling har betydet meget – så meget, at erstatningsreglerne til en vis grad er blevet det middel, som sikrer den skadelidte erstatning fra skadevolderens ansvarsforsikring.¹

1. Sml. *Hellner* s. 10.

KAPITEL 3

Erstatningsreglernes formål og funktion

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 12–25; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 25–44; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 27–34.

Ved udarbejdelsen af erstatningsretlige lovbestemmelser og ved afsigelse af principielle erstatningsretlige domme må man naturligvis gøre sig klart, hvad man vil opnå, d.v.s. hvilke formål man vil søge at fremme. En sådan stillingtagen nødvendiggør overvejelser over erstatningsreglernes funktion.

1. Den reparative (genoprettende) funktion

Så længe ansvarsgrundlaget er culpa, og det er en sammenligning mellem skadevolderens handling og gennemsnitsborgerens handling i den samme situation, der er afgørende for, om der er handlet culpøst, er det ikke så vanskeligt at hævde, at pålæggelse af erstatningsansvar er en reaktion mod en dadelværdig optræden fra skadevolderens side, på samme måde som straf er en reaktion mod forbrydelse. Pålæggelse af erstatningsansvar indebærer dels en reparation (genoprettelse) af skadelidtes tab, dels en reaktion overfor skadevolderens adfærd, og disse funktioner betragtedes som lige ønskelige, da culpælærens stjerne stod højest, d.v.s. i det 19. århundrede.

I samme omfang som ansvarsgrundlaget bliver et andet – strikt ansvar og et strengere culpaansvar end det traditionelle – bliver det sværere at opretholde den opfattelse, at pålæggelse af erstatningsansvar er samfundets reaktion over for en forvoldt uret. Den reparative funktion består derimod, og der er næppe tvivl om, at denne funktion fortsat betragtes som erstatningsreglernes vigtigste, specielt måske af ikke-jurister.

I et større perspektiv har den reparative funktion ikke blot betydning, når skade *er* sket. Selve bevidstheden om, at erstatningsreglerne generelt tilsigter at genoprette indtrådte skader, skaber *tryghed*. I et samfund, hvor besiddelse af materielle goder er højt værdsat, er det af stor betydning at have erstatningsretlige regler,

der søger at sikre en genoprettelse af forvoldte skader. Erstatningsreglerne får dermed også en *tryghedsskabende funktion*.

Som ovenfor nævnt antastes erstatningsreglernes reparative funktion ikke direkte af en generel skærpelse af ansvarsgrundlaget, men en vis påvirkning sker der dog. Modstykket til *genoprettelsen af skadelidtes tab er overførelsen af tabet til skadevolderen*, og denne overflytning er det jo vanskeligere at begrunde, på jo strengere grundlag skadevolderen drages til ansvar. Dertil kommer, at vel kan nogle skadevoldere bære den tabsoverflytning, der følger med det strengere ansvar og de større skader, fordi deres produktion og deres økonomiske evne er så stor, at de kan pulverisere tabene på linie med deres øvrige driftsomkostninger, men andre skadevoldere har ikke denne mulighed. Erstatningsansvaret kan tvinge den sidstnævnte gruppe af skadevoldere økonomisk i knæ – og hvis skadevolderen er ude af stand til at betale, er erstatningskravet en illusion for den skadelidte, og i samme omfang er erstatningsreglernes tryghedsskabende funktion borte.^{1a} Lidt provokatorisk udtrykt kan man sige, at kun utrygheden er tilbage – den utryghed som er modstykket til, at erstatningsreglerne skærpes og derved gør alle til potentielle skadevoldere, eftersom det ikke længere ubetinget er tilstrækkeligt at leve op til forsigtighedens normalmål.

2. Den præventive funktion

Det er den almindelige anskuelse, at strafferegler opfylder en præventiv funktion. På samme måde er det en overvejende opfattelse, at erstatningsreglerne har en præventiv effekt – om end overbevisningen for så vidt angår erstatningsreglerne næppe har samme styrke.

Som ved straffereglerne sonderer man mellem en *specialpræventiv* og en *generalpræventiv* funktion. Den specialpræventive effekt angives at bero på, at en person, der én gang har pådraget sig erstatningsansvar, i fremtiden vil være mere forsigtig. Den generalpræventive funktion, der antagelig har større betydning, ligger i, at

1a. Ved lov nr. 277 af 26. maj 1976 om erstatning fra staten til forbrydelsers ofre er der skabt mulighed for, at forbrydelsesofre kan få erstattet deres tab af statskassen, hvis gerningsmanden ikke selv kan betale.

risikoen for at pådrage sig erstatningsansvar motiverer folk i almindelighed til større forsigtighed.

Det er generelt svært at verificere udsagn om erstatningsreglernes funktion, men i det omfang, hvori der faktisk betales erstatning, er den genoprettende og den tabsoverførende funktion dog sikker. Den tryghedsskabende og især den præventive effekt er derimod et stort stykke af en trossag.

Den særlige vanskelighed ved den præventive funktion er, at adskillige andre faktorer end risikoen for at ifalde erstatningsansvar påvirker mennesker til forsigtighed, og at disse faktorer ikke lader sig adskille fra hinanden. Frygten for straf, for andre menneskers »moralske dom«, for skyldfølelse ved at have forvoldt andre ulykke, for selv at komme til skade ved den uforsigtige handling, kan være fuldt så motiverende faktorer som frygten for at ifalde erstatningsansvar. Dette gælder så meget desto mere, som alle – selv den mindstbemidlede – har et beredskab i henseende til de netop opregnede faktorer, mens erstatningsreglernes præventive funktion er diskutabel i relation til de (mange) potentielle skadevoldere, som ikke har nogen mulighed for af deres personlige formue at udrede de ofte meget store erstatningsbeløb, der kan komme på tale.

3. Erstatningsreglernes funktion i sammenhæng med forsikringsvæsenets udbygning

Det fremgår af det ovenfor anførte, at erstatningsreglernes reparative og tryghedsskabende funktion efterhånden er blevet truet, og at den tabsoverflyttende effekt i betydeligt omfang må siges at være uønsket – skadevolderen er dog også et menneske. Når dertil kommer, at den præventive funktion er usikker, kunne man vente, at erstatningsretten var på retur.

Dette er imidlertid ikke tilfældet. Ikke blot er *behovet* for økonomisk kompensation for skader stadigt voksende, men der ydes i dag faktisk erstatning for væsentligt flere skader og skadetyper end tidligere.¹

1. Tidligere var det meget almindeligt at tale om »livets risiko«, som den skadelidte selv måtte bære med den følge, at hans tab ikke blev erstattet. I erstatningsretlig henseende er denne risiko blevet stedse mindre. Som eksempel kan det nævnes, at det først er inden for de seneste årtier, man er kommet ind på at give en egentlig

Når erstatningsretten således er blevet »reddet«, skyldes det i første række forsikringsvæsenets udbygning. Et samvirke mellem erstatningsreglerne og forsikringsmulighederne har vist sig at være et virksomt svar på de spørgsmål, som takket være navnlig svenskeren *Ivar Strahls* indsats har været i forgrunden i de sidste årtiers debat: Hvorledes skaffer man effektiv økonomisk kompensation til de personer, som har lidt tab ved personskade eller tingsskade? Hvorledes skaber man tryghed?

For så vidt angår tingsskaderne er det først og fremmest ansvarsforsikringen, der har muliggjort en løsning. I det omfang, skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring, er det ikke ham personligt, men selskabet, der bærer den økonomiske byrde ved ansvarsrets pålæggelse, og skadelidte er i samme omfang sikker på effektiv dækning af sit tab. Ansvarsforsikringens mest iøjnefaldende begrænsning – set ud fra ønsket om at skabe tryghed og genoprettelse – er, at den kun giver dækning, når skadevolderen er erstatningsretligt *ansvarlig*, men denne begrænsning svinder naturligvis i takt med, at skadevolderens ansvar skærpes. På flere vigtige områder har lovgivningsmagten helt bevidst fulgt den fremgangsmåde at kombinere en skærpelse af erstatningsansvaret med en forsikringspligt (lovpligtig ansvarsforsikring), eksempelvis i motorlovgivningen, luftfartslovgivningen, hundeloven og loven om atomansvar.

erstatning for forsinket uddannelse, jfr. *Stig Jørgensen II* s. 248 ff og nedenfor i kapitel 12, 3.2.

Læger har utvivlsomt også tidligere begået fejl under udførelsen af deres virksomhed, men først i dette århundrede er der (trykte) danske retsafgørelser om erstatningsansvar i forbindelse med sådanne fejl.

Det almindelige obligationsretlige princip om at skadelidtes pengemangel er hans egen risiko har længe været dominerende også for så vidt angår erstatning uden for kontraktsforhold, men der er tegn på en vis udvikling også på dette punkt, jfr. den norske højesteretsdom NRT 1967.697, *Nørsgaard*: *Juristen* 1969 s. 239 med note 10 samt nedenfor i kapitel 12, 1.

Muligheden for at opnå erstatning for ikke-økonomisk skade er blevet stedse forbedret. Indtil 1972 var det efter § 15, stk. 1, i ikrafttrædelsesloven en betingelse for at få erstatning for ikke-økonomisk skade, at skadevolderen havde handlet »strafbart« (når der ikke var tale om krænkelse af en andens legeme eller frihed). Efter ændringen i 1972 er det tilstrækkeligt, at skadevolderen har gjort sig skyldig i en »retsstridig krænkelse«, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 12,4.

Gennem en yderligere uddybning af ansvarsforsikringens dækningspligt, således som det er tilfældet navnlig for motoransvarsforsikringen,² kan værnet for de skadelidte gøres meget effektivt på specielle områder.

Ansvarsforsikringen har også stor betydning for personskade, men her gør det sig specielt gældende, at der i dagligdagen forekommer *skader, som ingen er ansvarlig for*, selv ud fra den mest vidtstrakte ansvarsregel – børn kommer til skade i børnehaver og i skoler, husmødre kommer til skade ved anvendelse af elektriske installationer o. s. v.

For sådanne skader, der naturligvis også kan være tingsskader, kan den forsikringsmæssige dækning opnås ved hjælp af tingsforsikringer og personforsikringer, eksempelvis brandforsikring og ulykkesforsikring.

Eftersom dækningspligten for tingsforsikringer og personforsikringer er uafhængig af, at nogen som skadevolder kan gøres ansvarlig for den indtrufne skade, er det klart, at disse forsikringstyper teoretisk set er mere velegnede end ansvarsforsikringen til at varetage genoprettelses- og tryghedsfunktionen. I praksis er situationen imidlertid en noget anden, fordi det trods den vældige udvikling inden for forsikringsvæsenet er teknisk umuligt at forsikre sig mod alle risici.

Der er ingen tvivl om, at forsikring også fremover vil spille en betydelig rolle for erstatningsrettens udvikling. På de områder, hvor en skærpelse af erstatningsansvaret måtte findes ønskelig, kan dette opnås ved indførelse af lovpligtig ansvarsforsikring, og på andre områder – specielt for så vidt angår personskader – vil erstatningsretten måske blive trængt i baggrunden til fordel for tvungne personforsikringsordninger. Ikke blot de private forsikringer vil få betydning for denne udvikling. Også de *socialt forsikringsordninger* – den lovpligtige ulykkesforsikring, folkepension, invalidepension m. v. – vil komme til at øve indflydelse, hvilket i øvrigt må være en selvfølge for en erstatningsretlig udvikling, der sætter hensynet til tryghed på såvel skadelidtes som skadevolderens side i centrum.

2. Jfr. nærmere herom nedenfor under kapitel 11.

Det fremgår af det foregående, at samspillet mellem erstatning og forsikring ikke bare er fremtidsmusik. Forsikring – specielt ansvarsforsikring – har som tidligere nævnt allerede bestemt erstatningsrettens udvikling på brede felter, og på det mere konkrete plan træffer man eksempler både i lovgivning og retspraksis. På det førstnævnte område kan udover de allerede omtalte lovregler nævnes bestemmelserne i myndighedslovens §§ 63 og 64 samt FAL § 25;³ for så vidt angår retspraksis vil påvirkningen fra forsikring til erstatningsretlig afgørelse være kendelig i adskillige af de afgørelser, der vil blive refereret i de følgende kapitler.

3. Jfr. nærmere herom nedenfor under kapitlerne 5, 6 og 17.

KAPITEL 4

Objektive betingelser for pålæggelse af erstatningsansvar

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 51–68; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 45–61; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 43–79 og s. 355–378.

1. Indledning

Når man taler om betingelserne for at pålægge erstatningsansvar, tænker man næsten altid på, om skadevolderen har handlet forsætligt eller uagtsomt, d.v.s. de subjektive betingelser – det som vedrører den individuelle skadevolders personlige forhold.

Før man i en konkret sag giver sig i kast med en undersøgelse af skadevolderens subjektive forhold, er det imidlertid hensigtsmæssigt at få klargjort, om de objektive betingelser for pålæggelse af erstatningsansvar er opfyldt. Har skaden ramt en anden end skadevolderen (jfr. nedenfor under 2)? Kan man ifalde ansvar for en undladelse (jfr. nedenfor under 3)? Kan andre end den direkte skadelidte kræve erstatning (jfr. nedenfor under 4)? Foreligger der en objektiv ansvarsfrihedsgrund (jfr. nedenfor under 5)?

Enhver større redegørelse for erstatningsretlige problemer besværliggøres af afgrænsningsvanskeligheder, hvilket specielt er føleligt på dette område. Grænsen mellem subjektive og objektive betingelser for pålæggelse af erstatningsansvar er på ingen måde skarp, hvilket f.eks. viser sig ved nødværge, der principielt bevirker ansvarsfrihed, men undertiden alene påvirker bedømmelsen af, hvorvidt skadevolderen har handlet uagtsomt. Endvidere har flere af de under 2–5 behandlede problemer tætte berøringsflader med emner, der behandles senere i fremstillingen. F.eks. har spørgsmålet om, hvorvidt andre end den direkte skadelidte kan kræve erstatning, nær sammenhæng med reglerne om adækvans.

2. Skaden skal have ramt en anden end skadevolderen

Umiddelbart kan det virke som en banalitet, at skadevolderen ikke kan få erstatning, hvis skaden rammer ham selv.

I de tilfælde, hvor i første række en anden end den direkte skadevolder er ansvarlig for skaden, kan der dog opstå problemer. Hvis der forvoldes skade på trediemand under en chaufførs kørsel med et automobil, er i første række ejeren af bilen ansvarlig herfor i medfør af præsumptionsansvarsreglen i færdselslovens § 101, jfr. § 104.¹ Kommer chaufføren selv til skade ved kørselsuheldet, er ejeren derimod ikke ansvarlig for denne skade, jfr. nærmere nedenfor under kapitel 11, 4.1.

Det spiller ingen rolle for skadevolderens ansvar, at han familie- eller venskabsmæssigt er knyttet til den skadelidte. Der er eksempelvis intet til hinder for, at den ene ægtefælle kan ifalde erstatningsansvar over for den anden jfr. også herved retsvirkningslovens § 29. Det kan naturligvis navnlig komme på tale at fremsætte et sådant erstatningskrav, hvis skadevolderens ansvar er dækket af en ansvarsforsikring.²

Når virksomhed drives i selskabsform, kan det undertiden være meget vanskeligt at afgøre, om skadevolderen er identisk med skadelidte. Også på dette punkt er problemet især aktuelt, når skaden er dækket af en ansvarsforsikring. At eneindehaveren af et aktieselskab eller anpartsselskab er identisk med selskabet må være givet, men hvorledes er stillingen for en hovedaktionær?³

3. Erstatningsansvar for unkladelser

Det gammeltestamentelige udsagn om, at man ikke er sin broders vogter har gennem tiderne haft betydelig erstatningsretlig gyldighed, eftersom det stedse har været hævdet som en hovedregel, at man ikke ifalder erstatningsansvar for sine unkladelser. Det klassiske eksempel er, at den, der ser en pakke ligge på kørebanen, ikke ifalder ansvar ved at unklade at gribe ind, uanset at det må stå for ham som sandsynligt, at pakkens indhold vil blive beskadiget, hvis han ikke foretager sig noget.

1. Jfr. nærmere herom nedenfor under kapitel 11.
2. I ansvarsforsikringspolicer tages der undertiden forbehold om, at selskabet ikke dækker det erstatningsansvar, den sikrede (d.v.s. skadevolderen) pådrager sig over for visse nærtbeslægtede personer, f.eks. ægtefælle, børn, forældre og søskende, jfr. *Lyngsø I* s. 319. Automobilansvarsforsikringer indeholder ikke sådanne forbehold.
3. Se nærmere *Gomard: Aktieselskabsret*, 2. udg. s. 414 ff.

Et blik på retspraksis viser imidlertid, at der findes talrige og betydningsfulde undtagelser fra udgangspunktet.

3.1

I mange tilfælde er der i lovgivningen optaget regler om, *at bestemte former for virksomhed kun må udøves under iagttagelse af nærmere angivne sikkerhedsforanstaltninger*. Hvis disse foranstaltninger ikke er overholdt, vil vejen til pålæggelse af erstatningsansvar være kort, om end der ikke er tale om nogen form for automatik. Eksempelvis kan nævnes *færdselslovens* regler om signal- og tegngivning (§ 32), om lygteføring (§ 33) og om afmærkning (§§ 95–98),⁴ *fabriksløvgivningens* bestemmelser⁵ om indretning af virksomheder, afskærmning af maskiner og tilsyn med elevatorer, samt *bygningslovgivningens* regler om stilladser⁶ og opførelse og indretning af bygninger.

Lovbestemmelser, der kan danne basis for pålæggelse af erstatningsansvar, kan være detaljeret formulerede med hensyn til handlepligtens karakter, som det f.eks. er tilfældet, når færdselsloven i § 33 giver regler for lygteføring, men der kan også være tale om mere bredt formulerede regler som politivedtægternes bestemmelser om pligt til grusning i tilfælde af glat føre.⁷ Det er klart, at de detaljeret udformede regler indeholder mest vejledning for domstolene, når det skal afgøres, om der foreligger overtrædelse af en handlepligt, og om en eventuel overtrædelse skal medføre erstatningsansvar.

4. I sagen U 1964.184 VLD havde en vognmand forsømt at overholde regler om afmærkning af gods, der rager bagud for køretøjet, men dette fandtes at være uden betydning for uheldets indtræden.
5. Som det også fremgår af den i note 4 omtalte dom. er en overtrædelse af sikkerhedsforskrifter ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der pålægges erstatningsansvar. Se f.eks. afgørelsen U 1967.630 HD, hvor Højesterets flertal antog, at den af fabrikstilsynet konstaterede overtrædelse af sikkerhedsforskrifter ikke kunne antages at have haft nogen indflydelse på den indtrådte arbejdsulykke.
6. Se eksempelvis afgørelsen U 1974.1014 HD, der er nærmere omtalt nedenfor i kapitel 7, 3.2.3.
7. Inden for erstatningsretten taler man i denne forbindelse om *glideskader*. Retspraksis på området er refereret af *Trolle* s. 93–101. Fra de seneste år kan eksempelvis nævnes afgørelserne U 1964.225 HD, U 1964.242 HD, U 1966.285 HD, U 1967.848 HD, U 1968.268 HD, U 1972.208 ØLD og U 1974.670 HD.

3.2

Selv om det ikke direkte er fastsat i lovgivningen, påhviler der visse personer en *almindelig handlepligt*.

Forældre har pligt til at føre tilsyn med deres børn, og en tilsvarende pligt påhviler skoler, børnehaver, dagplejemødre, ferie-kolonier m.v. Disse problemer er nærmere omtalt nedenfor i kapitel 6.5.

Arrangører er forpligtet til at søge arrangementer tilrettelagt og afviklet på en sådan måde, at deltagere og tilskuere hverken selv kommer til skade eller volder skade på tredjemand.⁸

En arbejdsgivers pligt til at sørge for, at hans ansatte arbejder under betryggende sikkerhedsmæssige forhold er ofte udmøntet i egentlige lovforskrifter, jfr. herom ovenfor under 3.1.⁹ Så lidt som på andre områder kan lovforskrifterne imidlertid antages at gøre udtømmende op med pligtens omfang og dermed med erstatningsansvaret. Ved mange retsafgørelser er arbejdsgiveren pålagt ansvar under henvisning til, at der i det konkrete tilfælde ikke er truffet de fornødne skridt til sikring af arbejdstagerne, f.eks. gennem afskærmning eller advarselsskiltning. Eksempelvis kan nævnes afgørelsen U 1975.425 HD, hvor en malersvend, der under arbejdet på en byggeplads styrtede ned i en trappeskakt, fik erstatning hos sin arbejdsgiver, der fandtes ansvarlig for den manglende afskærmning af skakten.

Ikke blot den tilskadekomnes arbejdsgiver kan ifalde ansvar i sådanne situationer. Navnlig andre arbejdsgivere, der samvirker med den skadelidtes arbejdsgiver under udførelsen af en samlet opgave – typisk et byggeri – kan blive erstatningspligtige. Undertiden ifalder den skadelidtes mester og »den anden arbejdsgiver« solidarisk ansvar, som det eksempelvis var tilfældet i den netop anførte

8. Se eksempelvis afgørelsen U 1975.504 HD, hvor en gymnastikhøjskole som arrangør af en ekskursion ved Vesterhavet blev anset ansvarlig for den skade, som forvoldtes ved, at højskolens – voksne – elever tilsmudsede tæpperne i et hotel med olie.

9) Ved afgørelsen U 1966.394 HD fik en tømrersvend, der styrtede ned ad en trappe i et nybyggeri, erstatning af sin mester, der ikke – som påbudt i et regulativ om byggevirksomhed – havde forsynet trappen med rækværk. Se også afgørelsen U 1974.1014 HD.

afgørelse U 1975.425 HD, hvor også bygmesteren blev fundet ansvarlig for den malersvenden overgåede skade; undertiden er det alene »den anden arbejdsgiver«, der må bære ansvaret, se eksempelvis afgørelsen U 1964.1 HD, hvor en muremester blev tilpligtet at betale erstatning til en elektrikersvend, der under opførelsen af en bygning faldt gennem en mangelfuldt tildækket åbning i en etageadskillelse.

Det er ikke blot arbejdstagere, der kan lide skade, hvis der ikke er truffet fornødne sikkerhedsforanstaltninger på en arbejdsplads, f.eks. ved et byggeri. Arkitekter, »andre« arbejdsgivere og andre byggeriet vedkommende personer kan lide skade, og også i disse tilfælde pålægges der ansvar, se f.eks. afgørelsen U 1969.682 HD, hvor en blikkenslagermester fik tilkendt erstatning hos en muremester, der havde undladt at afskærme en trappeåbning.¹⁰

Indehavere af *fast ejendom, veje og andre færdselsbaner* har en almindelig pligt til at vedligeholde den faste ejendom, kørebanen m.v. på en sådan måde, at almenheden ikke udsættes for fare. Retspraksis er streng på dette område.¹¹ Dels stilles der store krav til påpasselighed i forbindelse med vedligeholdelsen, og dels ifalder indehavere hyppigt erstatningsansvar, selv om de har overladt vedligeholdelsen til en selvstændigt virkende tredjemand, som det f.eks. er tilfældet, når en kommune overdrager et vedligeholdelsesarbejde på en offentlig vej til en privat entreprenør. Det sidste spørgsmål – problemet om ansvar for selvstændigt virkende tredjemands fejl – er nærmere omtalt nedenfor i kapitel 7.

10. Byggeriet *uvedkommende* personer har derimod kun i begrænset omfang udsigt til at få erstatning under lignende omstændigheder, jfr. nedenfor under 5.5.4 med note 52.

En arbejdsgiver kan også blive offer for en fejl begået af hans egen arbejdstager. I så fald er arbejdstageren principielt ansvarlig, men et sådant krav fremsættes sjældent – se eksempelvis afgørelsen U 1968.65 HD.

11. Retspraksis på disse områder er detaljeret omtalt hos *Trolle* s. 63–129. Fra de seneste års retspraksis kan nævnes følgende afgørelser:

Veje: U 1967.299 HD, U 1973.1 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1973 B s. 181 f), U 1974.670 HD.

Gader og fortove: U 1965.183 ØLD, U 1966.880 VLD.

Bygninger: U 1974.91 HD, U 1974.816 ØLD, U 1975.463 ØLD. Se også *A. Vinding Kruse* s. 301 ff.

Ved maskiner og dermed ligestillet driftsmateriel er indehaverens ansvar for materialesvigt – og dermed for vedligeholdelsen – særlig strengt. Som omtalt nedenfor i kapitel 7 er culpereglen her så streng, at man kan diskutere, om der ikke foreligger et strikt ansvar.¹²

3.3

Almindelig handlepligt for en person kan også følge af *aftale, særligt offentligt hverv eller autorisation*, f.eks. for vægttere, ledvogtere, vej-mænd, snefogeder og autoriserede installatører.¹³ Også på dette område gælder det, at en udeladelse af at efterkomme handlepligten let – men ikke automatisk – vil føre til pålæggelse af erstatningsansvar.

3.4

En handlepligt behøver ikke at være af generel karakter som i de ovenfor under 3.1–3.3 behandlede forbindelser. En vigtig gruppe af sager vedrørende erstatningsansvar for unkladelse udgøres af de tilfælde, *hvor nogen ved en iøvrigt forsvarlig optræden har skabt en farlig tilstand* uden at foretage det fornødne til forebyggelse af, at den farlige tilstand udløser ulykker og dermed skader. Under redningsaktioner kan det være nødvendigt at advare om, at færdslen er blokeret, eller at der er lagt en stålwire over kørebanen;¹⁴ i forbindelse med udgravninger eller kraner, der svinger ud over vej-

12. Se også A. Vinding Kruse s. 290 ff.

13. Fra retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1932.1114 ØLD og U 1926.166 ØLD. I den førstnævnte sag ifaldt et vagtselskab ansvar for en vægters unkladelse. I den sidstnævnte sag ifaldt en elektro-installatør erstatningsansvar, fordi han ventede 10 dage med at efterkomme en opfordring til at rette en fejl ved en elektrisk jordledning. Dommen begrundedes med, at installatøren havde gjort sig skyldig i et groft brud på de ham ifølge instruks for autoriserede elektro-installatører påhvillende pligter.

I sagen U 1974.830 ØLD blev justitsministeriet pålagt at erstatte den skade, som overgik en person, der blev skubbet omkuld af en fange, der undveg under en fangetransport med en lejet turistbus. Vagtmandskabet havde undladt at træffe de særlige sikkerhedsforanstaltninger, som var nødvendige henset til, at transporten fandt sted i en turistbus, hvis vinduer kunne lukkes op indefra.

14. Sml. afgørelsen U 1967.2 HD (specielt dissensen).

banen, kan det være nødvendigt at opsætte *advarselsskilte*,¹⁵ o.s.v.

Et beslægtet problem afspejles i sagen *U 1973.98 HD* (kommenteret af *Trolle* i *U 1973 B s. 196f*), hvor en gasledning blev overrevet under et af en kommune udført kloakarbejde. Bruddet blev repareret, men den følgende morgen konstateredes gaslugt på stedet. Kommunens folk fik henvendelse herom, men inden en tilkaldt gas- og varmemester havde undersøgt forholdene nærmere, indtraf der en eksplosion med store skader til følge. Det blev herefter konstateret, at der ved kloakarbejdet den foregående dag var sket endnu et brud på gasledningen. Højesteret fandt, at kommunens folk ved henvendelsen om gaslugt måtte have anset det som nærliggende, at der fandt gasudstrømning sted fra yderligere et ved arbejdet forvoldt brud, og kommunen blev herefter fundet erstatningspligtig, da der ikke kunne bortses fra, at omgående afværgelsesforanstaltninger kunne have hindret skadens indtræden.¹⁶

3.5

Som det nærmere vil blive omtalt nedenfor under kapitel 5, spiller det en rolle for vurderingen af, om en skadevolder har handlet culpøst eller ikke, *hvor vanskeligt og bekosteligt det ville have været at afværge eller begrænse skaden*. Dette synspunkt har netop sin største betydning ved ansvar for unndladelser.

Det er klart, at skadevolderen vil få svært ved at blive hørt med et anbringende om vanskeligheden og bekosteligheden ved sikkerhedsforanstaltninger, når det drejer sig om de ovenfor under 3.1. omtalte situationer, fordi afvejelsen af, hvilke foranstaltninger der skal være truffet, for at en virksomhed kan tillades, her *er* foretaget i og med lovbestemmelsens udformning, men specielt i de under 3.4. omtalte tilfælde, hvor handlepligten ofte fødes i øjeblikket, kan det komme på tale at frifinde skadevolderen, fordi sikkerheds-

15. Spørgsmål om ansvar for *undladt advarsel* er et hyppigt forekommende erstatningsretligt problem. Fra de senere års retspraksis kan nævnes afgørelserne *U 1958.1103 HD* og *U 1964.865 ØLD*.

Det er ikke altid tilstrækkeligt til at undgå erstatningsansvar, at man har givet en advarsel. Se eksempelvis afgørelsen *U 1975.713 HD*.

16. Sml. afgørelsen *U 1963.806 HD*.

afværgeforanstaltninger ville være uforholdsmæssigt bekostelige¹⁷ og vanskelige.¹⁸

3.6

Et tilbageblik på de ovenfor under 3.1–3.4 gengivne situationer og afgørelser viser, at det ofte er tilfældigt, om en adfærd karakteriseres som en handling eller som en undladelse – at det alene er et formuleringsspørgsmål. Hvis en bilist pålægges erstatningsansvar i et tilfælde, hvor han henset til de konkrete trafikale forhold har kørt med for stor hastighed, er det så et ansvar, som pålægges, fordi bilisten har kørt for hurtigt, eller ifalder han ansvar, fordi han har undladt at nedsætte hastigheden? Et eksempel som det nævnte – der blot er ét af mange – maner også til varsomhed med at lægge for meget i den ovenfor under 3 refererede hovedregel om, at man ikke ifalder erstatningsansvar for sine undladelser.

4. *Kan andre end den direkte skadelidte kræve erstatning?*

Både ved tingsskade og ved personskade kan det forholdsvis let forekomme, at ikke blot den direkte skadelidte – tingens ejer, respektive den tilskadekomne person – lider et tab. Det kan være et betydeligt økonomisk handicap for et arkitektfirmas indehaver igennem længere tid at måtte undvære en tilskadekomne medarbejder, der er midt i projekteringen af et byggeri, og det kan medføre store økonomiske tab for en fabrikant at måtte undvære varer fra en underleverandør, hvis virksomhed brandskades.

For såvel tingsskader som personskader er det hovedreglen, at *kun den direkte skadelidte – altså ikke den indirekte ramte tredje-*

17. Se eksempelvis afgørelsen U 1949.595 HD, hvor Højesterets flertal frifandt en godsejer, hvis kreaturer var vadet ud på lavt vand og havde beskadiget nogle rejeruser. Flertallet lagde vægt på, at det ville medføre uforholdsmæssig bekostning at opstille og vedligeholde hegn til forebyggelse af en skade som den indtrufne. Ganske karakteristisk for hele problemstillingen vedrørende spørgsmålet om ansvar for undladelse anså det i resultatet dissenterende mindretal det for afgørende, at kreaturerne tidligere havde voldt tilsvarende skader, og at dette var blevet påtalt over for ejeren.

18. Argumentationen er en variant af den nedenfor i dette kapitel under 5 omtalte retsstridighedslære.

*mand – kan få erstatning.*¹⁹ Denne hovedregel har nær sammenhæng med, at der i relationen skadevolder-indirekte skadelidte tredjemand foreligger almindelig formueskade (jfr. herom ovenfor under kapitel 1.2), og at det generelt er vanskeligere at få erstatning for almindelig formueskade end for person- og tingsskade.²⁰ Også adækvanssynspunktet – jfr. nedenfor under kapitel 14 – har formentlig spillet en rolle for hovedregelens udformning og fastholdelse.²¹ I visse tilfælde har den indirekte skadede tredjemand dog krav på erstatning. Nedenfor behandles spørgsmålet i relation til en række typesituationer.

4.1. Tingsskade

Har tredjemand *panteret* i den skadede ting, eller er han indehaver af *anden tinglig ret*, har han en selvstændig ret til erstatning, jfr. analogien af FAL § 54.²²

Hvis tredjemand uden at være ejer af tingen dog *bærer faren for denne*, jfr. herved navnlig købelovens § 17, har han også med støtte i analogien af FAL § 54 en selvstændig ret til erstatning.²³

I overensstemmelse med hovedreglen kan en persons forretningsforbindelser, kunder og kreditorer ikke kræve erstatning af skadevolderen under henvisning til, at sidstnævnte har ødelagt eller beskadiget en skadelidte tilhørende ting. *Den tredjemand, der har en kontraktmæssig ret til partielt at benytte den beskadigede ting – uden besiddelse – vil derimod ofte have en selvstændig ret til erstatning hos skadevolderen*, der således kan komme til at betale erstatning både til tingens ejer (typisk reparationsudgifterne) og til tredjemand. Problemstillingen belyses af afgørelserne U 1940.117 VLD og U 1960.932 SHD. I 1940-afgørelsen søgte et skib erstatning for tidstab hos et andet skib, der havde påsejlet en Statsbanerne tilhørende bro

19. Spørgsmålet er indgående behandlet af *Hellner*: SvJT 1969 s. 322 ff. Se endvidere *A. Vinding Kruse* s. 355 ff og *Stig Jørgensen I* s. 58 ff.

20. Jfr. *Hellner*: SvJT 1969 s. 333.

21. I retspraksis kan man se meget nærtbeslægtede skadetilfælde afgjort henholdsvis som et adækvansproblem og som et spørgsmål om, hvorvidt den skadelidte som værende kun indirekte skadet overhovedet kan få erstatning. Eksempelvis kan nævnes de under 4. omtalte »kabelskader«.

22. Sml. *von Eyben*: »Panterrettigheder«, 5. udg. s. 109; *Lyngsø I* s. 131–33.

23. Sml. *Lyngsø I* s. 133–35.

(og betalt Statsbanerne erstatning for broens beskadigelse); landsretten afviste erstatningskravet. I 1960-sagen, der også angik et tilfælde, hvor et skib havde påsejlet en Statsbanerne tilhørende bro, fik en privatbane erstatning for driftstab hos skibet under henvisning til, at privatbanen havde en overenskomst med Statsbanerne om befodringsret over broen.²⁴ – I sagen U 1958.73 HD²⁵ fik en restauratør ikke erstatning for en ulovlig beslaglæggelse af nogle spilleautomater, der tilhørte en anden restauratør. Landsretten begrundede resultatet med, at han ikke havde en brugsret til spilleautomaterne, mens Højesteret udtalte, at han ikke havde haft »en sådan retlig tilknytning til spilleapparaterne«, at han på grundlag heraf kunne kræve erstatning. Højesterets dom forudsætter tydeligvis en mere vidtgående adgang til erstatning end landsrettens dom.

I praksis har spørgsmålet om tredjemands selvstændige ret til erstatning hos skadevolderen i kraft af et kontraktsforhold mellem tredjemand og den direkte skadelidte navnlig tildraget sig opmærksomhed i de tilfælde, hvor en skadevolder graver et kabel i stykker, påkører en lysmast, bryder en luftledning o.s.v., og ikke blot elektricitetsværket, men tillige en eller flere af dets abonnenter lider skade. Fra dansk retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1938.159 ØLD, U 1959.708 VLD, U 1962.190 VLD, U 1973.844 VLD og U 1976.82 HD. I nogle af afgørelserne er problemet anskuet som et spørgsmål om adækvans, hvilket næppe bidrager til en afklaring.²⁶

Hvis en arbejdstager bliver arbejdsløs – og derved lider et *løntab* – fordi den maskine (værktøj, fabrik m.v.), han arbejder ved, bliver ødelagt af en skadevolder, har arbejdstageren næppe et selvstændigt erstatningskrav overfor skadevolderen, jfr. herved afgørelsen U 1953.1028 HD, som nægtede en chauffør erstatning for dennes

24. Sml. afgørelsen U 1953.205 ØLD.

25. Kommenteret af *Lorenzen* i TfR 1958.346 (bogudgaven s. 229).

26. Sml. de norske og svenske afgørelser NRT 1955.872, NRT 1973.1268, NJA 1966.210 og NJA 1972.598, der forekommer mere gennemarbejdede end de danske domme. – Den seneste danske afgørelse, U 1976.82 HD, der pålægger ansvar for den ved »kabelskaden« forvoldte (mindre) strømafbrydelse, er speciel derved, at den vedrører en situation, hvor de for kabelskaden ansvarlige selv tidligere havde nedgravet det pågældende kabel.

indtægtstab ved at den vogn, han kørte, en tid var til reparation.²⁷

4.2. Personskade

For så vidt angår personskader forekommer det hyppigt, at det er en anden end den direkte skadelidte, der fremsætter erstatningskrav over for skadevolderen, men der er som regel tale om et *afløst krav*, d.v.s. et krav som afledes af – og derfor finder sin begrænsning i – den direkte skadelidte persons krav mod skadevolderen. En arbejdsgiver, der som et led i ansættelsesvilkårene er forpligtet til at udbetale løn til en arbejdstager, selv om denne på grund af arbejdsudygtighed igennem en periode ikke kan udføre sit arbejde, vil således hyppigt kunne kræve den udbetalte løn erstattet af skadevolderen. På tilsvarende vis vil den lovpligtige ulykkesforsikrings udgifter kunne kræves refunderet hos skadevolderen. Disse afledede personskadeerstatningskrav, der, netop fordi de er *afledede*, ikke betyder nogen undtagelse fra hovedreglen, *at kun den direkte skadelidte kan kræve erstatning*, er omtalt nedenfor i kapitel 13.

Selv om en persons efterladte, når de fremsætter krav om erstatning for tab af forsørger, må tåle nedsættelse af deres krav i det omfang, den afdøde findes at have udvist egen skyld, er det formentlig rigtigst at anse de efterlattes krav på erstatning for tab af forsørger som et eksempel på, at tredjemand kan fremsætte et *selvstændigt* krav på erstatning for personskade mod skadevolderen. Erstatning for tab af forsørger er nærmere omtalt nedenfor under kapitel 12.3.4.

I det omfang man måtte tillægge en person erstatning for chok i forbindelse med en anden persons tilskadekomst, foreligger der også et eksempel på, at tredjemand indrømmes et selvstændigt erstatningskrav overfor skadevolderen. Erstatning for chokskader er nærmere omtalt nedenfor i kapitel 14, 2.1.2.2.

27. Dommen er kommenteret af Lorenzen i TfR 1954.316 (bogudgaven s.115). Se endvidere om dommen *H. Bache*: U 1953 B 321f; *Jessen*: U 1954 B 309f; *von Eyben*: TfR 1954.236f; *A. Vinding Kruse* s. 374ff.

5. Objektive ansvarsfrihedsgrunde

5.1. Indledning – retsstridighedslæren

Som nævnt ovenfor i kapitel 2 om den historiske udvikling af erstatningsretten har strafferetten og erstatningsretten fælles oprindelse, og så forskelligt de to discipliner end siden har udviklet sig – også vedrørende væsentlige spørgsmål – er der stadig væk den binding, at såvel pålæggelse af straf som tilkendelse af erstatning er udtryk for, at en handling eller undladelse klassificeres som ikke-tilladt.²⁸ Ofte udtrykker man det således, at handlingen er retsstridig.²⁹

I nordisk erstatningsret er retsstridighedsbegrebet især fremdraget af *Goos* og nordmanden *Getz*, der i sidste halvdel af det 19. århundrede udviklede læren dertil, at man gennem en sammenholdelse af handlingers nytteevne med deres skadeevne skulle kunne opstille de objektive grænser for, hvornår en skadevolder har handlet uforsvarligt.

Som så mange andre ambitiøse forsøg på generelle grænsedragninger står retsstridighedslæren ikke i dag i så høj en kurs som tidligere, men den indeholder i hvert fald det meget værdifulde moment, at den letter forståelsen af, at man ikke kan føre den samme culpamålestok med sig fra livsområde til livsområde – være sig fra professionel arrangørvirksomhed til leg og selskabeligt samvær – ligesom retsstridighedslæren eksempelvis gør det begribeligt, at man ikke behøver at betegne en operation som forsætlig legemsbeskadigelse, hvis lovlighed står og falder med, om der er givet samtykke eller ej, men at lovligheden derimod beror på, at en operations nytteværdi er større end dens farlighed.³⁰

Man kan stadigvæk se retsstridighedslæren anvendt i den ovenfor refererede generelle betydning, d.v.s. som et forsøg på at kortlægge culpabegrebets objektive grænser, men man ser også ordet retsstridighed brugt med den hensigt at udtrykke, at en regel kun bør anvendes i tilfælde, hvor skadevolderens handling er af en grovere, egentlig dadelværdig karakter,³¹ jfr. eksempelvis bestemmelsen i §

28. Jfr. *Hellner* s. 26.

29. Retsstridighedslæren er nærmere omtalt hos *A. Vinding Kruse* s. 45 ff. Af den omfattende litteratur om emnet, der er anført hos *A. Vinding Kruse*, kan navnlig henvises til *Ussing: »Retsstridighed«* (1949).

30. Jfr. *Trolle*: U 1959 B. s. 11.

31. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 59.

15, stk. 1, i lov om ikrafttræden af borgerlig straffelov, hvorefter det er kriteriet, om der er tale om en »retsstridig krænkelse«.³²

Endelig bruges retsstridighedsbetegnelsen ofte »negativt« som en bekvem samlebetegnelse for at en handling/undladelse ikke pådrager ansvar, hvis der foreligger en af de nedenfor omtalte objektive ansvarsfrihedsgrunde (nødværge, nødret, samtykke og negotiorum gestio) – skadevolderen siges i så fald at blive fritaget for erstatningsansvar, fordi han ikke har handlet retsstridigt.

5.2. Nødværge

Ifølge straffelovens § 13, stk 1, er en handling straffri, når den har været »nødvendig for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb«, og handlingen ikke »åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt«.

Hvis en handling på grund af bestemmelsen i § 13, stk. 1, ikke pådrager strafansvar, vil den som absolut hovedregel heller ikke medføre erstatningsansvar, men det må i øvrigt afgøres konkret – uden at man er bundet af den strafferetlige bedømmelse – om en skadevolder kan blive fritaget for at svare erstatning på grund af princippet om nødværge.

Som et eksempel på fritagelse ud fra nødværgebestemmelsen kan nævnes afgørelsen U 1960.205 HD, hvor retten fandt det godtgjort, at en ægtemands ophidselse og optræden overfor hustruen havde givet hende føje til at tilkalde hjælp og havde givet to mænd, som kom hustruen til undsætning, føje til at yde denne hjælp (under forsøget på at hjælpe hustruen opstod der et håndgemæng mellem de tre mænd, og ægtemanden kom til skade). – På et »almindeligt« slagsmål kan nødværgebestemmelsen derimod ikke anvendes, medmindre en af deltagerne undervejs ændrer slagsmålets karakter, f.eks. ved at trække en kniv eller anvende en anden farlig genstand. Ved skader forvoldt under slagsmål vil resultatet – som ved skader indtrådt under børns farlige leg³³ – hyppigt blive en fordeling af

32. Jfr. straffelovrådets betænkning om privatlivets fred, nr. 601/1971 s. 70.

33. Jfr. nærmere nedenfor under kapitel 6, 2.2.2.

skaden ud fra synspunktet egen skyld, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1950.1002 HD og U 1952.312 HD.

Ifølge straffelovens § 13, stk. 3, finder den i § 13, stk. 1, omhandlede regel om nødværge tilsvarende anvendelse på handlinger, som er »nødvendige for på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt, iværksætte en lovlig pågribelse eller hindre en fanges eller tvangsanbragt persons rømning« – princippet om ansvarsfrihed ved *lovlig retshåndhævelse*, hvorunder falder især lovlig udøvelse af politimyndighed og forældremyndighed.³⁴ Den almindelige samfundsudvikling er præget af en stadig mindre grad af tålsomhed overfor såvel politiets som forældres magtudøvelse, hvilket også synes at sætte sig spor i retspraksis, jfr. dommene U 1970.491 HD og U 1974.807 VLD, der begge fastsætter en ret snæver grænse for politiets magtudøvelse.

For så vidt angår både nødværge og lovlig retshåndhævelse kan det tænkes, at den handlende fejlvurderer »angriberens« intentioner (tror, der er tale om alvorligt ment angreb, mens der alene foreligger en spøg) eller dog angrebets farlighed (forveksler en revolver med en vandpistol). Disse erstatningsretlige problemer kan ikke anses for afgjort med bestemmelserne i straffelovens § 13, og afgørelsen må træffes ud fra en konkret bedømmelse,³⁵ under hvilken man rimeligvis vil tilmåle privatpersoner en bredere margin end offentlige myndigheder, eksempelvis politiet.

Den erstatningsretlige ansvarsfrihed baseret på nødværgegrund-sætningen går alene på den skade, der rammer angriberen. Hvis skaden rammer *tredjemand*, vil angriberen (eventuelt den for angrebet ansvarlige, eksempelvis hvor angrebet udøves af en hund) i mange tilfælde blive ansvarlig for den indtrufne skade,³⁶ men også den angrebne vil måske kunne drages til ansvar.³⁷ Det sidstnævnte

34. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 48–49; *A. Vinding Kruse* s. 60 ff. Som eksempler på frifindende afgørelser kan nævnes dommene U 1962.232 ØLD og U 1966.90 HD.

35. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 61 f.

36. Sml. den i TFR 1948.350 refererede svenske afgørelse, hvor Högsta Domstolens flertal pålagde angriberne ansvar for skaden på tredjemand. Mindretallet fri fandt angriberne under henvisning til manglende adækvans – et problem som næsten altid vil være aktuelt i sådanne tilfælde. Spørgsmålet om den angrebnes erstatningspligt blev ikke påkendt under sagen.

37. Sml. gjældskommissionsafgørelsen U 1887.268.

ansvar – som minder om det ansvar, der kan pålægges den reddede ved nødretshandlinger – vil vel navnlig kunne blive aktuelt, hvis der påføres tredjemand skade under lovlig retshåndhævelse udøvet af politiet.³⁸

5.3. Nødret³⁹

Ifølge straffelovens § 14 straffes en ellers strafbar handling ikke, når den var »nødvendig til afværgelse af truende skade på person eller gods, og lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning«.

Normalt foretages nødretshandlinger for at *redde den handlende selv eller hans egne ting*, og det er i sådanne tilfælde uden videre klart, at den »tilfældige« person, som må lægge gods til redningsforanstaltningen, kan kræve erstatning hos den handlende⁴⁰ – at handlingen er en nødretshandling fritager altså ikke generelt den handlende for erstatningsansvar.

I de tilfælde, hvor nødretshandlingen foretages for at *redde en tredjemand eller dennes ting*, må det antages, at erstatningsansvaret for skade på det gods, hvormed redningsforanstaltningen udøves, påhviler den »reddede« tredjemand, ikke den handlende.⁴¹ Der er ikke tvivl om, at den reddede tredjemand er ansvarlig i de tilfælde hvor han har optrådt uforsvarligt i forbindelse med etableringen af den situation, der har nødvendiggjort nødindgrebet, men han antages altså også i øvrigt at være ansvarlig.

De foregående bemærkninger har i første række henblik på den situation, hvor den handlende netop har haft til hensigt at foretage et nødretsindgreb – f.eks. bruger en anden persons tæppe til at kvæle en opstået ild. Herfra er der en glidende overgang til de tilfælde, hvor en handling er foretaget i den hensigt at undgå en skade, uden at den handlende egentlig har haft et nødretsindgreb i tankerne. Afværgehandlinger af denne art kan i sig selv resultere i en skade, og i sådanne tilfælde vil erstatningsansvaret hyppigt blive

38. Sml. *Hellner* s. 62; *A. Vinding Kruse* s. 61.

39. De under 5.3 og 5.4 drøftede problemer er indgående behandlet af *T. Håstad* i bogen »Tjänster uten uppdrag« (1973) s. 137 ff.

40. Sml. *Stig Jørgensen I* s. 49; *A. Vinding Kruse* s. 65–66.

41. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 49; *A. Vinding Kruse* s. 66–67; *Ussing* s. 110 ff.

placeret hos den person, hvis uforsvarlige adfærd har forårsaget den farlige situation og dermed udløst skaden⁴² – hvis der er en sådan person, og hvis denne kan pålægges erstatningsansvar (hvad navnlig børn under en vis alder ikke kan, jfr. nedenfor under kapitel 6, 2.6).⁴³ Det er ikke udelukket at pålægge den handlende ansvar for den ved afværgehandlingen indtrådte skade – eventuelt at lade ham bære en del af skaden selv, hvis det er ham, der kommer til skade – selv om hans handling er motiveret af ønsket om at undgå skade, men det nødrettsagtige formål vil kunne øve indflydelse på bedømmelsen af, om han har handlet culpøst.⁴⁴

5.4. *Negotiorum gestio*

Hvis en handling er foretaget under sådanne omstændigheder, at de almindelige betingelser for udøvelse af negotiorum gestio er opfyldt, vil skadevolderen ikke ifalde erstatningsansvar overfor den person, hvis ejendele han søger at redde under en forsvarligt udført aktion.⁴⁵ Derimod vil den reddede person kunne ifalde erstatningsansvar overfor den handlende, eksempelvis i det tilfælde hvor en person pådrager sig brandsår under arbejdet med at redde en anden ud af et brændende hus.⁴⁶ – Hele problemstillingen minder meget om de ovenfor under 5.3 omtalte nødretssituationer.

5.5. *Samtykke*

5.5.1. *Udtrykkeligt samtykke til en bestemt skade*

Hvis en person har givet samtykke til en bestemt skade – f.eks. givet samtykke til udtrækning af alle sine tænder – er han bundet af dette

42. Se eksempelvis afgørelserne U 1934.444 HD, U 1937.979 ØLD, U 1961.825 VLD og U 1951.1096 ØLD.

43. Se eksempelvis afgørelsen U 1963.303 HD. Problemet er indgående drøftet af *Gomard* s. 74–79.

44. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 49.

Udrykningskøretøjer er ikke undtaget fra muligheden af at pådrage sig erstatningsansvar, fordi deres kørsel finder sted med det formål at redde andre, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1960.866 ØLD og U 1963.940 ØLD.

45. Sml. *A. Vinding Kruse* s. 76–77; *Ussing* s. 59.

46. Sml. *Hellner* s. 63.

47. Problemerne vedrørende samtykke og risikoovertagelse er udførligt behandlet af *Agell: »Samtykke och risktagande«* (1962). Se også *Hellner* s. 64 ff.

samtykke i den forstand, at han ikke kan kræve erstatning for den indtrufne skade, hvis han senere fortryder sin beslutning. Samtykket virker dog kun ansvarsfritagende, hvis det er afgivet frivilligt og af en person, som kunne bedømme konsekvenserne af sit samtykke.⁴⁸ – Det antages almindeligvis, at der ikke kan gives samtykke til drab eller grov legemsbeskadigelse.⁴⁹

5.5.2. Udtrykkeligt samtykke til risiko for skade

Det er naturligvis lettere at overskue rækkevidden af et samtykke til en *bestemt skade* end af et samtykke til *risiko for skade*, men i hvert fald som hovedregel må det antages, at også et samtykke til risiko for skade virker ansvarsfritagende. Kan man give samtykke til, at ens havehus sprænges i luften under en hjemmeværnsøvelse, kan man også give samtykke til, at havehuset udsættes for risiko for at lide denne skæbne.

5.5.3. Skadelidtes optræden implicerer et samtykke

I de ovenfor under 5.5.1 og 5.5.2 behandlede tilfælde har skadelidte udtrykkeligt samtykket i en skade eller dog i risikoen for en sådan. Der kan naturligvis opstå problemer med at fortolke samtykkets rækkevidde, men selve den omstændighed, at der foreligger en *samtykkeerklæring*, gør dog den erstatningsretlige bedømmelse lettere, end det er tilfældet i de situationer, *hvor samtykket til skade eller risiko for skade ligger som noget underforstået i en persons optræden*. Det typiske eksempel på den sidstnævnte situation er deltagere i idrætsgrene som boksning, brydning, judo m.v., hvor det er en del af selve konkurrencen at tilføje andre deltagere fysisk

48. Ved *tingsskader* er det i *aldersmæssig* henseende afgørende, om den pågældende selv råder over den ting, der skades. Som hovedregel skal den pågældende altså være formueretligt myndig, men reglerne om selverhverv m.v. kan føre til et andet resultat. – Ved *personskader* går grænsen formentlig ved den almindelige myndighed, d.v.s. ved det 18. år.

Det vanskeligste problem er spørgsmålet om, hvorvidt den, der har givet samtykke, er blevet orienteret på en sådan måde, at han kan overskue konsekvenserne af sin stillingtagen. Problemet er især betydeligt ved samtykke til operative indgreb; se nærmere *Blicher*: U 1965 B. s. 84 ff (foranlediget af dommen U 1965. 517 VLD) og den dér anførte litteratur.

49. Sml. *Stig Jørgensen I* s. 50; *Stig Jørgensen II* s. 469 ff; *A. Vinding Kruse* s. 69.

smerte.– Det er klart, at en bokser ikke kan få erstatning af modstanderen, selv om han mister arbejdsfortjeneste gennem længere tid efter et reglementeret udført knockout slag. Det vanskelige problem er at afgøre, om det underforståede samtykke også rækker til skader hidført ved slag i strid med boksereglerne. På dette punkt er overgangen til de nedenfor under 5.5.4 omtalte situationer flydende.

5.5.4. *Accept af risiko*

Som det vil være fremgået af det ovenfor under 5.5.1–5.5.3 anførte vil såvel et udtrykkeligt som et underforstået samtykke fra den skadelidte kunne bevirke, at skadevolderen ikke ifalder erstatningsansvar – men et samtykke er der i alle de beskrevne tilfælde tale om.

Hvis den skadelidte ikke har givet samtykke til skade eller til risiko for skade, *men han dog indså eller burde have indset risikoen for at lide skade*, er situationen en anden. Den almindeligt anvendte betegnelse for disse tilfælde er *accept af risiko*, selv om denne benævnelse for så vidt er uheldig, som den med ordet »accept« lægger op til én bestemt løsning (nemlig frifindelse) på det problem, som er omstridt – i hvilket omfang medfører skadelidtes accept af risikoen, at skadevolderen fritages for at ifalde erstatningsansvar.⁵⁰

Der er ikke enighed om, nøjagtigt hvilke typesituationer man skal henføre under betegnelsen accept af risiko,⁵¹ men der er stort set enighed om, at problemerne vedrørende accept af risiko-tilfældene kan tænkes løst ad tre forskellige veje:

50. Spørgsmålet om accept af risikoen hører til de mest omdisputerede i den erstatningsretlige litteratur. Udover Agells og Hellners ovenfor i note 47 omtalte arbejder kan navnlig henvises til *Trolle* s. 428 ff; *samme*: U 1961 B s. 11 ff; *samme*: U 1963 B s. 13 ff; *Stig Jørgensen I* s. 238 ff; *A. Vinding Kruse* s. 70 ff; *Krag Jespersen* s. 107–110; *Bengtsson*: »Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv« (1962); *Karlgren*: »Culpa och Samtycke« (1969); *Lødrup*: Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner nr. 50 (1963).
51. *A. Vinding Kruse* – s. 74 – behandler spørgsmålet om skadelidtes egen risiko for sårbare/kostbare ting som et accept af risiko-problem, mens *Trolle* – s. 433 – tager afstand fra at rubricere dette sidstnævnte problem under accept af risiko.

A. Skadelidtes accept af risikoen kan vurderes som et af de – flere – momenter, der øver indflydelse på bedømmelsen af, *om skadevolderen har handlet culpøst*. Denne betragtningsmåde, hvor man ikke som ved egen skyld-bedømmelsen vægter to personers uagtsomhed mod hinanden, men lader den enes uagtsomhed (skadelidtes) påvirke vurderingen af, om den anden part (skadevolderen) overhovedet har handlet culpøst, lader sig lettest gennemføre, hvis skadevolderen i handlingsøjeblikket er bekendt med skadelidtes accept af risikoen, men metoden kan måske også være brugbar uden for sådanne situationer.⁵² – Det er ikke fjerntliggende at se den nedenfor under kapitel 5, 3.3.6 omtalte ret milde uagtsomhedsbedømmelse ved skader forvoldt under leg, sport og selskabeligt samvær som et udslag af synspunktet accept af risikoen anvendt på den her under A omtalte måde.⁵³

B. Den under A omtalte metode lader sig kun med besvær anvende, hvis ansvarsgrundlaget for skadevolderen ikke er culpa, men strikt ansvar. Dertil kommer, at betragtningsmåden vanskeligt kan undgå at lede til den »alt eller intet-afgørelse«, som i al fald i mange situationer må opleves som utilfredsstillende.

Specielt i tilfælde, hvor skadelidtes accept af risikoen kan vurderes som en uagtsom adfærd, der lader sig sammenligne med skadevolderens adfærd (kommensurable størrelser), kan det være nærliggende at betragte skadelidtes accept af risikoen som *egen skyld, der kan virke nedsættende – men ikke nødvendigvis betyder*

52. Retspraksis giver flere eksempler på, at *uvedkommende* ikke har fået erstatning i situationer, hvor vedkommende personer meget muligt ville have fået det, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1944.760 HD og *Trolle* s. 429–30. Det er næppe frugtbart at anskue situationen således, at den samme handling er culpøs i relation til nogle skadelidte (de vedkommende), men ikke culpøs over for andre skadelidte (de uvedkommende) – det er jo dog den samme handling, det drejer sig om at bedømme, jfr. *Trolle* s. 429. Det er snarere årsagsforbindelses- og adækvanssynspunkter på »skadevoldersiden« samt (og måske navnlig) egen skyld-synspunkter på »skadelidtesiden«, der bevirker, at en uvedkommende person ikke får nogen erstatning eller kun delvis erstatning som skadelidt.

53. Således også *Trolle* s. 258 ff. Sml. *Agell*: »Samtycke och risktagande« kapitel 3–4; *Bengtsson*: »Skadestånd vid sport, lek och sällskapliv«, kapitel 3–5.

*bortfald – på hans krav om erstatning.*⁵⁴ De seneste danske rets-afgørelser om problemet med skader forvoldt under kørsel med en beruset motorvognsfører synes at vise, at praksis nu – efter en del usikkerhed – har lagt sig fast på at vurdere dette, at skadelidte har kørt med en motorvognsfører, om hvem han vidste eller burde vide, at den pågældende var beruset, som et egen skyld-problem, jfr. her-ved navnlig afgørelsen U 1974.86 HD. I sagen U 1974.629 ØLD be-tragtedes det som også som et egen skyld-problem, at den tilskade-komne passager havde kørt med en spirituspåvirket person, der aldrig havde haft førerbevis og manglede kørefærdighed. Afgø-relsen U 1975.890 ØLD er muligvis et eksempel på den samme vurderingsmåde.

C. Den tredje mulighed er at betragte skadelidtes accept af risikoen som en *objektiv ansvarsfrihedsgrund*, hvis tilstedeværelse medfører, at skadevolderen fritages for at ifalde erstatningsansvar. Til illustration af denne løsning kan nævnes den svenske afgørelse NJA 1963.39 HD,⁵⁵ som omhandler et tilfælde, hvor fire unge mennesker sammen arbejdede på en hjemmelavet raket. En af dem blev meget alvorligt skadet ved affyringen. Han krævede derefter erstatning af de øvrige deltagere, der imidlertid blev frifundet under hensyntagen til, at den skadelidte burde have indset faren – en lig-nende sag ville sandsynligvis få det samme udfald ved en dansk dom-stol. Ved farlig leg mellem børn, vil det skadelidte barn som hoved-regel få delvis erstatning (jfr. nedenfor under kapitel 6, 2.2.2), men situationen er også en anden, når voksne personer, der hver for sig kan overskue risikoen, sammen udsætter sig for en fare, sml.

54. Sml. afgørelsen U 1975.504 HD.

A. *Vinding Kruse* – s. 72 f – går ind for, at man i betragtning af den vanskelige grænsedragning mellem de i teksten under A og B beskrevne betragtelsesmåder anskuer problemerne om accept af risiko som et generelt spørgsmål om risiko-fordeling, hvorved man opnår generelt at kunne nå til en fordelingsløsning. Så længe man ikke i dansk ret har indført nogen generel regel om adgang til at lempe en skadevolders ansvar, forekommer det dog betænkeligt at introducere princippet så at sige ad bagdøren ved at lade det gælde i accept af risiko-tilfældene, der som berørt ovenfor i note 51 ingenlunde er skarpt afgrænsede.

55. Dommen er omtalt hos *Hellner* s. 67–68.

afgørelsen ASD 1965.B. s. 98 VLD, hvor nogle personer, der gravede en grøft, i fuld enighed tilsidesatte sikkerhedsforskrifterne, og hvor enken efter den af dem, der blev dræbt ved sammenstyrtningen, ikke kunne få erstatning af arbejdsfællerne.

Accept af risiko *kan* altså på linje med samtykke bevirke, at skadevolderen fritages for erstatningsansvar, men i mange tilfælde – de fleste – vil skadelidtes accept af risiko som nævnt medføre andre og for skadelidte gunstigere løsninger af det erstatningsretlige problem.⁵⁶

56. I arbejdsforhold bør synspunktet accept af risiko kun ganske undtagelsesvis komme på tale, nemlig i de tilfælde, hvor arbejdstageren er ansat specielt med henblik på udførelsen af et farligt arbejde, og denne arbejdets farlighed er taget i betragtning af parterne ved lønfastsættelsen, sml. *Trolle* s. 430.

KAPITEL 5

Culpa

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 69–93; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 62–78; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 43–158; Saxén: Skadeståndrätt s. 7–52.

1. Indledning

Som det fremgår af de foregående kapitler, er det efter dansk ret – som efter de fleste andre retssystemer – hovedreglen, at en person kun pålægges erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold, hvis han har handlet culpøst. *Ansvarsgrundlaget er culpa.*

Det er også fremgået af de foregående kapitler, at dansk ret kender andre ansvarsgrundlag end culpa, men som det senere vil blive omtalt er disse andre ansvarsgrundlag i en vis forstand at betragte som undtagelser fra et generelt culpaprincip. De behandles nedenfor under kapitlerne 7–10.

Normalt fremstilles culpareglen således, at der indtræder ansvar for den skade, som forvoldes ved en retsstridig handling, der kan tilregnes den handlende som forsætlig eller uagtsom.¹

De overfor under kapitel 4 omtalte *objektive betingelser for pålæggelse af erstatningsansvar og omstændigheder, som udelukker ansvar*, gælder generelt, altså også i relation til pålæggelse af culpaansvar. Det tages derfor i det følgende som udgangspunkt, at disse spørgsmål er afklaret, og at problemet følgelig er, om de subjektive betingelser for pålæggelse af ansvar efter culpareglen er opfyldt.² Det er ikke hermed hensigten at give udtryk for, at der på nogen måde kan gennemføres en skarp sontring mellem culpaansvares grundlæggende objektive og subjektive dele. Umuligheden af en sådan sontring er allerede omtalt ovenfor under kapitel 4.1,³ og som det vil fremgå af det følgende, *indgår der endda betydelige elementer af objektiv karakter i culpabegrebets såkaldte subjektive side – spørgsmålet om der er handlet forsætligt eller uagtsomt.*

1. Jfr. Stig Jørgensen I s. 62.

2. Årsagsforbindelsesproblemet behandles nedenfor under kapitel 14.

3. Således eksempelvis også A. Vinding Kruse s. 84; Saxén s. 41.

2. Forsæt og uagtsomhed

I subjektiv henseende er en handling eller undladelse altså culpøs, såfremt den kan tilregnes skadevolderen som forsætlig eller uagtsom.

Inden for strafferetten er fastlæggelsen af forsætsbegrebet et nøgleproblem, fordi der i relation til straffelovsovertrædelser som hovedregel kræves forsæt hos gerningsmanden, jfr. straffelovens § 19. I erstatningsretten, hvor uagtsomhed danner den nedre grænse for tilregnelsen, har det kun ringe interesse at præcisere forsætsbegrebet. Det er fastlæggelsen af grænsen mellem den uagtsomme og den ikke-uagtsomme adfærd, der er erstatningsrettens hovedproblem.

3. Hvorledes afgøres det, om en person har handlet uagtsomt?

3.1. Den klassiske opfattelse

Efter den klassiske culpadeinition har en person handlet uagtsomt, hvis han har undladt at udvise den forsigtighed og omhu – den agtsomhed – som en god familiefader, en bonus pater familias, ville have udvist i den samme situation.

Ifølge denne traditionelle opfattelse bliver det en central opgave for dommeren i en erstatningssag at fastlægge, hvilke overvejelser en almindelig mand – der dog er højest ualmindelig derved, at han aldrig begår fejl – ville have gjort sig, hvis han havde befundet sig i skadevolderens sted i handlingsøjeblikket, og hvad disse overvejelser ville være faldet ud til. Altså en uagtsomhedsbedømmelse, hvor det for den handlende person kendelige og påregnelige bliver trukket i forgrunden, og hvor dette at få sin adfærd bedømt som uagtsom/culpøs ikke blot indebærer den økonomiske byrde, at man skal betale erstatning, men tillige indbefatter en etisk fordømmelse.

3.2. Kritik af den klassiske opfattelse

Den klassiske uagtsomhedsdefinition står og falder med bonus pater figuren. Det er derfor nødvendigt at undersøge denne konstruktions værdi.

Den første grundlæggende svaghed – at bonus pater figuren pr. definition ikke kan begå fejl og derfor netop ikke er en bonus pater – er allerede nævnt. Man kan søge at redde konstruktionen ved at

indføre en sociologisk orienteret standard baseret på spørgsmålet: Hvorledes optræder ordentlige og fornuftige mennesker statistisk set?; men heller ikke denne vej er farbar, da det er almindeligt erkendt, at domstolene ved culpabedømmelsen bør kunne censurere den måde, hvorpå der sædvanligvis handles (jfr. herom nedenfor under 3.3.2.).

Den klassiske opfattelse er fastlagt på et tidspunkt, hvor tilværelsen var overskuelig for den enkelte i den forstand, at han stort set kunne overskue samfundslivet. I dag er specialiseringen så fremskreden, og kravene til viden, uddannelse og færdighed stillet så højt, at det er meningsløst at ville foretage en sammenligning mellem den konkret handlende person og en bonus pater familias. Man kan forsøge at afhjælpe denne mangel ved konstruktionen ved at postulere, at der eksisterer en bonus pater for hvert enkelt livsområde, men det er indlysende, at den klassiske uagtsomhedsopfattelse hermed har mistet sin afgørende kvalitet – enkelheden og klarheden.

Som ovenfor præciseret implicerer den traditionelle uagtsomhedsbedømmelse, at man fæstner sig stærkt ved, hvad der var den handlende bevidst – eller burde være ham bevidst – i handlingsøjeblikket. I en moderne tilværelse, hvor man accepterer farer og risici af en ganske anden størrelsesorden end tidligere, vil det ofte være meningsløst at anstille betragtninger over, hvad der ville være kendeligt og påregneligt for en bonus pater i handlingsøjeblikket. Ved næsten alle handlinger må man være forberedt på, at der kan indtræde skader, og den betænkningstid, der regelmæssigt vil være en forudsætning for, at begreberne kendelighed og påregnelighed skal have realitet, er ofte en illusion. Fastholder man de traditionelle kendeligheds- og påregnelighedskriterier, vil man derfor ofte stå over for det valg, at man enten generelt ganske må opgave den aktivitet, som den handlende har udøvet, eller også må sammenligningen med bonus pater falde ud til, at der ikke er handlet uagtsomt. Det første alternativ er urealistisk, og det andet modsiges af den kendsgerning, at man i dag giver erstatning i langt større omfang end tidligere, jfr. ovenfor under kapitlerne 2 og 3.

3.3. Hvorledes afgøres det da, om en person har handlet uagtsomt?

3.3.1

En forkastelse af den klassiske uagtsomhedsdefinition/culpaopfattelse åbner mulighed for, at det afgørende for uagtsomhedsbedømmelsen ikke bliver en vurdering af det psykiske beredskab hos skadevolderen, men mere en bedømmelse og vurdering af hans handling – altså en klar ændring i retning af objektiv culpabedømmelse.

Selv i den klassiske uagtsomhedslæres mest afdæmpede form kan spørgsmålet om skadevolderens subjektive forhold ikke stilles anderledes end: Handlede han uforsigtigt? – Frigør man sig for den traditionelle opfattelse, kan spørgsmålet formuleres således: Var den måde, hvorpå skadevolderen handlede, den rette?⁴ Det er mere end et spil om ord, hvorvidt spørgsmålet stilles på den ene eller på den anden måde.

Domspraksis synes også at vise, at domstolene ikke i første række søger at afgøre problemet om uagtsomhed eller ikke uagtsomhed gennem en sammenligning mellem skadevolderens adfærd og en (censureret) gennemsnitsadfærd, men i stedet for tager udgangspunkt i, om den handling eller undladelse, der foreligger til pådømmelse, afviger fra et anerkendt handlemønster – et handlemønster, der er fastlagt i lov eller med hjemmel i lov, har fundet udtryk i retspraksis, eller er præciseret i sædvane. Altså en uagtsomhedsfastlæggelse, hvor de enkelte retskilder indgår på sædvanlig vis og i sædvanlig rækkefølge, modsat den klassiske lære, der skyder sædvanen og forholdets natur i forgrunden.

3.3.2. Overtrædelse af en forskrift

På mange områder er menneskelig virksomhed spundet ind i et net af forskrifter, der kan være udtrykt direkte i en lov eller udfærdiget i medfør heraf som anordninger, bekendtgørelser, cirkulærer, reglementer og regulativer. Eksempelvis kan nævnes færdselslovgivningen, fabrikslovgivningen og bygningslovgivningen.

Mange af disse forskrifter har *umiddelbar* betydning for afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt skadevolderen har handlet uagtsomt – som det er behandlet ovenfor i kapitel 4,3 om ansvar for

4. Sml. *Hellner* s. 83.

undladelser. I adskillige tilfælde – som f.eks. i relation til reglen i færdselslovens § 26 om vigepligt – er denne sammenhæng mellem forskriftsovertrædelse og uagtsomhedsbedømmelse så indlysende og så indarbejdet, at den ikke gøres til genstand for nogen refleksion, men af den grund bør det ikke overses, at der altså på mange – og praktisk meget vigtige – områder er opstillet normer for rigtig adfærd direkte i formelle forskrifter. Som *udgangspunkt* bør man ikke søge at korrigere den i sådanne forskrifter foretagne uagtsomhedsvurdering ved hjælp af ræsonnementer bygget på culpabegrebets almindelige struktur.

Som *eksempler* på, at man i retspraksis har tillagt overtrædelse af en forskrift direkte erstatningsretlig betydning, kan nævnes afgørelserne U 1950.746 HD (stilladsregulativ udfærdiget i henhold til bygningsvedtægt), U 1959.59 HD (bekendtgørelse om indretning og brug af mekanisk drevne kraner), U 1960.713 HD (forskrifter fastsat af bygningsmyndigheden), U 1966.394 HD (regulativ for byggevirksomhed) og U 1969.682 HD (regulativ for byggevirksomhed).⁵

Det er imidlertid ikke enhver overtrædelse af en forskrift, der er ensbetydende med, at skadevolderen har handlet uagtsomt:

3.3.2.1

Som bemærket ovenfor under kapitel 4, 1 og 5, vil en nødværgesituation, samtykke, accept af risiko m.v. kunne påvirke bedømmelsen af, om skadevolderen har handlet uagtsomt/culpøst. I sådanne situationer glider culpabegrebets subjektive og objektive momenter ganske over i hinanden.

3.3.2.2

Ikke alle forskrifter har til formål at regulere forsvarligheden af *skadesituationen*, i hvilken forbindelse man ofte taler om den pågældende regels »Schutzzweck«. ⁶ Selve overtrædelsen af en sådan forskrift uden erstatningsretlig relevans medfører ikke, at skadevolderen har handlet uagtsomt. Fra retspraksis kan nævnes af-

5. Sml. A. Vinding Kruse s. 136–42.

6. Jfr. Krag Jespersen s. 110–12; Ussing s. 27; A. Vinding Kruse s. 138–39.

gørelserne U 1967.72 HD (jfr. *Spleth* U 1967 B s. 96), U 1931.86 HD (landsrettens dom) og U 1920.392 HD.⁷

3.3.2.3

En forskriftsovertrædelse medfører ikke erstatningsansvar, hvis overtrædelsen er uden betydning for skadens indtræden, men dette har intet med spørgsmålet om uagtsomhedsbedømmelsen at gøre. Det er et problem om årsagsforbindelse og eventuelt tillige om adækvans, jfr. herom nedenfor under kapitel 14.

Se eksempelvis afgørelserne U 1964.184 VLD, U 1964.434 VLD og U 1967.630 HD.

3.3.2.4

Hvis en person har overholdt de forskrifter for rigtig optræden, som gælder på et område, er der en formodning for, at han ikke har handlet uagtsomt, jfr. herved afgørelserne U 1955.607 ØLD og U 1975.564 HD, men selv en skadevolder, der til punkt og prikke har opfyldt forskrifterne, kan blive ansvarlig, nemlig hvis de konkrete omstændigheder indicerer, at yderligere sikkerhedsforskrifter er påkrævede, jfr. afgørelsen U 1973.877 ØLD.

3.3.3. *Retspraksis*

Det er ikke ualmindeligt at høre retspraksis betegnet som den vigtigste retskilde inden for erstatningsretten, og der er den sandhed heri, at Ugeskrift for Retsvæsen bugner af erstatningsretlige afgørelser, og at man sjældent vil lede forgæves efter en lignende sag.

Til gengæld vil man have svært ved at finde andet end netop en *lignende* sag. Som det vil fremgå af nærværende kapitel, er det en bedømmelse af hele den foreliggende situation, der er afgørende for, om en skadevolder findes at have handlet culpøst, og ikke to

7. Som nævnt i teksten er *Schutzweck*-problemet, om forskriften har til formål at regulere *skadesituationen*. Det er et hermed beslægtet – men ikke identisk – problem, om en regel, der vel har erstatningsretlig relevans, kan påberåbes af *den* skadelidte, som søger erstatning, (eller den kun kan påberåbes af nogle – andre – skadelidte). Se hertil *Stig Jørgensen I* s. 68 og *Krag Jespersen* s. 109 med en omtale af den norske højesteretsdom NRT 1957.590 (TFR 1958.444). Sml. afgørelsen U 1970.403 VLD.

situationer er ganske ens. I en vis forstand er det derfor ikke urimeligt at hævde, at retspraksis har større betydning på et typisk formularpræget område som kaution end inden for erstatningsretten.

3.3.4. *Sædvane*

Navnlig på professionelt betonede områder – specielt inden for håndværk, teknik og industri – vil der, som tiden går, ofte dannes bestemte regler eller principper for rigtig optræden, således at sagkyndige med betydelig grad af sikkerhed kan udtale sig om, hvorvidt der i et konkret tilfælde er handlet forsvarligt. Målet for rigtig optræden er blevet fastlagt ved *sædvane*.

Hvis en skadevolder tilsidesætter en fremgangsmåde, som gennem sædvane har fået status som den rigtige fremgangsmåde, vil hans adfærd ofte blive vurderet som culpøs.⁸ Som eksempler kan nævnes afgørelserne U 1935.663 HD (skorsten ikke indrettet i overensstemmelse med de af Dansk Ingeniørforening offentliggjorte normer) og U 1950.658 HD.

Har skadevolderen anvendt den sædvanlige fremgangsmåde, vil han omvendt normalt blive fritaget for erstatningsansvar, jfr. herved afgørelsen U 1953.198 ØLD. Særlige omstændigheder, f.eks. tidligere indtrådte skader, kan dog indicere en sådan forøget fare for skade, at det ikke er tilstrækkeligt til at undgå erstatningsansvar, at skadevolderen har fulgt den sædvanligt anvendte fremgangsmåde.

Domstolene svinger ikke det blå stempel over enhver sædvane. Selv om syns- og skøns mænd eller andre sagkyndige forklarer, at en fremgangsmåde er den almindeligt anvendte, og at den af fagets udøvere betragtes som korrekt, er domstolene ikke afskåret fra at censurere en sådan sædvane og altså pålægge ansvar.⁹ Uagtsomhed/culpa er ikke et sociologisk begreb, men et normativt. Afgørelsen U 1957.295 HD kan læses som en censurering af en sædvane.

3.3.5. *Andre faktorer i uagtsomhedsbedømmelsen*

Det er givet, at det i første række er overvejelser over en *handlings*

8. Stig Jørgensen I s. 67; A. Vinding Kruse s. 142–46, Saxén s. 26–28.

9. Jfr. Stig Jørgensen I s. 64–65; A. Vinding Kruse s. 144, Saxén s. 27.

farlighed (risikoen for at den medfører skade), *dens skadeevne* (den mulige skades sandsynlige størrelse) og de *foranstaltninger, der kan træffes for at imødegå, at der indtræffer skader* (valg af alternativ, mindre risikabel fremgangsmåde, sikkerhedsforanstaltninger, advarsler m.v.),¹⁰ som har bestemt udformningen af de ovenfor under 3.3.2 og 3.3.4 omtalte – for culpabedømmelsen direkte anvendelige – forskrifter og sædvaner. Færdselslovens regler, eksempelvis reglerne om vigepligt, kan i betydeligt omfang ses som udslag af netop disse synspunkter.

I det omfang, de tre nævnte faktorer er udmøntet i en forskrift eller en sædvane, kan der som tidligere nævnt være gjort udtrykkeligt op med dem, således at uagtsomhedsbedømmelsen alene består i at tage stilling til spørgsmålet: Er forskriften/sædvane overholdt, eller er dette ikke tilfældet? Jo mere præcist en handlingsforskrift er formuleret, jo mere er det sandsynligt, at culpabedømmelsen kan simplificeres på den angivne vis.

En del forskrifter er bredt formuleret som f.eks. færdselslovens § 3, stk. 1, hvorefter »trafikanter skal optræde hensynsfuldt og udvise agtpågivenhed, så at der ikke opstår fare eller forvoldes skade eller ulempe for andre . . .«. Regler af denne karakter viser, at det ikke er tilstrækkeligt at iagttage de specielle regler om vigepligt, svingning, overhaling m.v.,¹¹ men giver i øvrigt ved uagtsomhedsbedømmelsen et betydeligt spillerum til domstolene, der må bedømme den *konkrete* handlings farlighed og skadeevne og de *konkrete* muligheder, som skadevolderen havde for at undgå skade.

Undertiden er der ingen vejledning for uagtsomhedsbedømmelsen at finde i forskrifter, retspraksis eller sædvaner. I sådanne tilfælde er det en helhedsbedømmelse af situationen, som er afgørende for, om skadevolderen skal antages at have handlet uagtsomt – jfr. herved nedenfor under 3.3.6 – *men de gennemsnitligt dominerende faktorer i denne helhedsbedømmelse er handlingens farlighed, handlingens skadeevne og muligheden for at undgå skade*. At disse faktorer spiller en betydelig rolle for uagtsomhedsbedømmelsen fremgår af adskillige af de allerede refererede domme,

10. Jfr. Stig Jørgensen I s. 67 og 74; Hellner s. 74.

11. Jfr. Hellner s. 70.

specielt de ovenfor under kapitel 4.3 og 5 omtalte afgørelser, og vil blive nærmere uddybet nedenfor i kapitel 7 om overgangen mellem culpaansvar og strikt ansvar.

Det er et udtryk for objektivering af uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen, at man mere interesserer sig for *handlingens* farlighed og skadeevne, end for hvad *skadevolderen* indså om farligheden og skadeevnen.¹² Hermed er der ikke taget afstand fra tanken om, at *skadevolderens mulighed for at indse handlingens farlighed* spiller en rolle for uagtsomhedsbedømmelsen,¹³ men der er betydelig forskel på, om man starter med at undersøge, om skadevolderen indså handlingens farlighed, eller man primært analyserer handlingens farlighed og derefter – hvis de konkrete omstændigheder gør det nærliggende – inddrager skadevolderens muligheder for at indse handlingens farlighed.

Som et illustrerende eksempel på, hvorledes flere af de ovenfor under 3.3.2–3.3.5 omtalte faktorer kan glide ind under culpa-bedømmelsen i den samme sag, skal nævnes afgørelsen U 1971.672 VLD:

Danske Andelsslagteriernes Kødfoder og Albuminfabrik, D.A.K.A., udledte spildevand i Kolding Å. Ved en landvæsenskommissionskendelse i 1952 blev det pålagt D.A.K.A. at etablere et rensningsanlæg, der skulle holde forureningen af åen nede på et bestemt niveau. D.A.K.A.'s produktion udvidedes stadigvæk, og siden 1965 forurenede D.A.K.A. åen i strid med landvæsenskommissionskendelsen.

I 1963 erhvervede A et dambrug beliggende ved Kolding Å. På grund af åens forurening tog det stadig længere tid at fodre ørrederne i dambruget op, og i 1967 og 1968 led A tab ved forsinkelse og fordyrelse af ørredopdræt.

Som følge af den stigende forurening og klagerne herover traf D.A.K.A. aftale med A/S Thrige-Titan om etablering af et nyt produktions- og rensningsanlæg. Det nye anlæg blev monteret i begyndelsen af september 1968. Anlægget var imidlertid ikke fær-

12. Hvis en domstol føler sig overbevist om, at skadevolderen indså handlingens farlighed, vil man normalt inddrage dette moment i formuleringen af dommen. Sml. den nedenfor i teksten udførligt gengivne afgørelse U 1971.672 VLD.

13. Jfr. *Hellner* s. 74.

digt og heller ikke afleveret af Thrige-Titan, og det gamle rensningsanlæg benyttedes derfor stadigvæk, således at det nye anlæg blev prøvekørt i nattimerne.

Den 10. september 1968 blev det gamle rensningsanlæg delvis ødelagt ved en brand, og for at undgå driftstab bestemte D.A.K.A.'s ledelse sig for at lade det nye rensningsanlæg indsætte i produktionen straks. Det nye anlæg klarede ikke denne belastning, og urensset spildevand blev i betydeligt omfang ledet ud i åen med den følge, at et meget stort antal fisk i A's dambrug døde.

Vestre Landsret pålagde D.A.K.A. erstatningsansvar med følgende begrundelse:

»Efter det oplyste har sagsøgte [D.A.K.A.] siden 1965 udledet spildevand indeholdende urenheder i et sådant omfang, at der herved er handlet i strid med landvæsenskommissionskendelsen fra 1952. Det må efter den stedfundne bevisførelse . . . videre antages, at Kolding Å herved er blevet forurennet i betydelig grad, ligesom det . . . må antages, at sagsøgernes [A] fiskebestand i årene 1967 og 1968 har haft en mindre vægtforøgelse, end der normalt kunne påregnes, og at der således er påført A et driftstab. D.A.K.A., hvis ledelse har været bekendt med, at spildevandet ikke overholdt de fastsatte normer, og som følgelig burde have forudset, at en sådan retsstridig spildevandsudledning kunne påføre A et tab som det anførte, findes herefter at burde tilpligtes at betale erstatning herfor . . .

Det må endvidere lægges til grund, at fiskedrabet i september måned 1968 var forårsaget af, at der som følge af et uheld under brugen af det nye produktionsanlæg på D.A.K.A.'s fabrik blev udledet betydelige mængder limvand i spildevandsledningen den 10. september 1968. Det nye anlæg var på dette tidspunkt ikke færdigmonteret, men var, inden prøvekøringen var afsluttet, blevet indsat i produktionen efter D.A.K.A.'s ønske for at undgå driftstab, som ellers kunne blive følgen af branden i fabrikkens ekstraktionsanlæg. Efter referatet af mødet den 10. september 1968 og de af Thrige-Titans ingeniører afgivne forklaringer må det antages, at D.A.K.A.'s direktør var klar over, at anlægget ikke var færdigt, og den mulighed, at en mere omfattende brug af det ufærdige anlæg kunne medføre et uheld som det omhandlede, findes at have været så

nærliggende, at D.A.K.A. ved at forlange anlægget taget i brug har pådraget sig erstatningsansvar over for A for følgerne af forureningen. Det er herved taget i betragtning, at D.A.K.A.'s ledelse som ovenfor anført har været bekendt med den gennem de nærmest foregående år stedfundne retsstridige spildevandsudledning og med den risiko, som den frembrød for A's dambrug. Det findes endvidere ikke at kunne fritage D.A.K.A. for ansvar, at forureningen muligvis for en del skyldes mindre hensigtsmæssige foranstaltninger fra Thrige-Titans ingeniørers side, efter at det omtalte uheld med limvandsbeholderen var indtrådt . . .«^{13a}

Uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen støttes såvel på forskriftsovertrædelsen (landvæsenskommissionskendelsen) som på betragtninger over handlingens farlighed og skadeevne og muligheden for at afværge skade (D.A.K.A. kunne have valgt at standse sin drift, indtil enten det nye eller det gamle anlæg var i orden, men man valgte i stedet for at lade A løbe risikoen for et driftstab).

3.3.6. Variationer i agtsomhedskravet

3.3.6.1

Under omtalen af de såkaldte objektive ansvarsfrihedsgrunde – ovenfor under kapitel 4.5. – er det nævnt, at tilstedeværelsen af en sådan ikke behøver at betyde, at skadevolderen er fritaget for erstatningspligt, men som det mindre kan øve indflydelse på vurderingen af, om skadevolderen har handlet uagtsomt. Hvis politiet under pågribelsen af en forbryder skader en tredjemand, vil den vanskelige situation, politiet befandt sig i, kunne påvirke uagtsomhedsbedømmelsen i mildere retning.¹⁴

13a. Om opgøret mellem D.A.K.A. og Thrige-Titan se afgørelsen U 1976.142 HD.

14. En lignende problemstilling eksisterer ved *tjenestepligt* og *lydighedspligt*. Under visse omstændigheder – f.eks. ved fuldbyrdelse af dødsstraf – virker tjenestepligt/lydighedspligt som en objektiv ansvarsfrihedsgrund i egentlig forstand, og i andre tilfælde påvirkes uagtsomhedsbedømmelsen i mildere retning. Se eksempelvis afgørelsen U 1952.655 ØLD, hvor det antoges, at en deltager i en hjemmeværnsøvelse ikke havde udvist væsentlig uagtsomhed ved at køre med en af øvelsesledelsen påbudt nedsat lygteføring, hvorfor han frifandtes for skade på en anden deltager.

3.3.6.2

I professionelle forhold vil uagtsomhedsbedømmelsen være streng,¹⁵ allerede fordi de forskrifter og sædvaner, der bestemmer eller indgår i bedømmelsen, er skabt med henblik på fagets standard, ikke baseret på hvorledes en ikke-faguddannet privatperson bør forholde sig. I de tilfælde, hvor hverken forskrifter eller sædvaner står til rådighed for uagtsomhedsbedømmelsen, vil sammenligningsgrundlaget være fagets dygtige, veluddannede udøvere. Dette er for eksempel lagt til grund i flere sager om lægers erstatningsansvar, se bl.a. afgørelsen U 1968.448 HD.¹⁶

3.3.6.3

Som antydnet ovenfor under kapitel 4, 5.5.4 er uagtsomhedsbedømmelsen relativt mild ved sportsudøvelse, hvad enten denne foregår i konkurrenceform eller som træning.¹⁷ Resultatet kan ses som et udslag af samfundets almindelige interesse i rekreation og sport, og eventuelt som et udtryk for de ovenfor under kapitel 4, 5.5.4 omtalte accept af risiko-synspunkter. De vigtigste afgørelser på området er U 1948.181 HD og U 1958.557 HD.

Regler for sport – eksempelvis fodboldlovene – er på ingen måde betydningsløse for afgørelsen af, om skadevolderen har handlet culpøst, men som det fremgår af sagen U 1948.181 HD vil langt fra enhver overtrædelse af reglerne være ensbetydende med, at der foreligger uagtsomhed i erstatningsretlig henseende.

Den milde uagtsomhedsbedømmelse dækker alene de tilfælde, hvor en deltager forvolder skade på en anden deltager eller en person, der er knyttet til konkurrencens udøvelse, sml. afgørelsen U 1958.557 HD. En arrangørs ansvar for skade på deltagere eller tilskuere er genstand for en sædvanlig uagtsomhedsbedømmelse.

3.3.6.4

Skader forvoldt under selskabeligt samvær antages også at være

15. Om professionsansvar, se *Stig Jørgensen & Wanscher: Juristen* ¹⁹⁶⁷ ~~1968~~ s. 425 ff.

16. Domstolene er imidlertid ikke uden forståelse for, at professionelle må have en vis margen i relation til at være à jour med fagets udvikling, jfr. afgørelsen U 1971.141 HD.

17. Se *Stig Jørgensen I s. 72; Trolle s. 258 ff.*

genstand for en lempelig uagtsomhedsbedømmelse,¹⁸ jfr. afgørelsen U 1949.632 VLD. Det må dog betones, at der kun er ganske få (trykte) retsafgørelser på området, og at det i dag ikke er så almindeligt som tidligere, at forsikringsselskaberne holder skader forvoldt under selskabeligt samvær uden for ansvarsforsikringens dækningsområde, hvorfor der måske ikke er nogen særlig grund til at bedømme skader af den pågældende type mildt.¹⁹

3.3.6.5

Det bevirker ikke i sig selv en mild erstatningsretlig bedømmelse, at skadevolderens handling er foretaget i kådhed. Som eksempler kan nævnes afgørelserne U 1946.176 ØLD og U 1961.1102 ØLD.

3.3.6.6

Som nævnt ovenfor i kapitel 4,5.5.4 (med note 52) indeholder retspraksis flere eksempler på, at en uvedkommende ikke har fået (fuld) erstatning i tilfælde, hvor en vedkommende person meget muligt ville have fået det. På det anførte sted i kapitel 4 tages der afstand fra tanken om at anskue situationen således, at den samme handling er uagtsom i relation til nogle skadelidte, men ikke uagtsom over for andre, og det anbefales at betragte problemstillingen ud fra synsvinklen egen skyld hos skadelidte. Retspraksis indeholder imidlertid enkelte afgørelser, der synes at inddrage sondringen vedkommende/uvedkommende under uagtsomhedsbedømmelsen, jfr. dommene U 1944.760 HD og U 1964.664 VLD.

Et beslægtet problem foreligger i de tilfælde, hvor en tilskadekommen person ikke får (fuld) erstatning, fordi han kendte eller burde kende en tings uforsvarlige tilstand, f.eks. som lokal trafikant var eller burde være bekendt med en vejs manglende vedligehold-

18. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 72; *Trolle* s. 262f. Den milde uagtsomhedsbedømmelse gælder kun, hvis skaden rammer en person, som er deltager i det selskabelige samvær. Det spiller også en rolle for uagtsomhedsbedømmelsen, hvor og under hvilke former det selskabelige samvær finder sted, sml. afgørelsen U 1965.242 HD og *Trolles* kommentar hertil i U 1965 B. s. 235 f.

19. Sml. *Bengtsson: Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv* s. 200 ff. *Bengtsson* påpeger i det pågældende arbejde, at det samme argument kan anføres mod en lempelig uagtsomhedsbedømmelse ved sportsskader.

delse. Hvis der i sådanne situationer ikke skal ydes (fuld) erstatning, bør erstatningen bortfalde eller reduceres under henvisning til egen skyld hos skadelidte, ikke med den begrundelse at skadevolderen ikke har handlet uagtsomt.²⁰ Sml. afgørelserne U 1953.45 HD, U 1965.183 ØLD og U 1966.652 ØLD.

3.3.6.7

Som nævnt ovenfor under 3.3.1 er det afgørende for uagtsomhedsbedømmelsen ikke så meget en vurdering af det psykiske beredskab hos skadevolderen, som en bedømmelse og vurdering af hans handling, og det følger heraf, at man ikke frifinder en ellers normalt udrustet skadevolder, fordi hans adfærd skyldes træthed, uoplagt-hed, et øjeblikks distraktion m.v.²¹

Problemet er vanskeligere, hvis der hos skadevolderen foreligger særlige forhold af fysisk eller psykisk karakter, som mere eller mindre permanent placerer den pågældende i en »underlegen« position.

Psykisk afvigende personer er principielt ansvarlige efter samme regler som normale personer. En skadevolders ansvar kan dog ned-sættes eller bortfalde, hvis han var ude af stand til at handle fornuftsmæssigt, og hvis et bortfald eller en reduktion af ansvaret findes rimeligt efter omstændighederne, herunder bl.a. skadevol-derens sindstilstand, handlingens beskaffenhed og muligheden for at få tabet erstattet hos andre, herunder en eventuel forsikring eller medskadevoldere. Hvis den pågældende ved misbrug af beruselsesmidler eller på lignende måde forbigående har hensat sig i en tilstand, hvori han er ude af stand til at handle fornuftsmæssigt, er en lempelse af erstatningsansvaret udelukket, jfr. i det hele myndig-hedslovens § 64. – Domstolene har ikke været meget tilbøjelige til at lempe en skadevolders erstatningsansvar i henhold til § 64.²²

Den trykte retspraksis indeholder kun meget få afgørelser ved-rørende skader forvoldt af skadevoldere med *fysiske defekter* som

20. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 70.

21. Noget andet gælder begribeligvis, hvis man i en katastrofesituation fastholder en læge på hospitalet, selv om han allerede har været på vagt i måske et døgn uden søvn.

22. Jfr. *Borum: Personretten*, 3. udg. s. 149; *Ernst Andersen: Personret* s. 75.

f.eks. blindhed, døvhed og lamhed. Som skadevoldere vil personer med de nævnte fysiske handicap formentlig blive bedømt efter samme målestok som normalt udrustede personer.²³ – Derimod er det tænkeligt, at uagtsomhedsbedømmelsen bliver en anden – d.v.s. en mildere – i de tilfælde, hvor de pågældende personer lider skade, altså en mild egen skyld-bedømmelse. Se hertil afgørelserne U 1950.360 HD og U 1958.638 ØLD²⁴ og reglen i færdselslovens § 3, stk. 2.

4. *Bevisbyrden*

Det er skadelidte, som har bevisbyrden for, at skadevolderen har handlet uagtsomt – i den forstand, at skadelidte må sandsynliggøre, at den måde, hvorpå skadevolderen handlede, ikke var den rette.

Som det vil være fremgået af det foregående, er uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen imidlertid en helhedsvurdering, og det er derfor ikke ganske dækkende generelt at udtale, at skadelidte har bevisbyrden for, at der foreligger culpa. Vil skadevolderen gøre gældende, at der i den konkrete situation har foreligget særlige omstændigheder, der »retfærdiggør« hans optræden, har han bevisbyrden i så henseende, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1959.753 ØLD og U 1966.285 HD.

Som det vil blive nærmere omtalt nedenfor i kapitlerne 10 og 11 har man i visse love indført et såkaldt præsumptionsansvar, hvorved bevisbyrden for, at der er handlet forsvarligt, er lagt over på skadevolderen.

5. *Afsluttende bemærkninger*

Det er ikke muligt at give et dækkende billede af uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen på nogle få sider, men alene at trække omridsene op. Hvad der er culpa, og hvad der ikke er culpa, kan ikke lægges fast som en normalmeter. Målet varierer fra det ene livsområde til det andet. Til belysning heraf kan navnlig henvises til *Trolles bog: »Risiko og Skyld i Erstatningspraxis«* (2. udg. 1969),

23. Hvis skaden forvoldes på en person, som kendte skadevolderens handicap og havde mulighed for at afværge skaden, kan skadevolderens erstatningsansvar bortfalde eller blive reduceret på grund af egen skyld hos skadelidte, jfr. afgørelsen U 1968.133 VLD.

24. Jfr. *Trolle* s. 419; *A. Vinding Kruse* s. 179–80.

der indeholder en gennemgang af culpabedømmelsen på mange af dagliglivets vigtigste områder.

Da culpareglen som tidligere fremhævet er dansk rets hovedregel om erstatningsansvar uden for kontraktsforhold, vil der også være vejledning at hente om uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen i nærværende fremstillings øvrige kapitler. Der henvises herved navnlig til kapitlerne 4, 7 og 8.

KAPITEL 6

Børns erstatningsansvar

Litteratur: Ernst Andersen: Personret s. 67–71; Beckman: Barns skadeståndsskyldighed enligt svensk rätt, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation nr. 7, Stockholm 1950; Borum: Personretten, 3. udg., s. 134–45; Gomard: Forsikring og Videnskab s. 33–156; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg., s. 174–81; Trolle: Risiko og Skyld, 2. udg., s. 308–32; Betænkning nr. 352/1964, s. 49 ff.

1. Indledning

Reglerne om børns erstatningsansvar som skadevoldere findes i myndighedslovens § 63, hvori det hedder:

»Barn under 15 år er erstatningspligtigt for skadegørende handlinger efter samme regler, som personer over denne alder; dog kan erstatningen nedsættes eller endog helt bortfalde, for så vidt det findes billigt på grund af manglende udvikling hos barnet, handlingens beskaffenhed og omstændighederne i øvrigt, derunder navnlig forholdet mellem den skadegørendes og den skadelidendes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre«.

Det fremgår af myndighedslovens motiver, at man med reglen i § 63 kun har tænkt sig at lovgive om erstatningsansvaret *uden for* kontraktsforhold og inden for denne gruppe igen for de tilfælde, hvor ansvarsgrundlaget er culpa.¹ § 63 tager altså ikke stilling til vurderingen af et barns ansvar, hvis det bliver erstatningspligtigt i sin egenskab af arbejdsgiver (DL3–19–2's regel om husbondansvar) eller som hundeejer (hundelovens § 8, stk. 1, 1. pkt., om strikt ansvar). I motiverne til myndighedsloven hedder det, at børn (og i det hele taget umyndige) i disse tilfælde skal være erstatningspligtige efter de samme regler, som gælder for voksne. Hermed er der ikke taget klar stilling til, om lempelsesreglen i § 63, 2. led, kan anvendes analogt, men dette må som hovedregel anses for ude-

1. Jfr. *Udkast til Lov om Umyndighed og Værgemål*, København 1921, s. 100.

lukket. Når skaderisikoen i de ovenfor givne eksempler (DL 3–19–2 og hundelovens § 8, stk. 1, 1. pkt.) er placeret hos arbejdsgiveren henholdsvis hundeejeren, er det resultatet af overvejelser over de implicerede parters evne til generelt (eventuelt gennem forsikring) at bære den økonomiske byrde, som et erstatningsansvar er – et resultat som ikke forrykkes ved, at arbejdsgiveren/hundeejeren er et barn.² Domstolene har ikke taget stilling til problemet om anvendelse af lempelsesreglen i § 63, 2. led, i de omtalte tilfælde, hvilket for så vidt ikke kan undre, som barnet næsten altid vil være dækket af en forsikring, når det drejer sig om et erstatningsansvar uden for kontraktsforhold, der ifaldes efter en strengere ansvarsnorm end culpa.³

2. § 63, 1. led

Formuleringen af myndighedslovens § 63 er på ingen måde klar, men det springer dog straks i øjnene, at *ung alder ikke er en ansvarsfrihedsgrund*, men at det tværtimod er lovens hovedregel, at børn skal være erstatningspligtige efter samme regler som voksne.

Ordene i § 63, 1. led – »Barn under 15 år er erstatningspligtigt for skadegørende handlinger efter samme regler som personer over denne alder« – gør det klart, at udgangspunktet er, at erstatningsreglerne på et givet område er de samme for voksne og børn, jfr. ovenfor under 1. Dette er dog ikke ensbetydende med, at man anvender samme målestok ved afgørelsen af, om et barn henholdsvis en voksen har handlet culpøst. Traditionelt læres det, at *et barn kun ifalder ansvar efter culpareglen, såfremt det har handlet anderledes, end et normalt barn på samme alder ville have handlet i en tilsvarende situation*.⁴ Som det vil fremgå af det nedenfor under afsnit 2, 6 nævnte, er det et spørgsmål, om det ikke er mere hensigtsmæssigt at formulere culpareglen vedrørende børns erstatningsansvar således, at *et barn ifalder ansvar, såfremt det har handlet anderledes, end børn*

2. Således også *Ussing*: U 1923 B s.140; *Borum*: Personretten, 3. udg. s.143–44; cfr. *Gomard*: Forholdet mellem Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold s.341 med note 97.

3. Jfr. *Ernst Andersen*: Personret s. 68.

4. Jfr. *Gomard* s.117. Blandt dommene fra de senere år kan nævnes U 1960.209

på dets egen alder normalt handler (eventuelt ville have handlet) i den samme situation.

Retspraksis om børns erstatningsansvar efter culpareglen er særdeles righoldig. Variationsmulighederne er utallige, men i praksis er det trafikskaderne, legeskaderne, ildspåsettelse og – med Gomards udtryk – pilfingerskaderne, der dominerer.⁵

2.1. Trafikskader

I trafikken optræder skadevoldende børn normalt som cyklister eller fodgængere. Som *cyklister* bedømmes børn temmelig strengt, hvad enten deres fejl består i, at de undlader at overholde vigepligten, eller de forsømmer at holde bane. *Gomard*, som udførligt opregner den foreliggende retspraksis – »Forsikring og Videnskab« s. 67–69 – når til den konklusion, at endog ret små børn på cykel bedømmes efter samme målestok som voksne cyklister, at man altså på dette område i realiteten ikke opererer med en særlig børnemålestok. Selv om man i den foreliggende retspraksis nok finder spor af en hensyntagen til, at skaderne er forvoldt af børn,⁶ ser det ud, som om domstolene har fundet, at et strengt ansvar er den pris, der må betales, for at børn kan få adgang til som cyklister at være en integreret del af trafikken. – Som *fodgængere* er børns muligheder for at volde skade normalt ret begrænsede. Problemerne opstår, når et

VLD, U 1961.444 ØLD, U 1962.181 VLD, U 1963.206 VLD, U 1963.862 ØLD, U 1966.179 VLD og U 1967.524 HD (387 VLD). – Enkelte domme har anlagt en mere individuel målestok ved – yderligere – at lægge vægt på, at barnet »bor ud til en befærdet vej« (U 1951.1096 ØLD), at barnet »var vant til at færdes på cykel« (U 1946.1295 VLD), at barnet »boede på Tøndervej og derfor må have været klar over færdselen ad denne vej« (U 1959.795 VLD), og at barnet »havde kendskab til arbejdet med landbrugsmaskiner« (U 1963.73 HD – spørgsmål om egen skyld hos barnet). – Se også den frifindende afgørelse U 1959.755 ØLD, hvor retten lagde vægt på, at den skadevoldende dreng »ikke tidligere har færdedes på egen hånd i nærheden af en befærdet vej«.

5. I »Forsikring og Videnskab« opererer *Gomard* med følgende kategorier: 1) trafikskader, 2) ildspåsettelse, 3) legeskader, 4) pilfingerskader og brugstyveri og 5) småskader.
6. I nogle sager har man foretaget en fordeling af ansvaret, hvor man formentlig ville have pålagt en voksen cyklist hele ansvaret, se f. eks. ASD 1954 B.12 (VLT 1954.118), ASD 1957 A.295 (VLT 1958.2), U 1961.825 VLD, U 1964.798 HD (se særligt dissensen).

barn uden at se sig for pludselig løber ud på kørebanen, hvorpå den implicerede bilist/cyklist foretager en afværgemanøvre med materiel skade, eventuelt tillige personskaade til følge. Denne skadesituation har foreligget til bedømmelse i retspraksis flere gange,⁷ og også på dette punkt har domstolene været strenge, hvilket bl.a. ytrer sig ved, at børn helt ned til knap 4 år (U 1951.1096 ØLD – dreng på 3 år og 11 måneder) er blevet fundet ansvarlige. I de fleste tilfælde er ansvaret blevet fordelt, fordi domstolene har fundet, at der var fejl på begge sider,⁸ og ved afgørelsen af fordelingsproblemet synes man undertiden at tage hensyn til, at bilister og cyklister må forudse, at børn kan reagere ejendommeligt i trafikken,⁹ jfr. nærmere nedenfor under afsnit 4.

2.2. Legeskader

Børns leg giver ret ofte anledning til skader, og ikke helt sjældent er disse af betydeligt omfang. Den foreliggende retspraksis viser, at man sonderer mellem almindelig leg og farlig leg.¹⁰

2.2.1. Almindelig leg

Hvis en skadevolder under *almindelig leg* volder skade på *en anden deltager*, vil han normalt ikke ifalde erstatningsansvar. En handling, som uden for legesituationen klart ville være culpøs, mister ofte denne karakter, når den foretages under almindelig leg mellem børn. Eksempelvis skal der ikke betales erstatning for et sneboldkast, som volder skade på et øje.¹¹ – Det er klart, at de anførte betragtninger kun holder stik, såfremt den skadevoldende handling sker uden forsæt til at volde skade.¹²

7. Blandt de domme, som pålægger skadevoldende børn erstatningsansvar i denne situation, kan nævnes U 1945.368 VLD, U 1951.1096 ØLD, U 1959.795 VLD, U 1962.181 VLD, U 1965.511 VLD og ASD 1966 A. 4 VLD.

8. Hvis den anden part i trafikuheldet er fører af et motordrevet køretøj, bedømmes hans ansvar efter præsumptionsreglen i færdselslovens § 101. – I sagen U 1965.511 VLD skete der ikke fordeling af ansvaret.

9. U 1945.368 VLD, U 1951.1096 ØLD og U 1962.181 VLD.

10. Jfr. *Gomard* s. 93–108, hvor der også findes en detaljeret oversigt over retspraksis.

11. Jfr. U 1957.100 HD.

12. Se afgørelsen U 1951.566 HD, hvor Højesteret udtalte: »Der er efter det fore-

2.2.2. Farlig leg

Indtræffer skaden under en leg, der må karakteriseres som farlig, og er såvel skadevolderen som den skadelidte deltager i legen, vil den skadelidte som udgangspunkt få halvdelen af sit tab erstattet. De to børn har i lige grad handlet culpøst, og det følger af de til grund for reglerne om egen skyld liggende synspunkter, at skadelidte kun får halv erstatning.¹³

2.2.3. Almindelig leg/farlig leg

Således som legeskaderne er blevet behandlet i retspraksis, er det af største vigtighed at forsøge at finde frem til, hvilke faktorer der tillægges vægt, når man afgør, om en leg er farlig eller ufarlig. Det er ikke muligt at pege på noget enkelt kriterium, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at det er udelukket at udstikke visse retningslinier for afgørelsen, selv om denne først og fremmest må træffes på grundlag af de konkrete omstændigheder. Retspraksis viser, at man især lægger vægt på følgende momenter: a) *De anvendte redskaber*, i hvilken henseende det er klart, at brug af redskaber med betydelig skadehyppighed og stor skadeevne vil trække stærkt i retning af at anse legen for farlig.¹⁴ b) *De former under hvilke legen afvikles*, nærmere bestemt om legen har haft karakter af indbyrdes kamphandlinger eller kastning/skydning mod et fælles mål (det første er farligere end det sidste),¹⁵ om der har været truffet ydre sikkerheds-

liggende ikke grundlag for at antage, at skaden er forvoldt forsætligt. Når derhos henses til Børges alder og til, at skaden er indtrådt under en fælles leg [3 drenge kastede med jordknolde mod en drage] findes der ikke at kunne pålægges Børge erstatningsansvar for skaden.»

13. Jfr. *Gomard* s. 97f. Fra retspraksis kan nævnes følgende domme: U 1936.579 VLD, ASD 1948 B.102 VLD, ASD 1953 B.82 ØLD, U 1954.500 HD, ASD 1955 B.44 ØLD, VLT 1958.18, ASD 1966 B.367 VLD, U 1967.706 VLD og U 1969.896 VLD.
14. Anvendelse af usædvanlige redskaber under en ellers ufarlig leg kan medføre erstatningsansvar. I sagen U 1941.845 VLD ifaldt en dreng erstatningsansvar i anledning af, at han under en i øvrigt så ufarlig leg som en sneboldkamp havde kastet med en isklump. Se også ASD 1959 B.280 ØLD. Hvis skadevolderen hverken var eller burde være klar over den forøgede fare, kan man dog ikke pålægge ham erstatningsansvar.
15. Problemstillingen illustreres af afgørelserne ASD 1953 B.82 ØLD og HRT

foranstaltninger mod eventuelle skader, og om deltagerne gennem indbyrdes aftale har søgt at begrænse legens risici.¹⁶ c) *De legende børns alder*, idet en given leg normalt er farligere, jo yngre deltagerne er. (I denne forbindelse må det dog tages i betragtning, at det er en betingelse for at pålægge ansvar, at det skadevoldende barn var på det rene med, at legen var farlig, og at dette hyppigere vil være tilfældet for ældre end for yngre børn, jfr. afgørelsen U 1974.934 VLD). d) *Forholdet mellem deltagernes alder*, da det hyppigt vil være farligere for et 9-års barn at lege med to 13-årige end med to andre børn på 9 år, eftersom den 9-årige i det førstnævnte tilfælde kan blive »tvunget« ind i et handlingsmønster, hvis risici han kun vanskeligt kan vurdere, dels fordi han savner den almindelige fysiske og psykiske udvikling, dels fordi han mangler erfaring i netop den form for leg.

2.2.4. Skade på udenforstående tredjemænd

I det foregående har det stedse været forudsat, at skaden er voldt på en deltager i legen. Man kan ikke uden videre overføre de i denne forbindelse antagne resultater til de situationer, hvor skaden påføres en udenforstående tredjemand.

Ved *almindelig (ufarlig) leg* tillægges der som udgangspunkt heller ikke udenforstående erstatning. Det må dog bemærkes, at en leg, der ikke er farlig i forhold til deltagerne, kan være farlig i relation til udenforstående.¹⁷ – Ved *farlig leg* er det skadevoldende

1956.909. I den førstnævnte sag blev en 8-årig dreng tilpligtet at betale halv erstatning til en 12-årig, som blev ramt i øjet af en gyldenrisstængel. Skaden indtrådte under en leg, hvor det netop gjaldt om at ramme hinanden. I sagen HRT 1956.909 blev en 6-årig pige, der ramte en jævnaldrende dreng med et hindbærskud, ikke tilpligtet at betale erstatning, idet man lagde vægt på, at pigen blot kastede pinden væk, fordi den lå i vejen for hendes leg.

I domspraksis er det statueret, at anvendelsen af selv farlige redskaber ikke nødvendigvis pådrager ansvar, når skaden sker ved at en deltager volder skade på en anden i forbindelse med kastning/skydning mod et fælles mål. Se nærmere ASD 1946B.144 VLD, U 1951.566 HD, U 1954.1006 HD og ASD 1957B.72 VLD.

16. Se HRT 1952.314 og U 1953.11 HD (HRT 1952.705).

17. Se ASD 1950B.176 ØLD (fodboldspil i et gadekryds), U 1961.444 ØLD (boldspil tværs over offentlig vej) og ASD 1968B.294 ØLD (fodboldspil op til en vej).

barn erstatningspligtigt efter de samme regler, som normalt gælder for børns erstatningsansvar.¹⁸ Det er ved skade på en udenforstående ikke nogen formildende omstændighed for barnet, at skaden er voldt under leg, og som udenforstående kan den skadelidte ikke siges at have udvist egen skyld på samme måde som en deltager.

Afgrænsningen mellem deltagerne og udenforstående vil ikke sjældent volde vanskeligheder i praksis, specielt i tilfælde, hvor den skadelidte er et barn, som var i færd med at trække sig ud af legen.¹⁹

De fleste legeskader sker, når flere børn leger sammen, men undertiden volder et barn skade, mens det *leger alene*. I det sidstnævnte tilfælde må der ifølge sagens natur blive tale om skade på udenforstående, og barnets ansvar bedømmes efter de samme retningslinier som ved skader voldt på udenforstående under fleres leg.²⁰

2.3. Ildspåsættelse

Der foreligger ikke overvældende mange afgørelser om skader forvoldt ved børns omgang med tændstikker, men domsmaterialet er dog så repræsentativt, at man kan fastslå, at domstolene er strenge over for børnene på dette område. Man er tilbøjelig til at anse handlingssituationen for så elementær og børns kendskab til den nærliggende mulighed for skadeforvoldelse for så udviklet, at selv små børn anses at have handlet culpøst.²¹ Den eneste frifindende dom – ASD 1950 B.147 ØLD – vedrører en dreng på 4½ år.

2.4. Pulfingerskader

Børns lyst til at udforske hidtil ukendte fænomener giver ikke sjæl-

18. Se U 1953.742 HD (HRT 1953.344), VLT 1954.165, ASD 1957B.151 VLD og ASD 1963 A.158 ØLD.

19. Se nærmere *Gomard* s.103–04. Fra retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1957.96 HD, U 1961.167 HD og U 1970.864 ØLD.

20. Fra praksis kan nævnes ASD 1949B.62 ØLD, U 1951.470 HD (HRT 1951.38), ASD 1953B.47 ØLD, U 1956.635 HD, U 1959.39 HD (U 1958.115 VLD), U 1960.209 VLD og U 1963.627 VLD.

21. Se nærmere afgørelserne U 1945.227 HD, ASD 1949B.124 VLD, ASD 1950 A.198 ØLD, U 1951.294 HD, U 1952.11 HD (HRT 1951.827), U 1954.1024 ØLD, ASD 1957B.98 VLD, U 1959.716 ØLD og U 1969.388 HD.

dent anledning til, at de volder skade på andres ting, eventuelt tillige forvolder personskade. Ved bedømmelsen af, om et barn i den anledning ifalder erstatningsansvar, er det efter retspraksis afgørende, om barnet efter sin alder »findes at burde have været klar over, at legen kunne medføre skade«, jfr. ASD 1958 B.143 VLD (nogle børn havde under leg skruet dækslet af en brandhane og kastet sten og grus m.m. i boringen – tre børn i alderen fra 5 til 6^{1/2} år blev frifundet; fire børn i alderen 10–11 år blev pålagt ansvar). I retspraksis er det også tillagt vægt, at barnet er blevet advaret mod den foretagne handling, jfr. VLT 1949.373.²²

2.5. Ansvarsforsikringens rolle i relation til § 63, 1. led

Over halvdelen af Danmarks børn under 15 år er dækket af en ansvarsforsikring – hyppigst en familieforsikring. I en betydelig del af de tilfælde, hvor børn forvolder skade, er de reelle modparter derfor skadelidte og et ansvarsforsikringsselskab, hvilket rejser det spørgsmål, om man ved vurderingen af, om et barn overhovedet er erstatningsansvarligt – d.v.s. ved anvendelsen af § 63, 1. led – skal tage hensyn til, om der er tegnet ansvarsforsikring for barnet eller ej. Problemstillingen kan også formuleres således: *Kan den omstændighed, at det skadevoldende barn er ansvarsforsikret, medføre, at det pålægges erstatningsansvar i situationer, hvor det i modsat fald*

22. Fra retspraksis vedrørende pifingerskader kan endvidere nævnes afgørelserne U 1951.999 HD, U 1956.50 HD (HRT 1955.761), ASD 1956B.283 VLD, ASD 1960B.218 VLD og U 1963.206 VLD.

Afgørelsen U 1951.999 HD er i øvrigt af speciel interesse, fordi den belyser det generelle problem, om der gælder en særlig adækvansbegrænsning ved skader forvoldt af børn. I den pågældende sag fandtes to drenge, der havde kastet sten ned i en kumme med præserverede æg, at have handlet culpøst, men erstatningen blev nedsat »under særlig hensyn til, at de videregående skadelige følger af drengenes forurening af væsken og beskadigelse af nogle af æggene næppe i fuldt omfang har kunnet påregnes af dem«. – Dommen er formuleret i overensstemmelse med den traditionelle adækvanslære og kan næppe forstås anderledes, end at Højesteret i denne sag har villet statuere, at børn ikke er ansvarlige for de følger, der er upåregnelige for dem, sml. Gomard s. 129.

Afgørelserne U 1970.864 ØLD, U 1974.934 VLD og U 1975.463 ØLD berører også adækvansproblemet.

ville være blevet frifundet? Lægger man til grund, at en ansvarsforsikring skal dække det ansvar, der, når man bortser fra forsikringen, måtte blive pålagt den sikrede skadevolder,²³ giver det sig selv, at svaret er nej. I de senere år er der imidlertid sat spørgsmålstegn ved, om en sådan adskillelse af behov (for at dække skadelidtes tab) og eksisterende ansvarsforsikringsdækning er nødvendig, end-sige hensigtsmæssig, jfr. ovenfor under kapitel 3, 3. I en kommentar til afgørelsen U 1963.303 HD har *Trolle* – U 1963 B s. 234–35 – slået til lyd for, at den store udbredelse af ansvarsforsikring fører til, at »ansvaret i overensstemmelse med fornuftige menneskers almindelige forventning strækkes videre end efter klassisk erstatningsret, når de [forsikrings-selskaberne] blot kan følge udviklingen og kalkulere deres præmier efter den«, og *Gomard* mener i »Forsikring og Videnskab« – s. 138 – at kunne fastslå, at man i retspraksis allerede har eksempler på, at man i konkrete tilfælde har ladet »ansvaret afhænge af, om forsikring faktisk er tegnet«. Der foreligger ikke nogen dom, som i sin formulering giver dækning for *Gomards* udsagn, men en gennemlæsning af de senere års retspraksis kan ikke undgå at efterlade det indtryk, at domstolene i sager, som står »på vippen«, skeler til, hvorvidt det skadevoldende barn er omfattet af en ansvarsforsikring eller ej.²⁴ Denne fremgangsmåde er jo i øvrigt ikke ukendt inden for nærtbeslægtede områder af erstatningsretten – forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt., der omtales nedenfor i kapitel 17, giver direkte hjemmel for under visse betingelser at lade skadevolderens erstatningspligt nedsætte eller bortfalde, såfremt skadelidte er dækket af en forsikring, og i den udstrækning man ved anvendelsen af § 63, 2. led, undlader at lempe ansvaret, *fordi* barnet er dækket af en ansvarsforsikring, bliver ansvarsforsikringen ikke blot en forsikring mod personligt at skulle udrede det erstatningskrav, man ifalder, men bliver i sig selv en begrundelse for at pålægge ansvar.

23. Således *Borum* i SvJT 1945 s. 440 under en omtale af den såkaldte *Randysag* U 1941.1054 HD.

24. *Trolle* nævner – U 1963 B s. 234 – at det fremgår af Højesterets voteringsprotokoller, at nogle af de voterende dommere i *Randy-sagen* har fremdraget, at *Randy* var dækket af ansvarsforsikring, og at det »er nærliggende at tro, at den samme omstændighed i den her behandlede sag U 1963.303 HD er indgået i adskillige dommers overvejelser«.

2.6. *Hvor små børn kan man pålægge erstatningsansvar?*

Ovenfor er det nævnt, at et barn efter den traditionelle formulering kun ifalder ansvar efter culpereglen, såfremt det har handlet anderledes, end et normalt barn på dets alder ville have handlet. Hvis den heri implicerede sammenligning med normalbarnet skal have mening, må det være en forudsætning, at det er muligt med nogen grad af sikkerhed at fastslå, hvorledes børn på det pågældende alderstrin handler eller ville have handlet i den situation, der konkret foreligger til pådømmelse. Kan man ikke opstille et sådant gennemsnitshandlemønster, må man i den konkrete sag frifinde det skadevoldende barn.

Resultatet af disse betragtninger bliver, at børn under en vis alder ikke kan drages til ansvar efter culpereglen. Minimumsaldergrænsen kan variere, alt efter hvor elementær handlingssituationen er. For *trafikskadernes* vedkommende har man pålagt børn på 4 år erstatningsansvar, mens man som tidligere nævnt kun i et enkelt tilfælde – U 1951.1096 ØLD – er gået under de 4 år.²⁵ *Legeskaderne* og *pilfingerskaderne* varierer så meget i henseende til handlingssituationen, at en generel minimumsalder ikke kan opstilles, men man har dog ikke eksempler på, at børn under 4 år er blevet anset erstatningspligtige.²⁶ Med hensyn til *ildspåsettelser* har man som ovenfor omtalt ikke villet pålægge et 4½ års barn erstatningsansvar, hvorimod børn på 5 år er blevet dømt.²⁷

Den umiddelbart ovenfor refererede retspraksis, som udtrykker, hvad der er gældende ret, er af og til blevet gjort til genstand for kritik,²⁸ idet man har hævdet, at i alt fald børn på 4 og 5 år ikke bør

25. Børn på 4 år er blevet pålagt erstatningsansvar i afgørelserne JD 1951.335 og U 1959.795 VLD. – Børn under 4 år er blevet frifundet i flere tilfælde, hvoraf kan nævnes U 1952.196 ØLD, U 1959.755 ØLD og U 1963.303 HD.

26. Ved afgørelsen U 1941.1054 HD (Randy-sagen) blev en 4½-årig pige pålagt erstatningsansvar. Af andre domme vedrørende legeskader kan nævnes ASD 1950 B.170 VLD, ASD 1953 B.188 VLD, U 1959.39 HD, U 1963.627 VLD og U 1966.179 VLD. – For så vidt angår pilfingerskaderne kan henvises til sagerne U 1951.999 HD, ASD 1958 B.143 VLD og U 1963.206 VLD.

27. Se ASD 1950 A.198 ØLD og JD 1956.260.

28. F. eks. *Borum*: Personret, 3. udg. s. 137–38. I betænkning nr. 352/1964 gives der også udtryk for, at den foreliggende retspraksis er for streng i retning af at

pålægges erstatningsansvar, idet de hverken har opnået det intelligensniveau eller den fond af karakteregenskaber og erfaringer, der gør dette rimeligt. Den fremførte kritik kan formentlig udmøntes i den betragtning, at udsagnet om »at et barn har handlet culpøst, når det har handlet anderledes, end et normalt barn på samme alder ville have handlet« kun er rimeligt under den forudsætning, at det normale barns handlemåde er et udslag af forståelse for handlingssituationen og ikke bare resultatet af en ved tilstrækkelig intensiv og tålmodig indlæring oparbejdet refleks, eftersom sådanne indlærte reflekser kun er ensbetydende med det rent statistiske moment, at flertallet af alle børn på dette alderstrin – men ikke nødvendigvis de samme børn hver gang – vil handle, hvad voksne kalder »fornuftigt«, når den givne situation indtræder. Hvis disse betragtninger accepteres, har man lagt en bombe under den eksisterende retstilstand vedrørende børns ansvar som skadevoldere, eftersom fremtrædende børnepsykologer er af den opfattelse, at man for så vidt angår børn under ca. 10 år i mange tilfælde ikke kan sige med rimelig grad af sikkerhed, hvorvidt de handler ud fra en forståelse af handlingssituationen.²⁹ Af hensyn til de skadelidtes behov for erstatning »tvinges« man i så fald til at overveje regler om forsikringsmæssig dækning af de skader, der forvoldes af børn, som ikke kan pålægges personligt ansvar.³⁰

Hvis man i overensstemmelse med det ovenfor under 2 anførte lægger til grund, *at et barn har handlet culpøst, når det har handlet anderledes, end børn på dets egen alder normalt handler* (eventuelt

pålægge selv små børn erstatningsansvar, og man foreslår derfor indført en regel, hvorefter børn under 6 år kun under særlige omstændigheder kan ifalde ansvar, jfr. betænkningen s. 66 og s. 72.

29. Se *Stina Sandels*: SvJT 1969 s. 522–27 og samme børnepsykologs forklaring for Svea hovrätt som gengivet i sagen NJA 1970.258 (NDS 1970.173).

30. Først og fremmest af hensyn til altid at sikre de skadelidte erstatning har medlemmer af Nordisk Råd stillet forslag om strikt ansvar for børns skadegørende handlinger baseret på et system med lovpligtig ansvarsforsikring for børn. Denne tanke har fået tilslutning af *Trolle*, der stedse har hævdet, at domstolene vel formulerer sine fældende domme som culpadoomme, men at man reelt pålægger børn erstatningsansvar langt ud over, hvad culpapreglen fører til. *Trolle* s. 329–32.

ville have handlet) – og altså ikke gør nogen forskel på, om denne normale handlemåde er et resultat af forståelse for handlingssituationen eller en indlært refleks – har man mulighed for at opretholde den nuværende retstilstand vedrørende børns erstatningsansvar, der endda for så vidt angår trafikskaderne er noget strengere end et culpaansvar udformet efter de nævnte retningslinier, jfr. ovenfor under 2.1. Af flere grunde forekommer det hensigtsmæssigt at bibeholde den gældende retstilstand. Når en stor – og stadig voksende – del af alle børn er dækket af frivillig ansvarsforsikring, kan det ikke være tilrådeligt at ville frifinde alle – eller dog næsten alle – børn under 6 eller 7 (måske endda 10) år, og på den anden side forekommer det ejendommeligt at ville indføre regler om strikt ansvar/lovpligtig ansvarsforsikring alene for skader forvoldt af børn.

3. § 63, 2. led

Således som myndighedslovens § 63 er formuleret, må denne regel anvendes i to tempi. Indledningsvis må man under anvendelse af reglen i 1. led tage stilling til, hvorvidt det skadevoldende barn er erstatningsansvarligt eller ikke. Besvares dette spørgsmål benægtende, falder problemet om anvendelsen af reglen i 2. led væk af sig selv. Antages det derimod, at barnet er erstatningsansvarligt, må man *derefter* afgøre, om reglen i 2. led fører til, at erstatningen skal nedsættes eller endog bortfalde. I henhold til § 63, 2. led, kan dette finde sted, »for så vidt det findes billigt på grund af manglende udvikling hos barnet, handlingens beskaffenhed og omstændighederne i øvrigt, derunder navnlig forholdet mellem den skadegørendes og den skadelidendes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre«. Efter sin formulering er reglen fakultativ. Der er naturligvis intet til hinder for, at flere af de i reglen anførte momenter kan adderes til støtte for at nedsætte erstatningen eller lade denne bortfalde, jfr. eksempelvis afgørelsen JD 1956.260, hvor 2 drenge blev fundet erstatningsansvarlige, men i medfør af § 63, 2. led blev fritaget for at betale erstatning under henvisning til »børnenes alder og uformuenhed«, »at der ikke var tegnet ansvarsforsikring for dem« og »at den væsentligste årsag til ulykkens indtræden måtte anses at være forældrenes uforsigtighed . . . og manglende tilsyn . . .« (forældrene blev anset ansvarlige).

3.1. »Manglende udvikling hos barnet«

Den ovenfor omtalte sammenligning med et barn på samme alder er ikke helt rimelig, såfremt det skadevoldende barn er mangelfuldt udviklet i psykisk eller fysisk henseende. Med henblik på denne situation giver reglen i § 63, 2. led, med ordene »manglende udvikling hos barnet« mulighed for at nedsætte erstatningen eller lade den bortfalde. Hvis barnet er dækket af en ansvarsforsikring, vil domstolene dog næppe lempe erstatningen, jfr. nærmere herom nedenfor.

3.2. »Handlingens beskaffenhed«

Med ordene »handlingens beskaffenhed« sigtes der til, at et skadevoldende barns handling kan være mere eller mindre *farlig* og mere eller mindre *uagtsom*. Jo farligere en handling er – d.v.s. jo større skadeevne handlingen har (i henseende til skadehyppighed og skadestørrelse) – jo mindre grund er der til at lempe erstatningen, og tilsvarende for så vidt angår uagtsomhedsgraden.³¹

3.3. »Omstændighederne i øvrigt . . .«

Med ordene »omstændighederne i øvrigt« giver § 63, 2. led, domstolene en udstrakt mulighed for at lempe erstatningen. Formuleringen sætter principielt ingen grænser for, hvilke omstændigheder der kan tillægges vægt. En redegørelse for retspraksis gives lettest ved at sondre mellem de tilfælde, hvor det skadevoldende barn er dækket af en ansvarsforsikring, og de situationer, hvor dette ikke er tilfældet.

3.3.1. *Det skadevoldende barn er dækket af en ansvarsforsikring*

Så langt som ansvarsforsikringen rækker, vil der ikke være behov for at lempe den erstatning, som det skadevoldende barn skal betale.

31. Se f.eks. U 1951.294 HD, U 1958.387 VLD (7-årig dreng fritaget for at betale erstatning i henhold til § 63, 2. led, da den udviste uagtsomhed kun var ringe) og U 1960.460 VLD. – Afgørelsen U 1954.706 HD viser, at man godt kan lempe erstatningen i medfør af § 63, 2. led, selv om det skadevoldende barns uagtsomhed er så betydelig, at lempelsesreglen i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt., ikke bringes til anvendelse. I den nævnte sag var den skadelidtes tab dækket af en forsikring, og de skadevoldende børn var uformuende.

Denne linie har retspraksis da også fulgt, hvilket viser sig ved, at domstolene afviser at nedsætte erstatningen eller lade den bortfalde blot med henvisning til at barnet er dækket af en ansvarsforsikring³² – hvorfor såvel »forholdet mellem den skadegørendes og den skadelidendes evne til at bære tabet« som »udsigten til at skaden kan fås godtgjort hos andre« taler for at fastholde barnets erstatningsansvar, jfr. herved § 63, 2. led.

3.2.2. *Det skadevoldende barn er ikke dækket af en ansvarsforsikring*

I disse situationer vil der ofte være et påtrængende behov for at lempe erstatningen, men her overfor står den skadelidtes behov for at få erstattet sit tab. I det omfang den skadelidtes tab er dækket af en forsikring – eksempelvis en brandforsikring ved skade forvoldt ved et barns uforsigtige omgang med tændstikker eller en ulykkesforsikring ved personskade – er det (*særlig ved tingsskade* hvor tabets størrelse principielt kan opgøres nøjagtigt) uden betænkning at reducere erstatningen eller lade den bortfalde, og med ordene »forholdet mellem den skadegørendes og den skadelidendes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre« lægges der i § 63, 2. led, direkte op til, at erstatningen kan lempes. Dette er da også den linie, praksis har fulgt.³³

32. Jfr. *Gomard* s.129. Fra den righoldige retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1936.579 VLD, U 1941.1054 HD, ASD 1946B.144 VLD, ASD 1957B.56 VLD, U 1959.716 ØLD, U 1965.511 VLD, U 1966.632 VLD.

I det omfang det skadevoldende barn er dækket af en ansvarsforsikring, lempes erstatningen normalt ikke, selv om den skadelidte også er dækket af en forsikring.

Som det vil være fremgået af det foregående, er spørgsmålet, om barnet er dækket af en ansvarsforsikring, af meget stor betydning. De processuelle regler bør derfor i størst mulig udstrækning udformes således, at det under erstatningssagen oplyses, om der er tegnet ansvarsforsikring, og om skaden er dækket af forsikringen. Se nærmere herom *Gomard* s. 131 ff.

33. Jfr. U 1951.294 HD, U 1954.706 HD og U 1960.460 VLD. Sml. afgørelsen ASD 1949B.62 ØLD.

Forholdet mellem de to lempelsesregler i henholdsvis forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt., og myndighedslovens § 63, 2. led, er omtalt ovenfor i note 31. Bestemmelsen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., er behandlet nedenfor i kapitel 17.

Selv om den skadelidtes tab ikke er dækket af en forsikring, kan der være andre grunde til at nedsætte erstatningen med støtte i »omstændighederne i øvrigt«. Dette gælder f. eks., hvis den skadelidtes almindelige økonomiske formåen er betydelig større end det skadevoldende barns,³⁴ og det vil også pege i retning af at lempe erstatningen, hvis barnet er ansvarligt sammen med en voksen medskadevolder.³⁵ De vanskeligste problemer opstår, når der ikke foreligger sådanne specielle omstændigheder, der kan begrunde en nedsættelse af erstatningen, fordi man i så fald nødes til at træffe et valg mellem det skadevoldende barns og den skadelidtes interesser, i hvilken forbindelse det må erindres, at hensynet til den skadelidte ikke uden videre tilsiger, at man pålægger barnet at betale en erstatning af en størrelsesorden, som barnet slet ikke kan magte. Der er ikke megen retspraksis til belysning af dette problem. I sager vedrørende småskader, d.v.s. skader under ca. 3.000 kr., vil erstatningen i al fald næppe blive nedsat. Ved større skader taler hensynet til det skadevoldende barn med betydelig styrke for at reducere erstatningen til et overkommeligt beløb,³⁶ og der foreligger da også enkelte afgørelser, som lemper erstatningen, fordi den ellers ville være en uoverkommelig byrde for det skadevoldende barn.³⁷ I

34. Jfr. U 1951.294 HD og ASD 1956B.63 VLD. I sagen U 1944.430 HD inddrages forældrenes formueforhold i bedømmelsen, hvilket forekommer at være af tvivlsom rigtighed.

35. Specielt vil det være nærliggende at lempe den erstatning, barnet skal udrede, hvis den voksne medskadevolder er ansvarsforsikret, sml. afgørelsen U 1950.548 HD. – Se også afgørelsen U 1957.667 ØLD.

Den voksne medskadevolder kan være barnets egne forældre, der har ladet det skorte på fornødent opsyn. Det er dog forholdsvis sjældent, at såvel barnet som dets forældre pålægges ansvar. I sagen U 1970.864 ØLD, hvor såvel det skadevoldende barn som dets far blev anset erstatningspligtige, reducerede man ikke den erstatning, som barnet skulle yde. – Hvis det skadevoldende barns forældre er dækket af en ansvarsforsikring, er barnet normalt omfattet af den samme forsikring, jfr. *Lyngsø I* s. 309 med note 12, og i så fald hører problemstillingen ind under 3.3.1. (Det skadevoldende barn er dækket af en ansvarsforsikring).

Hvis barnets handling er udført i en andens tjeneste, kommer reglen i D.L. 3-19-2 ind i billedet, jfr. herom nedenfor under 5.

36. Sml. *Gomard* s. 129-30.

37. Se afgørelserne U 1944.430 HD og U 1954.541 VLD.

sager, hvor domstolene er af den opfattelse, at skadevolderen har handlet meget uagtsomt, vil man dog ikke lempe,³⁸ jfr. herved § 63, 2. leds ord »handlingens beskaffenhed», og også i andre tilfælde kan det tænkes, at man vil fastholde det skadevoldende barns erstatningspligt i fuldt omfang.³⁹

4. *Barnet i den skadelidtes rolle – egen skyld*

Efter sit indhold omfatter myndighedslovens § 63 kun de tilfælde, hvor et barn volder skade, men der er ingen tvivl om, at reglen i sin helhed er analogisk anvendelig ved bedømmelsen af, i hvilket omfang et barn, der kommer til skade, skal miste sin ret til erstatning i kraft af reglerne om egen skyld.⁴⁰ Analogien er velbegrundet, fordi man i modsat fald ville risikere, at den samme adfærd blev bedømt efter helt forskellige regler, alt efter om barnet volder skade eller lider skade.

4.1. *Analog anvendelse af § 63, 1. led*

Som nævnt ovenfor antages børn under en vis alder ikke at kunne drages til ansvar efter culpereglen, og det følger heraf, *at helt små børns krav på erstatning ikke kan reduceres under henvisning til, at de har udvist egen skyld*. Problemet er først og fremmest aktuelt i trafiksager, og det må antages, at grænsen her som på andre områder ligger omkring 4 år.⁴¹ Skadelidte børn under denne alder antages ikke at

38. Se afgørelserne U 1956.635 HD og ASD 1957B.151 VLD. – I begge de ovenfor i note 37 nævnte domme betones det, at det skadevoldende barns uagtsomhed var forholdsvis ringe.

39. Se afgørelsen U 1970.864 ØLD.

40. Retspraksis indeholder klar støtte for anvendelsen af § 63's analogi, se fra de seneste år f. eks. afgørelserne U 1968.236 HD, U 1970.212 VLD, U 1970.938 ØLD og U 1975.713 HD.

41. Jfr. *Gomard* s. 79; *Trolle*: s. 324–25.

I sin kommentar til sagen U 1968.236 HD – U 1968B.s.237f – er *Trolle* inde på, at denne afgørelse, der vedrører en dreng på 4²/₃ år, kan tages til indtægt for en højnelse af minimumsalderen. Dommens formulering synes dog ikke at give støtte for *Trolles* fortolkning, jfr. *Gomard* s. 80–81 og *Nørgaard*: U 1969 B s. 13–14.

I svensk ret har man i en højesteretsdom fra 1970 – NJA 1970.258 (NDS 1970.173) – undladt at reducere erstatningen til en dreng på knap 9 år, især ud fra

kunne udvise egen skyld og derigennem helt eller delvis berøve sig selv retten til erstatning.⁴²

Såfremt *det skadelidte barn ikke har handlet anderledes, end et barn på samme alder normalt handler (eventuelt ville have handlet) i en tilsvarende situation, foreligger der ikke et culpøst forhold*, og barnets erstatningskrav vil derfor ikke kunne reduceres under henvisning til, at der er udvist egen skyld.

Selv om det skadelidte barn efter de ovenfor angivne retningslinier har handlet culpøst, er det ikke givet, at barnets erstatningskrav beskæres. Som nærmere omtalt nedenfor i kapitel 15 gælder det generelt, at domstolene er tilbøjelige til at bortse fra den af skadelidte udviste uagtsomhed, når denne er ubetydelig i sammenligning med den af skadevolderen udviste skyld, og *denne tendens er måske særlig udtalt, når skadelidte er et (mindre) barn.*⁴³

4.2. Analog anvendelse af § 63, 2. led

Hvis det skadelidte barn har handlet culpøst – og så culpøst sammenlignet med skadevolderen, at domstolene ikke under normale

det synspunkt, at hans uopmærksomhed i trafikken var symptomatisk for børn på den alder. Sml. afgørelsen NJA 1969.205 (NDS 1969.221).

42. I sagerne U 1955.501 HD, U 1958.168 ØLD, U 1959.218 VLD og U 1973.872 ØLD, der vedrører børn på henholdsvis $2\frac{3}{4}$, $3\frac{1}{2}$, $3\frac{2}{3}$ og $2\frac{1}{2}$ år, blev der tillagt de skadelidte børn fuld erstatning blot med henvisning til deres alder. – I afgørelserne ASD 1962 B.8 VLD, U 1965.156 VLD, U 1966.611 VLD og U 1970.938 ØLD, der vedrører børn på $4\frac{3}{4}$, $5\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$ og 5 år, reduceredes erstatningerne på grund af egen skyld hos børnene.
43. I sagen U 1968.236 HD, der omhandler et tilfælde, hvor en dreng på $4\frac{2}{3}$ år blev påkørt af et automobil, tilkendte Højesterets flertal drengen fuld erstatning. Landsretten og den dissenterende dommer i Højesteret nedsatte erstatningen med $\frac{1}{3}$ under henvisning til den af drengen udviste uforsigtighed. Højesterets flertal udtaler: »Når henses til drengens alder findes der under de i sagen foreliggende omstændigheder ikke af ham at være udvist en uagtsomhed, der bør føre til nedsættelse af erstatningen«, hvilken passus mest naturligt læses således, at flertallet har været af den opfattelse, at drengen har handlet uagtsomt, men således at den af ham udviste uagtsomhed ikke bør virke nedsættende på hans ret til erstatning, jfr. *Nørgaard*: U 1969 B. s.14; sml. *Gomard* s.80 og s.84. – Sml. afgørelserne U 1953.259 HD, U 1960.510 HD (fyrværkeriskade) og U 1962.894 VLD.

omstændigheder ville bortse fra barnets skyld – bliver *en analog anvendelse af lempelsesreglen i § 63, 2. led, aktuel*:

Er barnet *mangelfuldt udviklet i psykisk eller fysisk henseende*, kan dette bevirke, at barnet trods den udviste egen skyld får fuld erstatning eller dog en større erstatning, end et normalt udviklet barn ville have fået – man så at sige lemper nedsættelsen.⁴⁴

Hvis det skadelidte barns handling *hverken har været særlig farlig eller særlig uagtsom*, vil man på trods af det culpøse i barnets handling kunne give fuld – eller dog større – erstatning, jfr. herved § 63, 2. ledes ord »handlingens beskaffenhed« og ovenfor i note 43.⁴⁵

Som nævnt ovenfor under 3.3 under omtalen af de tilfælde, hvor barnet er skadevolder, spiller det en betydelig rolle for anvendelsen af myndighedslovens § 63, 2. led, om skadevolderens ansvar og/eller den skadelidtes tab er dækket gennem forsikring. Problemstillingen er den samme, når barnet er placeret i den skadelidtes rolle. *En eventuel ansvarsforsikring på skadevolderens side taler derfor for at lempe nedsættelsen af den barnet tilkommende erstatning*. Retspraksis giver dog ikke klart udtryk for dette synspunkt. I flere afgørelser vedrørende bilisters påkørsel af børn har man med henvisning til den udviste egen-skyld undladt at give barnet fuld erstatning, uagtet skadevolderens ansvar var dækket af den lovpligtige automobilansvarsforsikring.⁴⁶ Det er muligt, at man fra

44. Denne lempelse af nedsættelsen kunne godt finde sted rent beløbsmæssigt, men i retspraksis sker den formentlig ved, at man formindsker egenskylds-brøken fra f. eks. $\frac{1}{2}$ til $\frac{1}{3}$ – »formentlig« fordi denne tankeproces ikke anskueliggøres i dommene, der kun meddeler overvejelsernes endelige resultat (i det valgte eksempel egenskylds-brøken $\frac{1}{3}$).

Når domstolene – uanset med hvilken begrundelse – beslutter sig for at lempe nedsættelsen, tager man i øvrigt ofte skridtet fuldt ud og giver barnet fuld erstatning.

45. I sagen U 1970.212 VLD anså landsretten den skadelidte dreng »medansvarlig for uheldet«, men tilkendte dog fuld erstatning »i medfør af analogien af myndighedslovens § 63, 2. led«, da drengens uagtsomme handling – han var løbet ud i en fodgængerovergang uden at se sig for – skete i tillid til et signal fra en anden trafikant.

46. Se afgørelserne ASD 1962 B.8 VLD, U 1963.419 VLD, U 1965.156 VLD, U 1966.611 VLD og U 1968.891 VLD. 1963-sagen er specielt interessant, fordi der her var to solidarisk hæftende skadevoldere, nemlig et ruteautomobil-selskab (ansvarsforsikring) og en kommune (hvis økonomiske formåen betyde-

domstolens side faktisk har lempet nedsættelsen – nemlig til en mindre brøk – men dette fremgår ikke af de pågældende afgørelser. Fra de seneste år foreligger der tre afgørelser på området. Dommen U 1968.236 HD, hvor det skadelidte barn fik fuld erstatning, læses som nævnt ovenfor i note 43 mest naturligt således, at barnets uagtsomhed var af så ringe betydning i forhold til skadevolderens, at den ikke kunne bevirke nedsættelse af erstatningen, men dommen *kan* også ses som et udtryk for, at man med støtte i § 63, 2. ledes analogi bortser fra børns egen-skyld, når skaden er dækket af en ansvarsforsikring, jfr. *Gomard* s. 82.⁴⁷ Dommene U 1970.212 VLD⁴⁸ og U 1970.938 ØLD, der også omhandler tilfælde, hvor et barn påkøres af et automobil, henviser begge – som dissensen i U 1968.236 HD – ved afgørelsen af egenskyld-problemet til analogien af § 63, 2. led. I den førstnævnte sag fik barnet fuld erstatning, da dets medansvar for uheldet fandtes at burde bortfalde i kraft af § 63, 2. ledes analogi; i den sidstnævnte afgørelse fik barnet $\frac{2}{3}$ erstatning, da der ikke fandtes »tilstrækkelig anledning til at bortse fra Oles egen-skyld i medfør af analogien af myndighedslovens § 63, 2. led«. – Den foreliggende retspraksis giver som nævnt ikke egentlig støtte for, at man lemper nedsættelsen af barnets erstatning, når skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring, men med de seneste dommes udtrykkelige henvisning til analogien af myndighedslovens § 63, 2. led, er der gået hul på bylden, således at eventuelle kommende afgørelser, der lemper nedsættelsen under direkte henvisning til ansvarsforsikringsdækningen, vil kunne opleves som en

ligt overstiger det tilskadekomne barns). 1968-afgørelsen er bemærkelsesværdig ved, at den tilskadekomne 9-årige dreng slet ikke fik erstatning; hans adfærd – der bestod i, at han pludselig løb ud på en vej – blev i dommen betegnet som et udslag af »grov uagtsomhed«.

47. I sin kommentar til afgørelsen U 1968.236 HD – U 1968 B. s. 338 – skriver *Trolle* (der mener, at Højesterets dom skal forstås således, at flertallet frifinder drengen, fordi denne ikke var gammel nok til at udvise egen skyld): »Flertallet har nok været af den opfattelse, at § 63 vil kunne anvendes i adskillige situationer, hvor nedsættelse ellers ville finde sted på grund af egen medskyld, og der er grund til at tro, at dets dommere, hvis de havde fundet, at der var egen skyld hos drengen, ville have benyttet denne bestemmelse til dog at give fuld erstatning.«

48. Se nærmere om denne dom i note 45.

naturlig videreførelse af den nu foreliggende retspraksis.

Hvis *det skadelidte barns tab er dækket af en forsikring* – ved personskade normalt en summaforsikring, ved tingsskade en skadesforsikring – vil der alt efter forsikringssummens størrelse ikke være noget særligt behov for at lempe nedsættelsen af barnets erstatning ved *personskade*;⁴⁹ ved *tingsskade* kan barnet få erstattet sit tab af forsikrings-selskabet, og der er derfor ikke brug for at lempe nedsættelsen.

5. Ansvar for forældre og andre, der har tilsyn med børn

Det er utvivlsomt, at forældre i almindelighed ikke er ansvarlige for deres børns fejl efter reglerne om principalansvar, jfr. herom nedenfor under kapitel 8. Omvendt er det lige så sikkert, at forældre lige som andre i medfør af D.L. 3–19–2 bliver erstatningsansvarlige for fejl begået af børn, der anvendes som hjælp i forældrenes virksomhed.⁵⁰

Forældre – og andre der har børn i deres varetægt som f.eks. bedsteforældre, vuggestuer, børnehaver, dagplejemødre, skoler, feriekolonier og spejderlejre – har tilsynspligt over for de pågældende børn. Der findes ingen lovbestemmelser herom i dansk ret,⁵¹ men i retspraksis er der ved flere afgørelser pålagt forældre eller an-

49. I de senere år har flere forsikrings-selskaber ændret policerne vedrørende ulykkesforsikring af børn, således at forsikringssummen ikke tilfalder barnet, men forsikringstageren; se hertil *Rosenmeyer*: U 1971 I B. s. 31.

50. Se afgørelserne U 1935.14 HD og U 1952.747 HD. Her – som ellers – er det meget vanskeligt at afgøre, hvor grænsen går for 3–19–2 ansvaret. I sagen U 1963.912 VLD blev en gårdejer anset ansvarlig ifølge 3–19–2 for en skade forvoldt af en ferie pige, som på uheldstidspunktet var på vej hjem efter at have hentet varer til gårdejerens hustru. Det må nok anses for tvivlsomt, om forældre altid er ansvarlige i medfør af 3–19–2 for skader, som deres børn forvolder under besøgelsen af byærinder, sml. herved *Gomard* s. 67–68 (noten) og *A. Vinding Kruse* s. 258; afgørelsen U 1963.912 VLD er formentlig i ikke ringe grad båret af, at gårdejeren havde tegnet en ansvarsforsikring, som udover at dække ham selv bl.a. dækkede skader forvoldt af medhjælpere i bedriften. Feriepigen kunne kun opnå ansvarsforsikringsdækning for sit personlige ansvar, hvis hun blev klassificeret som medhjælper, og derved gled så gårdejeren ind i principalens rolle.

51. I betænkning nr. 352/1964 er der foreslået indført en lovregel desangående, jfr. betænkningen s. 72–73.

dre erstatningsansvar begrundet i, at de har forsømt opfyldelsen af denne tilsynspligt.⁵²

Ansvar er et almindeligt culpaansvar,⁵³ der kan ifaldes for såvel handlinger som undladelser. I praksis er det først og fremmest ansvar for undladelser, der kommer på tale. Det er naturligvis ikke nogen ansvarsfrihedsgrund, at barnet er så lille, at det ikke selv kan ifalde ansvar efter culpereglen; tværtimod er forældrenes tilsynspligt mest udstrakt over for små børn.⁵⁴ Hvis det skadevoldende barn er så gammelt, at det selv ifalder ansvar, kan forældrene og barnet blive solidarisk ansvarlige.

Retspraksis om det ansvar, som påhviler forældre m.v. er meget righoldig. Der findes ikke nogen dom, som har pålagt ansvar på grundlag af manglende opdragelse i almindelighed, eller utilstrækkelig opdragelse med henblik på en typesituation (f.eks. med henblik på trafikken) – generel opdragelse, henholdsvis mangel på samme er heller ikke noget egnet bevistema. De foreliggende afgørelser tager stilling til, om forældre m.v. i de konkrete tilfælde har forsømt deres pligter i henseende til instruktion af og tilsyn med de skadevoldende børn.

5.1. Ansvar over for tredjemand

I langt de fleste tilfælde vil det eventuelle erstatningsansvar, som forældre m.v. pådrager sig, være et ansvar *over for tredjemand*. Selv om handlingssituationerne varierer meget, danner der sig dog efterhånden i retspraksis visse mønstre.

52. Hvis det skadevoldende barns forældre lever sammen, vil det ofte kunne være forældrene i forening, som ifalder ansvar – uanset om det er hustruen, der som hjemmearbejdende husmor udøver opsynet med børnene alene, sml. afgørelsen U 1963.627 VLD.
53. I sagen U 1921.58 ØLD blev det lagt til grund, at *bevisbyrden*, for at tilsynspligten er opfyldt, påhviler forældrene selv. En tilsvarende regel gælder i flere fremmede retssystemer. Den senere retspraksis synes dog ikke at have fulgt 1921-afgørelsen op, sml. f.eks. sagen i U 1963.303 HD. Retsstillingen er formentlig i dag den, at domstolene lægger til grund, at forældrene har opfyldt deres tilsynspligt, medmindre den skadelidte kan påvise momenter, som peger i den modsatte retning.
54. Ifølge domspraksis er forældrenes ansvar da også strengere, jo yngre de skadevoldende børn er, jfr. *Trolle* s. 320.

For så vidt angår *trafikskader*, har domstolene været forholdsvis milde ved fastlæggelsen af det ansvar, der skal påhvile forældre m.v. Det er umuligt hele tiden at holde børn borte fra trafikken, og i retspraksis har man da også i flere tilfælde frifundet forældre m.v., når børn har forvoldt skade på andre ved at løbe ud på en vej uden at se sig for.⁵⁵

De fleste retssager vedrører spørgsmålet om, hvorvidt forældre m.v. bliver ansvarlige i anledning af, at børn volder skade på andre under leg med *farlige ting* såsom flitsbuer og luftbøsser. I flere tilfælde er forældre m.v. pålagt ansvar, fordi de har *opbevaret* de farlige ting for skødesløst.⁵⁶ I andre situationer har *manglende instruktion af eller opsigt med børnene* været udslagsgivende for domstolene, men her som ved trafikskaderne er der mange frifindende afgørelser.⁵⁷ – Hvis der volder skade ved børns leg med

55. Se afgørelserne U 1952.99 HD (villavej), U 1955.501 HD (villavej), U 1959.755 ØLD (dreng løb fra legeplads ud på en offentlig vej – legepladsen stødte ikke umiddelbart op til vejen), U 1963.303 HD (hovedvej – 2 dommere ud af 7 ville dømme forældrene, især begrundet i at forældrene havde tegnet ansvarsforsikring, jfr. *Trolle*: U 1963 B. s. 234–35) og U 1973.872 ØLD. I sagen U 1944.392 ØLD blev en far dømt, idet han fandtes at have tilsidesat sin tilsynspligt ved at lade sin knap 4-årige dreng færdes ved en hovedvej uden opsigt. Se også afgørelsen U 1965.722 VLD, hvor en bedstemor selv kom til skade under et forsøg på at redde sit barnebarn, der var styrtet ud på en vej. Bedstemoderens erstatning nedsattes til det halve, da hun fandtes at have forsømt sit tilsyn med barnebarnet. I sagen U 1959.218 VLD fandtes en bedstemor også at have forsømt sin tilsynspligt.
56. Jfr. afgørelserne U 1949.1043 ØLD (sprængkapsler i et uaflåst skab), U 1950.548 HD (økse i et uaflåst værksted), U 1953.352 VLD (defekt luftbøsse gemt oven på et klædeskab) og U 1970.864 ØLD (luftbøsse i uaflåst klædeskab). Der er også enkelte frifindende afgørelser på dette område, se således U 1953.742 HD (HRT 1953.344), hvor forældrene til to drenge A og B på henholdsvis 12 og 13 år ikke ifaldt ansvar i anledning af, at drengene med en luftbøsse skød med spidshagl ind i en nabohave, hvorved en pige blev ramt i øjet – *A's far havde foræret sin søn luftbøssen i julegave* (der var således ikke direkte tale om mangelfuld opbevaring). Frifindelsen kan eventuelt være begrundet i drengenes alder, men se dog herved den fældende afgørelse i U 1970.864 ØLD, hvor den skadevoldende dreng var 12 år. – I sagen U 1966.179 VLD blev en mor frifundet, selv om hun havde ladet en kniv blive liggende på et køkkenbord.
57. Af fældende afgørelser kan nævnes U 1951.1111 ØLD, U 1955.542 VLD, U 1970.864 ØLD, U 1975.667 ØLD, U 1976.10 HD og U 1963.627 VLD. Den sidstnævnte afgørelse, der vedrører et barn på 2¾ år, som kastede sten på nogle

normalt ufarlige ting, bliver forældre m.v. ikke erstatningspligtige.⁵⁸

Også ved *ildspåsettelse* kan det tænkes – specielt hvis børnene er små – at forældre m.v. ifalder erstatningsansvar, såfremt de har udvist manglende påpasselighed ved opbevaringen af tændstikker.⁵⁹ Højesteretsdommen U 1945.227 fastslår dog ganske klart, at forældre m.v. ikke kan drages til ansvar, blot fordi de opbevarer tændstikker på et gasbord eller i et køkkenskab, jfr. herved den i note 56 nævnte afgørelse U 1966.179 VLD, der frifandt en mor for erstatningsansvar, selv om hun havde ladet en kniv blive liggende på et køkkenbord. Den sidstnævnte dom begrundes bl.a. med, at kniven var en dagligdags brugsgenstand, og afgørelsen er således et udtryk for den samme tankegang, som ligger bag dommen U 1945.227 HD, at »livet må kunne leves nogenlunde praktisk og overkommeligt også af folk med børn«, jfr. *Gomard* s. 93. Af samme grund kan forældre som hovedregel ikke drages til ansvar for de skader, deres børn forvolder, når de »bukker under for pilfinger-naturen« med person- eller tingsskade til følge.

5.2. Ansvar overfor barnet selv

Efter omstændighederne kan det ansvar, som forældre m.v. eventuelt pådrager sig, ifaldes over for *barnet selv*.⁶⁰ Et mangelfuldt tilsyn kan medføre, at barnet kommer til skade, og i så fald kan det komme på tale, at barnet fremsætter et erstatningskrav over for sine

parkerede biler, er meget streng mod forældrene. Se også sagen U 1951.894 VLD. – Blandt de frifindende afgørelser kan anføres U 1937.1079 HD, U 1942.445 ØLD, U 1953.742 HD, U 1954.541 VLD, U 1956.635 HD og U 1958.387 VLD. Som tidligere bemærket er forældrenes tilsynspligt strengere, jo yngre børnene er.

58. Sml. afgørelserne U 1940.350 VLD, U 1943.153 VLD og ASD 1947 B. 146 ØLD.

59. Se afgørelserne ASD 1950 B. 147 ØLD og JD 1956.260.

60. Se afgørelsen U 1963.419 VLD, hvor en kommune, der arrangerede frivillig svømmeundervisning, på grund af manglende tilsyn blev anset medansvarlig for den skade, som et af de deltagende børn led i forbindelse med transporten tilbage fra svømmebadet. – Flere domme omhandler spørgsmålet om, hvorvidt en skoles tilsyn med et legende barn har svigtet, og kommunen af den grund bliver erstatningsansvarlig over for barnet; se U 1937.87 HD, U 1939.547 HD og U 1942.445 ØLD. Sml. afgørelserne U 1960.178 HD (børnehave), U 1968.260 HD (vuggestue) og U 1975.667 ØLD (børnehave).

forældre m.v.,⁶¹ specielt hvis der er tegnet en ansvarsforsikring, der også dækker denne form for ansvarspådragelse.⁶²

I de tilfælde, hvor forældrene og en tredjemand efter almindelige erstatningsregler ville være solidarisk ansvarlige for den skade, barnet har lidt, opstår det særlige problem, *om barnet skal identificeres med forældrene*, således at barnets erstatningskrav overfor tredjemand nedsættes med den brøkdel, som forældrenes ansvar vurderes til i det indbyrdes opgør mellem skadevolderne – altså ganske som hvis barnet havde udvist egen skyld. *Der kan – højst – være tale om at identificere det skadelidte barn med dets nærmeste familie*, d.v.s. forældre, bedsteforældre (se U 1959.218 VLD – ikke identifikation) og søskende (sml. U 1956.51 HD). I højesteretsafgørelserne U 1955.501, U 1956.635 og U 1938.704 – se også U 1966.645 ØLD – synes identifikationssynspunktet at være godkendt forudsætningsvis,⁶³ men Højesteret har ikke haft problemet forelagt til en klar afgørelse. Identifikationsløsningen har været genstand for kritik fra flere sider,⁶⁴ og indvendingerne forekommer velbegrundede. Hensynet til det skadelidte barn taler klart mod identifikation. I det omfang, hvori den skadevoldende tredjemands ansvar er dækket af en forsikring, er der intet hensyn at tage til ham, og selv om han er uforsikret, bliver hans stilling dog ikke ringere end sædvanligt for en solidarisk hæftende skadevolder, såfremt man undlader identifikation. Hensynet til forældrene taler normalt heller ikke mod at undlade identifikation. Hvis de har tegnet en ansvarsforsikring, opfanges tredjemands (eventuelt hans forsikrings-selskabs) regreskrav mod dem af denne forsikring, og er de ikke dækket af en forsikring,

61. *Mathiassen* – Juristen 1961 s. 331 – er af den opfattelse, at domspraksis giver udtryk for, at der stilles strengere krav til forældrenes opfyldelse af tilsynspligten, når børnene *forvolder* skade, end når de *lider* skade.

62. Se i denne forbindelse specielt om forældres ansvarsforsikringer *Lyngsø I* s. 319.

63. Sml. betænkning nr. 352/1964 s. 54, *A. Vinding Kruse* s. 406–07 og *Mathiassen*: Juristen 1965 s. 478–79.

64. Se f. eks. *Andenæs*: TFR 1943 s. 372 ff, *Gomard* s. 150–51 og *Mathiassen*: Juristen 1961 s. 327–31. *A. Vinding Kruse* s. 406, går også imod identifikationsløsningen i alt fald for så vidt angår personskade. *Trolle* – s. 425–27 – finder identifikationsløsningen velbegrundet og mener, at retspraksis har konfirmeret denne. Identifikationsproblemet, der foreligger i flere andre relationer end forældre/børn-tilfældet, er omtalt nedenfor under kapitel 15, 4.

vil tredjemand ofte undlade at fremsætte et regreskrav, eftersom dette i så fald let kommer til »at stå på papiret«. ⁶⁵ I en dom fra 1970 – U 1970.223 – har Vestre landsret da også ganske klart taget afstand fra identifikationsløsningen, idet retten udtalte: »Spørgsmålet om, hvorvidt Dirks moder ved tilsidesættelsen af sin tilsynspligt har medvirket til skaden, findes ikke at burde indvirke på barnets krav på erstatning hos sagsøgte, men må blive en sag mellem denne og moderen«. ⁶⁶

65. For så vidt angår de få tilfælde, hvor et regreskrav vil blive fremsat mod uforsikrede forældre, mener *Gomard* – l.c. s. 151 – at urimeligheder kan afbødes ved hjælp af reglerne i myndighedslovens §§ 20, 47 og 51 samt værgebekendtgørelsens §§ 18 og 24, sml. herved *Nørgaard: Juristen* 1970 s. 56.

Hvis tredjemand er dækket af en ansvarsforsikring, mens dette ikke er tilfældet for så vidt angår forældrene, kan domstolene med støtte i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt., nedsætte forældrenes erstatningspligt eller lade denne helt bortfalde, jfr. afgørelsen U 1941.599 VLD og nedenfor under kapitel 17.

66. Én af dommerne, som fandt, at barnets mor faktisk var medansvarlig for ulykken, tog anledning heraf til at præcisere, at moderens mangelfulde tilsyn under ingen omstændigheder kunne påvirke barnets krav mod tredjemand. U 1970.233 VLD er sammen med en utrykt afgørelse fra Østre Landsret, der statuerede identifikation mellem børn og forældre, omtalt af *Rønnev* i U 1975 B s. 157–59.

KAPITEL 7

Skærpet ansvar

Litteratur: *Hellner*: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 88–92, 112–25; *Stig Jørgensen*: Erstatningsret, 2. udg. s. 103–22; *A. Vinding Kruse*: Erstatningsretten, 2. udg. s. 229–44, 290–314; *Trolle*: Risiko og Skyld i erstatningspraxis, 2. udg. især s. 21ff og s. 359ff; *Ussing*: Erstatningsret, 6. oplag s. 115–34.

1. Indledning

Som det vil være fremgået af det ovenfor i kapitel 5 anførte, er de seneste årtiers udvikling inden for erstatningsretten karakteriseret af en omstøbning af culpabegrebet i mere objektiv retning. De individuelle, psykologiske komponenter hos skadevolderen indtager ikke den samme fremskudte plads som tidligere, og allerede herigennem har man *inden for culpaansvarets rammer* kunnet komme ganske langt i retning af ansvarsskærpelse.

En *yderligere* ansvarsudvidelse betyder ikke nødvendigvis en overgang til strikt ansvar, d.v.s. et ansvar som ikke forudsætter culpa hos den, der har forårsaget skaden. Der er forskellige overgangsløsninger til det strikte ansvar, og den praktiske forskel mellem disse ansvarsformer og strikt ansvar behøver ikke at være stor. Som det vil fremgå af det følgende, er der i øvrigt heller ikke noget absolut spring mellem et ansvar pålagt efter culpareglen og et strikt ansvar.

I første række blandt de omtalte overgangsløsninger må nævnes principalansvaret, d.v.s. princippet om arbejdsgiverens ansvar for arbejdstagerens culpøse handlinger og undladelser. Dette principalansvar, hvis eksistens i dansk ret ligger helt fast, er omtalt nedenfor i kapitel 8. Ansvaret skærpes yderligere (d.v.s. i forhold til principalansvaret) i det omfang, man statuerer *ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl*, fordi man her pålægger ansvar for fejl begået af en person, der ikke hører til principalens organisation.

En tredje form for ansvarsskærpelse – hvor man stadig holder fast ved culpa som ansvarsgrundlag, hvad man ikke gør ved det strikte ansvar – er at *omlægge bevisbyrden*, således at det bliver skadevolderens sag at bevise, at han har handlet forsvarligt, det såkaldte præsumptionsansvar. Det bedst kendte eksempel på denne ansvars-

type er bestemmelsen i færdselslovens § 101, der er omtalt nedenfor i kapitel 11.

2. *Motiver for skærpelse af ansvaret*

Som nævnt ovenfor i kapitel 2 er det først og fremmest udviklingen af moderne produktions- og transportformer og de dermed forøgede skaderisici, der har medført et behov for ansvarsskærpelse. Samtidig har udviklingen af forsikringsvæsenet, først og fremmest ansvarsforsikringen, gjort en sådan skærpelse af ansvaret til en reel mulighed, ikke blot et tankeeksperiment. Såvel tilhængere af erstatningsreglernes præventive funktion som tilhængere af deres tryghedsskabende funktion har kunnet gå ind for en ansvarsskærpelse.¹

Strikt ansvar er den radikale løsning på problemet om ansvarsskærpelse, og der er nedlagt mange kræfter på at udvikle de principper, efter hvilke der skal pålægges skadevoldere strikt ansvar.

I 1914 formulerede *Ussing* i arbejdet »Skyld og Skade« sin lære om ansvar for farlig bedrift på den måde, at der uden støtte i lov bør pålægges ansvar uden culpa ved ekstraordinære handlinger, der medfører en særegen fare.² En handling er ifølge *Ussings* definition *ekstraordinær*, når det drejer sig om en virksomhed, der kun udøves af forholdsvist få medlemmer af samfundet, således at ansvaret bliver en undtagelse; en fare er *særegen*, hvis den er af en vis størrelse og anderledes end den almindelige fare, der er forbundet med de allerfleste slags menneskelig virksomhed.

Ussing fremhævede selv, at kravene til virksomhedens ekstraordinære karakter og handlingens særegne fare måtte bestemmes ved en samlet afvejelse, og eftertiden har givet ham ret heri, for så vidt som der er almindelig enighed om, at det er på handlingens farlighed, vægten må lægges – det er endda ikke afgørende, om faren er særegen, men derimod, hvor høj en grad af fare handlingen repræsenterer.³

Til støtte for en almindelig adgang til at pålægge strikt ansvar uden støtte i lov har man navnlig henvist til følgende argumenter:

1. Se nærmere *Stig Jørgensen I* s. 104 ff.

2. Jfr. *Ussing* s. 125.

3. Jfr. *Hellner* s. 113.

1. Jo farligere en virksomhed er, jo vanskeligere er det at beherske de med virksomhedens udøvelse forbundne risici. Hvis eksempelvis udførelse af sprængningsopgaver er rutine i en virksomhed, *må* der før eller siden indtræde skader.⁴

2. I erhvervsvirksomheder er anvendelse af en farlig fremgangsmåde ofte dikteret af ønsket om at holde omkostningerne nede. Risikoen for de skader, der er en følge af den farlige fremgangsmåde, bør derfor bæres af den, der har valgt fremgangsmåden og har nytte af den, d.v.s. virksomhedens ejer.

3. (Der er en variant af 2). En virksomhed er kun samfundsøkonomisk forsvarlig, hvis den er i stand til selv, d.v.s. som en driftsomkostning i virksomheden, at bære sine skader. En virksomhed er set fra en samfundsøkonomisk synsvinkel ikke rentabel, hvis den kun kan give overskud, såfremt samfundet bærer dens skader.

Ingen af de tre argumenter, der alle har relation til pålæggelse af strikt ansvar i forbindelse med udøvelsen af erhvervsvirksomhed, er ganske overbevisende. De kan nok forklare, hvorfor man kan pålægge strikt ansvar ved de farligste former for virksomhed, men dels giver de ingen begrundelse for, at andre former for ansvarsskærpelse ikke ville være lige så velegnede løsninger, og dels forklarer de ikke, hvorfor det strikte ansvar alene skal gælde for de farligste former for virksomhed – kan det f.eks. ikke siges at gælde for enhver form for virksomhed, ar den bør kunne bære sine egne skader som en driftsomkostning for at være samfundsøkonomisk forsvarlig?⁵

Farlig virksomhed/forhøjet fare og strikt ansvar er ikke siamesiske tvillinger. Den forøgede fare og de ovenfor anførte argumenter taler for at skærpe ansvaret, men ikke nødvendigvis i form af strikt ansvar, idet andre løsninger – som ovenfor nævnt – står til rådighed. Dertil kommer, at andre faktorer end den forøgede fare spiller en rolle for valget mellem de forskellige muligheder, navnlig *retstekniske hensyn*. Hvis domstolene på et felt har svært ved at mobilisere den fornødne sagkundskab til at bedømme en specialiseret og kompliceret arbejdsgang, kan det tilsige en udstrakt anvendelse af princippet om ansvar for selvstændigt virkende tredie-

4. Jfr. *Saxén* s. 214.

5. Sml. *Hellner* s. 114; *Stig Jørgensen I* s. 106 f.

mænds fejl eller indførelse af præsumptionsansvar. Hvis bedømmelsen af, om der er handlet uagtsomt eller ikke, på et givet område bliver så streng, at man ved snart sagt enhver skade finder, at der er handlet uagtsomt, er det værd at overveje, om man ikke allerede af hensyn til de med retssagers førelse forbundne omkostninger skal indføre et strikt ansvar.⁶

De nævnte hensyn kan – eventuelt påvirket af retstraditionen på et område – føre til, at ansvarsgrundlaget bliver strikt ansvar, men resultatet kan eksempelvis også blive, at man beslutter sig for et præsumptionsansvar, således som man i al fald foreløbig har gjort det for så vidt angår skader forvoldt af motorkøretøjer, selv om man her befinder sig på et felt, hvor skadernes antal og størrelse samt de forsikringsmæssige muligheder gør det nærliggende at indføre strikt ansvar. Det er karakteristisk, at de områder, hvor man i dansk ret har indført strikt ansvar *ved lov* – jfr. nærmere herom nedenfor i kap. 9–10 – ikke kan bringes på en enkel formel, der dels illustrerer noget fælles for disse livsområder, dels angiver hvorved de adskiller sig fra andre.

3. Udviklingen i retspraksis

På de områder, hvor strikt ansvar er indført ved lov,⁷ d.v.s. de nedenfor under kapitlerne 9 og 10 omtalte regler om ansvar for dyr, jernbaner, luftfart og atomanlæg, har domstolene – naturligvis – i deres praksis opereret med et strikt ansvar og endda strakt dette temmelig vidt til også at omfatte skader, som er uden overbevisende sammenhæng med de farlige momenter i de pågældende former for virksomhed.⁸

Uden for disse lovregulerede områder er det vanskeligt at kortlægge domstolenes praksis. De ovenfor under 2 omtalte motiver for skærpelse af ansvaret er tilstrækkelig brede til, at domstolene i snart sagt alle grupper af sager kan tænkes præsenteret for en påstand om

6. Jfr. *Hellner* s.115.

7. I sagen U 1974.152 HD blev det statueret, at den daværende færdselslovs § 61 (»Når der foretages arbejder på eller i vej, er den, som forestår arbejdet, ansvarlig for, at dette til enhver tid er forsvarligt afmærket«) ikke giver støtte for at pålægge strikt ansvar.

8. Sml. de nedenfor i kapitel 10,2 anførte afgørelser om ansvar for jernbanedrift.

pålæggelse af strikt ansvar, men udviklingen har vist, at det er i bestemte sagskategorier, problemet melder sig.

3.1. Skader forvoldt ved udgravninger og piloteringer⁹

Som påpeget af Ussing¹⁰ kan der siges at være et særligt behov for at pålægge ansvar uden culpa i naboforhold, fordi virksomheden her fremkalder fare for en enkelt person eller nogle få på grund af deres faste – så at sige uundgåelige – stilling som naboer. Hvis den udfoldede virksomhed er af en vis farlig karakter, hvilket er tilfældet ved udgravninger og specielt ved piloteringer, bliver pålæggelse af strikt ansvar for bygherren en nærliggende mulighed.

Landsretten har i enkelte tilfælde statueret strikt ansvar ved skader af den pågældende art, jfr. afgørelserne U 1941.871 ØLD, U 1951.178 VLD og U 1961.939 VLD.¹¹ I de tilfælde, hvor Højesteret har pålagt bygherren ansvar, er det derimod – indtil sagen om Aalborg Kloster, U 1968.84 HD – stedse sket med en culpabegrundelse, jfr. afgørelserne U 1931.708 HD, U 1936.264 HD og U 1958.300 HD.

I Aalborg Kloster-sagen, der er kommenteret af *Gjerulff* i U 1968 B s. 333–36, blev der i forbindelse med et større byggeri i Ålborgs bymidte foretaget fundering ved nedramning af betonpæle. Under arbejdet med nedramningen konstateredes der revnedannelser i Aalborgs Klosters bygninger, der ligger 100–200 m fra arbejdsstedet, og klosteret anlagde erstatningssag mod bygherren, som man principalt påstod ansvarlig på strikt grundlag. Landsretten fulgte dette synspunkt, idet man pålagde bygherren¹² ansvaret med følgende begrundelse: » . . . lægges til grund, at pilotering ved pæle-

9. Det almindelige naboretlige ansvar er behandlet af *Illum* i »Dansk Tingsret«, 2. udg. s. 75 ff. Ansvar for fast ejendom i almindelighed er behandlet af *A. Vinding Kruse*, s. 301 ff, og *Trolle*, s. 41–91. *A. Vinding Kruse* omtaler udgravningsskaderne s. 305–10; *Trolle* s. 41–53.

10. Jfr. U 1947 B s. 292.

11. Der er også eksempler i retspraksis på det modsatte standpunkt, jfr. afgørelsen U 1958.401 VLD. Se også dommene U 1944.667 ØLD og U 1946.944 VLD.

12. Klosteret sagsøgte også det entreprenørfirma, der foretog nedramningsarbejdet, men over for entreprenøren gjorde man alene gældende, at ansvarsgrundlaget var culpa. Entreprenøren frifandtes.

nedramning uanset udførelsesmåden medfører en vis ikke ringe fare for rysteskade på omkringliggende ejendomme, navnlig når det som her drejer sig om et større byggeri, til hvis fundering der skulle foretages nedramning af et meget betydeligt antal betonpæle, og at skadevirkningernes radius ikke lader sig forudberegne. Uanset om sandsynligheden for sådanne skader på klosterets bygninger på grund af afstanden fra byggepladsen på forhånd måtte have stået som fjerntliggende, findes sagsøgte Jakobsen [bygherren], i hvis interesse, efter hvis anvisninger og for hvis regning arbejdet udførtes, og som havde mulighed for ved budgetteringen og planlægningen af arbejdet at indregne dækning af denne risiko, at burde bære omkostningerne ved sådanne af arbejdet forårsagede skader«. Højesteret stadfæstede landsrettens afgørelse således: »Som nævnt i dommen valgte man af økonomiske grunde at foretage funderingen ved nedramning af pæle, og ingeniør Stisager [entreprenøren] meddelte i denne forbindelse muremester Jakobsen [bygherren], at han tidligere havde været ude for, at der i Ålborg var opstået skader på grund af pælenedramning. Ingeniøren rådede derfor muremesteren til at tegne en all-risk forsikring Med disse bemærkninger vil dommen i henhold til de i den anførte grunde være at stadfæste«.

Afgørelsen U 1968.84 HD må anses som en dom, der statuerer strikt ansvar,¹³ men den har ikke slået portene til pålæggelse af strikt ansvar op på vid gab. *Gjerulff* begrænser i sin kommentar – U 1968 B s. 333 ff – afgørelsens rækkevidde til at angå »farlige udgravninger«, specielt piloteringsskader, og i et par senere domme vedrørende udgravningsskader har domstolene afvist at statuere strikt ansvar, jfr. U 1973.595 VLD og U 1975.388 HD (kommenteret af

13. Således også *Gjerulff*: U 1968 B s. 333 ff; *A. Vinding Kruse*, s. 305; *Trolle*, s. 45; *von Eyben*: »Fast ejendoms regulering«, 3. udg. s. 576; *Lyngsø*: *Juristen* 1975 s. 483. Tvivlende *Stig Jørgensen I* s. 111–12.

Det var også omstridt under sagen, om erstatningen til klosteret skulle nedsættes under hensyn til, at klosteret (måske) var dårligt funderet. Erstatningen blev ikke nedsat, da det om klosterets funderingsforhold anførte ikke fandtes »at give tilstrækkeligt grundlag for at lade klosteret selv bære risikoen for de ved rysterne forvoldte skader« (Højesterets dom). – Problemet om nedsættelse af erstatningen under hensyntagen til den »skadelidte« ejendoms funderingsforhold er behandlet af *Illum*: »Dansk Tingsret«, 2. udg. s. 76 (og U 1950 B s. 202 ff); *Trolle* s. 51 ff og *A. Vinding Kruse* s. 310.

Gjerulff i U 1975 B s. 395 ff, hvor det pointeres, at der i 1975-sagen var tale om en sædvanlig nedlægning af kloak i vej).¹⁴

3.2. *Skader forvoldt ved materielle fejl*

Den ovenfor under 3.1. refererede retspraksis vedrørende naboskader forvoldt ved udgravninger, piloteringer og bebyggelse viser, at overgangen mellem culpaansvar og strikt ansvar i al fald på dette område er jævn,¹⁵ og det samme indtryk melder sig ved gennemlæsningen af rækken af domme om pålæggelse af ansvar for fejl ved anvendt materiel/materialiesvigt. På dette område, der ikke må forveksles med ansvar for anvendelse og benyttelse af materiel, har ansvarsgrundlaget været genstand for megen debat.

3.2.1

Skal man tro de mange kritiske rapporter om produktionsforholdene inden for *automobilindustrien*, må skader forvoldt ved materialesvigt/materielle fejl let kunne forekomme på dette område. Som reglen i færdselslovens § 101 – der er omtalt nedenfor i kapitel 11 – er formuleret, er der ingen tvivl om, at ansvaret er et præsumptionsansvar, jfr. herved afgørelsen U 1942.355 HD (kommenteret af *Drachmann-Bentzen* i T.f.R. 1943. s. 535), og det fremgår af såvel 1942-afgørelsen som senere retspraksis, at det vil være meget svært for den for motorkøretøjet ansvarlige at bevise, at der ikke foreligger culpa med hensyn til vedligeholdelsen af materiellet, når dette rent faktisk svigter.

14. Ved afgørelsen U 1975.564 HD afviste Højesteret at pålægge strikt ansvar for en skade forvoldt under et udgravningsarbejde. Sagen drejede sig imidlertid ikke om en naboskade, men om skade på en rør lægger, der medvirkede ved kloakeringsarbejdet.

I sagen U 1973.98 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1973 B s. 196–97) blev en kommune pålagt ansvar for ikke at have reageret tilstrækkeligt hurtigt over for en meddelelse om, at der strømmede gas ud fra et ledningsbrud, der var forårsaget ved en af kommunen den foregående dag foretaget kloakeringsudgravning.

15. Sml. *Trolle* s. 47.

3.2.2

Højesteret har to gange taget stilling til skader forvoldt af materiale-svigt ved *offentlige forlystelsesindretninger*.

I sagen U 1946.267 HD blev en karruselejer pålagt ansvar med en culpabegrundelse – en neddrejning af en aksel var en grov konstruktionsfejl, der burde have været opdaget ved de årlige eftersyn på karruselejerens værksted.

Sagen U 1957.109 HD (kommenteret af *Frost* i T.f.R. 1957.318; bogudgaven s. 201f), der også faldt ud til domfældelse af forlystelsesindretningens ejer, voldte større vanskeligheder, da de teknisk sagkyndige – modsat hvad der var tilfældet i 1946-sagen – betegnede uheldet, der vedrørte en luftgynge, som »hændeligt«. Højesteret pålagde ansvar med følgende begrundelse: »Efter det oplyste må det antages, at ulykken var en følge af, at bådens ryglæn svigtede. Det må endvidere antages, at ryglænet ikke ved Kettys Furbos adfærd er blevet udsat for stærkere påvirkning, end der måtte påregnes. Det må derfor lægges til grund, at det benyttede materiel ikke har opfyldt de krav til styrke, som i betragtning af dets brug med føje kunne stilles til det« – ligheden med et strikt ansvar grænser til identitet.¹⁶ I sin kommentar til dommen betoner *Frost*, at sagen drejede sig om en »ikke helt ufarlig indretning, der i erhvervsmæssigt øjemed og mod betaling stilledes til rådighed for alle og enhver«, hvorfor der »måtte stilles strenge krav til materiellets holdbarhed« – altså en understregning af det kontraktprægede element i situationen.¹⁷

3.2.3

Den i »luftgyngesagen« (U 1957.109 HD) anvendte begrundelse genfindes i en højesteretsafgørelse fra 1974 – U 1974.1014 HD, kommenteret af *Trolle* i U 1975 B. s. 101f – vedrørende en arbejdsmand, som kom til skade ved *fald fra et stillads, som brød sammen under et byggearbejde*. Bruddet skyldtes en fejl i træet i en af de tværbomme, der var anvendt til stilladset (som i øvrigt ikke var opført i over-

16. »Karrusel-dommene« er omtalt hos *Stig Jørgensen I* s. 114; *A. Vinding Kruse* s. 295_96; *Trolle* s. 157.

17. Således også *A. Vinding Kruse* s. 296.

ensstemmelse med byggeregulativets regler). Landsrettens flertal¹⁸ frifandt den skadelidtes arbejdsgiver med følgende begrundelse: » . . . må det lægges til grund, dels at stilladsets sammenbrud skyldes en fejl i den ene af de anvendte tværbomme, som ikke har kunnet konstateres ved en almindelig kontrol på byggepladsen, dels at den omstændighed at udførelsen af stilladset ikke har været i overensstemmelse med de i arbejdsministeriets bekendtgørelse fastsatte regler, efter det af arbejdstilsynet udtalte må antages at have været uden betydning for uheldet. Idet der herefter ikke findes grundlag for at fastslå, at der fra appellants [arbejdsgiverens] side er udvist fejl eller forsømmelse, og idet ansvar for uheldet ikke findes at kunne pålægges appellanten på objektive grundlag eller ud fra risikoovervejelser . . .«. To af fem dommere i Højesteret tilsluttede sig dette votum, men flertallet dømte arbejdsgiveren til at yde erstatning med følgende begrundelse: »Under de foreliggende omstændigheder, hvor den omhandlede bom ikke har opfyldt de krav til styrke, som i betragtning af den særlige risiko ved stilladsarbejde med føje kunne stilles, findes de indstævnte [arbejdsgiveren] at måtte anses erstatningsansvarlige. Der er herved også henset til, at det må henstå som usikkert, om bruddet var sket, hvis stilladset var blevet opført i overensstemmelse med forskrifterne i det pågældende regulativ«.

Blandt andre domme vedrørende ansvaret for sammenstyrtning af stilladser kan nævnes U 1950.746 HD, U 1952.981 HD, U 1956.304 HD, U 1959.90 HD, U 1959.93 HD og U 1966.903 ØLD, der alle angriber problemet som et spørgsmål om culpa eller ikke-culpa.

3.2.4

Materialsvigt forekommer også i *maskiner og apparater*. I sagen U 1967.630 HD fik en arbejdsmand under arbejdet ved en stanse-maskine på en automatfabrik knust fire fingre, der måtte amputeres. Ulykken måtte antages forårsaget ved, at et fra et hændeligt

18. Mindretallet i landsretten ville pålægge arbejdsgiveren at yde erstatning med den begrundelse, at arbejdsgiveren havde handlet culpøst ved ikke at sikre sig, at byggeregulativets bestemmelser om stilladsets opførelse var overholdt, og at det ikke kunne anses for godtgjort, at undladelsen af at overholde bestemmelserne havde været uden betydning for ulykkestilfældet.

materialebrud hidrørende stykke støbejern var faldet ned i en fordybning i sikkerhedsanordningens konsol og dér havde udløst et utilsigtet ekstra slag af maskinen. Arbejdsgiveren blev frifundet for den lovpligtige ulykkesforsikrings regreskrav. 1967-afgørelsen, herunder dens fastholdelse af culpakriteriet, ligger på linie med afgørelserne U 1963.893 HD og U 1964.602 HD.¹⁹ Også ved *kraner*, der frembyder en række særlige risikomomenter, synes retspraksis at arbejde med et culpakriterium.²⁰

Sagen U 1960.576 HD (kommenteret af *Gjerulff* i T.f.R. 1961 s. 89; bogudgaven s. 304) illustrerer det særlige problem, som opstår, når hospitalsapparatet svigter. Ved to på hinanden følgende operationer svigtede et hospitals narkoseapparat med den følge, at den ene patient døde, og den anden blev meget alvorligt invalideret.²¹ Fire af ni højesteretsdommere ville pålægge hospitalet ansvar med følgende begrundelse: »I et tilfælde som det foreliggende, hvor et af sygehuset til behandling benyttet apparat på grund af funktionsfejl har virket i strid med apparatets indstilling og derved har været direkte skadeforvoldende, findes der at måtte påhvile sygehuset erstatningsansvar, selv om der . . . ikke i de foreliggende oplysninger er grundlag for at fastslå, at sygehusets ledelse på et tidligere tidspunkt burde have udskiftet apparatet, eller at der er begået fejl af den, der betjente apparatet ved de to lejligheder, et bevis det kan være vanskeligt for en skadelidt at føre«, men fem dommere afviste at pålægge hospitalet strikt ansvar: »Anvendelsen af narkoseapparater medfører, at udsigterne til et gunstigt resultat af patientbehandlingen forøges, omend der i sjældne tilfælde kan opstå skader som følge af, at det komplicerede tekniske materiel svigter ved hændeligt uheld, og der findes ikke at være rimelig grund til at pålægge et sygehus ansvar for sådan hændelig skade« (da én dommer fandt, at narkoselægen havde handlet uagtsomt ved den sidste af de to operationer, ifaldt hospitalet ansvar for den ved denne operation forvoldte skade). I 1960-afgørelsen er man tæt ved pålæggelsen af et

19. Se også afgørelsen U 1972.256 HD. – Spørgsmålet om materialesvigt i maskiner og apparater er behandlet af *A. Vinding Kruse* s. 297 f og *Trolle* s. 177 ff.

20. Jfr. *Trolle* s. 174 f. – I al fald den nyeste afgørelse på området, U 1973.877 ØLD, er udtryk for en streng culpabedømmelse.

21. Der var enighed i Højesteret om at frifinde leverandøren af narkoseapparatet.

strikt ansvar, og afgørelsen er af flere blevet opfattet således, at man er på vej mod et strikt ansvar for svigten af kompliceret hospitals-apparatur.²²

3.2.5

Spørgsmålet om ansvar for *vejes og andre – normalt offentlige – indretnings tilstand* er nært beslægtet med problemet om ansvar for materialesvigt.

I sagen U 1973.1 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1973B s. 181–182) afviste Højesteret at pålægge et amtsråd strikt ansvar for en farlig niveauforskydning på en hovedvej, og denne afgørelse ligger i direkte forlængelse af tidligere afgørelser, jfr. dommene U 1971.476 HD, U 1970.161 HD og U 1968.657 ØLD, der antager et – strengt – culpaansvar.²³

Sagen U 1963.806 HD omhandlede et tilfælde, hvor en gammel, kommunal fjernvarmeledning var blevet tæret af udsivende vand fra en kloak, hvilket medførte, at varmt vand fra ledningen trængte ind i en ejendom og beskadigede et varelager dér. Ved landsretten blev kommunen pålagt strikt ansvar. Højesterets flertal statuerede ansvar med følgende begrundelse: »Efter det således oplyste må det anses sandsynligt, at beskadigelsen af de nævnte rør står i forbindelse med, at røret fra tagnedløbet – efter det oplyste ved kommunens foranstaltning – var anbragt over fjernvarmekanalen som sket, og der var som i den indankede dom nævnt enighed mellem parterne om, at den hos indstævnte indtrufne skade må antages at skyldes, at udsivende vand fra den beskadigede kloak er trængt ind i fjernvarmekanalen og har forårsaget tæring af fremløbsledningen. Under disse omstændigheder, og idet der også i flere andre tilfælde er sket brud på fjernvarmenettet hidrørende fra indtrængende vand fra utætte kloakker, findes der at være tilvejebragt formodning for, at skaden skyldes forhold, som kommunen må være ansvarlig for, og idet

22. Således *Trolle* s. 147 og *Frandsen*: U 1966 B s. 236. Sml. *Dahl*: »Produktansvar« s. 228 og *A. Vinding Kruse* s. 299 f.

23. Se også afgørelsen U 1974.670 HD. – Spørgsmålet om ansvar for vejes og gaders tilstand er indgående behandlet af *Abitz*: »Vejenes retsforhold« s. 232 ff. Se også *Trolle* s. 108 ff,

kommunen ikke har afkræftet formodningen herfor, findes den at måtte være erstatningspligtig.«²⁴

3.3. Andre tilfælde

De ovenfor under 3.1. og 3.2. opregnede tilfældegrupper er ikke en udtømmende gennemgang af de tilfælde, hvor spørgsmålet om pålæggelse af strikt ansvar har foreligget til afgørelse for domstolene. En detaljeret redegørelse herfor findes hos *Trolle*: »Risiko og skyld i erstatningspraxis« (2. udg. 1969). Kun et par tilfældegrupper skal yderligere omtales her.

3.3.1

Såvel i svensk som i norsk retspraksis har man statueret strikt ansvar ved skader forvoldt ved *sprængninger og militærøvelser*,²⁵ men dette er ikke tilfældet i dansk ret, skønt de ovenfor under 2 omtalte motiver for skærpelse af ansvaret kunne gøre resultatet nærliggende.²⁶

3.3.2

I sagen U 1963.303 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1963 B s. 234–35) – der er omtalt ovenfor i kapitel 6, 5.1 – ville et mindretal i Højesteret (2 dommere ud af 7) pålægge forældrene til et knap 4-årigt barn strikt ansvar for den skade, som forvoldtes ved, at barnet løb ud på en hovedvej umiddelbart foran en motorcyklist. Mindretallets begrundelse herfor belyser det ovenfor i kapitel 3 omtalte samspil mellem erstatning og forsikring: »Under de foreliggende omstændigheder findes Anettes forældre, hvem tilsynet med hende påhvilede, og som – i overensstemmelse med, hvad der er almindeligt – har dækket sig ved at tegne ansvarsforsikring, ikke

24. Højesterets mindretal fandt det godtgjort (af skadelidte, d.v.s. dennes forsikringselskab), at kommunen havde handlet uforsvarligt.

Som anført af *Trolle* – s. 46 – kan man ikke uden videre tage Højesterets ændrede begrundelse for resultatet som udtryk for, at Højesteret ikke ville have statueret strikt ansvar, da skadelidtes procedure var forskellig for de to instanser.

Af andre afgørelser vedrørende ledningsbrud kan nævnes U 1963.12 HD og U 1973.98 HD.

25. Se NJA 1966.238 (SvHD) og NRT 1969.109 (NoHD).

26. Se afgørelsen U 1958.451 ØLD; sml. *Trolle* s. 200.

at burde være uden ansvar for den skade, som Anette, uden at hun selv kan drages til ansvar, har forvoldt ved sin farlige og uventede færd på kørebanen, fra hvis følger appellanten [motorcyklisten] på bekostning af sin førlighed må antages at have reddet hende«. – Højesterets flertal frifandt forældrene under henvisning til, at de ikke havde handlet uagtsomt.

I sagen U 1956.215 HD ville fire højesteretsdommere ud fra culpabetragtninger pålægge et skolehjem ansvar for brandskader forvoldt af to drenge på 9 og 11 år, der havde fjernet sig fra hjemmet i ca. fire timer. Fem dommere mente ikke, at skolehjemmets personale havde handlet culpøst, men en af de sidstnævnte fem dommere ville pålægge hjemmet strikt ansvar.

3.4. *Forskellige veje mod ansvarsskærpelse*

Udviklingen i retspraksis viser i al fald, at *Ussings* forslag om i almindelighed at indføre strikt ansvar for farlig bedrift ikke er slået igennem hos domstolene. På visse områder – specielt *farlige udgravninger, der forvolder skade på naboer, og skader på »passagerer« i offentlige forlystelsesindretninger* – synes retspraksis at tendere mod strikt ansvar, og på flere andre felter er man så tæt på strikt ansvar pålagt uden støtte i lov, at den første, klare afgørelse om strikt ansvar på det pågældende område vanskeligt vil kunne opleves som et gennembrud. Når man eksempelvis erindrer sig afgørelserne U 1960.576 HD og U 1974.1014 HD vil en afgørelse om strikt ansvar for materialesvigt ved kompliceret hospitalsapparat eller sammenstyrtning af stillads ved byggearbejde ikke komme egentlig overraskende.

Fra en teoretisk synsvinkel fremtræder sondringen mellem culpaansvar og strikt ansvar ikke blot som en principiel, men tillige som en skarp sondring, hvor dommerens stilling til, om ansvarsgrundlaget er culpa eller strikt ansvar regelmæssigt må blive afgørende for, om den skadelidte får erstatning eller ikke. Som tidligere anført antyder den foreliggende retspraksis, at virkeligheden er en anden. Domstolene synes ikke at opleve forskellen mellem culpa og strikt ansvar som et spring, men i al fald foreløbig at være indstillet på at holde fast ved culpaansvaret som udgangspunkt og i forlængelse heraf at søge behovet for ansvarsskærpelse imødekommet ad hoved-

sagelig tre veje:

- a) Skærpelse af kravene til agtpågivenheden i visse livsforhold.
- b) Omlægning af bevisbyrden.
- c) Indførelse af ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl.

Alle tre fremgangsmåder er eksemplificeret af en eller flere af de ovenfor under 3.1.–3.3. omtalte afgørelser, der derfor også kan tjene til illustration af det følgende.

3.4.1. Skærpelse af kravene til agtpågivenheden

Jo mere man skærper kravene til den opførelse, man vil give prædikatet agtsom, jo lettere gør man det for skadelidte at bevise, at skadevolderen har handlet uagtsomt og dermed er »moden« til at ifalde ansvar efter culpereglen. Den skadelidte har stadigvæk bevisbyrden, men kravene til bevisets styrke er reduceret. Metoden indeholder et maksimum af fleksibilitet, fordi grænsen mellem agtsomhed og uagtsomhed principielt kan placeres nøjagtigt det sted på skalaen mellem »normalagtsomhed« og strikt ansvar/omlægning af bevisbyrden, som skadesituationen giver behov for.

Blandt de ovenfor under 3.1–3.3 omtalte afgørelser indeholder bl.a. dommene U 1974.1014 HD (stilladssammenbrud), U 1973.877 ØLD (kran, hvis bærearmløst svigtede) og U 1956.215 HD (drene, der fjernede sig fra skolehjemmet) eksempler på ansvarsskærpelse gennem en sådan forøgelse af kravene til agtpågivenheden.

Et andet eksempel er afgørelsen U 1955.992 HD. Denne sag drejede sig om en eksplosion på en ilt- og acetylenfabrik, hvorved en arbejdstager kom til skade. Man måtte på forhånd tro, at skulle nogen virksomhed kunne opfylde kravene til »farlighed« og »særegenhed«, måtte det være denne. Der blev da også procederet på virksomhedens ekstraordinært farlige karakter, idet der bl.a. henvistes til, at der tidligere havde fundet sprængninger sted i de af fabrikken fremstillede og anvendte svejsede gasflasker. – Landsretten frifandt fabrikken med den begrundelse, at der ikke om det ringe antal eksplosioner var tilvejebragt oplysninger, som sandsynliggjorde, at sprængningen skyldtes en mangel ved flaskernes fremstilling, hvorfor man ikke fandt, at der havde foreligget en sådan fare, at den alene ville kunne medføre ansvar. Da man desuden ikke fandt, at der var holdepunkter for at antage, at der ved en alminde-

lig undersøgelse havde kunnet konstateres nogen fejl ved den under sagen omhandlede flaske, og da en mindre ujævnhed i fabriksgulvet ikke fandtes at have medvirket til skaden, forelå der ikke uagtsomhed. – Højesteret fandt, at sprængningen skyldtes fejl ved fabrikationen af flasken i forbindelse med fabriksgulvets mangelfulde tilstand, hvorfor ilt- og acetylenfabrikken »af hvem der under hensyn til virksomhedens farlige art måtte kunne kræves særlig omhu« fandtes at være erstatningspligtig.

3.4.2. Omlægning af bevisbyrden

En omlægning af bevisbyrden – således at skadevolderen skal bevise, at han ikke har handlet culpøst – betyder en meget væsentlig skærpelse i forhold til det almindelige culpaansvar, hvor skadelidte har bevisbyrden, jfr. nedenfor under kapitel 11 om det lovregulerede præsumptionsansvar for kørselsuheld med motordrevne køretøjer.

Den ovenfor under 3.2.5 refererede afgørelse U 1963.806 HD (dommen om den tærede fjernvarmeledning) viser klart, at domstolene ikke står fremmede for at omlægge bevisbyrden også uden for de lovregulerede tilfælde af præsumptionsansvar. Domstolene kan navnlig være tilbøjelige til at gribe til denne løsning, hvor de ikke føler sig tilstrækkelig sagkyndige til at kunne trænge igennem en »skjult skyld«,²⁷ men denne fornemmelse kan dog også føre til, at man går det skridt videre at statuere strikt ansvar, jfr. de fire højesteretsdommeres votum i sagen U 1960.576 HD (det defekte narkoseapparat).

I nogle tilfælde består skadelidtes problem ikke så meget i, at han ikke kan bevise, at der er handlet culpøst, som i at han ikke kan bevise, *hvem* der har handlet culpøst – såkaldt *anonyme fejl*, som navnlig kan forekomme, hvor flere arbejder tæt sammen i en specialiseret arbejdsproces, som f.eks. ved en operation på et sygehus. I sådanne tilfælde har domstolene flere gange skåret igennem og pålagt arbejdsgiveren – eller den for selvstændigt virkende trediemænd ansvarlige driftsherre – ansvar for den anonyme fejl, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1963.12 HD og U 1967.828 HD.

27. Således også afgørelsen U 1971.600 HD; men afvigende U 1963.893 ØLD.

3.4.3. *Ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl*

Som det nærmere vil blive behandlet nedenfor i kapitel 8, er en arbejdsgiver ansvarlig for sin arbejdstagers skadegørende handlinger og undladelser i kraft af reglen i D.L. 3-19-2. Ansvaret efter denne regel er betinget af, at der består et tjenesteforhold, og uagtet den nærmere afgrænsning heraf kan give anledning til vanskeligheder, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1975.876 ØLD og i øvrigt nedenfor under kapitel 8, 1.2., er det givet, at 3-19-2-ansvaret ikke kan udstrækkes til de situationer, hvor et arbejde er overladt til en selvstændigt virkende trediemand, der ikke er underkastet nogen instruktionsmyndighed fra hvervgiveren, således som det eksempelvis ofte vil være tilfældet, når en kommune overdrager det til et entreprenørfirma at udføre et vejarbejde. Gør man i denne situation kommunen ansvarlig for en fejl begået af entreprenøren under arbejdets udførelse, er der tale om en skærpelse af det almindelige culpaansvar – kommunen har jo ikke begået nogen fejl – og skærpselsen rækker som nævnt tillige ud over reglen i D.L. 3-19-2.

I kontraktsforhold er erstatningsansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl en velkendt størrelse,²⁸ fordi kontraktsskyldneren har forpligtet sig til at præstere et bestemt resultat (en bestemt ydelse), og han derfor som udgangspunkt må ifalde ansvar – det fornødne ansvarsgrundlag herfor forudsat – hvad enten det skyldes hans eget forhold eller den selvstændigt virkende trediemands, at ydelsen ikke præsteres.

Uden for kontraktsforhold eksisterer det særlige af kontrakten skabte pligtforhold ikke, og det er derfor sværere her at begrunde et ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl.

Jo strengere hvervgiverens ansvar ville være – om han selv havde udført arbejdet – jo lettere er det at begrunde, at han skal ifalde ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl. Pålæggelse af et strengt ansvar er – som enhver ansvarsplæggelse – udtryk for en risikofordeling, og det må som udgangspunkt være ønskeligt, at den, man vælger at pålægge et strengt ansvar, ikke kan smøge dette af sig ved at overlade arbejdets udførelse til andre. Dette gælder natur-

28. Jfr. f. eks. *Gomard: »Obligationsretten i en nøddeskal«* s. 152f.

ligvis specielt, hvis arbejdet overlades til en person, hvis økonomiske soliditet er ringere end hvervgiverens.

Det er da også karakteristisk, at domstolene har bragt ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl til anvendelse på områder, hvor hvervgiveren i øvrigt bærer et strengt ansvar – være sig et strikt ansvar eller et culpaansvar med store krav til agtpågivenheden (eventuelt med omvendt bevisbyrde). Den her under 3.4.3 omtalte skærpelse af ansvaret går således ofte hånd i hånd med de øvrige i nærværende kapitel omtalte former for ansvarsskærpelse.

I det omfang man pålægger hvervgiveren ansvar for en selvstændigt virkende trediemænds fejl, hæfter hvervgiveren og den selvstændigt virkende trediemand solidarisk over for skadelidte, og hvervgiveren har regres til den selvstændigt virkende trediemand, jfr. afgørelsen U 1941.204 ØLD.

Nedenfor omtales – kort – de områder, hvor retspraksis navnlig har været inde på – og har statueret – ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl. Det vil fremgå heraf, at man ikke kan opstille den regel, at der *altid* pålægges ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl i tilfælde, hvor hvervgiveren, om han selv havde udført arbejdet, ville have båret et strengt ansvar.²⁹

3.4.3.1

Hvis en bygherre lader en *farlig udgravning* foretage ved en selvstændigt virkende trediemand, f.eks. en entreprenør, og der herunder forvoldes skade på naboejendommen, er der i retspraksis tendens til at lade bygherren bære et strikt ansvar, jfr. den ovenfor under 3.1 omtalte afgørelse U 1968.84 HD (hvor det antoges, at entreprenøren ikke havde begået nogen fejl). Der kan på denne baggrund ikke være tvivl om, at bygherren ved farlige udgravninger også må være erstatningspligtig i de tilfælde, hvor entreprenøren har begået en fejl – i sådanne situationer hæfter bygherren og entreprenøren som nævnt solidarisk over for skadelidte.

29. Sml. *Trolle* s. 48 f.

Spørgsmålet om ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl er indgående behandlet af *Frost* i T.f.R. 1944 s. 15 ff og af *Selvig* i bogen »Det såkaldte husbondsansvar« (1968).

Også ved *mindre farlige udgravninger*, hvor bygherren bærer et culpaansvar, har der i retspraksis været en udpræget tendens til at pålægge bygherren ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl i forbindelse med naboskader under udgravningsarbejdet, jfr. afgørelserne U 1941.204 ØLD, U 1949.488 ØLD, U 1952.920 VLD, U 1954.1017 VLD og U 1958.300 HD.³⁰

3.4.3.2

Som nævnt ovenfor under 3.2.5 er *ansvaret for vejes og andre – normalt offentlige – indretningers tilstand* et strengt culpaansvar, og i retspraksis har man yderligere fulgt denne linie op ved i mange tilfælde at pålægge det offentlige ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl i forbindelse med udførelse af vejarbejde og vedligeholdelse af veje m.v. Eksempelvis kan nævnes afgørelserne U 1928.953 VLD, U 1933.176 ØLD og U 1959.753 ØLD.³¹

3.4.3.3

Det strenge ansvar for skader forvoldt under *benyttelse af »offentlige« forlystelsesindretninger* er videreført gennem pålæggelse af ansvar for selvstændigt virkende trediemænds fejl i sådanne sager, jfr. afgørelsen U 1950.225 VLD, hvor arrangøren af et fyrværkeri blev pålagt at yde erstatning for fejl begået af fyrværkeren.³²

3.4.3.4

Bortset fra udgravningsskader har der ikke ved byggearbejder været nogen tendens til at pålægge bygherren ansvar for selvstændigt

30. Se også afgørelsen U 1942.304 HD, der pålagde en kommune ansvar for fejl begået af selvstændigt virkende tredjemænd under et oprensningsarbejde udført i henhold til vandløbslovgivningen. Arbejdet var efter licitation overdraget fra kommunen til de pågældende tredjemænd.

31. Cfr. afgørelsen U 1945.903 ØLD.

I sagen U 1962.654 HD frifandtes Statsbanerne for den skade, som Svitzers bjærgnings-entreprise ved uforsvarlig adfærd forvoldte under transport af to nedstyrtede brofag fra en jernbanebro. Se også afgørelsen U 1949.112 HD.

Spørgsmålet om ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl ved vejarbejder m.v. er behandlet af *Abitz: »Vejenes retsforhold«* s. 231f og *Trolle* s. 108f.

32. Se også afgørelsen U 1928.494 HD.

virksomme trediemænds fejl begået under selve byggearbejdet.³³

Noget anderledes ligger det spørgsmål, om en ejer af fast ejendom skal være ansvarlig for *varige bygningsmangler*, der er en følge af en selvstændigt virksomme trediemænds – eksempelvis en elektroinstallatørs – fejl.³⁴

I sagen U 1964.59 HD, som omhandlede et tilfælde, hvor en håndværker blev dræbt, da han under arbejde i et hus kom til at berøre et installationsrør, der var strømførende, blev husejeren ikke anset for ansvarlig for den fejlagtige installation, der var udført flere år tidligere.³⁵

Ved afgørelsen U 1953.434 HD frifandtes husejeren for erstatningsansvar i anledning af en kulilteforgiftningsulykke, der skyldtes en defekt aftrækskanal (muremesteren, der havde opført aftrækskanalen, dømtes).

I sagen U 1935.663 HD blev et mejeri anset ansvarligt for den skade, som skete ved, at mejeribygningens skorsten blæste om og beskadigede en nærliggende bygning. Det kunne ikke fritage mejeriet for ansvar, at en tidligere – ikke forsvarlig – reparation af skorstenen var foretaget af en selvstændig skorstensbygger.

Ved afgørelsen U 1937.96 HD, der omhandlede et tilfælde, hvor en person kom til skade, fordi en elevatorlås svigtede, blev såvel husejeren som det grundejerselskab, til hvilket husejeren havde overdraget tilsynet med elevatoren, anset erstatningspligtige. Skaden skyldtes først og fremmest grundejerselskabets mangelfulde tilsyn.

33. Jfr. *Trolle* s. 53 ff og afgørelsen U 1939.784 HD.

34. Hvis husejeren og installatøren er den samme person, pålægges han naturligvis ansvar, se afgørelsen U 1974.986 HD.

35. I sagen U 1974.91, der også omhandlede en skade forvoldt af en defekt elektroinstallation, blev husejeren pålagt erstatningsansvar, men i denne sag var det tvivlsomt, om installatøren havde begået nogen fejl, hvorimod det blev lagt til grund, at ejeren havde handlet uforsvarligt ved ikke at lade foretage de fornødne eftersyn af installationen.

KAPITEL 8

Arbejdsgiverens ansvar for ansatte og disses eget ansvar

Literatur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 94–111; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 123–139; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 245–63; Trolle: Risiko og Skyld i erstatningspraxis, 2. udg. s. 240–577; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 90–100; Gomard: Juristen 1960 s. 57 ff; Selvig: Det såkaldte husbondsansvar (1968).

1. Arbejdsgiverens ansvar – principalansvaret

1.1. Indledning – principalansvarets begrundelse

Som flere gange nævnt i de foregående kapitler gælder der i dansk ret den almindelige regel, at en arbejdsgiver hæfter for det erstatningsansvar, som hans arbejdstager måtte pådrage sig for uforsvarlige skadegørende handlinger, der er foretaget i forbindelse med hvervets udførelse. Dette meget vigtige erstatningsprincip støttes på bestemmelsen i D.L. 3–19–2, der har følgende ordlyd: »End giver Husbond sin Tiener, eller anden, Fuldmagt paa sine Vegne at forrette noget, da bør Husbonden selv at svare til hvad derudi forseis af den, som hand Fuldmagt givet haver, og af hannem igien søge Opretning«.

Principalansvaret ifølge 3–19–2 betegner en ansvarsskærpelse i forhold til culpaansvaret, for så vidt som arbejdsgiveren ifalder ansvar, uanset om han har handlet culpøst eller ikke, men bygger dog på culpaansvaret i den forstand, at arbejdstageren skal have handlet uforsvarligt¹ (hvilket ikke nødvendigvis er det samme, som at arbejdstageren ifalder erstatningsansvar, jfr. herom nedenfor under 2).

En del taler for, at reglen i 3–19–2 ikke tilsigtede eller oprindelig opfattedes som andet end en regel, der pålagde »husbonden« ansvar, når han delegerede en særlig ham påhvilende forpligtelse til

1. Arbejdsgiveren undgår ikke principalansvaret, blot fordi hans arbejdstager måtte blive fritaget for erstatningsansvar i medfør af de ovenfor i kapitel 6 omtalte bestemmelser i myndighedslovens §§ 63 og 64.

»sin Tiener eller anden«. I første række har reglen derfor oprindelig haft betydning for kontraktsforhold, og helt op gennem det 19. århundrede fortolkede domstolene bestemmelsen restriktivt, idet man navnlig fandt den uanvendelig uden for kontraktsforhold. Kort før århundredskiftet ændrede retspraksis signaler, hvilket skete om-trent samtidig med, at der inden for særlige lovområder indførtes ansvarsbestemmelser, der ligger nær op ad ordningen ifølge 3–19–2, eksempelvis bestemmelsen i søloven om rederens ansvar for skade, der er forårsaget ved fejl eller forsømmelse af personer, der udfører arbejde i skibets tjeneste (nu sølovens § 233, lovbkg. nr. 353 af 1. juli 1974).²

Principalansvaret er ikke noget særegent for dansk ret. I de fleste andre lande opererer man med tilsvarende eller beslægtede ordninger, hvilket – sammenholdt med den historiske udvikling i dansk ret – viser, at der består et samfundsmæssigt behov for reglen.

Arbejdsgiverens principalansvar er først og fremmest begrundet i den omstændighed, at det er ham, der driver den virksomhed, som udløser skaderne. Det er arbejdsgiveren, som bestemmer organisationen og arbejdsgangen i virksomheden, og det er ham, der – i al fald i erhvervsforhold – har mulighed for at indregne ansvarsbyrden som en driftsrisiko/omkostning, som han kan vælge – også uden for erhvervsforhold – at dække ved at tegne ansvarsforsikring.³

Det er en – ønskværdig – virkning af principalansvaret, at skadelidtes mulighed for at få dækning for sit erstatningskrav øges, når tillige arbejdsgiveren hæfter. Det kan også nævnes, at principalansvaret må antages at virke præventivt i den forstand, at det indskærper forsigtighed i valget af og instruktionen af medhjælpere.

2. Ansvar efter sølovens § 233 omfatter også skader forårsaget af personer, der ikke hører til skibets mandskab, men dog udfører arbejde i skibets tjeneste, som f. eks. en tvangslods gør det.

3. *En arbejdsgiver har ikke pligt til at dække sit ansvar ifølge D.L. 3–19–2 gennem tegning af ansvarsforsikring, men han kan gøre det; mange arbejdsgivere gør det, og som det vil blive nærmere omtalt nedenfor under 2 vil arbejdsgiverens ansvarsforsikring i mange tilfælde komme også arbejdstageren til gode. – En arbejdstager har derimod normalt ikke mulighed for at tegne ansvarsforsikring mod de skader, han forvolder som et led i sit arbejde, sml. Lyngsø I s. 312f.*

1.2. Hvem er arbejdsgiveren ansvarlig for?

I 3-19-2's ord »husbond« og »tiener« ligger gemt den *instruktions-, tilsyns- og kontrolmyndighed*, der er principalansvarets *raison d'être*. Det typiske over-underordningsforhold, der også inkluderer en antagelses- og afskedigelsesret, foreligger i sin rene skikkelse i *erhvervsforhold*, og det er også her principalansvaret har sin største praktiske betydning.

Uden for erhvervsforhold er principalansvaret ikke så stærkt begrundet, men det gennemføres også her. Således vil forældre være ansvarlige for en barnepiges skadegørende handlinger, ligesom en husejer ifalder ansvar for den, han engagerer til – for kortere eller længere tid – at grave haven eller feje gaden.⁴ Det er imidlertid klart, at der specielt uden for erhvervsforhold kan opstå situationer af en så tilfældighedspræget karakter, at begrundelsen for at pålægge principalansvaret svigter. En husejer er ikke ansvarlig for den skade, som hans nabo forvolder, mens naboen som en vennetjeneste hjælper med at bære en stige.⁵ På samme måde er forældre normalt ikke ansvarlige efter 3-19-2 for de skader, som børn forvolder under almindelig »hjælpen til« i huset m.v., men hvis et barn assisterer i forældrenes erhvervsvirksomhed, f.eks. som bud, gælder principalansvaret.⁶

4. I sagen U 1958.628 ØLD blev en arkitekt, der havde overladt tre arbejdsmænd at fælde nogle træer på en grund, som arkitekten ville udstykke, anset ansvarlig ifølge 3-19-2 for de ved arbejdsmændenes uagtsomhed under træfældningen indtrufne skader. Arbejdsmændene skulle ikke hæve anden løn end de fældede træer.

5. Sml. *Hellner* s. 100.

I sagen U 1937.785 HD blev en installatør i medfør af 3-19-2 anset ansvarlig over for en husejer for fejl begået af husejerens bror, der var arbejdsløs, og som for sin bistand med udgravningsarbejdet blev vederlagt direkte af husejeren; instruktionen blev foretaget af installatøren.

I sagen ASD 1963 B. 235 VLD blev en forening i medfør af 3-19-2 anset erstatningspligtig for skade forvoldt af et medlem, der fungerede som midlertidig kontrollør ved foreningens arrangement.

6. Jfr. ovenfor under kapitel 6, 5. Der erindres om den meget specielle afgørelse U 1963.912 VLD (omtalt i note 50 i kapitel 6), der i betydelig grad synes båret af »ansvarsforsikringstilpasning«.

Principalansvaret omfatter alle former for arbejdsforhold, både underordningsforhold af »højere« og »lavere« beskaffenhed. Eksempelvis hæfter et aktie- eller anpartsselskab såvel for sin direktør som for sine øvrige arbejdstagere, jfr. afgørelsen U 1959.1 HD.⁷

Mellem en hvervgiver og den, der af hvervgiveren har fået *overladt et arbejde til selvstændig udførelse*, består der ikke noget tjenesteforhold, og der gælder derfor ikke noget principalansvar – eksempelvis er den, der bestiller flytning hos et flyttefirma, og derefter, som det er almindeligt, overlader alt til firmaet, ikke ansvarlig for de skadegørende handlinger, flyttemændene måtte foretage sig.

På nogle punkter – nemlig så langt som man pålægger en hvervgiver ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl, jfr. herom ovenfor under kapitel 7, 3.4.3 – er det kun af mindre betydning, om der foreligger et husbond/tjener-forhold, og dermed mulighed for at anvende reglen i D.L. 3-19-2,⁸ men i øvrigt har grænsedragningen naturligvis stor betydning. De afgørende faktorer er instruktions-, tilsyns- og kontrolmulighedens udstrækning, herunder i første række spørgsmålet om, hvorvidt det moment i arbejdet, i relation til hvilket skaden er sket, er undergivet hvervgiverens instruktionsmyndighed, eller hvervtageren her handler på egen hånd. I sagen U 1949.112 HD blev en kommune, der ved aftale havde overdraget

7. Principalansvaret omfatter derimod ikke *legale repræsentanter* som f.eks. en likvidator, en kurator eller en værge. *Uden for kontraktforhold* bærer likvidationsboet, konkursboet og den umyndige ikke et principalansvar, og i *kontraktforhold* ifalder boet/den umyndige ikke ansvar for likvidators/kurators/værgens fejl (likvidator, kurator, værge er i denne relation boet/den umyndige).
8. Det er ikke uden enhver betydning, om en hvervgiver gøres ansvarlig efter D.L. 3-19-2 eller efter synspunktet ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl. Hvis hvervgiveren ifalder ansvar i medfør af 3-19-2, er der principiel mulighed for at anvende FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., til at lempe hans erstatningsansvar (jfr. herom nedenfor i kapitel 17, 2.3). Denne mulighed eksisterer næppe, hvis han gøres ansvarlig efter synspunktet ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl. – Eftersom lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., efter retspraksis ikke anvendes ved faglige fejl, har sondringen dog ikke større praktisk betydning i denne relation.
Det *kan* formentlig også få betydning for spørgsmålet om, hvorvidt en hvervgiver er dækket af sin ansvarsforsikring eller ikke, om han er ifaldet ansvar efter D.L. 3-19-2 eller ifølge synspunktet ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl.

sin forpligtelse til at foranstalte rotteudryddelse til en fabrikant, som havde konstrueret et særligt koksgeneratoranlæg, fritaget for ansvar for skade forvoldt ved, at den af fabrikanten antagne medhjælper – der var kommunal rottejæger – betjente apparatet uagtsomt. Retten fandt, at kommunen ikke kunne anses som arbejdsgiver for den af fabrikanten antagne medhjælper, og kommunen ifaldt hverken ansvar efter 3-19-2 eller ifølge princippet om ansvar for selvstændigt virkende tredjemænds fejl.⁹

1.3. Arbejdstagerens handling

Den vigtigste begrænsning i arbejdsgiverens ansvar ifølge D.L. 3-19-2 ligger i ordet »derudi«, d.v.s. i kravet om, at skaden skal være forvoldt som et led i tjenesten, jfr. nærmere herom nedenfor under 1.5.

Arbejdsgiveren ifalder ikke erstatningsansvar *uden for* kontraktsforhold for den ansattes skadegørende handlinger, hvis der er tale om en *helt usædvanlig* (»abnorm«) *adfærd*, som f.eks. hvis et til opkrævning udsendt bud måtte komme på den tanke at dræbe skyldneren for at skaffe pengene.¹⁰

9. Se også afgørelsen 1945.1176 SHD.

10. Afgørelsen U 1964.806 HD (kommenteret af *Spleth* i U 1965 B s.17ff) er et udmærket eksempel på, at principalansvaret ikke har samme rækkevidde *i* og *uden for* kontraktsforhold, heller ikke i henseende til en arbejdstagers ulovlige, helt usædvanlige adfærd. I den pågældende sag havde en hotelgæst overladt tændingsnøglen til sit automobil til en hotelkarl for at denne kunne køre bilen i garage og køre den frem næste dag, men hotelkarlen faldt for fristelsen og kørte en fornøjelsestur, hvorunder han ved et sammenstød forvoldte skade på såvel gæstens automobil som en »fremmed« bil. Hotellet fandtes ikke at ifalde ansvar ifølge 3-19-2 for den skade, der tilstødte det fremmede automobil (ansvar *uden for* kontraktsforhold), hvorimod hotellet i henhold til 3-19-2 blev ansvarligt for skaden på gæstens bil (ansvar *i* kontraktsforhold, nemlig en forvaringskontrakt).

I sagen U 1974.707 HD blev en kommune anset erstatningspligtig for den skade, som en lærer forvoldte ved – i strid med den gældende bekendtgørelse – at give en elev en lussing. Kommunen fik ikke medhold i, at lærerens handling havde været af en så usædvanlig karakter, at den faldt uden for kommunens ansvar. – Se også afgørelsen U 1950.126 HD.

Det udelukker ikke arbejdsgiverens ansvar ifølge D.L. 3-19-2, at arbejdstageren har foretaget den skadegørende handling i beruset tilstand. Også i sådanne situationer vil det være afgørende, om arbejdstagerens skadegørende *handling* er af helt usædvanlig (»abnorm«) karakter.

Som nævnt ovenfor under kapitel 7, 3.4.2., er det ikke en betingelse for at pålægge arbejdsgiveren ansvar ifølge 3-19-2, at skadelidte kan udpege, hvilken arbejdstager der har handlet culpøst. Arbejdsgiveren hæfter også for de såkaldt *anonyme fejl*. På samme måde er principalen ansvarlig for *kumulerede fejl*, d.v.s. fejl, hvor ingen enkelt ansat har handlet uforsvarligt i den forstand, at *han* kan gøres ansvarlig efter culpareglen, men hvor en mindre brist hos flere ansatte tilsammen udløser en uagtsom adfærd i principalens virksomhed, sml. *Hellner* s. 102.

På et vist tidspunkt blev det antaget i retspraksis, at arbejdsgiveren ikke var ansvarlig efter 3-19-2, når en arbejdstagers fejl resulterede i skade på en anden arbejdstager inden for virksomheden. Denne undtagelse fra 3-19-2, der formentlig blev udviklet under indflydelse af engelsk rets – nu opgivne – regel om *common employment*, har ikke længere praktisk betydning, jfr. afgørelsen U 1963.329 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1963 B s. 239 ff).

Det fremgår af flere af de citerede domme, at det ikke i sig selv fritager arbejdsgiveren for ansvaret ifølge 3-19-2, at han mere eller mindre udtrykkeligt har instrueret, måske endda advaret arbejdstageren vedrørende den fremgangsmåde, der har hidført skaden. Det er tværtimod i sådanne situationer, reglen i D.L. 3-19-2 viser sin selvstændige berettigelse – hvis arbejdsgiveren har instrueret arbejdstageren forkert/mangelfuldt, vil han jo ofte være ansvarlig allerede efter den almindelige culparegel.

Det afgørende for arbejdsgiverens ansvar ifølge 3-19-2 er alene, at arbejdstageren har handlet uforsvarligt i relation til den indtrufne skade, jfr. sagen U 1969.798 ØLD – *principalen hæfter uden hensyn til skyldgraden af den ansattes adfærd*. Hvis arbejdstageren udelukkende kan gøres ansvarlig efter en strengere ansvarsregel end culpareglen, er arbejdsgiveren ikke ansvarlig for arbejdstagerens skadegørende handlinger ifølge 3-19-2, jfr. afgørelsen U 1970.940 ØLD og *A. Vinding Kruse* s. 255.

1.4. Hvem bærer principalansvaret?

Principalansvaret ifølge 3-19-2 påhviler arbejdsgiveren, *ikke mere eller mindre overordnede mellemlid* mellem den ansatte og arbejdsgiveren. En overlæge hæfter ikke i kraft af 3-19-2 for en under-

ordnet hospitalslæges fejl, jfr. U 1953.1127 ØLD, lige så lidt som en skovrider for sin skovfogeds fejl, jfr. sagen U 1947.169 VLD.¹¹

Retspraksis viser, at vanskeligheden ved at afgøre, om der foreligger et underordningsforhold, ofte ikke så meget angår selve underordningsforholdet som spørgsmålet om, *hvem af flere hvervgivere der skal bære principalansvaret*. Problemet har især været aktuelt i relation til de ganske hyppigt forekommende situationer, hvor materiel (kraner, bulldozere m.v.) lejes/lånes ud, således at det pågældende materiel lejes/lånes ud med sin fører. Hvis føreren under arbejdet hos lejeren/låntageren begår fejl, er spørgsmålet, om ansvaret ifølge 3-19-2 påhviler udlejeren/långiveren eller lejeren/låntageren.¹²

For så vidt angår *lånesituationen* synes retspraksis at have lagt sig fast på, at låntageren bærer ansvaret ifølge 3-19-2, jfr. afgørelserne U 1955.472 HD og U 1960.145 HD (kommenteret af *Gjerulff* i TfR 1960 s. 227, bogudgaven s. 291).

Spørgsmålet om 3-19-2 ansvarets placering er mere tvivlsomt i *lejesituationen*, hvor materiellets ejer vederlægges for sin ydelse. Hvis fejlen ikke har med det udlejede materiels betjening at gøre, er det et sikkert udgangspunkt, at 3-19-2 ansvaret må påhvile lejeren, sml. *Gjerulff*: TfR 1962 s. 145 (bogudgaven s. 351). I de hyppigere tilfælde, hvor der er tale om en fejlagtig betjening af materiellet, taler såvel de virksomhedsorganisatoriske forhold – d.v.s. ansættelses- og afskedigelsesmyndigheden, det lønmæssige tilknytningsforhold og instruktionsbeføjelsen – som de forsikringsmæssige forhold¹³ for at placere 3-19-2 ansvaret hos udlejeren; en argumentation der naturligvis vokser i styrke, jo mere kvalificeret det udlejede personale er,

11. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 129.

12. I og for sig ville der ikke være noget i vejen for på en gang at pålægge udlejeren/långiveren og lejeren/låntageren ansvaret ifølge 3-19-2 (*solidarisk principalansvar*), men dette resultat synes ikke statueret i nogen retsafgørelse, sml. *Stig Jørgensen I* s. 128, *Hellner* s. 103, *A. Vinding Kruse* s. 253.

Det generelle problem om ansvaret ifølge 3-19-2 for lånt/lejet personale er behandlet af *Trolle* s. 248-57, *Selvig*: »Det såkaldte husbondsansvar« (især s. 162 ff) og *Iversen*: TfR 1972 s. 335 ff.

13. Udlejeren har gennemsnitligt i langt højere grad end lejeren opfordring til og mulighed for at tegne en ansvarsforsikring for det personale og de maskiner, han benytter i sit erhverv, sml. *Selvig*: »Det såkaldte husbondsansvar« s. 152-53.

og jo mere komplicerede de udlejede maskiner er (i jo højere grad repræsenterer udlejeren sagkundskaben i forhold til lejerer). I sagerne U 1959.444 HD og U 1961.895 HD pålagde Højesteret da også udlejeren 3-19-2 ansvaret, hvorimod man i afgørelserne U 1970.483 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1970B s. 226ff) og U 1971.262 HD lagde principalansvaret på lejerer. 1970-afgørelsen angik et tilfælde, hvor udlejeren og lejerer repræsenterede samme sagkundskab – to store entreprenørfirmaer, der begge fra tid til anden såvel lejede som udlejede entreprenørmateriel. I 1971-afgørelsen, der må betegnes som overraskende på baggrund af dommene fra 1959 og 1961, betonedes det, at betjeningen af den udlejede maskine (en bulldozer) »ikke krævede særlig sagkundskab«. Retstilstanden er herefter formentlig den, at lejerer bliver ansvarlig efter 3-19-2 for en lejet »maskinfører«/maskine, der glider ind og udfører et arbejde hos lejerer, omtrent som hvis han havde været almindeligt ansat hos denne, hvorimod udlejeren bærer 3-19-2 ansvaret, hvis den lejede »maskinfører«/maskine er en fremmed fugl hos lejerer og derfor udfører arbejdet hos denne selvstændigt i relation til lejerers almindelige virksomhedsorganisation (om der overhovedet er en sådan).¹⁴

1.5. Den skadegørende handling tilknytning til tjenesten

Det er arbejdstagerens tjeneste hos arbejdsgiveren – hans virksomhed for arbejdsgiveren, som bestemmer organisationen og arbejdsgangen – der begrundes 3-19-2 ansvaret; den skadeforvoldelse, som arbejdsgiveren skal gøres ansvarlig for, må derfor stå i forbindelse med tjenesten, jfr. 3-19-2's ord »derudi«.

Arbejdsgiveren hæfter ikke for skade, som arbejdsgiveren forvolder i sin fritid. *Ansaret begynder, når arbejdstageren indfinder sig i tjenesten, og slutter, når arbejdstageren forlader den,*¹⁵ men allerede denne tilsyneladende enkle regel indebærer vanskelige tvivls-spørgsmål.¹⁶ Arbejdsgiveren ifalder ikke ansvar for skader forvoldt

14. Sml. *Hellner* s. 103.

15. Jfr. *Trolle* s. 242.

16. Hvis arbejdstageren fortsætter i sit arbejde efter lukketid, følger principalansvaret – naturligvis – med, og en arbejdsgiver ifalder også ansvar ifølge 3-19-2, hvis arbejdstageren uden for sin arbejdstid, f.eks. på en fridag, er til

af arbejdstageren på dennes *vej til og fra arbejde*, jfr. afgørelsen U 1938.1088 VLD, men udfører den ansatte undervejs et hverv for arbejdsgiveren, bliver resultatet det modsatte, jfr. dommen U 1958.821 HD, hvor en arbejdsgiver blev pålagt ansvar for skade forvoldt af et bud, der havde varer til sin mor med på hjemturen.

I *arbejdstiden* gælder principalansvaret, og med forbehold for de ovenfor under 1.3 omtalte »abnorme« handlinger er arbejdsgiveren ansvarlig for alle skader, arbejdstageren forvolder, mens han udfører netop det arbejde, han er ansat til – en muremester er altså ansvarlig, hvis mureren taber en sten og derved forvolder skade.

Rent faktisk foretager en arbejdstager sig i arbejdstiden meget andet end netop det arbejde, han er ansat til at udføre. Der er ikke tvivl om, at muremesteren er ansvarlig ifølge 3–19–2, hvis mureren i arbejdstiden volder skade på sin vej fra ét arbejdssted til et andet.¹⁷ men er han også ansvarlig for skader forvoldt under udførelsen af *svinkeærinder*, d.v.s. ærinder, der er murerens egne, men foretaget i forbindelse med hvervet for muremesteren? I retspraksis er spørgsmålet blevet besvaret bekræftende, jfr. afgørelserne U 1925.698 VLD, U 1934.420 ØLD og U 1952.648 ØLD.¹⁸

Det er tvivlsomt, om arbejdsgiveren er ansvarlig efter 3–19–2 i de tilfælde, hvor arbejdstageren i arbejdstiden forvolder skade ved en handling foretaget i kådhed. I sagen U 1952.73 HD (skade forvoldt under brydetag) blev arbejdsgiveren frifundet, mens resultatet blev det modsatte i sagerne U 1930.558 VLD (en kommunal snekaster

stede på arbejdspladsen og der udfører arbejde for arbejdsgiveren, jfr. afgørelsen U 1960.77 HD, sml. afgørelsen U 1953.1041 HD.

17. Jfr. *Trolle* s. 243.

18. Cfr. afgørelsen U 1936.620 ØLD.

Hvis den ansatte under sit arbejde foretager sig et »svinkeærinde« i den forstand, at han på egen hånd yder en tredjemand en tjeneste, ifalder arbejdsgiveren også ansvar ifølge 3–19–2 for den skade, der herved forvoldes, såfremt skaden har i al fald en vis forbindelse med den ansattes »normale« arbejde, jfr. afgørelsen U 1952.1086 ØLD; sml. afgørelsen U 1966.658 ØLD.

I sagen U 1967.664 SHD blev frihavnen pålagt ansvar ifølge 3–19–2 for den skade, som en havnearbejder forvoldte ved under sit arbejde i lasten at slukke en cigaret ved at presse gløden imod en sæk med salpeter. *Trolle* – s. 247 – antager, at også skade forvoldt under spisning og (normal) drikning i arbejdstiden, f. eks. i en frokostpause, er omfattet af 3–19–2 ansvaret.

kastede forsætligt en snebold mod en forbikørende automobilist) og U 1937.158 ØLD (en tam løve, der for morskabs skyld var sluppet løs på scenen i »Hollænderbyen«, forskrækkede en sangerinde, der fik et chock).

Retspraksis viser, at domstolene gennemgående ikke har stillet store krav for at anse en skadegørende handling for omfattet af arbejdstagerens tjeneste og dermed »inde under« 3-19-2 ansvaret, hvilket måske kan ses som et forsøg på at friholde de ikke-ansvarsforsikrede arbejdstagere, der – som nærmere omtalt nedenfor under 2 – ofte vil kunne undgå erstatningsansvarets økonomiske byrde i kraft af en af arbejdsgiveren tegnet ansvarsforsikring. Der er imidlertid som antydnet afgørelser, som fritager arbejdsgiveren for ansvaret ifølge 3-19-2 under henvisning til, at betingelsen om »derudi« ikke har været opfyldt. I sagen U 1958.993 VLD blev en autolakerer frifundet for ansvar ifølge 3-19-2 for en skade forvoldt af en arbejdsmand i virksomheden, der i spirituspåvirket tilstand og uden førerbevis havde tilegnet sig en kundes i virksomheden stående automobil og under kørslen beskadiget dette – en afgørelse der ikke bliver mindre bemærkelsesværdig af, at der mellem en autolakerer og en kunde består et kontraktsforhold, hvilket som ovenfor i note 10 omtalt medfører et strengere principalansvar. Dommen U 1964.197 ØLD om en tankstationsejer harmonerer da heller ikke med 1958-dommen, som *Trolle* (s. 234) i det hele taget ikke vil tillægge større betydning. – For så vidt angår spørgsmålet om *hotellers ansvar* for skader, som hotellets personale forvolder under *kørsel med gæsters automobiler* kan henvises til afgørelserne U 1964.806 HD, U 1955.517 HD og U 1953.69 HD. Hvis kørslen finder sted på *gæstens ønske* (eksempelvis en vogn der skal stilles i garage), er hotellet ansvarligt for indtrufne skader på gæstens automobil i medfør af 3-19-2's regel om principalansvar i kontraktsforhold;¹⁹ for skader på tredjemands person eller ting er normalt gæsten (ikke hotellet) ansvarlig efter reglen i færdselslovens § 101, jfr. § 104, stk. I.²⁰ Hvis kørslen er *uberettiget*, er hotellet ansvarligt efter

19. Sml. *Spleth*: U 1965 B s. 18.

20. Afgørelserne U 1953.98 HD og U 1955.517 HD viser, at man næppe helt kan ligestille værkstedsindehaveres og hotelejeres ansvar for skader, der indtræffer

3-19-2 for en skade forvoldt på gæstens automobil (ansvar i kontraktsforhold), men hverken efter 3-19-2 eller færdselslovens § 101, jfr. § 104, stk. 1, ansvarligt for skade på tredjemand (ansvar *uden for* kontraktsforhold), jfr. ovenfor i note 10. Ansvar efter færdselslovens § 101, jfr. § 104, stk. 1, for skade på tredjemand påhviler ved den uberettigede kørsel heller ikke gæsten; det ligger hos hotelkarlen, jfr. nærmere nedenfor under kapitel 11, 7.4-7.6.

1.6. *Det offentliges principalansvar*

Staten, kommunerne og andre offentlige organer bærer det samme principalansvar som private arbejdsgivere for deres ansattes skadegørende handlinger. Det offentliges principalansvar kan støttes direkte på reglen i D.L. 3-19-2 og kommer til anvendelse, hvad enten skaden forvoldes i situationer, hvor det offentlige giver sig af med *virksomhed af privatretlig natur*²¹ (som f.eks. udgravning til fjernvarmeanlæg), eller skaden indtræffer under offentligt ansattes udførelse af offentligretlige funktioner (som f.eks. undervisning, udøvelse af politimyndighed eller aftjening af værnepligt).²²

Det kan undertiden for den skadelidte – der under en retssag må optræde som sagsøger – være vanskeligt at indkredse en eventuel ansvarlig offentlig myndighed, se således afgørelsen U 1963.1003 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1964 B s. 148 f) om det offentliges ansvar for en smittefarlig tjenestebolig.

under kørsel med kunders/gæsters automobiler. Ansvar ifølge færdselslovens § 104, stk. 1, (herunder præsumptionsansvaret) vil i højere grad påhvile værkstedsindehaveren, der udøver en mere selvstændig råden over automobilet, end hotelejereren, jfr. *Spleth*: U 1965 B s. 19 og nedenfor under kapitel 11, 7.4-7.6. Nedenfor i kapitel 11, 8 omtales det nærmere, i hvilket omfang ansvarsforsikringen for et automobil dækker hoteller og værksteders ansvar for de her omtalte ansvarsskader.

21. Se eksempelvis afgørelserne U 1939.1027 ØLD og U 1954.567 ØLD.

22. Se eksempelvis afgørelserne U 1974.707 HD (lærer forvoldte skade på en elev, som han gav en lussing), U 1974.807 VLD (politibetjent overskred grænsen for retmæssig myndighedsudøvelse) og U 1950.126 HD (vagtpost forvoldte skade ved et vådeskud).

2. Den ansattes eget erstatningsansvar

Arbejdsgiverens erstatningsansvar uden for kontraktsforhold ifølge D.L. 3-19-2 er et ansvar for de skader, der skyldes, at arbejdstageren har handlet uforsvarligt, jfr. ovenfor under 1.3. Den absolutte hovedregel vil derfor være, at arbejdsgiveren er ansvarlig efter culpereglen, når arbejdsgiveren er ansvarlig efter 3-19-2²³ – at arbejdsgiveren og arbejdstageren med andre ord er solidarisk ansvarlige over for den skadelidte, der selv kan vælge, mod hvem han vil gøre sit krav gældende, jfr. herved afgørelserne U 1965.328 VLD og U 1952.1086 ØLD.

3-19-2's slutningsord » . . . og af hannem igjen søge Opretning« betyder, at principalen har fuld regres til arbejdstageren, hvis den skadelidte i medfør af 3-19-2 vælger at søge sin erstatning ind hos arbejdsgiveren.²⁴

Denne ubetingede regresadgang for arbejdsgiveren er næppe heldig og har ofte været kritiseret,²⁵ men den er altså stadig væk gældende ret.²⁶ I praksis spiller arbejdsgiverens regresret dog næppe nogen større rolle, allerede fordi de færreste arbejdsgivere gør brug af den²⁷ (se dog eksempelvis afgørelsen U 1948.1271 HD).

Hvis arbejdsgiveren har dækket sit erstatningsansvar ifølge 3-19-2 ind ved at tegne ansvarsforsikring, har denne ansvarsforsikring ifølge de almindeligvis anvendte policevilkår kun regres til den skadevoldende arbejdstager, hvis denne har handlet forsætligt eller

23. Undtagelse fra denne hovedregel kan tænkes i de tilfælde, hvor arbejdstagerens erstatningsansvar bortfalder eller nedsættes under hensyn til de ovenfor i kapitlerne 5 og 6 omtalte lempelsesbestemmelser i myndighedslovens §§ 63 og 64, jfr. A. Vinding Kruse s. 255.

24. *Bech*: »Adcitation og litisdenuntiation« s. 49f mener, at det er tvivlsomt, om 3-19-2 indeholder selvstændig hjemmel for arbejdsgiverens regreskrav.

25. Se eksempelvis *Stig Jørgensen I* s. 137f, A. Vinding Kruse s. 260, *Trolle* s. 376 ff (hvor *Trolle* omtaler hele problemet om tjenerens personlige hæftelse).

26. I betænkning nr. 352/1964 om arbejdsgiverens erstatningsansvar for ansattes skadegørende handlinger er der foreslået indført en almindelig adgang til at lempe arbejdstagerens erstatningsansvar. For så vidt angår gældende ret indeholder sølovens § 67 og sømandslovens § 53 hjemmel til at lempe erstatningskrav, der rettes mod henholdsvis skibsfører og mandskab, jfr. nedenfor under kapitel 16, 2.1.7.

27. Sml. *Trolle* s. 378.

har været selvforskyldt beruset. Arbejdsgiverens ansvarsforsikring kan altså reelt også komme den ansatte til gode, og dette moment kan bevirke, at man fastholder arbejdsgiverens ansvar ifølge 3–19–2 (d.v.s. undlader at lempe arbejdsgiverens ansvar i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.)²⁸ i situationer, hvor arbejdstageren har handlet groft uagtsomt (men ikke forsætligt og ikke i beruset tilstand), og hvor en lempelse af arbejdsgiverens ansvar ifølge FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. derfor let ville være ensbetydende med, at skadelidtes forsikringsselskab ville rette sit krav mod arbejdstageren, hvis ansvar ikke kan lempes efter FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., da han jo har handlet groft uagtsomt, jfr. herved afgørelserne U 1960.140 HD og U 1959.1 HD. – Hvis skadelidte/hans forsikringsselskab i en sådan situation skulle vælge at rette sit krav mod arbejdstageren, må denne derefter have regres til arbejdsgiverens forsikringsselskab, jfr. dommen U 1959.1 HD.²⁹

Hvis arbejdsgiverens ansvar ifølge 3–19–2 er dækket ved ansvarsforsikring, kan arbejdstageren over for et regreskrav fra arbejdsgiverens ansvarsforsikring – hvilket krav kan tænkes fremsat, hvis det ikke er de sædvanlige policevilkår, der er anvendt i arbejdsgiverens ansvarsforsikring – påberåbe sig reglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.³⁰ – Rettes skadelidtes krav i en sådan situation først mod arbejdstageren, må arbejdstageren have regres til arbejdsgiverens ansvarsforsikring.³¹

28. Bestemmelsen i FAL § 25 omtales nedenfor i kapitel 17.

29. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 280 og *A. Vinding Kruse* s. 261. – Man kan ikke anvende lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., »allerede« på skadelidtes krav mod arbejdstageren, for det kan for skadelidte fremstå som usikkert, om arbejdsgiveren (og dermed dennes ansvarsforsikring) hæfter for skaden, mens det er utvivlsomt, at arbejdstageren hæfter.

30. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 279 og *A. Vinding Kruse* s. 260. Se også afgørelsen U 1941.599 VLD.

31. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 280 og *A. Vinding Kruse* s. 261. Se også afgørelsen U 1941.599 VLD og ovenfor note 29 in fine.

KAPITEL 9

Ansvar for skader voldt af dyr

Litteratur: Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 140–48; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 269–76; Trolle: Risiko og skyld i erstatningspraxis, 2. udg. s. 279 ff; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 100–05.

1. Indledning

Allerede landskabslovene indeholder regler vedrørende skader forvoldt af dyr, og disse regler udvikles i Danske Lov, hvis 6. bog, X. kapitel har regler om skade voldt af anden mands våben eller fæ.

Foruden *D.L.'s regler* er de vigtigste bestemmelser på området reglerne i *mark- og vejfredsloven*, lov nr. 107 af 31/3 1953, hvis kapitel II har overskriften »Erstatning for skade forvoldt af husdyr«, og *hundeloven*, lovbkg. nr. 380 af 26/6 1969. Nogen almindelig lovregel om erstatning for skade forvoldt af dyr kendes ikke i dansk ret, hvilket er ensbetydende med, *at man, såfremt der ikke er mulighed for at gøre et (vidererækkende) ansvar gældende efter specialbestemmelserne, falder tilbage på dansk rets almindelige regler om ansvarsgrundlaget ved erstatning uden for kontraktsforhold, først og fremmest culpareglen.*

2. Mark- og vejfredsloven

Mark- og vejfredsloven giver regler om *besidderens* ansvar for skader forvoldt af *husdyr*. Besidderen er den, der holder husdyret, uanset om ejendomsretten til dyret tilkommer en anden, jfr. § 2, stk. 2. Om besidderens ansvar hedder det i § 3, stk. 1: »Kommer et husdyr uden hjemmel ind på anden mands grund, skal dyrets besidder erstatte den skade, dyret forvolder ved at nedtræde, afbide eller fortære afgrøder, beplantning eller bevoksning, beskadige hegn eller vandløb, oprode eller sammentræde jordbunden. Samme regel gælder om skade, dyret forvolder ved at angribe et andet husdyr eller på anden voldelig måde tilføje det legemsbeskadigelse.«¹ *Besidderens ansvar er altså*

1. Hvis skadelidte mener, at hans erstatningskrav er omfattet af § 3, stk. 1, skal han ifølge § 18, stk. 1, inden tre dage efter, at skaden er blevet ham bekendt, begære den vurderet af de tre vurderingsmænd, som i henhold til § 21 beskikkes i hver kommune.

ikke betinget af culpa; det er et strikt ansvar. – Hvis skaden er fremkaldt med forsæt eller uagtsomhed af skadelidte selv (eller af en person, som skadelidte har ansvaret for), kan erstatning ikke kræves, men er der skyld på begge sider, afgøres det efter fejlenes beskaffenhed, om erstatningen skal nedsættes eller bortfalde, jfr. § 3, stk. 2, og nedenfor i kapitel 15 om betydningen af egen skyld.

Ansvarsreglen i § 3, stk. 1, omfatter kun *bestemte skadetyper*, agrarisk skade og skade ved legemlig vold mod andre husdyr – ikke personskade og anden tingsskade; for disse skadetyper gælder de almindelige erstatningsregler, først og fremmest culpa-reglen, jfr. § 4, stk. 2, 2. pkt.² Skader på husdyr forårsaget af smitte eller ved bedækning er altså ikke omfattet af det strikte ansvar i henhold til § 3, stk. 1, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1963.176 HD, og skader, der skyldes, at husdyr (typisk minke) bliver skræmt, dækkes heller ikke af § 3, stk. 1, jfr. dommen U 1952.138 HD.

Rækkevidden af det strikte ansvar i henhold til § 3, stk. 1 er også begrænset ved, at det kun omfatter *besidderens ansvar*, jfr. § 4, stk. 2, 1. pkt. Et eventuelt ansvar for andre, f. eks. ejeren eller den, der udøver tilsyn med dyrene, hviler på almindelige erstatningsregler.

Mark- og vejfredslovens erstatningsregler finder ikke anvendelse på erstatningsansvar for skader forvoldt af hunde, jfr. § 4, stk. 1 – her gælder hundelovens regler, der er omtalt nedenfor under 4.

3. Danske Lovs regler om ansvar for skader forvoldt af dyr

Den omstændighed, at en skade forvoldt af et husdyr ikke er omfattet af det strikte ansvar ifølge mark- og vejfredslovens § 3, stk. 1, behøver ikke at betyde, at ansvarsgrundlaget er culpa – Danske Lov indeholder også regler om strikt ansvar.

3.1. D.L. 6-10-2

Reglen i 6-10-2 har følgende ordlyd: »Fanger mand Skade af anden Mands Hors, eller Nød, eller noget andet Fæ, eller Hund, som gaar løs, og den som Skaden fik, ikke selv forarsagede det, da skal den,

2. Som eksempler på en sådan bedømmelse efter almindelige erstatningsregler kan udover de i teksten omtalte domme nævnes afgørelsen U 1970.261 ØLD.

som Fæet eller Hunden ejer, give Badskerløn. End fanger han Lyde deraf, da bøde den, der Fæet eller Hunden ejer, Lyden efter Sagens Beskaffenhed«.

Det ansvar, der ifølge 6-10-2 påhviler besidderen,³ er et strikt ansvar, men rækkevidden af det strikte ansvar er i flere henseender begrænset:

3.1.1

Det strikte ansvar ifølge 6-10-2 gælder kun for skader voldt af *større husdyr*, d.v.s. heste, køer, væddere, får og geder og formentlig også svin.⁴ Derimod omfatter ansvaret ikke skader voldt af katte, gæs eller høns.⁵ Om skader forvoldt af hunde gælder – trods 6-10-2's ordlyd – hundeloven.

3.1.2

Efter retspraksis begrænses det strikte ansvar ifølge 6-10-2 til at omfatte *løsgående dyr*.⁶ Et dyr, der river sig løs fra det sted, det er tøjret, anses for løsgående, jfr. U 1922.821 VLD, og det samme må gælde, såfremt en uvedkommende person har sluppet det løs. Dyr, der går i et indelukke, er ligeledes løsgående, jfr. U 1933.747 VLD – naturligvis også hvis de bryder ud af folden. Dyr, der trækkes eller drives, er ikke-løsgående, jfr. U 1959.265 ØLD.

3. Efter 6-10-2's ordlyd påhviler det strikte ansvar normalt dyrets ejer, men det er den almindelige opfattelse, at D.L.'s regler om ansvar for dyr skal fortolkes i overensstemmelse med mark- og vejfredslovens og hundelovens bestemmelser, der lægger det strikte ansvar på *besidderen*, jfr. *Trolle* s.287f og 290, og *A. Vinding Kruse* s. 275f. Se også afgørelserne U 1940.589 VLD og ASD 1959 B.199 ØLD, af hvilke den sidstnævnte dom illustrerer, at der kan blive tale om at pålægge ejeren og besidderen et solidarisk ansvar.
4. For så vidt angår væddere kan henvises til afgørelsen VLT 1943.381, og for svin til dommene U 1942.392 VLD og 1930.138 ØLD (der vedrører 6-10-5).
5. Se afgørelserne U 1942.880 ØLD (katte), U 1932.626 ØLD (gæs) og U 1948.922 ØLD (høns).
6. Den relative bisætning »som gaar løs« fortolkes altså som vedrørende alle de i 6-10-2 omtalte dyr, ikke blot hunde.
Om det nærmere indhold af begrebet »løsgående« henvises til *Trolle* s. 282-285.

3.1.3

Efter 6-10-2's ordlyd skulle man mene, at det strikte ansvar kommer til anvendelse ved enhver form for »selvstændig« aktivitet fra dyrets side (cfr. 6-10-5, der taler om »bide, stange eller slaa«), men retspraksis har indtaget det standpunkt, at det strikte ansvar ikke gælder, når et dyr – der f. eks. kan være brudt ud af en indhegning – forvolder et færdselsuheld ved at støde sammen med et motorkøretøj.⁷ Besidderen af dyret ifalder altså kun ansvar for den ved sammenstødet forvoldte personskaade,⁸ hvis han er ansvarlig efter almindelige erstatningsregler, jfr. afgørelserne U 1935.699 HD, ASD 1968 B.23 VLD, ASD 1968 B.392 VLD, U 1966.472 HD, U 1968.747 HD og U 1974.672 HD.⁹

3.1.4

Retspraksis har gennemgående været utilbøjelig til at lade det strikte ansvar ifølge 6-10-2 omfatte skade på personer, hvis job er at passe på det skadevoldende dyr, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1937.614 ØLD og U 1928.750 VLD.¹⁰

3.1.5

Det strikte ansvar ifølge 6-10-2 bortfalder helt, hvis der foreligger egen skyld hos den skadelidte, jfr. ordene »og den som Skaden fik, ikke selv forårsagede det«. – Spørgsmålet om egen skyld er nærmere behandlet nedenfor i kapitel 15.

7. Betragtningen bag den pågældende retspraksis synes at være, at et dyr ikke kan »bide, stange eller slaa« et motorkøretøj (d.v.s. motorkøretøjets passagerer), hvorimod dette kan lade sig gøre over for en fodgænger, jfr. afgørelsen U 1953.484 HD, og vel efter omstændighederne også over for en cyklist.
8. Ansaret ifølge 6-10-2 dækker under alle omstændigheder kun *personskaade*, og endda kun visse tabsposter inden for personskaadeområdet, jfr. nedenfor under 3.1.6.
9. Ved sammenstød mellem et motorkøretøj og *et af de af 6-10-2 omfattede husdyr*, finder den i færdselslovens § 100 angivne omvendte bevisbyrde anvendelse på bedømmelsen af, om motorføreren har udvist egen skyld, jfr. afgørelsen U 1949.665 ØLD.
10. Som påpeget af *A. Vinding Kruse* – s. 275 – har de pågældende personer under alle omstændigheder krav på erstatning i henhold til den lovpligtige ulykkesforsikring.

3.1.6

I det omfang en skadevolders ansvar alene støttes på 6-10-2, kan han kun tilpligtes at erstatte »Badskerløn« og »Lyde«. I dommen ASD 1959 B.199 ØLD hedder det: »Badskerløn findes at omfatte alle nødvendige udgifter, der medgår til den tilskadekommandes helbredelse, og lyde findes at angå enhver legemsskade«. Denne fortolkning er næppe stridende mod tidligere praksis, hvorefter der i medfør af 6-10-2 gives erstatning for helbredelsesomkostninger, men ikke for svie og smerte eller tabt arbejdsfortjeneste, jfr. afgørelsen U 1953.484 HD. Der gives heller ikke almindelig erstatning for invaliditet i medfør af 6-10-2, men erstatning for varige men (særlig ved ydre legemsfejl) og eventuelt også erstatning for forstyrrelse af stilling og forhold.¹¹

3.2. D.L. 6-10-3

D.L. 6-10-3 behandler det kvalificerede tilfælde, at et menneske dræbes af et husdyr. Bøden, der skal erlægges, er så beskeden som 3 lod sølv, og reglen kan ikke påberåbes som hjemmel til at yde sædvanlig forsørgertabserstatning – man falder her tilbage på culpaansvaret.

3.3. D.L. 6-10-5

D.L. 6-10-5 omhandler den situation, at *én mands bæster eller fæ slår en anden mands bæster eller fæ ihjel. Som 6-10-2 pålægger 6-10-5 besidderen¹² et strikt ansvar.*

Kredsen af dyr, for hvilken besidderen ifalder ansvar, er den samme som ved 6-10-2. Derimod kræves det ikke i relation til 6-10-5, at det skadevoldende dyr er løsgående, hvorfor bestemmelsen er blevet fundet anvendelig på såvel tøjrede som trukne dyr.

6-10-5 finder også anvendelse, når det skadevoldende og det skadelidte dræbte dyr er blevet bragt sammen (cfr. ordene »uden hjemmel« i mark- og vejfredslovens § 3, stk. 1), f. eks. ved at det

11. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 143; sml. *Trolle* s. 286f og afgørelsen ASD 1959 B.199 ØLD.

12. Jfr. ovenfor note 3.

ene dyr er blevet opstaldet hos det andet, eller der er tale om bedækning.¹³

Efter 6-10-5 er det en betingelse for pålæggelse af det strikte ansvar, at det ene dyr dræber det andet, og i retspraksis har man afvist at anvende reglen analogt ved beskadigelse, jfr. afgørelserne U 1931.109 HD og U 1947.145 VLD.¹⁴

Erstatningsberegningen efter 6-10-5 er egenartet. Hvis ofret er mere værd (eller lige så værdifuldt) som »dræberen«, skal der betales halv erstatning. Er ofret mindre værd end dræberen, skal der betales fuld erstatning, d.v.s. ofrets fulde værdi.

3.4. D.L. 6-10-4

D.L. 6-10-4 er den bestemmelse, der regulerer erstatningsansvaret for *skade hidført af vilde dyr*, og også denne regel, der omfatter alle former for person- og tingsskade og ikke indeholder nogen begrænsning med hensyn til erstatningens størrelse, pålægger besidderen et *strikt ansvar*.¹⁵

Det strikte ansvar ifølge 6-10-4 anvendes ikke på almindelige husdyr, selv om de bliver vilde (f.eks. ikke på glubske hunde). På den anden side er 6-10-4 bragt til anvendelse på vilde dyr, der ikke kunne betegnes som farlige, jfr. afgørelsen U 1937.158 ØLD (den tamme løve i »Hollænderbyen«).¹⁶

13. Se afgørelsen U 1922.444 VLD (sml. dog dommen U 1944.911 VLD). – Om bedækning kan henvises til afgørelserne U 1945.1123 VLD og 1942.392 VLD. Hvis skaden sker under selve bedækningsforsøget eller i nær tilknytning hertil, er ansvarskriteriet dog culpa, ikke 6-10-5's strikte ansvar, jfr. dommen U 1944.189 ØLD.
14. Som det fremgår af den nedenfor i kapitlerne 10 og 11 citerede retspraksis, har domstolene været tilbøjelige til en udvidende fortolkning af de i moderne tid givne lovregler om strikt/skærpet ansvar. Dette har derimod – som det fremgår af den i relation til 6-10-2 og 6-10-5 citerede retspraksis – ikke været tilfældet for så vidt angår de gamle bestemmelser i D.L. om strikt ansvar for dyr.
15. Som nævnt ovenfor under 3.1.5. bortfalder det strikte ansvar ifølge 6-10-2, hvis skadelidte har udvist egen skyld. Det samme gælder formentlig i relation til reglen i 6-10-5. Dommen U 1966.645 ØLD synes at vise, at det strikte ansvar efter 6-10-4 ikke bortfalder, fordi der foreligger egen skyld hos skadelidte.
16. Fra retspraksis kan i øvrigt nævnes afgørelsen U 1940.808 VLD (se også U 1938.

4. Hundeloven

Den første hundelov kom i 1889, og nyere fulgte i 1925 og 1937. Den nugældende hundelov er lovbkg. nr. 380 af 26/6 1969. Oprindeligt omfattede det særlige ansvar for hunde kun løsgående hunde, men denne begrænsning er bortfaldet.

Ansvarsreglen findes i § 8, stk. 1, 1. pkt., hvorefter »Besidderen af en hund er forpligtet til at erstatte den skade, hunden forvolder« – altså klart en regel om strikt ansvar for alle skadetyper¹⁷ og uden nogen begrænsning med hensyn til erstatningens størrelse og beregning. Ifølge § 8, stk. 2, påhviler det besidderen at holde hunden ansvarsforsikret, og ansvarsforsikringsselskabet hæfter ifølge § 8, stk. 2, umiddelbart over for de skadelidte for erstatning efter § 8, stk. 1.

Forholdet mellem det strikte ansvar ifølge § 8, stk. 1, 1. pkt. og eventuel egen skyld hos skadelidte er løst ved § 8, stk. 1, 2. pkt.: »Oplyses det, at den skadelidende har medvirket til skaden, kan erstatningen dog nedsættes eller helt bortfalde« – det strikte ansvar bortfalder altså ikke ved egen skyld hos skadelidte, således som det er tilfældet i relation til reglen i 6-10-2 (og 6-10-5).¹⁸

Skadelidte har »medvirket til skaden«, hvis han har tirret hunden eller på anden måde har handlet uforsigtigt, sml. afgørelserne U 1940.360 VLD, U 1940.860 ØLD, U 1943.256 HD, U 1969.511 ØLD og U 1970.940 ØLD. Forvolder hunden et færdselsuheld, vil besidderens ansvar i henhold til § 8, stk. 1, 1. pkt. (det strikte ansvar) kunne nedsættes i medfør af § 8, stk. 1, 2. pkt., hvis motorføreren har medvirket til skaden, men det bør i denne forbindelse

967 ØLD), som fandt det strikte ansvar ifølge 6-10-4 uanvendeligt på en dresseret cirkuselefant, der gjorde en hest sky (elefanten blev ført gennem en by af en dyrepasser). – Se også dommen U 1966.645 ØLD om ansvar for ejeren af en dyrepark.

17. F. eks. også bedækningsskader, jfr. afgørelsen U 1954.344 VLD (forudsætningsvis). – Også erstatning for tab af forsørger tilkendes efter hundelovens regel om strikt ansvar, jfr. afgørelsen U 1939.716 HD.
18. Frem til 1962 var hundelovens regel om betydningen af egen skyld formuleret som et spørgsmål om, *hvorvidt skadelidte var »sagesløs«*. Der er næppe tvivl om, at den nugældende formulering mere indbyder til en fordelingsløsning end den tidligere, jfr. *A. Vinding Kruse* s. 271, og den tidligere formulering må have i erindring ved læsning af domme hidrørende fra tiden før 1962.

bemærkes, at den omvendte bevisbyrde ifølge færdselslovens § 100 efter retspraksis ikke kommer til anvendelse ved bedømmelsen af, om motorføreren har udvist egen skyld, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1939.716 HD og U 1960.925 HD.¹⁹

Personer, som hører til besidderens husstand, som har påtaget sig at passe hunden, eller som anvender hunden under et arbejde for besidderen, kan ikke i kraft af selve denne tilknytning til besidderen eller hunden siges at have »medvirket til skaden«, hvis hunden volder skade på dem. Alligevel har man i retspraksis i nogle tilfælde nægtet personer i de pågældende kategorier erstatning efter hundelovens regel om strikt ansvar, sml. afgørelserne U 1944.602 ØLD og U 1941.854 ØLD.²⁰

Hvis to hunde kommer i indbyrdes slagsmål, kunne det synes at være en konsekvens af det strikte ansvar, at skader, der forvoldes ved slagsmålet, må deles mellem de to besiddere med en stærk formodning for halvdelen til hver.²¹ Retspraksis har imidlertid ved bedømmelsen af disse sager også tillagt andre momenter betydning, bl. a. lagt vægt på, hvilken af de to hunde der måtte antages at være angriberen, jfr. afgørelserne U 1942.412 ØLD og U 1941.1034 ØLD.²²

19. Altså en anden betragtningsmåde end den i samspillet mellem ansvarsreglerne i 6-10-2 og færdselslovens § 101 anvendte, jfr. ovenfor i note 9.

20. Med den – i 1962 – ændrede formulering af hundelovens regel om betydningen af egen skyld må det antages, at retspraksis vil blive mere tilbøjelig til at give skadelidte i de pågældende kategorier (fuld) erstatning efter hundelovens regel om strikt ansvar.

21. Hvis skaden rammer *tredjemand*, hæfter de to besiddere solidarisk over for tredjemand, jfr. afgørelsen U 1950.577 ØLD – det indbyrdes »opgør« mellem de to besiddere (normalt deres ansvarsforsikringsselskaber) er i så fald et regresproblem, jfr. afgørelsen U 1960.925 HD.

Hundenes besiddere er ikke at betragte som tredjemænd i den her omtalte relation. Hvis en af besidderne lider skade ved slagsmålet, *identificeres* han med sin egen hund. Det kan altså blive afgørende for hans erstatningskrav, om hans hund er angriberen eller den angrebne, jfr. afgørelserne U 1946.711 VLD, U 1944.640 ØLD og U 1949.143 VLD.

22. Se nærmere A. *Vinding Kruse* s. 271 f og *Trolle* s. 300 f.

KAPITEL 10

Anden lovgivning om skærpet erstatningsansvar

Litteratur: Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 163–68; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 284–89; Trolle: Risiko og skyld i erstatningspraxis, 2. udg. s. 265–78.

1. Indledning

I dansk lovgivning findes som tidligere nævnt spredte lovbestemmelser om skærpelse af erstatningsansvaret. Som det også er anført tidligere, forekommer afgrænsningen af de skadetyper, som er udstyret med en legal ansvarsskærpelse, ikke overbevisende. Det er f. eks. ikke let at finde noget fælles grundlag for det – historisk og traditionelt begrundede – strikte ansvar for visse dyr og det tilsvarende ansvar for atomanlæg. Det forekommer ligeledes tilfældigt, at ansvaret for motorkøretøjer og stærkstrømsanlæg er et præsumptionsansvar, mens ansvaret for jernbaner og atomanlæg er et strikt ansvar, og ansvaret for skibe er et almindeligt culpaansvar med vidtgående ansvar for medhjælperes fejl.¹

I nærværende kapitel behandles reglerne om ansvar i tilknytning til jernbaner, luftfart, stærkstrøm og atomanlæg. Det særlige ansvar for motorkøretøjer er omtalt nedenfor i kapitel 11.

2. Jernbaner

Reglerne om erstatningsansvar for skade ved jernbanedrift findes i lov nr. 117 af 11. marts 1921.

Den vigtigste bestemmelse i loven er § 1, 1. pkt., der har følgende ordlyd: »Den skade på person, der ved jernbanedrift tilføjes de rejsende eller andre, for hvem der ikke på grund af tjenesteforhold til banen gælder særlige erstatningsregler, er jernbanen pligtig at erstatte efter de i denne lov indeholdte regler, selv om skaden er hændelig« – en klar regel om strikt ansvar for *personskade*² forvoldt ved *jernbanedrift*.

1. Ansvar for skader forvoldt af skibe er nærmere omtalt hos *Trolle s. 207 ff.*

2. Ansvar for personskade er begrænset til visse beløb, jfr. *Stig Jørgensen II s. 251.*

Ifølge § 5, stk. 1, finder erstatningsreglen i § 1 tilsvarende anvendelse på tilintetgørelse eller beskadigelse af *håndbagage eller andre ejendele, som en rejsende personligt fører med sig*.³

For skade på *ting, der ikke befordres med jernbanen*,⁴ gælder § 9, der har følgende ordlyd: »Foranlediges der ved påkørsel af andet end løsgående dyr eller ved andre driftsuheld skade på ejendom, der ikke befordres med jernbanen, finder bestemmelserne i § 1 tilsvarende anvendelse« – altså et strikt ansvar for de i bestemmelsen omtalte tingsskader,⁵ når disse forvoldes ved »driftsuheld«.

Det strikte ansvar knytter sig således til skader, der er forvoldt ved »jernbanedrift« (§§ 1 og 5) eller skyldes et »driftsuheld« (§ 9). Umiddelbart skulle man vente, at disse udtryk måtte fortolkes således, at kun de særlig farlige momenter ved jernbanedrift påfører jernbanen et strikt ansvar,⁶ men denne holdning har retspraksis ikke indtaget, eftersom jernbanerne er blevet pålagt strikt ansvar for fald på perroner og i ventesale,⁷ for skader forvoldt under ind- og udstigning af tog,⁸ for passagerer, der kommer i klemme i vogn-døre,⁹ for personer, der snubler over jernbanespor i overkørsler,¹⁰ for skader forvoldt af læs, som falder af jernbanevogne,¹¹ for rangeringsskader¹² og for skader forvoldt af vogne, som sættes i

3. Erstatningen for de i § 5, stk. 1, omtalte skader kan dog ikke overstige 2.000 kr. til hver enkelt rejsende, jfr. § 5, stk. 2.
4. Skade på befordret gods – et ansvar i kontraktsforhold – er ikke omfattet af jernbaneerstatningsloven, men jernbanerne er ansvarlige for befordret gods, medmindre der foreligger vis major, jfr. § 41 i statsbaneloven, lov nr. 221 af 31. maj 1968.
5. I § 7 har loven en regel om strikt ansvar for de tilfælde, hvor *gnister eller gløder fra et lokomotiv forvolder tingsskade i form af ildsvåde*. Denne bestemmelse har næppe større praktisk betydning i dag.
6. Sml. *von Eyben*: U 1948 B s. 131.
7. Jfr. afgørelserne U 1941.532 HD og U 1936.644 ØLD.
8. Jfr. afgørelserne U 1953.864 ØLD og U 1959.647 HD. Den sidstnævnte afgørelse er specielt bemærkelsesværdig, fordi den fastslår, at det strikte ansvar for jernbaner også gælder, mens toget holder om bord på en færge.
9. Jfr. afgørelsen U 1950.577 ØLD.
10. Jfr. afgørelsen U 1930.511 ØLD.
11. Jfr. afgørelserne U 1919.909 LHsT og 1948.16 HD (forudsætningsvis).
12. Jfr. afgørelsen U 1961.1099 ØLD.

drift af vinden.¹³ Jernbanerne vil også kunne pålægges strikt ansvar for materielsvigt, selv om det pågældende materiel ikke regulerer specielt farlige aktiviteter, jfr. *Trolle* s. 266f.

Jernbanens strikte ansvar bortfalder, såfremt skadelidte forsætligt eller uagtsomt har medvirket til skaden, jfr. § 1, 2. pkt.,¹⁴ og det samme gælder, hvis det er en jernbanen uvedkommende tredjemand, der har medvirket til skaden, jfr. § 1, 2. pkt. Hvis såvel skadelidte selv som jernbanen har begået fejl, afgøres det efter beskaffenheden af de begåede fejl, om – og i hvilket forhold – erstatning skal ydes, jfr. § 1, 3. pkt. Hvis såvel tredjemand som jernbanen har handlet uagtsomt, er de solidarisk ansvarlige som skadevoldere over for skadelidte, jfr. nedenfor i kapitel 16,1.3.

Jernbaneerstatningsloven omfatter ifølge § 11 kun jernbaner, som er anlagt i henhold til vedtagne love om jernbaneanlæg, altså ikke mergelbaner, roebaner o.l. Jernbaneerstatningslovens regler om strikt ansvar anvendes heller ikke analogt på sådanne baner, jfr. afgørelserne U 1951.290 HD, U 1947.250 HD og U 1939.552 HD.

3. Luftfart

Ifølge lovbkg. nr. 381 af 10. juni 1969 gælder der forskellige regler for skade på personer og gods i og uden for luftfartøjet, når der forvoldes skade ved befordring med et luftfartøj (herunder statens luftfartøjer).

Ifølge § 127, stk. 1, er ejeren (henholdsvis den, for hvis regning luftfartøjet benyttes) *strikt ansvarlig for skade på person eller ting uden for luftfartøjet*, når skaden sker under fartøjets benyttelse til luftfart.¹⁵

13. Jfr. afgørelsen U 1930.384 ØLD.

14. Jfr. eksempelvis afgørelsen U 1968.137 VLD.

15. Ved afgørelsen U 1954.442 HD statuerede Højesteret, at det strikte ansvar ifølge § 127, stk. 1, også omfatter de skader, som opstår, når motorlarmen fra flyvemaskiner forskrækker pelsdyr med den følge, at de aborterer eller ihjlebider deres unger. Denne afgørelse er dog ikke blevet fulgt op af den senere retspraksis, jfr. *Trolle* s. 446 ff og nedenfor i kapitel 14,2.1.1.3.

Det strikte ansvar ifølge § 127, stk. 1, bortfalder, hvis skadelidte har handlet forsætligt eller *groft* uagtsomt, jfr. § 127, stk. 2¹⁶ – i øvrigt har skadelidtes uagtsomhed ikke indflydelse på ansvaret. I tilfælde af *sammenstød mellem to luftfartøjer* gælder dog en »fri« fordelingsregel, hvorefter graden af skyld er afgørende for fordelingen af *det indbyrdes ansvar* for den samlede skade på luftfartøjerne og ladningerne, mens *et fælles ansvar* ifølge § 127, stk. 1, for skade forvoldt på tredjemand (herunder de to luftfartøjers passagerer) er forbundet med solidarisk hæftelse (og indbyrdes regres), jfr. § 128, stk. 2 og 3, og nedenfor i kapitel 15, 4.3 med note 29.

Reglen i § 127, stk. 1, om strikt ansvar kommer ikke til anvendelse, når det drejer sig om *skade, der forårsages på person eller ting, som befinder sig inden for området af en godkendt flyveplads*, jfr. § 128, stk. 1 – her gælder de almindelige erstatningsregler, d.v.s. først og fremmest culpereglen, jfr. § 129.

For skade på *passagerer og befordret gods* gælder et præsumptionsansvar med mulighed for fordeling i tilfælde af egen skyld, jfr. §§ 106, 107, 109 og 110.

Ejeren af et luftfartøj – bortset fra staten – er forpligtet til at have det ansvarsforsikret, jfr. nærmere § 130.

4. Stærkstrøm

Lovbkg. nr. 356 af 30. juli 1949 indeholder i §§ 6–8 regler om erstatningsansvar for skader på person eller gods forvoldt af stærkstrømsanlæg, hvilket ifølge § 1 vil sige elektriske anlæg, som anvender strømme, der har en sådan styrke og en så høj spænding, at de derved kan medføre fare.

Ifølge § 6 bærer den, der driver stærkstrømsanlægget, et *præsumptionsansvar* for de skader, der forvoldes herved. § 6's ordlyd indskrænker ikke præsumptionsansvaret til de særligt farlige momenter ved anvendelse af stærkstrømsanlæg, og retspraksis har

16. I sagen U 1956.742 HD blev ejeren af et luftfartøj fritaget for det strikte ansvar ifølge luftfartsloven, da skadelidte, som søgte erstatning for ihjelbidte minkhvalpe, havde handlet groft uagtsomt ved at undlade at afmærke sin minkfarm behørigt.

heller ikke søgt at indskrænke ansvarsområdet på denne måde.¹⁷

Hvis skadelidte selv har medvirket til skaden, sker der efter retspraksis en fordeling.¹⁸

Såfremt en stærkstrømsskade kan hidrøre fra flere anlæg, er disse solidarisk ansvarlige og hæfter indbyrdes lige, jfr. § 8.

Der påhviler ikke den, der driver stærkstrømsanlægget, nogen pligt til at tegne ansvarsforsikring.

5. Atomanlæg (nukleare anlæg)

Ifølge § 16, jfr. § 13, i lov nr. 332 af 19. juni 1974 er anlægsindehaveren *strikt ansvarlig* for nukleare skader, hvilket begreb er defineret i lovens § 1, h. Anlægsindehaveren vil som hovedregel være den, der driver anlægget, jfr. nærmere § 1, g.

Anlægsindehaveren – dog ikke staten, jfr. § 29 – har pligt til at tegne ansvarsforsikring til dækning af sit strikte ansvar, der for den enkelte ulykke er begrænset til 75 mill. kroner, jfr. §§ 26 og 21.

Staten har over for de skadelidte et subsidiært ansvar, jfr. §§ 30–33.

Skadelidtes medvirken medfører ikke nogen nedsættelse af anlægsindehaverens erstatningspligt, såfremt skadelidte kun har udvist »ringe uagtsomhed«, jfr. § 15. Hvis uagtsomheden er større, eller skadelidte har handlet forsætligt, *kan* erstatningen nedsættes eller bortfalde.

Hvis flere anlæg er erstatningspligtige for samme nukleare skade, hæfter anlægsindehaverne solidarisk, jfr. § 22, stk. 1. Indbyrdes fordeles ansvaret under hensyn til hvert anlægs »andel i skaden og omstændighederne i øvrigt«, jfr. § 22, stk. 2.

17. I flere tilfælde er der således pålagt ansvar for skade på husdyr, som har trådt på ledninger, der er faldet ned som følge af isslag, lynnedslag og lignende.

Se således afgørelserne U 1921.470 HD, U 1942.485 HD og U 1946.587 HD.

18. Se eksempelvis afgørelsen U 1972.170 VLD.

KAPITEL 11

Ansvar for motorkøretøjer

Litteratur: Bjarne Frandsen: Håndbog i færdselslovgivningen, 7. udg. (1970) med tillæg (1975); Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 151–62; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 278–84; Lyngsø: Færdselsansvar (1975).

1. Indledning

Ifølge færdselslovens § 101, stk. 1 og 2, gælder der et præsumptionsansvar for den for et motorkøretøj ansvarlige person. I § 104 behandles det nærmere, hvem der bærer præsumptionsansvaret, jfr. herom nedenfor under 8.

De særlige ansvarsregler for motorkøretøjer er ensbetydende med, at den for køretøjet ansvarlige må erstatte den langt overvejende part af de skader, som motorkøretøjet er involveret i. Kun hvis han kan godtgøre, at den indtrufne skade »ikke kunne have været afværget ved den agtpågivenhed og omhu, der kræves ved benyttelse af motordrevne køretøjer, såvel i henseende til driften som materiellet«, undgår han at ifalde ansvar, jfr. § 101, stk. 2.

Præsumptionsansvaret går altså på såvel driften (kørslen) som materiellet, jfr. nedenfor under 5, hvor det nærmere vil blive udviklet, at der stilles så betydelige krav til styrken af det bevis, den for motorkøretøjet ansvarlige skal føre, at ansvaret nærmer sig et strikt ansvar.¹

Det meget strenge præsumptionsansvar modsvares af en *pligt til at tegne ansvarsforsikring* for motordrevne køretøjer, jfr. § 105 og nedenfor under 8. Den lovpligtige ansvarsforsikring betyder, at skadelidtes krav på erstatning bliver effektivt. Som omtalt nedenfor under 8 er dette hensyn yderligere tilgodeset ved, at ansvarsforsikringsselskabet hæfter umiddelbart over for skadelidte, således at den omstændighed, at skaden er forvoldt af en ikke-sikret person, eller af en sikret, der har overtrådt sine pligter over for ansvarsforsikringsselskabet (f. eks. ved at køre i spirituspåvirket tilstand), ikke berører skadelidtes krav mod selskabet, men er et regres-

1. Jfr. Stig Jørgensen I s. 151.

spørgsmål selskabet og skadevolderen imellem. Den lovpligtige ansvarsforsikring på skadevoldersiden kommer således i stort omfang til at virke, som om den havde været en tingsskade/ulykkesforsikring tegnet af skadelidte.

Ansvarsreglerne for motorkøretøjer er ikke udformet således, at den for motorkøretøjet ansvarlige er præsumptionsansvarlig for *enhver* skade, som motorkøretøjet forvolder. Der gælder forskellige nedenfor under 2–4 omtalte indskrænkninger i præsumptionsansvarets rækkevidde. *I disse »undtagelsessituationer« gælder imidlertid de almindelige erstatningsregler, det vil først og fremmest sige det almindelige culpaansvar, jfr. § 102.*²

2. Den geografiske begrænsning

Ifølge § 1 gælder færdselsloven – og dermed det særlige præsumptionsansvar – for »færdsel på vej, som benyttes til almindelig færdsel af en eller flere færdselsarter«, og ved »vej« forstås i henhold til § 2, nr. 26 »vej, gade, plads, bro, tunnel, passage, sti eller lignende, hvad enten den er offentlig eller privat«.

Præsumptionsansvaret gælder altså for alle steder, som faktisk benyttes til almindelig færdsel – eksempelvis også private veje, parkeringspladser, parkeringshuse, garageanlæg og indkørsler til offentlige bygninger, stadionanlæg m.v.³

Flyvepladser er som udgangspunkt omfattet af færdselslovens regler, jfr. bl. a. dommene U 1958.385 VLD og U 1969.917 ØLD. I sagen U 1966.724 SHD fandtes færdselslovens bestemmelser også principielt anvendelige ved kørsel om bord på en færge.

2. Færdselslovens § 102 må formentlig læses således, at den *ikke* omfatter de tilfælde, hvor et motorkøretøj volder skade, men skaden sker under kørsel på et område, der ikke geografisk er omfattet af færdselslovens regler. Også i disse tilfælde, jfr. herom nedenfor under 2, gælder imidlertid de almindelige erstatningsregler, herunder det almindelige culpaansvar.

3. *Indkørsler til privatboliger og landbrugsejendomme* er ikke omfattet af færdselsloven, jfr. dennes § 1 og afgørelserne U 1938.420 ØLD og ASD 1954 B.128 VLD. *En gårdsplads på en landbrugsejendom* er som udgangspunkt heller ikke omfattet af færdselsloven, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1962.708 VLD. *Byggepladser* er normalt heller ikke omfattet af færdselsloven, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1965.509 VLD.

3. Begrebet »motordrevet køretøj«

Præsumptionsansvaret er ifølge § 101, stk. 1, et ansvar for skader forvoldt af et »motordrevet køretøj«, hvorved man i færdselsloven ifølge dennes § 2, nr. 12 forstår et »køretøj, der er forsynet med motor som drivkraft«, d.v.s. biler, motorcykler, traktorer, knallerter og motorredskaber (eksempelvis mobile kraner og grave-maskiner).⁴

*Præsumptionsansvaret gælder kun, hvis det motordrevne køretøj i skadesøjeblikket har været »i brug som trafikmiddel«.*⁵

Præsumptionsansvaret omfatter derfor ikke *parkerede biler*,⁶ jfr. eksemplvis afgørelsen U 1963.442 ØLD og heller ikke skader forvoldt under *af- og pålæsning af varer*, jfr. afgørelsen U 1972.959 HD (U 1971.164 VLD).

Hvis et motordrevet køretøj benyttes som trækraft, er det ikke i brug som trafikmiddel, og *følgelig gælder præsumptionsansvaret ikke*.⁷

Det er ikke en betingelse for præsumptionsansvaret, at køretøjets motor er i gang i skadesøjeblikket. Præsumptionsansvaret omfatter derfor såvel de tilfælde, hvor *et motordrevet køretøj sætter sig selv i gang*,⁸ som de situationer hvor det *trækkes*,⁹ *skubbes* eller *bugseres*.¹⁰

4. Pålængsvogne, campingvogne samt arbejdsredskaber, der er beregnet til at blive trukket af et motordrevet køretøj, er altså *ikke* motordrevne køretøjer. Se nærmere *Lyngsø II* s. 30.
5. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 155, *Frandsen* s. 257 og *Lyngsø II* s. 31.
6. Medmindre påkørslen sker i *umiddelbar tilslutning til parkeringen*, jfr. *Lyngsø II* s. 34 f. På samme måde omfatter præsumptionsansvaret også skader, som forvoldes ved *at døre åbnes i umiddelbar forbindelse med det motordrevne køretøjs standsning eller igangsætning*, jfr. eksemplvis afgørelsen U 1958.1035 ØLD.
7. Sagerne U 1954.452 HD og U 1967.2 HD angår spørgsmålet om et redningskorps' ansvar, når en for en kranvogn udlagt/udspændt stålwire påkøres af tredjemand, der kommer til skade. 1967-afgørelsen er kommenteret af *Trolle* i U 1967 B s. 67 ff.
8. F.eks. fordi håndbremsen ikke har været forsvarligt trukket, eller fordi en uvedkommende person har løsnet håndbremsen, jfr. afgørelsen ASD 1951 B. 220 VLD.
9. Jfr. afgørelsen U 1963.270 ØLD.
10. Præsumptionsansvaret omfatter ikke blot skader, der forvoldes af det motordrevne køretøj, der bugseres, *men også skader forvoldt på tredjemand af det*

4. Den ansvarspådragende begivenhed

Ifølge § 101, stk. 1, gælder præsumptionsansvaret kun for skader, som det motordrevne køretøj volder ved: »1) påkørsel, sammenstød, væltning eller andre lignende kørselsuheld, 2) en eksplosion eller brand, der opstår i køretøjets motor eller beholder, eller 3) ved at trafikanters heste bliver sky for køretøjet, såfremt det må antages, at skaden ikke står i forbindelse med nogen særlig skyhed hos hestene«.

Hvis det motordrevne køretøj forvolder skade ved andre end de i § 101, stk. 1, nævnte begivenheder, er det som tidligere nævnt »lovgivningens almindelige regler«, jfr. § 102, der er afgørende for ansvarsgrundlaget.

4.1. Kørselsuheld

Efter § 101 stk. 1's formulering er det klart, at begrebet kørselsuheld først og fremmest omfatter *påkørsel, sammenstød og væltning*, og at præsumptionsansvaret altså gælder ved disse begivenheder – herunder *også ved sammenstød mellem to eller flere motordrevne køretøjer*, jfr. herved reglen i § 103 samt afgørelserne U 1973.550 HD, U 1959.184 HD og (formentlig) U 1960.1002 HD.¹¹

Som § 101, stk. 1, er formuleret, er det givet, at »kørselsuheld« omfatter mere end påkørsel, sammenstød og væltning, men den

bugserende køretøj, sml. *Stig Jørgensen I* s. 154 note 34. Derimod er den skade, som det bugserende køretøj måtte forvolde på det bugserede næppe omfattet af præsumptionsansvaret, jfr. *Lyngsø II* s. 32.

11. Den relevante lovbestemmelse – *færdselslovens § 103* – fastslår, at det ved skade forvoldt ved sammenstød mellem motordrevne køretøjer skal »afgøres . . . under hensyn til de foreliggende omstændigheder, om og med hvor stort et beløb erstatning bør ydes fra en af siderne«. § 103 udtaler sig således ikke om, hvorvidt de to eller flere køretøjer hvert for sig skal bedømmes efter reglen om præsumptionsansvar eller efter den almindelige culperegulering – en distinktion som bliver afgørende i de tilfælde, hvor omstændighederne omkring sammenstødet er uoplyste, jfr. eksempelvis situationerne i dommene U 1939.51 HD og U 1973.550 HD. Som anført i teksten synes domstolene – der dog ofte i de konkrete sager lader problemet uomtalt – at lægge til grund, at begge de implicerede køretøjer skal bedømmes efter reglerne om præsumptionsansvar. Således også *Stig Jørgensen I* s. 159, *Lyngsø II* s. 110 og *Frandsen*: U 1966 B s. 237; men cfr. *Trolle* s. 423.

nærmere afgrænsning volder tvivl. Så meget kan dog siges, at *præsumptionsansvaret i retspraksis er strakt væsentligt længere end til de farlige momenter i forbindelse med motorkørsel:*

Det er tvivlsomt, om præsumptionsansvaret omfatter de tilfælde, hvor motordrevne køretøjer *slynger sten, snesjap, is og sand op fra vejbanen* med skade til følge. Nogle ældre landsretsafgørelser antager, at præsumptionsansvaret ikke gælder her, men retspraksis er ingenlunde entydig,¹² sml. *Trolle*: U 1967 B s. 68.

Hvis *bestanddele af det motordrevne køretøj (eller tilbehør) falder af køretøjet eller beskadiges under kørslen*, og der derved forvoldes skade på personer eller ting, foreligger der et kørselsuheld og altså præsumptionsansvar i henhold til § 101, stk. 1.¹³ *Præsumptionsansvaret omfatter i denne som i andre relationer skade på personer og ting såvel uden for køretøjet som i køretøjet* – dog omfatter præsumptionsansvaret ikke skade på ejerens (den ansvarlige brugers) person eller ting, ligesom det ikke omfatter skade på førerens person eller ting.¹⁴

Det er tvivlsomt, om der foreligger et kørselsuheld – og dermed præsumptionsansvar – i de tilfælde, hvor et motordrevet køretøj *spilder benzin eller olie*, der gør vejbanen glat og derved forårsager færdselsulykker. Retsspraksis er svingende,¹⁵ men eftersom der antages at gælde et præsumptionsansvar i tilfælde, hvor et motorkøretøj forulykker i umiddelbar forbindelse med, at et andet mo-

12. Se afgørelserne U 1922.42 ØLD, ASD 1933 B 58 VLD og U 1928.1111 VLD om »stenslag«; afgørelserne ASD 1964 B 169 ØLD og U 1967.856 VLD omhandler snesjap og is.

13. Se afgørelserne U 1925.710 VLD, U 1944.1197 ØLD, U 1953.866 ØLD, U 1958.106 HD og U 1965.357 ØLD.

14. Hvis skaden på føreren (eller dennes ting) skyldes en materiefejl, kan det ikke udelukkes, at ejeren (den ansvarlige bruger) under visse omstændigheder må bære et præsumptionsansvar, jfr. *Spleth*: U 1966 B s. 273 og landsrettens dom i sagen U 1966.561 HD (spørgsmålet blev ikke afgjort ved Højesteret). I øvrigt bærer ejeren (den ansvarlige bruger) et almindeligt culpaansvar over for føreren. Førerens ansvar over for ejeren (den ansvarlige bruger) er et *almindeligt culpaansvar* (der i øvrigt for så vidt angår personskade er dækket af en sædvanlig motorkøretøjsansvarsforsikring), jfr. afgørelsen U 1966.142 HD og *Stig Jørgensen I* s. 158, men cfr. *Schaumburg*: Juristen 1969 s. 146.

15. Se afgørelserne ASD 1935 B 221 ØLD og ASD 1964 B 315 VLD.

torkøretøj under *kørsel med staldgødning eller jord*¹⁶ har gjort vejbanen glat, forekommer det rigtigst at betragte spild af olie eller benzin på samme måde.

Hvis *gods, der transporteres med et motordrevet køretøj, falder af under kørslen*, og der i umiddelbar tilknytning hertil sker skade på tredjemands person eller ting – eller en passagers person eller ting¹⁷ – foreligger der et kørselsuheld og altså præsumptionsansvar, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1960.1002 HD og U 1962.916 ØLD. I relation til skade på tredjemand eller passagerer er det uden betydning, hvorfor det transporterede gods falder af, der foreligger i alle tilfælde et kørselsuheld (og dermed præsumptionsansvar ifølge færdselslovens § 101). For så vidt angår *skade på selve det gods, der falder af*, vil der derimod langt fra altid være tale om et kørselsuheld. Der foreligger et kørselsuheld – og dermed *præsumptionsansvar efter § 101* – hvis skaden på det transporterede gods skyldes en punktering (jfr. afgørelsen ASD 1963 B.65 VLD), en knækket trækstang (sml. afgørelsen U 1953.748 HD), et hjul der løber af, et dæk der eksploderer under kørslen m.v., men ikke hvis skaden skyldes, at det transporterede gods er for dårligt afstivet eller fastsurret, er stuvet eller anbragt forkert o.s.v.¹⁸ I de sidstnævnte tilfælde er der også en stærk tendens i retspraksis til at pålægge den ansvarlige – som transportør, eller som den der erhvervsmæssigt har andres ting i sin varetægt – et præsumptionsansvar,¹⁹ men det er altså *ikke* et præsumptionsansvar i henhold til færdselslovens § 101, hvilket navnlig betyder, at det motordrevne køretøjs ansvarsforsikring ikke dækker skaden.²⁰

16. Se dommen U 1967.267 HD (forudsætningsvis, jfr. *Trolles* kommentar til dommen i U 1967 B s. 261). Se endvidere *Lyngsø II* s. 40–42.

17. Ved skade på ejerens (den ansvarlige brugers) person eller ting gælder præsumptionsansvaret som nævnt ikke. Som hovedregel heller ikke ved skade på føreren eller dennes ting, jfr. ovenfor ved og i note 14.

18. Se eksempelvis afgørelsen U 1936.433 ØLD.

19. Se *Ussing*: Obligationsretten, Almindelig del, 4. udg. s. 112–13; *Gomard*: Obligationsretten i en nøddeskal s. 153–54.

20. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 158.

Bevisbyrden ifølge færdselslovens § 101 er formentlig også tungere end den bevisbyrde, der påhviler en transportør, sml. *Lyngsø II* s. 44.

Der foreligger også et kørselsuheld og dermed præsumptionsansvar, *hvis en dør springer op under kørslen*, og der derved forvoldes skade på en *tredjemands*²¹ eller en *passagers* person eller ting²² – på en passager navnlig ved at han falder ud af det motordrevne køretøj, jfr. afgørelserne U 1950.861 HD og U 1956.856 VLD.²³

4.2. Eksplosion og brand

Hvis eksplosionen/branden er opstået *som en følge af et kørselsuheld*, er det efter det ovenfor under 4.1 udviklede klart, at den indtrådte skade er omfattet af præsumptionsansvaret.

I *øvrigt* er det ifølge § 101, stk. 1, afgørende, om eksplosionen/branden er *opstået i køretøjets motor eller beholder*. Hvis en eksplosion/brand skyldes (er opstået som følge af) en kortslutning i det elektriske system uden for motoren, gælder præsumptionsansvaret ikke²⁴ – men almindelige ansvarsregler, jfr. § 102.

4.3. Trafikanter heste bliver sky

Præsumptionsansvaret omfatter også skade forvoldt ved, at et motordrevet køretøj gør en *trafikants* hest sky, såfremt det må antages, at skaden *ikke står i forbindelse med nogen særlig skyhed hos hesten*.

Ifølge færdselslovens § 2, pkt. 23 er en trafikant »enhver, der færdes eller i *øvrigt* opholder sig på vej eller i køretøj på vej«. Præsumptionsansvaret for skade forvoldt af sky heste omfatter altså kun heste, der befinder sig på et sted, der benyttes til almindelig færdsel, jfr. § 2, punkt 26's definition af begrebet »vej«.

21. Sml. ovenfor note 6.

22. Her – så lidt som på andre punkter – omfatter præsumptionsansvaret skade på ejerens (den ansvarlige brugers) person eller ting. Normalt omfatter præsumptionsansvaret heller ikke skade på føreren eller førerens ting, jfr. ovenfor i note 14.

23. Hvis en passager kommer til skade under en opbremsning eller under kørsel over en ujævn vejbane, foreligger der ifølge retspraksis et kørselsuheld og dermed præsumptionsansvar, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1935.1138 ØLD.

24. Jfr. *Lyngsø II* s. 45f.

Det er den for det motordrevne køretøj ansvarlige, der har bevisbyrden for, at skaden står i forbindelse med en særlig skyhed hos hesten.²⁵

5. *Fejl ved materiellet – kørselsfejl*

Hvis de ovenfor under 2–4 opstillede betingelser er opfyldt – d.v.s. hvis skaden inden for færdselslovens geografiske område er forvoldt af et motordrevet køretøj ved et kørselsuheld m.v. – er den for motorkøretøjet ansvarlige erstatningspligtig, medmindre *han* kan bevise, at skaden ikke kunne »have været afværget ved den agtpågivenhed og omhu, der kræves ved benyttelse af motordrevne køretøjer, såvel i henseende til driften som materiellet«. Den bevismæssige situation for den for køretøjet ansvarlige er altså, at han må bevise, at der hverken er noget at bebrejde ham (eller nogen for hvem han er ansvarlig) i henseende til køretøjets materiel eller kørslen – eller dog bevise, at en fejl i henseende til materiellet eller den foretagne kørsel har været uden betydning for skadens indtræden.

Det er næsten umuligt at forestille sig, at en *fejl ved kørslen* – f. eks. manglende overholdelse af en vigepligt – skulle være uden betydning for en skades indtræden,²⁶ og retspraksis synes da heller ikke at indeholde eksempler på, at dette er lagt til grund.²⁷

Det er ikke vanskeligt at give eksempler på, at *fejl i materiellet* er uden betydning for en skades indtræden – f. eks. spiller det ingen rolle, at en skadevoldende bilist har kørt med defekte vinduesviskere i solskin – men i tvivlstilfælde, d.v.s. i situationer, hvor der typisk er årsagssammenhæng mellem dårligt materiel og skade, som f. eks. mellem defekte bremses og påkørsler, stiller domstolene strenge krav til beviset for, at skaden ville være indtrådt, selv om materiellet havde været i orden, sml. afgørelsen U 1962.630 HD.²⁸

25. Sml. afgørelsen U 1958.106 HD.

26. Den præsumptionsansvarliges »chance« ligger i en betydelig egen skyld hos skadelidte.

27. Således også *Lyngsø II* s. 77.

28. Der er dog nogle frifindende afgørelser i den trykte retspraksis, se eksempelvis dommene ASD 1954 B. 42 ØLD og ASD 1950 A. 72 VLD.

Den for motorkøretøjet ansvarlige har altså ikke store muligheder for på årsagsforbindelsesplanet at undgå at ifalde erstatningsansvar, og det praktiske problem i relation til motorkøretøjsansvarets rækkevidde bliver derfor, hvor store krav domstolene stiller til beviset for, at der *hverken* er handlet uagtsomt i relation til materiellets standard *eller* den foretagne kørsel – den for køretøjet ansvarlige skal løfte bevisbyrden i relation til begge momenter i enhver skadesituation.

I praksis bliver spørgsmålet om materiellets stand kun aktuelt, hvis skaden er indtruffet under omstændigheder, der indicerer, at materiellet har svigtet. Problemet om den med kørslen forbundne agtpågivenhed og omhu er derimod så godt som altid inde i billedet – selve den indtrufne skade indicerer, at problemet er aktuelt.

De senere års retspraksis viser, at det – *når materiellet svigter* – er så godt som umuligt for den for køretøjet ansvarlige at føre bevis for, at der er udvist den fornødne agtpågivenhed og omhu, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1942.355 HD, U 1950.861 HD, U 1961.754 HD og U 1965.357 ØLD. Denne udvikling er ikke overraskende, når man erindrer sig, hvorledes det almindelige culpaansvar for materielsvigt er blevet skærpet, jfr. ovenfor under kapitel 7.

Retspraksis viser også, at det er svært for den for køretøjet ansvarlige ejer eller bruger at bevise, at der er udvist den fornødne *agtpågivenhed og omhu i relation til kørslen*, d.v.s. førerens måde at køre automobilet, motorcyklen m.v. på. Om end præsumptionsansvaret således er forbundet med store krav til bevisets styrke, er det dog ikke et strikt ansvar:

I enkelte tilfælde vedrørende personer, der påkøres, når de *pludselig træder ud på kørebanen* foran – og dermed skjult af – parkerede biler eller lignende, har domstolene anset det for godtgjort, at skaden ikke kunne have været afværget, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1969.82 HD og U 1974.1062 ØLD.

Under helt specielle vej- eller vejforhold, f.eks. isglatte veje, har domstolene *i undtagelsestilfælde* anset det for godtgjort, at skaden ikke kunne have været undgået ved fornøden agtpågivenhed og omhu, jfr. dommene ASD 1935 B.120 VLD og U 1964.847 VLD.²⁹

Den samme vurdering – d.v.s. frifindelse af ejeren (den ansvarlige bruger) under hensyn til, at skaden ikke kunne have været afværget af føreren ved fornøden agtpågivenhed og omhu – er anlagt i et tilfælde, hvor en bilist, der havde »fået en bi i øjet«, påkørte en lygtepæl, jfr. afgørelsen U 1939.396 ØLD.³⁰

6. Egen skyld hos den for motorkøretøjet ansvarlige

Som nævnt ovenfor under 4.1 (ved og i note 11) må det antages, at man ved *sammenstød mellem to motordrevne køretøjer* skal bedømme begge køretøjer efter reglerne om præsumptionsansvar. Typisk vil der i sammenstødstilfælde ske skade på begge køretøjer, hvilket vil sige, at f.eks. motorkøretøj nr. 1 såvel forvolder skade som lider skade. Da den samme adfærd dårligt kan bedømmes efter ét sæt regler i relation til den tilføjede skade og et andet for så vidt angår den »egne« skade, vil det altså sige, at præsumptionsansvaret også anvendes ved bedømmelsen af, om der foreligger egen skyld hos den for motorkøretøj nr. 1 ansvarlige i relation til den skade, der er overgået motorkøretøj nr. 1.

Hvis der i øvrigt – d.v.s. bortset fra sammenstød mellem motordrevne køretøjer – foreligger *gensidig skadeforvoldelse*, f.eks. ved sammenstød mellem en bil og en cykel, fører det samme ræsonnement som ovenfor nævnt til, at reglerne om præsumptionsansvar er afgørende såvel for, om den for bilen ansvarlige skal yde erstatning til cyklisten, som for, i hvilket omfang bilistens krav på erstatning hos cyklisten skal reduceres under hensyn til egen skyld hos bilisten. Der statueres altså egen skyld i relation til den skade, der er overgået ejeren (den ansvarlige bruger) – være sig personskade eller tingsskade – medmindre han kan bevise, at skaden ikke kunne have været afværget ved den agtpågivenhed og omhu, der kræves ved benyttelse af motordrevne køretøjer.

29. Jfr. *Lyngsø II* s. 79.

30. Personlige forhold hos føreren, f.eks. et pludseligt ildebefindende, må principielt antages at kunne bevirke, at den for motorkøretøjet ansvarlige frifindes for erstatningsansvar, men retspraksis er meget streng på dette punkt, jfr. afgørelserne U 1966.642 ØLD og U 1976.376 HD.

Hvis en indtrådt skade skyldes en af føreren foretaget *afværgemanøvre*, kan de ovenfor under kapitel 4,5 omtalte ansvarsfrihedsgrunde bevirke, at den for køretøjet ansvarlige fritages for erstatningsansvar.

Hvis skaden *alene sker på det motordrevne køretøj* – f.eks. i et tilfælde hvor en cyklist skrammer lakken på en bil, uden at der sker skade på cyklisten – gælder præsumptionsansvaret antagelig også ved vurderingen af, om der foreligger egen skyld hos den for bilen ansvarlige ejer/bruger,³¹ jfr. afgørelserne ASD 1960 A.210 ØLD, ASD 1969 B.126 ØLD, U 1962.30 HD, U 1962.225 ØLD, U 1957.1064 HD og U 1965.444 HD.

Hele problemet om egen skyld, herunder også spørgsmålet om egen skyld hos den for et motordrevet køretøj ansvarlige ejer/bruger, når skadevolderen er ansvarlig efter en regel om strikt ansvar, er behandlet nærmere nedenfor i kapitel 15.

7. Hvem bærer præsumptionsansvaret

Ansvaret ifølge færdselslovens §§ 101–03, herunder præsumptionsansvaret ifølge § 101, påhviler ifølge § 104, stk. 1, »den ejer eller bruger, der benytter køretøjet eller lader det benytte«. *Føreren* er derimod i henhold til § 104, stk. 2, »kun« erstatningspligtig »efter lovgivningens almindelige regler«. At føreren således som hovedregel kun er ansvarlig efter den almindelige culperegulering får naturligvis kun betydning, hvis han ikke er identisk med ejeren/brugeren.³²

Så langt som der er beløbsmæssig dækning i det motordrevne køretøjs lovpligtige ansvarsforsikring (personskade på indtil 10.000.000 kr. og tingsskade på indtil 1.000.000 kr. for den ved en enkelt begivenhed forårsagede skade, jfr. § 105, stk. 2), er det uden betydning for skadelidte, hvem der bærer ansvaret, for forsikrings-selskabet »hæfter umiddelbart over for skadelidte« for erstatning og godtgørelse for skader forvoldt af motordrevne køretøjer, jfr. § 108, stk. 1.

For det skadevoldende motorkøretøjs ansvarsforsikringsselskab har det derimod stor betydning, hvem der er ansvarlig. Hvis den

31. Således *Stig Jørgensen I* s. 158 f og 262, *A. Vinding Kruse* s. 408, *Kallesøe: Juristen* 1957 s. 94 f, *Lyngsø II* s. 148.

Frandsen s. 266 og *Trolle: U* 1960 B s. 269 ff mener, at præsumptionsansvaret *højest* finder anvendelse i tillempet form i de omtalte situationer.

32. Hvis føreren kræver erstatning for en ham overgået skade, bedømmes spørgsmålet om egen skyld hos føreren også efter den almindelige culperegulering.

ansvarlige er en person, der ifølge forsikringsaftalen – policen – er sikret, har selskabet kun regres mod ham under visse nærmere i § 108, stk. 2, angivne betingelser (jfr. herved nedenfor under 8);³³ er den ansvarlige derimod en ikke-sikret person, har selskabet altid regres mod ham.

De fleste skader indtræffer, mens ejeren som fører selv kører sit motordrevne køretøj, og i disse tilfælde er det klart, at ansvaret ifølge § 104, stk. 1, (hvilket normalt vil sige præsumptionsansvaret, jfr. ovenfor under 1–4) påhviler ejeren. Problemet om ansvars placering kan imidlertid i mange andre tilfælde give anledning til vanskeligheder, specielt naturligvis i de situationer hvor valget står mellem at pålægge en efter motorkøretøjsansvarsforsikringen sikret og en ikke-sikret person ansvaret (kredsen af sikrede personer er angivet nedenfor under 8).

7.1. Udlånte motordrevne køretøjer

Når et *motordrevet køretøj udlånes uden fører*, og køretøjet volder skade, anses låntageren som bruger i § 104, stk. 1's forstand, og det er altså ham, der bærer ansvaret (herunder præsumptionsansvaret). Det kræves ikke, at låneforholdet er af en mere varig karakter, jfr. afgørelsen U 1966.561 HD (kommenteret af *Spleth* i U 1966 B s. 270 ff).³⁴

Låntageren bærer kun ansvaret, hvis han bruger køretøjet (eller lader det bruge) i egen interesse (d.v.s. ikke i ejerens interesse). Hvis den kørsel, hvorunder skaden sker, helt eller delvis sker i ejerens interesse (ejeren er f.eks. passager i køretøjet), er det ejeren, der bærer ansvaret, jfr. afgørelsen U 1961.925 VLD.

Hvis et motordrevet køretøj udlånes med fører, vil den omstændighed, at føreren »følger med«, måske betyde, at låntageren vanskeligere end ellers kan anses som selvstændig bruger (og dermed den efter § 104, stk. 1, ansvarlige). Dette synspunkt synes i al fald at være lagt til grund i afgørelsen U 1964.738 VLD.³⁵

33. Hvis den ansvarlige er en ifølge ansvarsforsikringspolicen sikret person, og selskabet ikke har regres mod ham ifølge § 108, stk. 2, indebærer det ikke nogen direkte økonomisk byrde for ham at ifalde ansvar, såfremt skaden ikke overstiger de i § 105, stk. 2, angivne beløb, hvilket ikke skulle kunne blive tilfældet.

34. Således også *Frandsen* s. 313, *Stig Jørgensen I* s. 156 og *Spleth*: U 1966 B s. 272; anderledes afgørelsen U 1966.611 VLD og *Lyngsø II* s. 152.

35. Sml. *Lyngsø II* s. 152.

7.2. Udlejede motordrevne køretøjer

Når et *motordrevet køretøj udlejes uden fører*, er lejereren bruger i § 104, stk. 1's forstand, og lejereren bærer følgelig erstatningsansvaret, jfr. afgørelsen U 1963.150 HD. Lejeforholdet behøver ikke at være af varigere karakter.³⁶

Når et *motordrevet køretøj udlejes med fører*, må ejeren (udlejereren) antages at bære ansvaret i al fald i samme omfang, som når et motordrevet køretøj udlånes med fører, jfr. ovenfor under 7.1. Ved afgørelsen U 1964.467 ØLD blev præsumptionsansvaret pålagt ejeren, mens sagen U 1954.480 HD fik det modsatte resultat. Når det erindres, at retspraksis i de seneste år har været tilbøjelig til at pålægge lejereren ansvaret ifølge D.L. 3-19-2 for skader forvoldt under arbejde med entreprenørmateriel, der udlejes med fører, jfr. herved ovenfor under kapitel 8, 1.4, må det i dag forholdsvis let kunne tænkes statueret, at ansvaret ifølge § 104, stk. 1, påhviler lejereren, når et motordrevet køretøj udlejes med fører, sml. *Lyngsø II* s. 153.

7.3. Motordrevet køretøj bestilt til udførelse af et bestemt arbejde

Hvis et *motordrevet køretøj (med fører) er bestilt til at udføre et bestemt arbejde* – som f. eks. en taxa er det, og som f. eks. en vognmand, der skal køre et parti varer ud, er det – påhviler ansvaret ifølge § 104, stk. 1, køretøjets ejer.

7.4. Motordrevet køretøj indleveret til reparation m.v.

Når autoværksteder, servicestationer m.v. har fået overladt et motordrevet køretøj – typisk en bil – til reparation m.v., og der derefter voldes skade *på tredjemand*³⁷ under værkstedsindehave-

36. Ved afgørelsen U 1965.357 ØLD blev præsumptionsansvaret pålagt ejeren (udlejereren), idet dommen henviser til, at der forelå et kortvarigt lejeforhold. Denne afgørelse har imidlertid næppe nogen større betydning efter højesteretsdommen U 1966.561 HD, jfr. *Spleth*: U 1966 B s. 272. Som nævnt af *Spleth* på det anførte sted, er der heller ikke grund til at prøve at sondre mellem, om den indtrådte skade skyldes en kørselsfejl eller en fejl ved materiellet, sml. *Stig Jørgensen I* s. 157 og *Lyngsø II* s. 153.

37. Hvis der voldes skade *på det indleverede automobil*, er værkstedsindehaveren m.v. ansvarlig herfor som forvarer af automobilen, d.v.s. et ansvar i kontraktsforhold, herunder et ansvar ifølge D.L. 3-19-2 for ansattes fejl, jfr. *ovenfor under kapitel 8, 1.5.*

rens (eller hans folks) kørsel med automobilet i forbindelse med *en prøvekørsel, en udbringning af bilen el.l.* (»reglementeret« kørsel), er det udgangspunkt, at ansvaret ifølge § 104, stk. 1, (herunder præsumptionsansvaret) påhviler værkstedsindehaveren, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1953.98 HD.

Fra denne hovedregel gøres der imidlertid undtagelser i de (sjældne) situationer, hvor kunden anmoder en ansat person om en tjeneste, og den ansatte derefter *på egen hånd* – d.v.s. uden at konferere med værkstedsindehaveren m.v. – yder kunden den pågældende tjeneste og under denne kørsel volder skade på tredjemand, jfr. afgørelsen U 1960.77 HD. Ved i disse tilfælde at lade præsumptionsansvaret ifølge § 104, stk. 1, jfr. § 101, påhvile kunden og alene gøre værkstedsindehaveren m.v. ansvarlig efter D.L. 3-19-2, opnår man at skabe *mulighed* for at lempe værkstedsindehaverens ansvar i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. (jfr. nærmere herom nedenfor i kapitel 17, 2.3), når den skadevoldende bils ansvarsforsikringselskab efter at have dækket tredjemands skade søger regres mod værkstedsindehaveren m.v.³⁸

7.5. *Motordrevne køretøjer indleveret til opbevaring*

Når et hotel har fået overladt et motordrevet køretøj (typisk en bil) til opbevaring, og der derefter volder skade *på tredjemand* under hotelpersonalets kørsel med automobilet som et led i udførelsen af opbevaringsopgaven (»reglementeret« kørsel) – typisk en flytning af bilen til hotellets garageanlæg i overensstemmelse med gæstens anmodning herom – vil det oftest være hotelgæsten selv, der bærer ansvaret ifølge § 104, stk. 1, jfr. afgørelsen U 1955.517 HD.³⁹

38. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 157 og *Spleth*: U 1965 B s. 19.

Efter at *automobilansvarsforsikringspolicerne* har udvidet *personkredsen af sikrede*, således at også værkstedsindehavere m.v. ofte vil være sikrede, er der ikke længere det samme behov for den i teksten refererede undtagelse som tidligere.

39. Således også *Spleth*: U 1965 B s. 19 og *Gomard*: *Juristen* 1960 s. 554; cfr. *Stig Jørgensen I* s. 157 og *Lyngsø II* s. 154f. – Hvis der volder skade *på det indleverede automobil*, er hotellets indehaver ansvarlig herfor som forvarer af automobilet, jfr. ovenfor i note 37.

7.6. *Stjålne motorkøretøjer – »ureglementeret« benyttelse af motor-køretøjer*

Hvis et *motordrevet køretøj stjæles*, er tyven selvstændig bruger og følgelig den, der bærer ansvaret ifølge § 104, stk. 1.

På tilsvarende vis er andre, der »ureglementeret« benytter et motordrevet køretøj, selvstændige brugere og dermed ansvarlige efter § 104, stk. 1. Hvis en ansat i et automobilværksted eller på et hotel uden tilladelse fra kunden/gæsten (og uden at der er tale om en prøvekørsel eller lignende »reglementeret« kørsel) kører en tur i vedkommendes automobil og herved forvolder skade *på tredje-mand*, er værkstedsindehaveren/hotelejereren ikke ansvarlig i medfør af § 104, stk. 1 – dette ansvar påhviler den ansatte.⁴⁰

8. *Den lovpligtige ansvarsforsikring*

Som flere gange nævnt i det foregående skal der tegnes ansvarsforsikring for motordrevne køretøjer. Forsikringspligten påhviler ifølge § 106 ejeren eller den person, der har varig rådighed over køretøjet. Motordrevne køretøjer, der tilhører staten eller en kommune, er dog undtaget fra forsikringspligten, jfr. § 109, stk. 1.

Som ovenfor omtalt skal forsikringen ifølge § 105, stk. 2, dække personskade på indtil 10.000.000 kr. og tingsskade på indtil 1.000.000 kr. for den ved en enkelt begivenhed forårsagede skade.

Ansvarsforsikringsselskabet er ansvarligt for skadelidtes fulde tab, så langt forsikringsdækningen rækker, jfr. § 105, stk. 2. Selskabet kan ikke over for den skadelidte påberåbe sig, at føreren har handlet forsætligt, var spirituspåvirket, kørte i en vogn med nedslidte dæk, ikke havde førerbevis, ikke havde betalt præmie rettidigt, m.v. – alle sådanne situationer kan give anledning til et regreskrav mod den ifølge § 104, stk. 1, ansvarlige, men over for den skadelidte hæfter ansvarsforsikringsselskabet umiddelbart, jfr.

40. Værkstedsindehaveren/hotelejereren bærer heller ikke i medfør af D.L. 3-19-2 noget ansvar for den skade, der tilføjes *tredjemand*, jfr. afgørelserne U 1969.798 ØLD og U 1964.806 HD (men cfr. U 1955.517 HD). *Se også ovenfor i kapitel 8, 1.5.* – Hvis der voldes skade *på det indleverede automobil*, er værkstedsindehaveren/hotelejereren ansvarlig herfor som forvarer af automobilen, jfr. ovenfor i note 37.

§ 108, stk. 1. Selskabet kan heller ikke over for skadelidte påberåbe sig, at den efter § 104, stk. 1, for skaden ansvarlige er en ikke-sikret person – også dette er alene et regresproblem, jfr. § 108, stk. 1.

Afgrænsningen af den personkreds, der er sikret ved en automobilansvarsforsikring, beror på en fortolkning af forsikringspolice. Automobilansvarsforsikringspolicer er i betydelig grad standardiserede på det her omhandlede punkt – Dansk Automobilforsikrings Forbund har opstillet et sæt normalbetingelser for motorkøretøjsforsikringspolicer – og den sikrede personkreds afgrænses i dag normalt således, at den består af »forsikringstageren og enhver, der med forsikringstagerens billigelse benytter køretøjet, lader det benytte eller er fører af det«, og således, at for »virksomheder, der har fået overladt køretøjet til reparation, service og lignende er kørselsskader kun dækket, når kørslen foretages i forsikringstagerens interesse«. Låntagere er altså sikrede, og det samme er værksteder, servicestationer og hoteller, medmindre kundens/gæstens køretøj benyttes til et privat ærinde uden kundens tilladelse hertil.⁴¹ Tyve og andre »ureglementerede« brugere er derimod ikke sikrede.⁴²

Hvis den for skaden ifølge § 104 ansvarlige er *en sikret person*, har ansvarsforsikringsselskabet kun ubetinget regres mod ham, hvis han har handlet forsætligt. Har han handlet groft uagtsomt, »afgøres det under hensyn til skyldgraden og omstændighederne i øvrigt, om selskabet skal have regres og i bekræftende fald i hvilket omfang«, jfr. § 108, stk. 2.⁴³ Dette regreskrav – den såkaldte »lovpligtige regres« – må ikke dækkes ved forsikring, jfr. § 108, stk. 3, og spørgsmålet om regres for selskabet i medfør af § 108, stk. 2, skal tages under påkendelse, hvis erstatningsspørgsmålet afgøres under en straffesag, jfr. § 114. Foreligger der kun simpel uagtsomhed hos den sikrede, har selskabet ikke regres mod ham.

41. Jfr. *Lyngsø I* s. 341 f.

42. Motorkøretøjer, der udlejes, skal forsikres på særlige vilkår, jfr. bekendtgørelse nr. 480 af 22. august 1973 § 8, stk. 1, og bekendtgørelse nr. 172 af 8. maj 1963 §§ 10–11. Almindelige automobilansvarsforsikringspolicer indeholder derfor i reglen en udtrykkelig bestemmelse om, at den, der har lejet køretøjet, ikke er dækket af forsikringen, jfr. *Lyngsø I* s. 342.

43. Retspraksis om »lovpligtig regres« er omtalt hos *Lyngsø I* s. 346 ff.

Også i de tilfælde, hvor den ifølge § 104 for skaden ansvarlige er en *ikke-sikret person*, f. eks. en tyv, må selskabet som nævnt betale erstatning til skadelidte, men herefter har selskabet – som den, der har indfriet en andens forpligtelse, fordi man var pligtig hertil – en ubetinget og fuld regres til den for skaden ansvarlige.

9. Processuelle bestemmelser

Med henblik på at skabe mulighed for en hurtig og billig adgang til påkendelse af erstatningskrav i færdselssager er det i færdselslovens § 111 bestemt, at der skal gives den skadelidte lejlighed til at fremsætte sit erstatningskrav over for den, der rejses tiltale mod for en skadevoldende lovovertrædelse, der kan medføre erstatningsansvar *efter reglerne herom i færdselsloven* – altså en adgang til under en straffesag at fremsætte et borgerligt krav (erstatningskravet), såkaldt *adhæsiionsproces*.⁴⁴

44. Færdselslovens regler om adhæsiionsproces er indgående behandlet af *Krag Jespersen* i »Proceskumulation« (1970); se også *Gomard*: »Adhæsiionsproces« (1969).

KAPITEL 12

Skade og erstatning

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 243–84; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 169–95; Stig Jørgensen: Personskade, 3. udg.; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 414–73; Persson: Skada och värde (1953); Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 134–42 og s. 161–77.

1. Indledning

Grundprincippet for erstatningsberegning er, at skadelidte skal stilles i økonomisk samme situation som før skadens indtræden.¹ Skadens indvirken på skadelidtes økonomi er altså det centrale moment i erstatningsberegningen.

Hvis skadelidte skal stilles, som om skaden ikke var indtrådt – hvilket er en anden formulering af det netop nævnte grundprincip – skal han 1) have sit fulde tab erstattet, men han må 2) ikke opnå nogen berigelse. Som endnu en grundlæggende vurdering er det sædvanligt at fremhæve, at 3) skadelidte har pligt til at begrænse sit tab.²

At stille skadelidte som om skaden ikke var indtrådt implicerer en sammenligning mellem to hændelsesforløb: *det hypotetiske begivenhedsforløb*, d.v.s. det som (sandsynligvis) ville være indtrådt, om

1. Se nærmere Hellner: Festskrift til Ekelöf s. 308 ff.

2. I skadelidtes pligt til at begrænse sit tab ligger bl. a., at han om muligt skal foretage redningsforanstaltninger (eksempelvis redde ting ud af et brændende hus), og at han skal prøve at formindske et driftstab ved at lade en skaderamt maskine reparere eller genanskaffe hurtigst muligt – og i mellemtiden søge at leje en tilsvarende maskine. Undertiden kan det stille store krav til skadelidtes likviditet at skulle foretage de optimale skridt til begrænsning af tabet, eksempelvis ved genanskaffelse af et kostbart produktionsudstyr. Selv om der næppe er nogen tvivl om udgangspunktet – at skadelidtes pengemangel kommer ham selv til skade – bør pengemangeldoktrinen dog formentlig ikke være afgørende for erstatningsberegningen i enhver situation, sml. den norske højesteretsafgørelse NRT 1967.697 (NDS 1967.252). I et moderne kreditsamfund kan pengemangeldoktrinen ikke være så fast forankret som tidligere, jfr. Nørgaard: Juristen 1969 s. 239 med note 10 og Hørlyck: »Entreprise- og licitationsbetingelser« (1973) s. 155.

skaden ikke var sket, og *det faktiske begivenhedsforløb*. Mellem disse to størrelser eksisterer en difference, og det er denne difference, der er skadelidtes tab – det beløb, han skal have erstattet.

Som det vil fremgå af det følgende, er differencemetoden ikke i et og alt et dækkende udtryk for de erstatninger, der tilkendes ved domstolene, men læren giver udtryk for et hovedprincip inden for erstatningsberegningen.³

Modifikationerne til differencemetoden, der navnlig består i undtagelser fra princippet om erstatning for det fulde tab, vil blive omtalt nærmere nedenfor under 2 og 3 om erstatningsberegningen ved henholdsvis tingsskade og personskaade. Heraf vil det fremgå, at *visse typer af skade slet ikke erstattes* (navnlig affektionsinteressen), og at man ved flere andre skadetyper betjener sig af en vidtgående *standardisering* i erstatningsberegningen. – Ved gennemlæsningen af afsnittene 2 og 3 må det i øvrigt have i erindring, at ikke alle, der lider tab, *men som udgangspunkt kun den direkte skadelidte*, kan få erstatning af skadevolderen, jfr. ovenfor under kapitel 4, 4.⁴

2. Tingsskade

Erstatningsberegningen er typisk mere enkel ved tingsskade end ved personskaade. I vidt omfang lader det sig ved tingsskade gøre at følge hovedprincippet, hvorefter skadelidte skal stilles, som om skaden ikke var indtrådt. Der bliver herved tale dels om *værdierstatning*, dels om *afsavns- og driftstabserstatning*.

2.1. Værditab

2.1.1. Totalskade

Når en ting bliver totalskadet, har den skadelidte krav på at få *tingens værdi* erstattet. Vanskeligheden ligger i, at en tings værdi kan bestemmes på forskellig vis. Det er navnlig *genanskaffelsesværdien* og *salgsværdien*, der kan komme på tale, og disse to værdier *behøver ikke* være identiske, heller ikke selv om genanskaffelses-

3. Sml. *Hellner* s. 244; *Stig Jørgensen I* s. 171 f.

4. *Adækvansprincippet*, der er omtalt nedenfor i kapitel 14, betyder også en begrænsning i antallet af skader, som erstattes. Denne begrænsning er imidlertid ikke af generel karakter, men konkret bestemt.

værdien reduceres med fradrag for alder og slid. Eksempelvis vil genanskaffelsesværdien for en brugt frakke ligge væsentligt over salgsværdien.

Selv om forsikringsrettens almindelige skadebegreb ikke er direkte anvendeligt i erstatningsretten, fordi forsikring hviler på en *aftale* mellem parterne,⁵ er det den almindelige opfattelse, at princippet i FAL § 37 *som udgangspunkt* er bestemmende for erstatningsberegningen vedrørende værditab ved totalskade.⁶ Herefter skal skadelidtes erstatning fastsættes til det beløb, som det – bestemt efter priserne på skadens tidspunkt⁷ – vil koste at genanskaffe en ny ting svarende til den ødelagte, dog med rimeligt fradrag for værdiforringelse ved alder, brug, nedsat anvendelighed eller andre omstændigheder.⁸ Ved *indbogenstande, personlige brugsgenstande og lignende* skal der kun ske fradrag for værdiforringelse ved alder og brug, for så vidt genstandens *nytteværdi* for den sikrede er væsentligt nedsat, jfr. § 37, stk. 2, og ved ødelæggelse af *genstande, som den skadelidte selv har tilvirket til salg*,⁹ skal

5. Inden for forsikringsretten vil man gennemgående operere med en mere *objektiv* målestok for erstatningsberegningen end inden for erstatningsretten, jfr. *Hellner: Försäkringsrätt*, 2. udg. s. 226.

6. Jfr. *Hellner* s. 275; *Stig Jørgensen I* s. 179 f.; *A. Vinding Kruse* s. 441 f.

7. FAL § 37, stk. 1's tekst gør det klart, at det for så vidt angår et forsikrings-selskabs forpligtelse er genanskaffelsesprisen på *skadestidspunktet*, som er afgørende.

Det er almindeligt antaget, at dette tidspunkts priser også er afgørende i erstatningsretlig henseende, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 182 note 34, og denne slutning er også nærliggende, om end det er korrekt, når *Friis Jensen: »Taksationsproces«* (1975) s. 245 f fremhæver, at reglen i FAL § 37, stk. 1, ikke kan være absolut afgørende for problemets løsning. Som udgangspunkt må det nok vedrørende værditab ved totalskade uden for kontraktsforhold være rigtigt at fastholde, at det er skadestidspunktets priser, der er afgørende, og at skadelidtes kompensati-on må ligge i den *forrentning*, som han har krav på (sml. afgørelsen U 1973. 675 HD om professionsansvar, hvor erstatningspåstanden blev forhøjet for Højesteret under henvisning til udviklingen i byggeindex). – Problemet om forrentning af erstatningskrav er omtalt nedenfor i kapitel 18.

8. Angående den nærmere forståelse af § 37, stk. 1's ord »nedsat anvendelighed eller andre omstændigheder« kan henvises til *Lyngsø I* s. 178–79.

9. Hvis genstanden som en almindelig handelsvare er indkøbt med salg for øje, vil indkøbsprisen normalt være afgørende i erstatningsretlig henseende, sml. afgørelsen ASD 1963 B. 219 ØLD.

salgsprisen (med fradrag af undgåede omkostninger) være afgørende, jfr. FAL § 38.

Reglerne i FAL §§ 37–38 er udgangspunktet for erstatningsfastsættelsen vedrørende værditab ved totalskade. Som eksempler fra retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1947.700 HD (landsrettens dom) og U 1975.504 HD (landsrettens dom). Men de omtalte regler er ikke eneafgørende:

Hvis genanskaffelse er udelukket, f. eks. fordi der er tale om en ting af individuel karakter som et kunstværk, eller fordi der foreligger restriktioner eller varemangel, er *salgsprisen* afgørende.¹⁰

Hvis genanskaffelse vel er mulig, men på grund af genstandens karakter ikke hensigtsmæssig, kan reglerne i §§ 37–38 heller ikke være afgørende. *A. Vinding Kruse* nævner – s. 442 – at forskydningerne mellem materialepriser og arbejdslønninger kan medføre, at genanskaffelse vel er mulig, men ikke rimelig, eksempelvis i det tilfælde, hvor et ældre møbel med »løvefødder og gesvejsninger« har en genanskaffelsespris på 5.000 kr., men kun en salgsværdi på 500 kr. I et sådant tilfælde må erstatningen sættes til det beløb, som det koster at anskaffe en ny ting med samme funktion, sml. FAL § 37, stk. 2.

2.1.2. Delskade

FAL §§ 37–38 er ikke direkte anvendelige på delskade, hvilket i erstatningsretlig henseende betyder, at man står uden den samme vejledning som ved totalskade – men også mere frit.

Ved større skader, hvor reparation er økonomisk uforsvarlig, kan erstatningen beregnes på den måde, at man fra tingens »§ 37/§ 38-værdi« før skadens indtræden trækker dens »§ 37/§ 38-værdi« efter skadens indtræden.

Hvis skaden ikke er større, end at *reparation er økonomisk forsvarlig*, har skadelidte krav på at få reparationsudgifterne dækket.¹¹ En reparation kan medføre, at den beskadigede genstands

10. I sagen U 1946.129 VLD blev den faktisk konstaterede salgspris (900 kr. for to malerier) lagt til grund, uagtet en sagkyndig vurdering lød på 85 kr. – et resultat man næppe kunne være kommet til, hvis sagen havde drejet sig om et forsikringsselskabs forpligtelse over for den sikrede, sml. *Stig Jørgensen I* s. 181 f.

11. Principielt må som udgangspunkt reparationspriserne på *skadestidspunktet* være

værdi forøges, og det er ikke udelukket at tage hensyn hertil ved erstatningsfastsættelsen, specielt ikke hvis tingen var erhvervet med salg for øje. Ved normale brugsgenstande skal værdiforøgelsen være betydelig, før den kan tages i betragtning, og den skal i al fald vedrøre brugsværdien og ikke blot handelsværdien.¹²

Hvis en reparation ikke gengiver tingen dens brugsværdi og handelsværdi, kan skadelidte også kræve dette »resterende« tab erstattet. I de senere år har problemet tiltrukket sig opmærksomheden i forbindelse med reparerede automobiler, hvis handelsværdi falder efter større reparationer. Ved afgørelserne U 1972.809 VLD og U 1973.982 VLD er der givet erstatning for tab af denne art.

Det udelukker ikke skadelidte fra at få erstatning, *at han selv* – til normal timeløn – *har udført reparationsarbejdet*, jfr. afgørelserne U 1966.313 VLD, U 1939.1086 HD og U 1937.316 HD.

2.2. Driftstabs- og afsavnserstatning

Hvis en erhvervsvirksomhed helt eller delvis må ligge stille som følge af en skadevoldende begivenhed, har ejeren principielt krav på erstatning for *driftstab*, herunder tabt avance, jfr. afgørelserne U 1935.265 HD og U 1942.958 SHD (forudsætningsvis). Hvis den skadevoldende begivenhed forårsager forøgede driftsudgifter, kan også disse kræves erstattet, jfr. dommene U 1960.932 SHD og U 1931.723 HD.¹³

Det er ved driftstab – som ved andre tab – den erstatnings-søgende, der skal bevise størrelsen af sit tab, og denne bevisbyrde kan føles særlig tung ved netop driftstab, men det må erindres, at retten efter den almindelige regel i retsplejelovens § 292, stk. 2, har

afgørende, men der er ikke tvivl om, at man i praksis »lever på« de faktisk afholdte (normale) reparationsudgifter, sml. *Nørgaard: Juristen* 1969 s.242.

12. Jfr. *Stig Jørgensen I* s.183 og *A. Vinding Kruse* s. 443. Sml. afgørelsen U 1969.1004 SHD.

13. Afgørelsen U 1931.723 HD vedrører et tilfælde, hvor et skib beskadigede et kabel og forårsagede en strømafbrydelse af længere varighed. Kablets ejer fik erstatning for forøgede driftsudgifter. – Som omtalt ovenfor under kapitel 4,4 er det et betydelig mere tvivlsomt spørgsmål, om andre end kablets/ledningens ejer kan få erstatning for tab (driftstab) forvoldt ved en strømafbrydelse, der skyldes en skadevoldende handling fra tredjemands side.

adgang til at afgøre bevisspørgsmålet efter et frit skøn over sagens samtlige foreliggende omstændigheder.

Også ved driftstab har skadelidte pligt til at søge at begrænse sit tab, men som nævnt ovenfor i note 2 kan det specielt ved driftstab tænkes, at tabsbegrænsningspligten stiller så store krav til skadelidtes likviditet og hele økonomiske styrke, at man ikke ved erstatningsberegningen skal drage konsekvensen (den fulde konsekvens) af princippet om tabsbegrænsningspligten og den deri indeholdte pengemangeldoktrin.

Driftstab i en mindre målestok foreligger, når vognmænd m. fl. søger erstatning for afsavn (mistet indtægt) af lastbiler, rutebiler og taxavogne.¹⁴ I retspraksis har der været en udtalt tendens til at standardisere disse erstatninger,¹⁵ jfr. nedenfor i note 15, men det må pointeres, at de i noten nævnte satser kun er »tommelfingerregler«, der kan fraviges, hvis et større tab kan sandsynliggøres.

2.3. Andre tab

Skadelidte kan ikke blot få erstattet sit værditab og sit driftstab ved tingsskade, men også andre tab (*følgeskader*). Eksempelvis kan nævnes udgifter til transport af den beskadigede ting, redningsomkostninger og udgifter til vurdering og konstatering af skaden.¹⁶

3. Personskade

Et menneske har ikke som en ting en genanskaffelsesværdi eller en

14. Der gives ikke erstatning til indehavere af privatbiler.

Indehaveren af varebiler, der bruges i ejerens egen virksomhed, kan få tabet ved at undvære varebilen erstattet efter princippet om erstatning for forøgede driftsudgifter.

15. For *lastvogne* er den seneste takst 10 kr. pr. dag pr. ton lasteevne, dog med en mindre reduktion ved større vogne, jfr. afgørelsen U 1965.261 HD. For *taxavogne* ca. 45 kr. pr. dag, jfr. ASD 1965 B. 234 ØLD. For *rutebiler* 1,50–2,00 kr. pr. sæde pr. dag, jfr. *Stig Jørgensen I* s.183 note 42 og *A. Vinding Kruse* s. 443. *Alle de nævnte takster må dog antages at stå til en »pristalsregulering«*. Som eksempler på afgørelser, der særligt har taget stilling til standardtaksternes anvendelsesområde kan nævnes dommene U 1969.142 HD, U 1964.546 URD, U 1955.416 HD, U 1959.357 VLD og U 1970.682 ØLD.

16. Jfr. *Hellner* s.278 og *A. Vinding Kruse* s. 443.

salgsværdi, og erstatningsopgørelsen for personskade bliver derfor af en anden karakter end ved tingsskade.

Den manglende udskiftningsmulighed betyder, at man ved erstatningsberegningen kommer til at følge den ovenfor under 1 skildrede differencemetode – sondringen mellem det hypotetiske og det faktiske begivenhedsforløb – temmelig nøje, men samtidig betyder savnet af en almengyldig målestok, at man ved flere tabsposter henvises til at betjene sig af *standardiserede opgørelsesregler*.

3.1. *Helbredelsesudgifter*¹⁷

I et land som Danmark, hvor sygehusophold er »gratis«, og hvor udgifterne til lægebehandling, medicin, proteser m.v. i vidt omfang udredes af det offentlige gennem sygesikringsordningen,¹⁸ løber skadelidtes helbredelsesudgifter normalt ikke op i de store beløb. *I det omfang, skadelidte imidlertid har haft rimelige helbredelsesudgifter, kan disse kræves erstattet fuldt ud*, jfr. afgørelsen U 1973. 584 VLD, der gav erstatning for udgifterne til en kiropraktorbehandling.¹⁹ Nødvendige transportudgifter og udgifter til (nødvendigt) rekreationsophold kan kræves erstattet,²⁰ og ligeledes skadelidtes personlige udgifter til proteser m.v. Udgifter til indhentelse af lægeattester erstattes også, hvis de er indhentet inden sagens anlæg; senere lægeerklæringer henhører under sagens omkostninger.

3.2. *Tabt arbejdsfortjeneste*²¹

Erstatning for invaliditet, der omtales nedenfor under 3.3, er også erstatning for mistet arbejdsindtægt, men her under 3.2 koncen-

17. Se navnlig *Stig Jørgensen II* s. 222–31.

18. I det omfang, udgifterne udredes af det offentlige gennem sygesikringsordningen, har skadelidte ikke noget erstatningskrav mod skadevolderen. Det offentlige har ikke regres mod skadevolderen, jfr. sygesikringslovens § 28 a og nedenfor under kapitel 13, 5.7.

19. Anderledes dommen U 1947.649 ØLD.

20. Så sent som i 1950 – U 1950.246 ØLD – er det fastslået, at skadelidte kan kræve en ekstraudgift til enestue erstattet, hvis hans sociale status gør det til et »naturligt led« i hans hospitalsophold, at han skal ligge på enestue.

21. Se navnlig *Stig Jørgensen II* s. 231–51.

treres opmærksomheden i første række om de tilfælde, hvor skadelidte vender tilbage til arbejdet, og hans problem er, hvilken erstatning han skal have for den arbejdsfortjeneste, han har mistet i fraværperioden.²²

Principielt har skadelidte krav på at få sit fulde tab af indtægter erstattet uden begrænsning i størrelse eller tid.

Hvis skadelidte er *lønmotager*, er der normalt ikke særlige vanskeligheder med opgørelse af den tabte arbejdsfortjeneste, der baseres på en erklæring fra arbejdsgiveren om, hvad skadelidte kunne have tjent i fraværperioden – herunder også indtægter fra *ekstraarbejde* og *overarbejde*, som skadelidte i skadesøjeblikket havde en konkret og sikker udsigt til at erhverve, sml. afgørelsen U 1972.664 VLD.²³ Indgår kost og logi i lønnen, kan også disse poster kræves erstattet, og ligeledes kan mistet feriegodtgørelse forlanges godtgjort.

Hvis *skadelidte ikke har antaget fremmed hjælp* (eller han dog vanskeligere – også fordi der i princippet er tale om at beregne erstatning for fremtidige indtægter, der altid er mere usikre for selvstændige næringsdrivende end for lønmodtagere.

Såfremt *skadelidte har antaget fremmed hjælp*, vil udgiften hertil blive erstattet i det omfang, skaden har nødvendiggjort antagelsen af den fremmede hjælp, jfr. *Stig Jørgensen II* s. 242 og bl. a. afgørelsen U 1953.682 HD.

Hvis *skadelidte ikke har antaget fremmed hjælp* (eller han dog mener, at erstatningen herfor ikke har afhjulpet hans fulde tab), spiller det efter retspraksis en betydelig rolle, om skadelidtes virksomhed væsentligt er baseret på hans egen arbejdsindsats, som det f. eks. er tilfældet i mindre håndværksvirksomheder og i mange liberale erhverv, eller virksomheden er baseret på fremmed arbejdskraft. I det sidstnævnte tilfælde er domstolene – formentlig af bevismæssige grunde – forsigtige med at anerkende noget tab.

22. I det omfang, den skadelidte ikke har haft noget tab, fordi han har modtaget normal arbejds løn eller sygedagpenge, har han ikke noget krav mod skadevolderen, men hans arbejdsgiver vil ofte have et afledet krav, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 13,3.

23. Erstatning for tabt arbejdsfortjeneste er – naturligvis – indkomstskattepligtig.

I de førstnævnte tilfælde tilkendes normalt en skønsmæssigt fastsat erstatning, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1967.378 VLD, U 1971.815 HD og U 1973.847 VLD. Det er naturligvis i første række oplysningerne om skadelidtes hidtidige indtægter, der spiller en rolle, men specielt for mindre håndværksmestre synes også den normale svendeløn inden for faget at være relevant ved erstatningsudmålingen, jfr. nærmere *Stig Jørgensen II* s. 242 ff.

I de tilfælde, hvor skaden medfører en uarbejdsdygtighed, der resulterer i en varig nedsættelse af erhvervsevnen (invaliditet), kan det være vanskeligt at afgøre, *hvor længe man skal indrømme skadelidte erstatning for tabt arbejdsfortjeneste*. Spørgsmålet er specielt aktuelt ved de store invaliditetsgrader, hvor det ofte allerede ved ulykkens indtræden ligger ret klart, at skadelidte ikke kommer i arbejde igen. I retspraksis har man gennemgående givet erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, indtil skadelidtes tilstand af den lægelige sagkundskab erklæres for stationær (se eksempelvis afgørelsen U 1972.82 HD, hvor skadelidte straks ved ulykken mistede synet på begge øjne, hvilket er ensbetydende med 100 % invaliditet),²⁴ men der er afgørelser fra de seneste år, som fraviger denne linie ved at »stoppe« erstatningen for tabt arbejdsfortjeneste på et tidligere tidspunkt (navnlig kan det tidspunkt, fra hvilket skadelidte er begyndt at modtage invalidepension, komme i betragtning), sml. dommene U 1973.550 HD, U 1974.967 ØLD, U 1974.86 HD (landsrettens dom), U 1975.319 ØLD, U 1975.688 ØLD og U 1976.192 VLD.

I det omfang, *børn og unge mennesker* har arbejdsindtægter, kan de kræve erstatning for tabt arbejdsfortjeneste efter samme regler som andre. For personer i de nævnte kategorier er problemet imidlertid ofte, at deres *uddannelse forsinkes*, og at de derfor ønsker deres erstatning beregnet efter lønnen i den stilling, de er under uddannelse til.²⁵ Hvis skadelidte er ganske tæt på færdiggørelsen

24. Selv om erstatning for tabt arbejdsfortjeneste er indkomstskattepligtig, vil det typisk være en stor fordel for skadelidte at få erstatning for tabt arbejdsfortjeneste længst muligt. Ét år mere eller mindre påvirker typisk ikke invaliditetserstatningen, men erstatning for ét års tabt arbejdsfortjeneste betyder noget.

25. Se nærmere *Stig Jørgensen II* s. 247–51.

af sin uddannelse, og det må anses for givet, at han – uden ulykken – ville have fuldført den på et tidligere tidspunkt og opnået beskæftigelse inden for sit fag, vil erstatningen blive beregnet med udgangspunkt i lønnen som færdiguddannet, jfr. afgørelsen U 1952.59 HD og *Stig Jørgensen II* s. 248. Er skadelidte kun »under vejs« i sin uddannelse, tilkendes der ham erstatning for »de udgifter og ulemper«, der påføres ham ved en forlængelse af uddannelsen, jfr. afgørelserne U 1971.896 VLD og U 1961.256 ØLD.²⁶

3.3. Invaliditet²⁷

Tabt arbejdsfortjeneste er erstatning for det tab, man lider ved i en periode at være borte fra sit arbejde. *Erstatning for invaliditet gives som kompensation for det indtægtstab, man fremtidig vil lide, fordi man aldrig vil kunne genoptage sit arbejde (fuldt ud).*

Ved erstatningsberegningen for invaliditet må man søge at skønne over det antal arbejdsår, skadelidte ville have haft tilbage,²⁸ den indtægt han ville have opnået i disse år, og den indtægt han kan antages at ville få trods sit handicap. Alle disse skøn er behæftet med betydelig usikkerhed, og det er forståeligt, at domstolene – trods en erklæret hensyntagen til den enkelte skadessituations specielle momenter – i betydelig grad betjener sig af *standardiseringer* ved udmålingen af invaliditetserstatninger.

Den vigtigste faktor i erstatningsberegningen er størrelsen af skadelidtes invaliditet – *invaliditetsgraden*. Til brug for afgørelsen heraf indhentes så godt som altid en udtalelse fra Sikringsstyrelsen om, hvorledes invaliditetsgraden ville være blevet ansat, hvis skaden havde været omfattet af den lovpligtige arbejdsulykkesforsikring. Denne udtalelse er vejledende for den erstatningsretlige afgørelse, men heller ikke mere, eftersom skadelidtes faktiske erhvervs-mæssige handicap kan være større eller mindre, end den efter

26. En erstatning af denne type er næppe indkomstskattepligtig, jfr. *Nørgaard: Fuldmægtigen* 1972 s. 53 ff. – Sml. afgørelsen U 1974.625 ØLD.

27. Se navnlig *Stig Jørgensen II* s. 251–306. – De sociale ydelsers mulige betydning for retten til invaliditetserstatning er omtalt nedenfor i kapitel 13.

28. Det er tvivlsomt, hvad der gælder, hvis skadelidte dør inden erstatningssagens endelige afgørelse ved domstolene, jfr. nærmere nedenfor under kapitel 14, 2.1.2.2 og 3.2.2.

medicinske kriterier fastsatte invaliditetsgrad tyder på, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1960.925 HD.

Den vanskeligste faktor i erstatningsfastsættelsen er skønnet over, hvad skadelidte i fremtiden *ville* have kunnet tjene.²⁹ Det er først og fremmest oplysningerne om hans hidtidige indtægt, der spiller en rolle, men for børn og unge mennesker er man henvist til en »normalvurdering«.

Da der er betydelige indtægtsforskelle i den danske befolkning, skulle man umiddelbart vente at finde tilsvarende store forskelle i invaliditetserstatningerne for den samme invaliditetsgrad. Det er imidlertid ikke tilfældet. For en dels vedkommende lader denne nivelering sig naturligvis forklare med de betydelige elementer af fremtidighed og usikkerhed, der knytter sig til enhver form for beregning af invaliditetserstatning, men udjævningen er så udtalt, at det ikke kan være hele forklaringen. Erstatningsniveauet har i de senere år været stigende,³⁰ men den højeste invaliditetserstatning, der er givet, andrager dog »kun« 150.000 kr., jfr. afgørelsen U 1975.278 VLD om 100 %'s invaliditet.³¹ Det er derfor ikke urimeligt at sige, at personer med indkomster over en vis størrelse ikke får fuld kompensation gennem invaliditetserstatning, men må søge at dække sig ind gennem pensionsordninger og private forsikringer.³²

29. Det er gennemsnitligt lettere at skønne over, hvad skadelidte faktisk *vil* komme til at tjene fremover. – Det udelukker ikke skadelidte fra enhver form for erstatning for invaliditet, at han har kunnet genoptage sit arbejde med samme indtægt som før uheldet, *for der vil altid være en risiko for senere uarbejdsdygtighed eller afskedigelse under forringede konjunkturforshold.*
30. Med et stigende erstatningsniveau *kan* det blive et problem, om det er skadetidspunktets eller domsafsigelsestidspunktets erstatningsniveau, der skal være afgørende for udmålingen. Spørgsmålet synes ikke at have været sat på spidsen i nogen (trykt) afgørelse – men kraftigt antydnet i sagen U 1972.440 VLD – og det synes foreløbig at blive oplevet som selvfølgelig, at erstatningen fastsættes ud fra niveauet på domsafsigelsestidspunktet. Det sidstnævnte resultat er statueret i den norske højesteretsdom NRT 1972.865 (NDS 1972.380), der følgelig kun gav skadelidte renter fra domsafsigelsestidspunktet.
31. Se også afgørelserne U 1975.492 ØLD (125.000 kr. for 100 %'s invaliditet), U 1973.550 HD (125.000 kr. til en 60-årig arbejdsmand for 100 %'s invaliditet) og U 1975.250 VLD (150.000 kr. under et i erstatning for invaliditet, ulempe og lyde til en 1½ år gammel dreng).
32. Ved bedømmelsen af erstatningsniveauet ved invaliditet må det haves in mente,

Tendensen i de seneste års retspraksis går mod invaliditets-erstatninger, der fastsættes som et multiplum af invaliditetsgraden og ca. 1.500 kr. – altså 45.000 kr. i erstatning for 30 %'s invaliditet, jfr. afgørelsen U 1974.670 HD.³³ Hvis skadelidtes invaliditetsgrad er forholdsvis ringe (25 % eller derunder), hvis skadelidte er gammel, har en meget lav indtægt, eller stort set har været i stand til at opretholde sin hidtidige indtægt, får han en mindre erstatning end »tommelfingerreglens«, og også andre individuelle momenter kan som nævnt komme i betragtning. For *kvinder uden egentligt erhvervsarbejde* – hjemmearbejdende husmødre – sættes invaliditetserstatningen i forhold til udgifterne til den ved skaden nødvendiggjorte fremmede medhjælp, jfr. *Stig Jørgensen II* s.254 f, hvilket betyder en lavere invaliditetserstatning end den »normale«, sml. afgørelsen U 1966.285 HD.

3.4. Tab af forsørger³⁴

Som omtalt ovenfor under kapitel 4,4 kan som hovedregel kun den direkte skadelidte kræve erstatning. Reglerne om erstatning for tab af forsørger er en undtagelse herfra. Den almindelige regel, som giver hjemmel for at tilkende erstatning for tab af forsørger, er ikrafttrædelseslov til straffeloven § 15, stk. 3.

Efter retspraksis er det afgørende for retten til erstatning for tab af forsørger, om den afdøde faktisk forsørgede den erstatnings-søgende. En retlig forsørgelsespligt, der ikke blev modsvaret af en faktisk forsørgelse, giver ikke krav på forsørgertabserstatning,³⁵ og omvendt kan man få erstatning, hvis man – helt eller delvis – blev

at invaliditetserstatninger efter dansk ret udbetales med et engangsbeløb, og at de ikke er indkomstskattepligtige. Ligeledes må det erindres, at der ved siden af den privatretlige erstatning ofte – løbende – vil blive udbetalt betydelige beløb fra de sociale sikringsordninger, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 13.

I betænkning nr. 679/1973 om erstatning ved personskade og tab af forsørger, anbefaler udvalget en forhøjelse af erstatningsniveauet gennem retspraksis.

33. Blandt afgørelserne fra de senere år kan i øvrigt nævnes U 1970.216 VLD, U 1972.82 HD, U 1976.192 VLD, U 1975.492 ØLD, U 1973.550 HD, U 1975.250 VLD og U 1975.278 VLD.

34. Se navnlig *Stig Jørgensen II* s. 356–414. – De sociale ydelsers mulige betydning for erstatningen for tab af forsørger er omtalt nedenfor i kapitel 13.

35. Jfr. U 1968.296 HD (forudsætningsvis).

forsørget af afdøde, selv om denne ikke var retligt forpligtet dertil. Det er altså ikke udelukket at give erstatning for tab af forsørger til en samleverske.³⁶

Vanskelighederne ved fastsættelse af forsørgertabserstatning er de samme som ved invaliditetserstatning, jfr. ovenfor under 3.3 – flere fremtidige og derfor usikre faktorer skal kombineres og resultere i et pengebeløb, der fastsættes som en engangsydelse. Oplysninger om *afdødes og den forsørgedes aldre*,³⁷ om *afdødes indtægtsforhold* og om *den forsørgedes fremtidige indkomstmuligheder* (eksempelvis pension efter afdøde i kraft af dennes stilling, jfr. U 1966.461 VLD) er naturligvis relevante, men også andre momenter spiller en rolle. Hvis ægteskabet/samlivet kun har været i kort tid, bliver forsørgertabserstatningen formentlig mindre end ellers,³⁸ og hvis den forsørgede indgår nyt ægteskab, inden der er faldet dom i sagen om forsørgertabserstatning, risikerer hun kun at få nedsat forsørgertabserstatning, jfr. afgørelsen U 1950.360 HD.

Som ved invaliditetserstatningerne er erstatningsniveauet stigende. Ved afgørelsen U 1972.352 HD tilkendte Højesteret en 42-årig enke en forsørgertabserstatning på 100.000 kr., og landsretterne er senere gået lidt højere op med dommene U 1975.1127 ØLD (120.000 kr. til en 43-årig enke) og U 1974.931 VLD (110.000 kr. til en 38-årig enke).³⁹ Som ved invaliditetserstatning er der tale om en nivellering, som »henviser« de højere indtægter til at skaffe sig kompensation gennem pensionsordninger og tegning af private forsikringer.

Udearbejdende kvinder har gennem længere tid været anerkendt som forsørgere, om end der ikke er tilkendt de samme erstatningsbeløb som vedrørende mænd, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1974.967 ØLD. Derimod er det først i de seneste år, at der er blevet givet

36. Jfr. U 1974.222 VLD (forudsætningsvis). I sagen U 1972.647 VLD blev der kun givet erstatning for »forstyrrelse af stilling og forhold«, men andet var heller ikke påstået, og landsretten udtalte »... idet det tiltrådtes, at afdøde ... efter det om hans samliv med ... var anset som forsørger ...«.

37. Unge enker får normalt mindre i forsørgertabserstatning end ældre, jfr. afgørelsen U 1975.641 VLD.

38. Sml. *betænkning nr. 679/1973* s. 10.

39. Se også afgørelserne U 1971.817 HD og U 1974.217 VLD.

enkemænd egentlig erstatning for tab af forsørger ved en *hjemmearbejdende hustrus død*. Med sagen U 1969.859 HD indtrådte vendingen – en arbejdsmand med 8 børn (deraf 7 under 18 år) fik tilkendt 30.000 kr. i erstatning for tab af forsørger i anledning af hans hjemmearbejdende hustrus død.

Børn kan også få tilkendt erstatning for tab af forsørger – såvel efter faderen som efter moderen. Det har hidtil været almindeligt at regne med, at forsørgertabserstatningen efter en far blev fastsat til et beløb svarende til det årlige normalbidrag multipliceret med det antal år, barnet var under 18 år på ulykkens tidspunkt (og erstatningen efter en mor til omtrent det halve beløb), men de seneste års afgørelser synes at vise en mere fri udmålingspraksis.⁴⁰

Efter indholdet af FAL § 25, stk. 2, skulle det ikke kunne påvirke de efterladtes krav på erstatning for tab af forsørger, om de *i anledning af dødsfaldet modtager forsikringssummer fra afdødes private livs- og ulykkesforsikringer*, og dette er da også udgangspunktet, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1966.195 ØLD, U 1966.631 VLD, U 1967.660 URD og U 1975.641 VLD, men retspraksis indeholder enkelte eksempler på, at en forsørgertabserstatning er blevet reduceret under henvisning til sådanne forsikringsbeløb, jfr. afgørelsen U 1969.702 HD (landsrettens dom) og måske U 1966.195 ØLD (forudsætningsvis).⁴¹

Hvis den afdøde har udvist egen skyld i forbindelse med den ulykke, der forårsagede hans død, reduceres de efterladtes krav på erstatning for tab af forsørger med graden af den udviste egen-skyld, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1958.1119 HD – et tilfælde af *passiv identifikation*, jfr. nærmere herom nedenfor i kapitel 15, 4.

3.5. Begravelsesudgifter

Hvis en person er blevet dræbt under sådanne omstændigheder, at nogen er erstatningsretligt ansvarlig herfor, har den (eventuelt

40. Sml. afgørelserne U 1971.817 HD (7.000 kr. til en 16-årig, og 16.000 kr. til en 12-årig); U 1969.330 HD (30.000 kr. til et barn, der blev født efter faderens død); U 1975.1127 ØLD (20.000 kr. til en 12-årig) og U 1975.641 VLD (33.000 kr. til en 5-årig, og 45.000 kr. til et barn på 3 måneder). I sagen U 1974.967 ØLD blev der givet en 14-årig 9.000 kr. i forsørgertabserstatning efter en mor.

41. Problemet er behandlet af Lyngsø: U 1968 B s. 73 ff.

dødsboet), der har bekostet begravelsen, krav på at få de rimelige udgifter hertil dækket – maksimalt omkring 5.000 kr., jfr. afgørelsen U 1972.647 VLD.⁴²

4. Ikke-økonomisk skade⁴³

Som flere gange tidligere nævnt, kan den, der har lidt en *økonomisk skade* – d.v.s. en skade, der kan vurderes i penge efter en objektiv målestok (eksempelvis genanskaffelsesværdi, salgsværdi eller reparationsudgift) – kræve erstatning for det herved lidte tab, hvis skadevolderen er ansvarlig efter almindelige erstatningsregler, uden at det er nødvendigt for skadelidte at påberåbe sig nogen særlig hjemmel for sit erstatningskrav.

Ved *ikke-økonomiske skader* – d.v.s. fysiske og psykiske lidelser, hvis størrelsesorden ikke lader sig vurdere i penge efter en objektiv målestok (eksempelvis svie og smerte, kränkelsen i forbindelse med injurier og skamfølelsen ved kønsfrihedsforbrydelser)⁴⁴ – kan man derimod kun få erstatning, hvis der foreligger særlig lovhjemmel herfor.

En sådan lovhjemmel foreligger navnlig i bestemmelsen i ikrafttrædelseslov til straffeloven § 15, stk. 1 og 2, der har følgende ordlyd:⁴⁵

»Den, som efter dansk rets erstatningsregler er ansvarlig for krænkelse af en andens legeme eller frihed eller for retsstridig krænkelse af hans fred, ære eller person i øvrigt, skal foruden at yde erstatning for økonomisk skade eller tab betale den forurettede en godtgørelse for lidelse, tort, ulempe, lyde og

42. Den fra det offentlige ydede almindelige begravelseshjælp – pr. 1. april 1976 1.550 kr. – reducerer i al fald efter hidtidig retspraksis ikke kravet på erstatning for begravelsesudgifter, jfr. afgørelsen U 1964.93 HD.

43. Se navnlig *Stig Jørgensen II* s. 306–55 og *A. Vinding Kruse* s. 424–39.

44. Se nærmere *Stig Jørgensen I* s. 175 ff om den begrebsmæssige fastlæggelse af fænomenet ikke-økonomisk skade.

45. Jernbanerestationsloven (§ 2), luftfartsloven (§ 127, stk. 3) og stærkstrømsloven (§ 7) indeholder specialbestemmelser om erstatning for ikke-økonomisk skade. Retsplejelovens §§ 1018a og 1018b indeholder hjemmel for at give erstatning for såvel økonomisk som ikke-økonomisk skade ved uberettiget anholdelse eller fængsling, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1973.199 VLD.

vansir samt for forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold.

Godtgørelsens størrelse fastsættes under hensyn til krænkelsens grovhed, handlingens beskaffenhed og omstændighederne i øvrigt.«

Som ordene i § 15, stk. 1, viser, er det *de personlige retsgoder* (legeme, frihed, fred, ære, navn m.v.), der værnes af reglerne om erstatning for ikke-økonomisk skade. Hvis der foreligger en *legems- eller frihedskrænkelse*, er det tilstrækkeligt til at udløse pligten til at betale erstatning for ikke-økonomisk skade, at der foreligger ansvar efter dansk rets almindelige erstatningsregler (først og fremmest culpereglen og D.L. 3-19-2); hvis der alene er tale om krænkelse af »fred, ære eller person i øvrigt«, skal der ikke blot foreligge ansvar efter de almindelige erstatningsregler, men krænkelsen skal være »retsstridig«, hvilket i denne forbindelse betyder, at der skal være tale om et vist grovere forhold.⁴⁶

Det fremgår af § 15, stk. 1, at det *kun er bestemte skadetyper*, som erstattes – men med opsamlingsordene »samt for forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold« går man dog ganske langt ud.

»Tort« er krænkelse af en persons selvfølelse og æresfølelse, og erstatning for tort vil derfor især kunne komme på tale ved injurier og offentlig meddelelse vedrørende privatlivet tilhørende forhold.

»Ulempe« sigter til det fysiske besvær ved invaliditet m.v., jfr. afgørelsen U 1975.158 HD, mens »lyde« mere går på det sjælelige ubehag (mindreværdsfølelse) ved invaliditet. »Vansir« har især henblik på følelsen af mindreværd i anledning af skæmmende beskadigelse af legemsdele, f. eks. ar i ansigtet.⁴⁷

46. Jfr. *betænkning nr. 601/1971 om privatlivets fred* s. 70.

47. Størrelsen af den godtgørelse, der gives for ikke-økonomisk skade afhænger ganske af de konkrete omstændigheder (jfr. herved også § 15, stk. 2) – bortset fra erstatning for svie og smerte. *I retspraksis er der endvidere en tendens til at slå de enkelte poster sammen i ét erstatningsbeløb*, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1971.108 HD (erstatning for svie og smerte, lyde, vansir samt ulempe under ét ansat til 25.000 kr. – arbejdsulykke) og U 1961.372 HD (erstatning for lidelse, tort og ulempe sat til 25.000 kr. – injurier). Undertiden gives endda selve invaliditetserstatningen under ét med en eller flere af posterne vedrørende ikke-økonomisk skade, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1975.250 VLD. (150.000 kr. under ét i erstatning for invaliditet, ulempe og lyde til en 1½ år gammel

»Lidelse« omfatter i første række fysisk lidelse, navnlig *svie og smerte*, og på dette punkt har der i retspraksis dannet sig faste retningslinier for erstatningsberegningen. Der regnes på nuværende tidspunkt med 40 kr. pr. »sengeliggende sygedag« og 20 kr. pr. sygedag i øvrigt.⁴⁸ Ved større skader runder man erstatningen for svie og smerte nedefter. Normalt gives der ikke mere end ca. 5.000 kr. i erstatning for svie og smerte, men ved meget alvorlige skader er der dog givet både 8.000 og 10.000 kr., jfr. afgørelserne U 1975.250 VLD og U 1976.192 VLD.

»Forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold« er en opsamlingskategori, som giver mulighed for at tage hensyn til, at skadelidte i tiden umiddelbart efter skadens indtræden kan have ikke ubetydelige udgifter, hvis størrelse og sammenhæng med skaden måske vanskeligt kan dokumenteres. Domstolene har undertiden brugt at give erstatning for forstyrrelse af stilling og forhold i tilfælde, hvor man har vægret sig ved at indrømme sagsøgeren erstatning efter en klarere tabsklassificering. Som omtalt ovenfor under 3.2 har man i visse tilfælde givet unge under uddannelse erstatning for »de udgifter og ulemper«, de er blevet påført ved en forlængelse af uddannelsen, og indtil afgørelsen U 1969.859 HD – omtalt ovenfor under 3.4 – kunne enkemænd ikke få forsørgertabserstatning ved en hjemmearbejdende hustrus død, men derimod nok en godtgørelse for forstyrrelse af stilling og forhold.⁴⁹

dreng). Som eksempler på »isolering« af enkelte poster kan nævnes afgørelserne U 1958.1244 ØLD (10.000 kr. for tort – injurier) og U 1975.278 VLD (5.000 kr. for vansir oven i en invaliditetserstatning på 150.000 kr.).

48. Det er den på tidspunktet for domsafsigelsen gældende »takst« for svie og smerte, som lægges til grund, jfr. afgørelsen ASD 1968 B. 258 ØLD.

49. Jfr. *Agersnap*: Juristen 1970 s. 57 ff.

KAPITEL 13

Ydelser fra tredjemand

Litteratur: Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 219–31; Stig Jørgensen: Personskade, 3. udg. s. 134–219; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 474–84.

1. Indledning

Hvis man som ovenfor i kapitel 12 betegner den erstatning, skadevolderen skal udrede, som det beløb, der skal til for at udligne forskellen mellem det hypotetiske hændelsesforløb og det virkelige, opstår der specielle problemer i de tilfælde, hvor en ydelse fra tredjemand bevirker, at det faktiske hændelsesforløb bliver mindre tabgivende for skadelidte, end man som udgangspunkt skulle regne med. Skal tredjemands ydelse – f. eks. en forsikringserstatning eller en offentlig pensionsydelse – afregnes i det krav, som skadelidte kan gøre gældende overfor skadevolderen, eller skal skadelidte have adgang til at *kumulere* de to ydelser?

Umiddelbart kunne man mene, at *kompensationsløsningen* er givet i og med det almindelige erstatningsretlige princip om, at skadelidte ikke må opnå nogen berigelse, men det er ikke svært at se, at betragtningen kun er holdbar, hvis ydelsen fra tredjemand krone for krone ækvivalerer et tab, der netop kan gøres op krone for krone. For tingsskader forholder det sig normalt på denne måde, men for personskader langt fra altid.

Problemstillingen er ikke udtømt, fordi man har truffet sit valg mellem kompensation og kumulation. Den sidstnævnte løsning udelukker regreskrav fra tredjemand mod skadevolderen, hvorimod kompensationsløsningen indebærer det næste valg – skal tredjemand kunne kræve det til skadelidte udbetalte beløb tilbage hos skadevolderen, eller skal tredjemands ydelse komme skadevolderen til gode?

Der er intet til hinder for, at man kan anvende mellemløsninger og således undgå de ovenfor skitserede skarpe valg, og i øvrigt opstår der andre problemer end de nævnte, fordi man ofte ser, at tredjemands ydelse kun dækker en del af skadelidtes tab. Nedenfor

vil problemerne blive gennemgået baseret på arten af tredjemands ydelse.

2. *Private forsikringer*

For så vidt angår de private forsikringer – være sig skadesforsikringer som summaforsikringer – er problemerne løst med bestemmelserne i FAL § 25, stk. 1 og stk. 2. FAL § 25 er omtalt nedenfor i kapitel 17.

3. *Løn fra arbejdsgiveren*

I mange ansættelsesforhold, offentlige som private, er det en del af ansættelsesvilkårene, at arbejdstageren har krav på at få udbetalt normal løn, selv om han på grund af uarbejdsdygtighed midlertidigt ikke kan udføre sit arbejde.

I det omfang, skadelidte således ikke taber arbejdsfortjeneste, er der efter retspraksis ingen tvivl om, at hans krav mod skadevolderen formindskes *tilsvarende*.

Det vanskelige spørgsmål er, om arbejdsgiveren indtræder i den skadelidte arbejdstagers principielle krav på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste – altså om arbejdsgiveren har et såkaldt *afledet krav* mod skadevolderen. Efter retspraksis er dette som udgangspunkt tilfældet, men arbejdsgiverens krav er ikke blot størrelsesmæssigt begrænset til den udbetalte sygeløn; arbejdsgiveren skal tillige have lidt et tab, hvilket ikke behøver at være tilfældet selv ved en sygelønnet medarbejders fravær gennem længere tid.¹ At arbejdsgiverens krav mod skadevolderen er et afledet krav betyder

1. Jfr. nærmere *Stig Jørgensen I* s. 60; *Stig Jørgensen II* s. 183 ff; *A. Vinding Kruse* s. 479–80.

Efter ikrafttrædelsen af dagpengeloven den 1. april 1973 er problemet om arbejdsgiverens afledede krav mod skadevolderen i anledning af udbetalt sygeløn blevet mindre. Den løn, arbejdsgiveren udreder i de første 5 uger under den ansattes fravær, kan arbejdsgiveren ikke kræve refunderet hos det offentlige, men for så vidt angår den sygeløn, der ydes efter dette tidspunkt, kan arbejdsgiveren kræve 90 % af beløbet udbetalt hos det offentlige, jfr. dagpengelovens § 27, stk. 1, og nedenfor under 5.8 med note 25. Arbejdsgiveren kan dog ikke kræve mere end 90 % af det maksimalbeløb, der lægges til grund ved dagpengeberegningen, jfr. dagpengelovens §§ 10 og 24, samt nedenfor under 5.8.

navnlig, at en eventuel egen skyld hos skadelidte også »belaster« arbejdsgiverens krav.

4. Pension knyttet til ansættelsesforholdet

Pensionsordninger knyttes til stadig flere arbejdsforhold. En pensionsordning forbundet med ansættelsesforholdet er ensbetydende med, at en større eller mindre del af tabet ved invaliditet eller dødsfald kompenseres.

Domstolene har ikke villet analogisere fra reglerne i FAL § 25, stk. 2, vedrørende private summaforsikringer til sådanne pensionsordninger, og en entydig kumulationsløsning kommer altså ikke på tale. På den anden side søger man ikke at gennemføre en »krone for krone-afregning«, men foretager et – forsigtigt – skøn over, i hvilket omfang skadelidtes eller de efterlattes tab må anses for fyldestgjort gennem pensionsretten.²

Arbejdsgiveren/pensionsordningen, der ved den fremskyndede pensionering må se sin pensionsbyrde forøget, får i den anledning et *afledet krav* mod skadevolderen.³ Størrelsen af arbejdsgiverens/pensionsordningens tab kan beregnes aktuarmæssigt, men netop fordi regreskravet mod skadevolderen er et afledet krav, vil det regelmæssigt blive mindre end det aktuarmæssigt udregnede beløb – skadelidtes eller de efterlattes krav mod skadevolderen vil oftest blive beskåret med et mindre beløb end forøgelsen af pensionsbyrden.⁴

Det følger af det ovenfor anførte, at man kan tænke sig en konflikt mellem skadelidtes eller de efterlattes krav mod skadevolderen og arbejdsgiverens/pensionsordningens modsvarende regreskrav. I sådanne situationer viger regreskravet, ganske som det er tilfældet, hvor en tilsvarende konflikt måtte opstå mellem et privatretligt erstatningskrav mod skadevolderen og et regreskrav hidrørende fra udbetalingen af den modsvarende sociale ydelse, jfr. nedenfor under 5.

2. Jfr. nærmere *Stig Jørgensen II* s. 191–92, *A. Vinding Kruse* s. 480–81.

3. Se eksempelvis afgørelsen U 1955.65 HD.

4. Jfr. *Stig Jørgensen II* s. 188–91; *A. Vinding Kruse* s. 479–80.

5. Sociale ydelser

Ifølge FAL § 1 omfatter denne lov ikke de forskellige sociale sikringsordninger, og FAL § 25 yder derfor ikke nogen vejledning ved de kumulations/kompensationsproblemer, der opstår, når skadelidte eller de efterladte ikke blot kan gøre et erstatningskrav gældende mod en ansvarlig skadevolder, men tillige har krav på at modtage en eller flere sociale ydelser. Problemerne er løst forskelligt i de enkelte sociale love, jfr. nærmere nedenfor.

5.1. Lovpligtig ulykkesforsikring

Ved ulykkesforsikringsloven – lovbekg. nr. 137 af 26. april 1968 med senere ændringer – er der pålagt *enhver* arbejdsgiver pligt til at tegne en ulykkesforsikring for de ansatte.⁵ Forsikringen dækker først og fremmest mod følger af ulykkestilfælde, der indtræder i forbindelse med arbejdet, jfr. lovens §§ 1 og 3, men bl. a. mange erhvervssygdomme opstået i tilknytning til arbejdet er også medtaget under dækningsområdet, jfr. § 2.

Ydelserne efter ulykkesforsikringsloven består ifølge §§ 20 og 21 i 1) invaliditetserstatning; 2) erstatning til efterladte; 3) begravelseshjælp; og 4) afholdelse af udgifter til sygebehandling, proteser m. m. Grundlaget for beregningen af invaliditetserstatning og erstatning for tab af forsørger er den tilskadekomnes årsløn i året forud for ulykken. Ifølge § 44 er denne årsløn imidlertid maksimeret – 16.500 kr. reguleret efter løntallet; pr. 1. april 1976 68.500 kr. For mange arbejdstagere ligger den faktiske årsløn altså højere.

For så vidt angår *invaliditetserstatning* foretages fastsættelsen af invaliditetsgraden (og dermed erstatningen) af Sikringsstyrelsen med rekurs til Den sociale Ankestyrelse. Kun ved en invaliditetsgrad på mindst 5 % har den tilskadekomne krav på invaliditetserstatning, jfr. § 32, stk. 1. Ved en invaliditet på 100 % udgør erstatningen ifølge § 32, stk. 2, 2/3 af årslønnen (dog højst 2/3 af den maksimerede årsløn), og ved mindre invaliditetsgrader er invaliditetserstatningen tilsvarende mindre. Er invaliditetsgraden under 50 %, fast-

5. For militære værnepligtige gælder ifølge lovbekg. nr. 138 af 26. april 1968 med senere ændringer en ordning, der i alt væsentligt svarer til ulykkesforsikringslovens.

sættes erstatningen normalt som et kapitalbeløb, jfr. § 36, stk. 2. Ved større invaliditetsgrader holder man fast ved lovens udgangspunkt, at erstatningen skal fastsættes som en løbende rente, og kun i undtagelsestilfælde kan der her blive tale om at omsætte renten til et kapitalbeløb. Hvis invaliditetserstatningen fastsættes til et kapitalbeløb, udbetales den ved invaliditetsgrader på 15 % eller derunder normalt til fri rådighed, jfr. § 38, stk. 2. Ved større invaliditetsgrader kan den tilskadekomne kun *søge* om at få beløbet udbetalt til fri rådighed.

Erstatning til efterladte ydes efter lovens § 39 i første række til enker og børn, men dog således, at en enkemand er ligestillet med en enke, hvis den afdøde hustru regelmæssigt og i væsentligt omfang har deltaget i familiens erhvervsarbejde for fremmede. Under visse nærmere i § 39, stk. 1, opregnede betingelser kan der også blive tale om at yde erstatning til andre, der faktisk blev forsørget af den afdøde, f.eks. en samlever/samleverske. Til en enke ydes en løbende årlig ydelse på 30 % af afdødes – maksimerede – årsløn, i de to første år dog 50 %, jfr. nærmere de detaljerede regler i § 39, stk. 1–10. Til hvert barn betales årligt indtil 10 % af afdødes årsløn, dog sammenlagt højst 20 % i alt til børnene. Efterlader den afdøde sig ingen erstatningsberettiget ægtefælle, forhøjes de tilsvarende beløb til børnene til 20 % og 50 %. Renten til børn ophører, når disse bliver 18 år.

Den omstændighed, at skadelidte eller de efterladte kan kræve invaliditetserstatning eller erstatning for tab af forsørger hos den lovpligtige ulykkesforsikring, forhindrer ikke, at den/de pågældende vælger *i stedet for* fuldt ud at kræve privatretlig erstatning for de samme tabsposter af skadevolderen.⁶ Derimod kan de to krav *ikke* kumuleres.

Hvis skadelidte vælger at kræve erstatning hos ulykkesforsikringen, kan han kun hos skadevolderen forlange det beløb, hvormed en erstatning udmålt efter de almindelige privatretlige regler om

6. F.eks. for at få en kapitalerstatning (som er til fri rådighed) i stedet for en renteerstatning. En kapitalerstatning betyder ikke blot en likviditetsmæssig fordel, men er tillige skattemæssigt favorabel. Løbende renteydelse er *indkomstskattepligtige*, hvilket ikke er tilfældet for en kapitalerstatnings vedkommende.

erstatning for tab af forsørger måtte overstige det beløb, som skadelidte kan kræve hos ulykkesforsikringen, og på grund af de lave privatretlige personskadeerstatninger for invaliditet og tab af forsørger er det kun i ganske få tilfælde, der vil foreligge en difference, der går »den vej«. ⁷

Ulykkesforsikringslovens kompensationsløsning nødvendiggør en løsning af regresproblemet, og herom bestemmer lovens § 4, at ulykkesforsikringsselskabet *uden lempelsesmulighed* indtræder i skadelidtes eller de efterladtes krav mod skadevolderen, i det omfang selskabet har betalt eller er pligtigt at betale erstatning. ⁸

5.2. Invalidepension

Ifølge § 3 i lovbekg. nr. 39 af 3. februar 1976 har en person, hvis erhvervsevne er nedsat med mindst halvdelen på grund af fysisk eller psykisk invaliditet, ret til invalidepension efter de nærmere i loven angivne regler. Invalidepension kan oppebæres af personer mellem 15 og 67 år. Pensionens størrelse er afhængig af, hvor meget erhvervsevnen er nedsat, men således at man arbejder med en skala med kun tre trin – 100 %'s invaliditet, 66²/₃'s invaliditet og 50 %'s invaliditet. I de tre grupper udgør den årlige, pristalsregulerede invalidepension pr. 1. oktober 1975 *maksimalt* 32.364 kr., 22.404 kr. og 11.184 kr. ⁹ Til ægtepar, hvor begge ægtefæller opfylder betingelserne for at oppebære invalidepension, ydes 1½ gange de anførte beløb. I henhold til §§ 10–14 er der mulighed for at yde visse behovsbestemte tillæg. ¹⁰

7. Det hævdes ofte, at de privatretlige erstatninger for invaliditet og tab af forsørger er (alt) for lave. Problemstillingen sættes i relief, når det ved udregninger kan dokumenteres, at *enhver tilskadekomnen arbejdstager så godt som altid rent beløbsmæssigt vil have mest ud af at påberåbe sig ulykkesforsikringslovens regler*, uagtet disse opererer med en maksimal løn, der ligger under de fleste heltidsbeskæftigede lønmodtagers årsløn. Kun de mest lavtlønnede, specielt dem hvis lave løn skyldes deltidsbeskæftigelse, kan med det nuværende niveau beløbsmæssigt have fordel af at kræve privatretlig invaliditetserstatning fremfor erstatning fra den lovpligtige ulykkesforsikring.

8. Jfr. *Stig Jørgensen* I s. 302, *A. Vinding Kruse* s. 477.

9. Retten til invalidepension er *indtægtsreguleret* efter regler herom i lovens §§ 5–6, men *ikke reguleret efter formue*.

10. Et enkelt af disse tillæg – pensionstillægget – ydes »automatisk« til alle in-

Da invalidepensionsloven ikke stiller krav om, at erhvervsevnenes nedsættelse skal skyldes bestemte faktorer, er det klart, at der let kan forekomme situationer, hvor den skadelidte principielt har såvel et privatretligt invaliditetserstatningskrav mod skadevolderen som et krav på invalidepension over for det offentlige.¹¹ Ifølge lovens § 8 sker der under visse omstændigheder fradrag i invalidepensionen, hvis den skadelidte ikke blot har krav på invalidepension i anledning af den ham overgåede skade, men tillige på erstatning fra den lovpligtige ulykkesforsikring. Efter administrativ praksis anvendes § 8's princip imidlertid *ikke* på privatretlige erstatninger – *retten til invalidepension påvirkes ikke af det privatretlige erstatningskrav, og det offentlige har følgelig ikke noget regreskrav mod skadevolderen.*

I de tilfælde, hvor den skadelidte allerede ved den privatretlige erstatningssags afgørelse har fået tilkendt invalidepension,¹² eller det ligger klart, at en sådan tilkendelse vil ske, kan skadelidte risikere, at der sker en vis skønsmæssig nedsættelse af *den privatretlige invaliditetserstatning*. Det er givet, at problemstillingen må have foreligget i talrige erstatningssager, og af flere domme fremgår det direkte, at skadelidte har fået tilkendt invalidepension – uden at det af de pågældende afgørelser er muligt at se, om og i så fald i hvilket omfang der er taget hensyn hertil ved invaliditetserstatningens beregning.¹³ Der er imidlertid enkelte domme, hvis for-

validepensionister i de to første grupper (100 %'s og 66 $\frac{2}{3}$ %'s invaliditet), når indtægten ligger under et bestemt beløb, jfr. nærmere § 11. Pensionstillægget udgør pr. 1. oktober 1975 maksimalt 3.204 kr. årligt.

11. Kumulations/kompensationsproblemet kan naturligvis også opstå i tilfælde, hvor skadelidte allerede forud for uheldet oppebærer invalidepension, eller hvor der søges erstatning for tab af forsørger af en invalidepensionist. Det sidstnævnte tilfælde er afgjort ved sagen U 1958.1119 HD, hvor der ved tab af forsørger ikke blev taget hensyn til, at enken oppebar invalidepension, sml. afgørelsen U 1974.222 VLD.
12. Afgørelsen om tilkendelse af invalidepension træffes af revalideringspensionsnævnene (jfr. § 18 i socialstyrelsesloven) med rekurs til Den sociale Ankestyrelse.
13. Se de hos *Stig Jørgensen II* s.158 note 78 nævnte domme. – I sagen U 1958.1119 HD fastslog Højesteret, at en enkes indtægt fra invaliderente ikke burde medføre nedsættelse af hendes krav på erstatning for tab af forsørger.

mulering antyder, at den tilkendte invaldepension har virket reducerende på erstatningen.¹⁴ Hvis det er rigtigt – og det er det formentlig – at det generelle privatretlige erstatningsniveau er fastlagt under hensyn til de sociale sikringsordninger, herunder at der ydes invaldepension til personer, der er mere end 50 % invalide,¹⁵ er det ikke ubetænkeligt med afgørelser, hvor man i det konkrete tilfælde så at sige foretager en »ekstra« nedsættelse.

5.3. Enkepension

Reglerne om enkepension og hjælp til enker m. fl. findes i lovbekg. nr. 40 af 3. februar 1976.

Efter lovens § 1 er en enke, der er fyldt 55 år, og som er blevet enke efter det fyldte 45. år, berettiget til at oppebære enkepension, og det samme gælder en kvinde, der er blevet enke efter det fyldte 45. år, og som ved ægtefællens død havde mindst 2 børn under 18 år, som hun havde forsørgelsespligt over for og også bidrog til forsørgelsen af. Også andre enker og enlige kvinder i øvrigt kan – undtagelsesvis – få tillagt enkepension, jfr. nærmere de i § 1 angivne betingelser. Enkepension kan ikke oppebæres samtidig med folkepension eller invaldepension, jfr. § 11. Når en enkepensionist fylder 62 år, vil hun derfor overgå til folkepension.

Enkepensioner, der beregnes efter visse nærmere i §§ 3, 4 og 13 angivne regler, udgør pr. 1. oktober 1975 *maksimalt* 14.952 kr., og efter de samme betingelser som ved invaldepension er der mulighed for at yde behovsbestemte tillæg.¹⁶ Enkepension er som invaldepension indtægtsbestemt og pristalsreguleret.

Ifølge lovens § 4, stk. 5, der ganske svarer til den ovenfor under 5.2 omtalte regel i invaldepensionslovens § 8, kan retten til enke-

14. Se afgørelsen U 1959.394 ØLD; sml. dommen U 1964.670 VLD. I sagen U 1967.828 HD var der mellem parterne enighed om at bortse fra, at skadelidte var blevet tilkendt og oppebar fuld invaldepension.

15. Jfr. *betænkning nr. 679/1973 om erstatning ved personskaade* s.19. Denne betænkning – der er à jourført af socialministeriet som bilag 1 (s. 49–59) til *betænkning nr. 751/1975 om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser* – indeholder en udmærket oversigt over gældende ret vedrørende forholdet mellem privatretlig erstatning og sociale ydelser.

16. Det generelle pensionstillæg, der ydes til alle enkepensionister, hvis indtægt ligger under et vist beløb, udgør pr. 1. oktober 1975 *maksimalt* 3.204 kr. årligt, jfr. § 3, stk. 3.

pension påvirkes af en tilkendt erstatning fra den lovpligtige ulykkesforsikring. Derimod influeres retten til enkepension *ikke* af et privatretligt erstatningskrav (erstatning for tab af forsørger), og der bliver følgelig ikke tale om noget regreskrav fra det offentlige mod skadevolderen.

Det »omvendte problem« – om enkens privatretlige krav på erstatning for tab af forsørger påvirkes af hendes ret til enkepension – har så lidt som det tilsvarende spørgsmål ved invalidepension fundet sin endelige løsning i retspraksis.¹⁷

5.4. Folkepension

Ifølge § 2 i folkepensionsloven – lovbekg. nr. 41 af 3. februar 1976 – kan folkepension oppebæres af personer over 67 år, for enlige kvinder dog 62 år. I undtagelsestilfælde kan der tillægges en person indtægtsbestemt folkepension allerede fra det fyldte 60. år. Folkepension og invalidepension kan ikke ydes samtidig. En invalidepensionist, der er fyldt 67 år, overgår til folkepension, men bevarer sine særlige af invaliditeten betingede tillæg. Folkepension ydes med et grundbeløb og forskellige tillæg. For pensionister over 67 år er grundbeløbet ikke indtægtsbestemt, jfr. § 3, stk. 1, hvorimod de forskellige tillæg for størstepartens vedkommende er indtægtsregulerede og behovsbetingede. Folkepensionens grundbeløb udgør pr. 1. oktober 1975 14.952 kr. til enlige personer over 67 år.¹⁸ Såvel grundbeløb som tillæg er pristalsreguleret.

Retten til folkepension beskæres ikke ved at folkepensionisten erhverver et privatretligt erstatningskrav, og det offentlige har ikke – rejser i hvert fald ikke – noget regreskrav mod skadevolderen, hvilket *principielt* kunne tænkes i de tilfælde, hvor det uheld, hvori skadevolderen og den skadelidte er indblandet, får sådanne følger for skadelidte, at han erhverver krav på førtidig folkepension, jfr. ovenfor om muligheden for at oppebære folkepension allerede fra det 60. år.

17. I sagen U 1968.349 VLD udtalte landsretten direkte, at retten til enkepension ikke kan virke nedsættende på det privatretlige erstatningskrav. Sml. afgørelsen U 1974.217 VLD, der er betydelig mere »blød« i sin formulering.

18. Det generelle (dog indtægtsregulerede) pensionstillæg udgør pr. 1. oktober 1975 maksimalt 3.204 kr. årligt.

Som for invalidepensionens vedkommende findes der enkelte afgørelser, som lader ane, at man ved udmålingen af et privatretligt erstatningskrav kan tage hensyn til, at skadelidte oppebærer folkepension, jfr. således dommen U 1958.38 HD, men om nogen definitiv fastlæggelse af retstilstanden er der ingenlunde tale.

5.5. Arbejdsmarkedets tillægspension

Ved lov om arbejdsmarkedets tillægspension (ATP) – lovbekg. nr. 251 af 6. juni 1967 – er der som et supplement til folkepensionen på forsikringsmæssig basis skabt en særlig pensionsordning for lønmodtagerne. Midlerne hertil tilvejebringes gennem bidrag fra de arbejdstagere, der er omfattet af ordningen, og deres arbejdsgivere.

Et medlems (eller en enkes) ret til tillægspension er alene afhængig af medlemmets anciennitet, og påvirkes altså ikke af erhvervelsen af et privatretligt erstatningskrav. Om noget regreskrav fra det offentlige side – f. eks. hvor en ulykke med dødelig udgang udløser ret til tillægspension for enken – kan der næppe blive tale.¹⁹ Problemet om nedslag i den privatretlige erstatning under hensyn til retten til tillægspension må formentlig løses efter de samme retningslinier som ved folkepension, jfr. ovenfor under 5.4.

5.6. Børnetilskud

Ifølge lov om børnetilskud og andre familieydelse – lovbekg. nr. 443 af 6. juli 1973 med senere ændringer – ydes der for alle børn under 16 år kontante, pristalsregulerede børnetilskud fra det offentlige. Børnetilskud tilkommer barnet, jfr. § 14, stk. 1, men udbetales kvartalsvis forud til barnets mor. Alle børnetilskud udbetales uden hensyn til modtagerens indtægtsforhold.

Pr. 1. oktober 1975 udgør *det almindelige børnetilskud* jfr. herved § 2, stk. 1, årligt 1.592 kr. pr. barn. *Det forhøjede børnetilskud*, jfr. nærmere § 2, stk. 2, som *i stedet for* almindeligt børnetilskud ydes til børn af enlige forsørgere,²⁰ til forældreløse børn, samt til børn, hvis forældre begge er invalidepensionister, udgør pr. barn 2.400 kr.

19. Sml. *betænkning nr. 679/1973* s. 22.

20. Enlige forsørgere modtager endvidere uanset antallet af børn *ét ekstra* årligt børnetilskud på for øjeblikket 1.832 kr.

Udover de i § 2 omtalte børnetilskud ydes der ifølge § 4 et *særligt børnetilskud* på 5.688 kr. pr. barn, hvis ingen af barnets forældre lever. Det særlige børnetilskud udgør 3.432 kr. pr. barn, hvis kun én af forældrene lever,²¹ eller hvis mindst én af forældrene modtager folkepension eller invalidepension.²² Det *særlige* børnetilskud ydes til børn under 18 år.

For børn, der er 16 eller 17 år, kan der udbetales en *ungdomsydelse* til hjælp til deres forsørgelse og uddannelse, jfr. §§ 5–8.

Et barn, der har et privatretligt krav på erstatning for tab af forsørger, kan kumulere sit fulde krav herpå med det *forhøjede* børnetilskud, og det offentlige har følgelig ikke regres mod skadevolderen for det tab, det offentlige ofte vil lide ved, at børnetilskuddet forøges fra almindeligt til forhøjet tilskud. Et barns principielle krav på *særligt* børnetilskud bevirker heller ikke nogen nedsættelse af den privatretlige forsørgertabserstatning – påvirkningen går derimod i visse tilfælde »den anden vej«, således forstået at barnets ret til særligt børnetilskud beskæres eller bortfalder på grund af den tilkendte erstatning for tab af forsørger.²³ På samme måde må en tilkendt erstatning for tab af forsørger kunne påvirke retten til en ungdomsydelse i nedadgående retning, jfr. § 7, stk. 2.

5.7. Sygesikring

Ved lov nr. 311 af 9. juni 1971 om sygesikring, der trådte i kraft den 1. april 1973, ophørte sygekassernes virksomhed, og den almindelige sygesikring blev overtaget af det offentlige. Sygesikringen omfatter alle, der har bopæl i Danmark.

Fra den offentlige sygesikring modtager man bl. a. lægehjælp, tilskud til betaling af medicin, tilskud til tandbehandling, til briller, bandager og andre hjælpemidler samt til fysiurgisk behandling.

21. Hermed ligestilles ifølge § 4 det tilfælde, at barnet er født uden for ægteskab, uden at faderskabet er fastslået, eller nogen er anset som bidragspligtig til barnet.

22. Hvis ingen af forældrene modtager invalidepension i en af de to øverste invalidepensionsgrupper, men »alene« i gruppe 3 (50 %'s invaliditet), reduceres det særlige børnetilskud til 1.716 kr. pr. barn, jfr. om invalidepension ovenfor under 5.2.

23. Jfr. nærmere lovens § 19 og socialministeriets cirk. nr. 141 af 8. juli 1969 § 22.

Ved dødsfald yder sygesikringen en pristalsreguleret begravelseshjælp, der pr. 1. april 1976 andrager 1.550 kr., jfr. lovens § 16, stk. 1.

I det omfang, skadelidte har fået sit tab dækket krone for krone hos den offentlige sygesikring, kan han – begribeligvis – ikke fremsætte et tilsvarende krav over for skadevolderen. For så vidt angår den del af tabet, som ikke dækkes af ydelsen fra sygesikringen, kan skadelidte på sædvanlig vis kræve privatretlig erstatning af skadevolderen.

Kun på et enkelt område gælder der formentlig en kumulationsløsning for så vidt angår ydelserne fra den offentlige sygesikring. Ved dommen U 1964.93 HD har Højesteret statueret, at udbetalt begravelseshjælp ikke medfører nedsættelse af det privatretlige erstatningskrav mod en skadevolder, der er ansvarlig for et dødsfald og derfor også skal dække begravelsesudgifterne. 1964-dommen er afsagt på et tidspunkt, hvor begravelseshjælp blev udbetalt af sygekasserne, og det er derfor *muligt*, at resultatet vil blive et andet i dag, hvor begravelseshjælp udbetales fra den offentlige sygesikring.

Lov om offentlig sygesikring indeholder i modsætning til den tidligere sygeforsikringslov (lovbekg. nr. 403 af 23. oktober 1967 med senere ændringer) *ikke* nogen regel, som udtrykkeligt giver sygesikringen, d. v. s. det offentlige, regres mod skadevolderen. Ved lovens udarbejdelse var det forudsat, at dette indebærer, at *det offentlige ikke har regres mod skadevolderen*,²⁴ og dette fremgår nu udtrykkeligt af den ved lov nr. 240 af 12. juni 1975 som § 28 a gjorte tilføjelse til sygesikringsloven. Bortset (måske) fra begravelseshjælpen er der altså på dette område tale om en kompensationsløsning uden regres.

5.8. Dagpenge

Som aftalt ovenfor under 3 har mange lønmodtagere, specielt funktionærer, som et led i selve ansættelsesvilkårene krav på at få udbetalt normal løn, selv om de på grund af uarbejdsdygtighed midlertidigt ikke kan passe deres job.

24. Jfr. *betænkning nr. 679/1973* s. 23.

Med henblik på at give andre lønmodtagere og ikke-lønmodtagere en tilnærmelsesvis lige så stor tryghed gennemførtes dagpengereformen ved lov nr. 262 af 7. juni 1972 om dagpenge ved sygdom eller fødsel (dagpengeloven), der trådte i kraft den 1. april 1973. Ifølge § 1 ydes dagpenge efter denne lov som *erstatning for tab af indtægt*²⁵ ved uarbejdsdygtighed på grund af sygdom, herunder *tilskadekomst* eller fødsel.

Ifølge § 3, stk. 1, har lønmodtagere ret til fra arbejdsgiveren at få udbetalt dagpenge i 5 uger regnet fra 1. fraværsdag (*arbejdsgiverperioden*). For tiden derefter overtages dagpengeforpligtelsen af kommunens sociale udvalg, jfr. § 16, stk. 1 og stk. 2. Dagpengeydelsen udgør 90 % af lønmodtagerens normale indtægt, jfr. de nærmere beregningsregler i §§ 9 og 21, dog således at dagpengeydelsen ikke kan overstige 90 % af et maksimumsbeløb, der fastsættes som den gennemsnitlige ugeløn for arbejdere inden for håndværk og industri, jfr. §§ 10 og 24. Pr. 1. april 1976 medfører disse beregnings- og maksimeringsregler, at dagpengenes højeste beløb pr. uge udgør 1.104 kr.

Ikke-lønmodtagere har ret til dagpenge fra det offentlige efter 5 ugers sygdom, jfr. § 18, stk. 3.²⁶ Også for denne gruppe er dagpengenes størrelse bestemt af erhvervsindtægten og maksimeret på samme måde som for lønmodtagernes vedkommende, jfr. §§ 22 og 24.

Hjemmearbejdende husmødre har ikke på noget tidspunkt under sygdom »automatisk« ret til dagpenge, men de kan gennem frivillige indbetalinger sikre sig ret til dagpenge fra den 8. sygedag, jfr. §§ 18, stk. 4, og 29.

25. Lønmodtagere, der i kraft af deres ansættelsesvilkår har krav på fuld løn under sygdom, lider som følge heraf ikke noget indtægtstab og kan ikke kræve dagpenge, men det er vigtigt at fastholde, at også disse lønmodtagere er omfattet af dagpengeloven, hvilket bl. a. viser sig ved, at deres arbejdsgiver hos det offentlige kan kræve de dagpenge, som lønmodtageren skulle have haft udbetalt hos det offentlige, hvis han ikke havde fået udbetalt sygeløn, jfr. nærmere § 27, stk. 1 og ovenfor i note 1.
26. Gennem frivillige indbetalinger kan også denne gruppe sikre sig dagpenge fra den 1. fraværsdag, jfr. § 28.

På baggrund af de ovenfor omtalte beregnings- og maksimeringsregler er det klart, at dagpenge ikke i sig selv giver fuld dækning for tabt arbejdsfortjeneste, hverken til lønmodtagere eller ikke-lønmodtagere. Differencen mellem fuld dækning og dagpengeydelsen – men heller ikke mere – kan skadelidte gøre gældende over for skadevolderen som et privatretligt krav på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, jfr. ovenfor under 3.

Arbejdsgiveren, der jo skal betale dagpenge i de første 5 uger, må antages i den anledning at erhverve et *afledet krav* mod skadevolderen,²⁷ ganske efter de samme retningslinier som arbejdsgiveren erhverver et afledet krav mod skadevolderen, hvis han har betalt løn til den skadelidte i uarbejdsdygtighedsperioden, jfr. ovenfor under 3.

Det offentlige kan ikke fremsætte noget krav mod skadevolderen i anledning af udbetalte dagpenge, jfr. den klare regel i lovens § 51: »Udbetaling af dagpenge fra det sociale udvalg kan ikke danne grundlag for regreskrav imod en skadevolder«.

5.9. *Hjælp efter bistandsloven*

Lov nr. 333 af 19. juni 1974 – bistandsloven – giver i § 37 mulighed for, at det offentlige kan yde hjælp (såkaldt *underholdshjælp*) bl. a. i situationer, hvor en tilskadekomne person i en begrænset tid er afskåret fra at skaffe det fornødne til sit eget eller familiens underhold, og udgifterne hertil ikke dækkes gennem dagpenge eller pensionsydelse.

De fleste tilskadekomne vil få »dækning« gennem dagpenge, jfr. ovenfor under 5.8 (eller normal løn), men selvstændigt erhvervsdrivende får som nævnt ikke dagpenge i de første 5 uger og kan derfor få behov for underholdshjælp i medfør af § 37.

Allerede fordi det sociale udvalg i medfør af § 26, stk. 1, nr. 3, må forventes at træffe beslutning om tilbagebetalingspligt, når der er en privatretlig erstatning i vente, kan udbetaling af underholdshjælp i medfør af § 37 ikke reducere skadelidtes krav på privatretlig erstatning hos skadevolderen – det offentlige får altså »ad bagdøren« den regres for det udbetalte beløb, som bistandsloven i

27. Sml. *Trolle*, U 1974 B s. 37 og *betænkning nr. 679/1973* s. 23 og s. 30.

øvrigt hverken i sin tekst eller i sine forarbejder tager stilling til.

Bistandslovens ikrafttræden – 1. april 1976 – betyder en ophævelse af *revalideringsloven*, lov nr. 170 af 29. april 1960. Revalideringsloven indeholdt i § 19 en regel om, at det offentlige indtrådte i skadelidtes privatretlige erstatningskrav mod skadevolderen i det omfang, man gennem revalideringen havde afholdt udgifter, som skadelidte ellers havde kunnet medtage som poster på sin erstatningsopgørelse. Hverken bistandslovens tekst eller forarbejder tager stilling til, om denne regres for revalideringsudgifter (se specielt bistandslovens § 58) er bortfaldet, eller den består.

Bistandslovens ikrafttræden betyder også en ophævelse af lov nr. 230 af 6. juni 1968 om *husmoderafløsning og hjemmehjælp* – se nu bistandslovens kapitel 12 (§§ 50–57) om praktisk bistand i hjemmet gennem midlertidig eller varig hjemmehjælp.

Det er klart, at behovet for praktisk bistand i hjemmet i henhold til kapitel 12 bl. a. kan udløses ved tilskadekomst under omstændigheder, der begrunder et privatretligt erstatningskrav.

I det omfang *skadelidte* i henhold til bestemmelsen herom i bistandslovens § 54 har måttet betale det offentlige for den ydede bistand, kan han kræve det pågældende beløb erstattet af skadevolderen.

Bistandsloven tager ikke – så lidt som den »gamle« lov om husmoderafløsning og hjemmehjælp – stilling til, om *det offentlige* har et afledt krav mod skadevolderen i det omfang, det offentlige har afholdt udgifterne til hjælpen. I sagen U 1965.852 HD blev der tillagt en kommune regres for udgifter til husmoderafløsning.

Det må generelt *antages*, at domstolene ikke vil give det offentlige regres for ydelser, der er udredet i henhold til bistandslovens bestemmelser. Dette resultat vil i al fald stemme bedst med de i betænkning nr. 679/1973 fremsatte principielle synspunkter, jfr. nedenfor under 7.

6. Frivillig, privat hjælp

Skadelidte modtager ikke så sjældent frivillig, privat hjælp i tiden efter sin tilskadekomst – vel først og fremmest i form af en slags af familie og venner privat organiseret husmoderafløsning eller hjemmehjælp. Hvis skadelidte og den hjælpende tredjemand kan

bevise, at hjælpen har haft en sådan karakter, at skadelidte derigennem har undgået ellers *nødvendige* udgifter til »fremmed« hjælp,²⁸ bør man formentlig indrømme tredjemand et afledet erstatningskrav mod skadevolderen. Gør man ikke det, vil tredjemand gøre sin bistand betinget af, at skadelidte yder ham betaling derfor, og i så fald vil skadelidte kunne medtage den ydede betaling som en post i sit erstatningskrav mod skadevolderen.²⁹

7. Den fremtidige udvikling på området

Som det vil være fremgået af det foregående, er kompensations/kumulationsproblemerne løst meget forskelligt i de enkelte love vedrørende sociale ydelser.

Med *betænkning nr. 679/1973* s. 39–40 har det af Justitsministeriet nedsatte personskade-udvalg givet et *udkast* til en bedre samordning af de privatretlige erstatningskrav og de sociale ydelser.

Udvalget går ind for, at såvel de sociale ydelser som de private forsikringer – *uden regres* – i højere grad skal komme til afkortning i de privatretlige erstatningskrav, end det er tilfældet i dag. Det er dog ikke udvalgets tanke, at de skadelidte som følge af denne samordning skal blive ringere stillet, og udvalget tilråder derfor en forhøjelse af det generelle personskadeerstatningsniveau gennem en udvikling i retspraksis.³⁰

28. Ved bedømmelsen af, hvad der kan anses for »ellers *nødvendige* udgifter til fremmed hjælp« må man formentlig tage hensyn til, at mange skadelidte i en sådan situation vil have mulighed for at opnå gratis (eller delvis gratis) bistand fra det offentlige, jfr. reglerne i bistandslovens kapitel 12 om praktisk bistand i hjemmet.

29. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 422.

30. Se *betænkning nr. 679/1973* s. 26–28.

KAPITEL 14

Årsagsforbindelse og adækvans

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 141–171; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 196–218; Stig Jørgensen: Personskade, 3. udg. s. 82–133; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 191–228; Saxén: Skadestandsrätt (1975) s. 133–155 og s. 328–346; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 142–153; Agell: Festskrift til Ekelöf (1972) s. 1–37.

1. Indledning

En person, som bærer et culpaansvar, ifalder ikke erstatningsansvar, blot fordi han handler culpøst – heldigvis, for de fleste trafikanter f. eks. handler uagtsomt indtil flere gange om dagen. Den uagtsomme handling eller undladelse skal *forårsage* en skade, før der pålægges erstatningsansvar. Ganske det samme gælder ved strikt ansvar – der skal være årsagsforbindelse mellem de gnister, lokomotivet kaster fra sig, og den indtrådte skade, før jernbanen pålægges ansvar. De følgende bemærkninger i kapitel 14 koncentrerer om de tilfælde, hvor ansvarsgrundlaget er culpa.

Årsagsforbindelse – kausalitet – er således en betingelse for selve dette at pålægge erstatningsansvar, men det er som regel ikke på denne led, problemet dukker op i praksis,¹ hvor det oftere er et

1. Normalt er det ikke genstand for tvivl, at der foreligger årsagsforbindelse mellem skadevolderens handling og den indtrufne skade, men spørgsmålet kan naturligvis give anledning til tvivl, se eksempelvis afgørelserne U 1925.812 HD, U 1957.603 VLD, U 1963.150 HD, U 1965.680 HD, U 1967.811 HD, U 1967.828 HD, U 1970.195 VLD, U 1971.19 HD, U 1973.773 ØLD, U 1974.635 ØLD og U 1975.1083 HD.

Som det nærmere vil blive berørt flere steder nedenfor i dette kapitel, finder adskillige problemer i forbindelse med adækvans og årsagskonkurrence samt de dertil knyttede spørgsmål i praksis deres løsning ud fra overvejelser over, *hvad der er bevist eller kan bevises*, jfr. herved Agell: »Festskrift til Ekelöf« s. 1 ff. Det er principielt skadelidte, der har *bevisbyrden* for, at der foreligger årsagsforbindelse mellem den sagsøgte skadevolders handling og den indtrådte skade, men ved personskade stiller retspraksis ikke strenge krav til årsagsforbindelse, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1925.812 HD og U 1957.603 VLD. Hvis skadevolderens optræden har været af grovere karakter, kan domstolen tænkes at gå det skridt videre at præsumere årsagsforbindelse mellem den begåede fejl og

spørgsmål, dels om skadevolderen skal svare erstatning for en skade, som uomtvisteligt er en følge – men en atypisk/upåregnelig følge – af hans handling, dels om skadevolderen skal svare erstatning, når en anden faktor end hans handling alligevel helt eller delvis ville have medført den samme skade. Det førstnævnte problem betegnes traditionelt som *adækvansproblemet*, det sidstnævnte som spørgsmålet om *konkurrerende skadesårsager*. – Årsagsforbindelse er således ikke bare en betingelse for pålæggelse af erstatningsansvar; kravet om årsagssammenhæng hører tillige til de centrale dele af læren om erstatningsudmåling.²

Litteraturen om årsagsbegrebet er enorm, og der råder ikke enighed om begrebets indhold – heller ikke inden for den juridiske litteratur. Den overvejende opfattelse er, at der foreligger årsagssammenhæng mellem en handling og den indtrufne skade, såfremt skaden ikke ville være indtruffet, hvis den pågældende handling ikke havde foreligget – handlingen er *conditio sine qua non* for skaden, handlingen er den *nødvendige* betingelse for skaden. Det er imidlertid også muligt at definere årsagsbegrebet således, at en handling er årsag til en skade, såfremt den pågældende handling efter naturens orden må medføre skaden – handlingen er den *tilstrækkelige* betingelse for skaden.³

Hvis man betoner, at en handling er den *tilstrækkelige* betingelse for en skade, fremhæver man, at den handlende behersker skadens indtræden i den forstand, at han fremkalder skaden ved at handle, som han gør – den handlende har *positiv kontrol over hændelsesforløbet*. I mange skadesituationer er det mest nærliggende at

skaden, jfr. afgørelsen U 1965.680 HD (kommenteret af *Spleth* i U 1965 B s. 270ff, specielt s. 271) og sml. dommen U 1967.828 HD. De to sidstnævnte afgørelser vedrører lægers erstatningsansvar, d.v.s. et område hvor skadelidte erfaringsmæssigt har en meget vanskelig stilling i bevismæssig henseende, sml. afgørelserne U 1960.576 HD og U 1968.448 HD (i den sidstnævnte sag vendte man bevisbyrden om med hensyn til selve spørgsmålet, om lægen havde begået en fejl, jfr. *le Maire*: U 1968 B s. 348ff, specielt s. 350).

2. Jfr. *Hellner* s. 141, *Saxén* s. 328.

3. Betegnelserne *nødvendige betingelse* og *tilstrækkelige betingelse* er hentet fra *Hellner* s. 143ff. – *Hellner* giver på de pågældende sider en meget instruktiv redegørelse for de principielle tankegange bag erstatningsrettens løsninger af problemerne om adækvans og konkurrerende skadesårsager.

fremstille årsagsproblemet på denne måde, f. eks. i den situation hvor en person forvolder brandskade ved at ryge en cigaret i brandfarlige omgivelser.

I samme omfang som man fremhæver, at en bestemt adfærd er den *nødvendige* betingelse for en skade, betoner man, at den handlende har kontrol med skadens indtræden derved, at han ved at undlade at handle som han gør, kan hindre skaden; den handlende har *negativ kontrol over hændelsesforløbet* – en fremstillingsmåde som f. eks. er nærliggende i det tilfælde, hvor en person har undladt at gruse fortovet foran sit hus, og der derefter indtræder en »glideskade«.

Som det fremgår af det førstnævnte eksempel med brandskaden, vil det ofte – men ikke altid, jfr. det sidstnævnte tilfælde med glideskaden – bero på tilfældigheder, om man fremstiller en persons adfærd som den tilstrækkelige eller den nødvendige betingelse for en skades indtræden, og det gør i sådanne tilfælde ikke nogen forskel i henseende til den erstatningsretlige bedømmelse, om man formulerer årsagsproblemet på den ene eller den anden måde.⁴

Sondringen mellem tilstrækkelig betingelse og nødvendig betingelse er altså ikke på nogen måde skarp, men begreberne er på den anden side ikke identiske, og de kan hjælpe til at forstå den principielle forskel på de to hovedgrupper af situationer, hvor spørgsmålet om årsagsforbindelse udmønter sig i juridiske problemer:⁵

I den ene tilfældegruppe ligger problemet i, at handlingen vel medfører skadens indtræden, men at det dog falder vanskeligt at udtrykke sagen således, at den handlende fremkalder skaden ved at handle, som han gør, fordi skaden er en atypisk/upåregnelig følge af handlingen. Handlingen er nok en nødvendig betingelse for skaden, men den er kun i ringe grad en tilstrækkelig betingelse

4. Hvis en handling klart er såvel den tilstrækkelige som den nødvendige betingelse for skaden, volder årsagsforbindelsesproblemet normalt ikke vanskeligheder i erstatningsretlig henseende. – Således vil situationen særdeles ofte være i praksis.

Hvis en handling hverken er en tilstrækkelig eller en nødvendig betingelse for skaden, har den handlende savnet den kontrol over hændelsesforløbet, som er en betingelse for at pålægge erstatningsansvar – der foreligger ikke årsagsforbindelse.

5. Jfr. *Hellner* s. 146.

– *den handlendes positive kontrol over det faktisk indtrådte hændelsesforløb er ringe* = Adækvansproblemet.

I den anden tilfældegruppe er der ikke tvivl om, at handlingen er en tilstrækkelig betingelse for skaden, eftersom denne er en typisk/sandsynlig følge af handlingen, men vanskeligheden ligger i, at helt eller delvis den samme skade ville være indtrådt alligevel (d.v.s. selv om man tænker sig handlingen elimineret). I denne tilfældegruppe – forenklet betegnet som problemet om konkurrerende skadesårsager – er det handlingens egenskab af nødvendig betingelse, det kniber med – *den handlendes negative kontrol over begivenhedsforløbet er svag*.

På det principielle plan kan adækvansproblemerne og problemerne omkring konkurrerende skadesårsager forholdsvis let adskilles, men i praksis forekommer der altså – som det også nærmere vil fremgå af det følgende – mange overgangstilfælde.

2. Adækvansproblemer

Adækvansproblemet opstår, når det *er konstateret*, at en person har handlet culpøst,⁶ og det *er antaget*, at der er årsagssammenhæng mellem handling og skade – *problemet er som nævnt, at sammenhængen mellem den uagtsomme handling og den indtrådte skade er spinkel*.⁷

En uagtsom handling kan som udgangspunkt ikke medføre ansvar for en indtruffen skade, selv om der er en årsagsforbindelse mellem handling og skade, *medmindre risikoen for skade er blevet forøget ved den uagtsomme handling*. Hvis skaderisikoen er den samme som før handlingen, må en derefter indtrådt skade – alt andet lige – i erstatningsretlig henseende betragtes som en hændelig ulykke.

6. Ved *culpabedømmelsen* er det ét moment blandt flere, om handlingen er *farlig*, og om *dette er kendeligt* (undertiden formuleret som *påregneligt*) for den handlende, se eksempelvis afgørelserne U 1939.547 HD og U 1956.1085 VLD og ovenfor i kapitel 5, 3.3.5. *A. Vinding Kruse* – s. 223f – synes at ville inddrage dette moment under adækvansbedømmelsen.

7. Hvis en domstol nægter at give erstatning under henvisning til, at en i periferien liggende skade ikke kan anses som en følge af handlingen, er sagen afgjort ikke på adækvansproblemet, men på spørgsmålet om (bevis for) årsagsforbindelse. Formuleringen af afgørelsen U 1970.195 VLD er et eksempel på, hvor vanskeligt det kan være at holde de to problemer ude fra hinanden.

Men det er ikke tilstrækkeligt, at risikoen for skade er blevet forøget – risikoen skal være blevet forøget for *den skade*, som faktisk indtræder. Det traditionelle eksempel på denne distinktion er kuskens, som falder i søvn, mens han kører en vogn med passagerer. Kuskens uagtsomme adfærd medfører, at hesten kommer ind på en forkert vej og løber ind i et uvejr, hvilket igen medfører, at passagererne bliver dræbt ved et lynnedslag. Det er klart, at kuskens uagtsomme adfærd øger risikoen for skade – først og fremmest faren for at vognen skal køre i grøften – men den øger ikke risikoen for *den skade*, som faktisk indtræder, og kuskens ifalder følgelig ikke erstatningsansvar.

Det netop anførte sætter en *negativt formuleret grænse for udstrækningen af erstatningsansvaret* – en person ifalder som udgangspunkt ikke ansvar for en uagtsom handling, medmindre denne har medført en ikke ubetydelig forøgelse af risikoen/faren for indtrædelse af den skade, som faktisk indtrådte.⁸ Dermed er det imidlertid på ingen måde sagt, at dette objektive kriterium er eneafgørende i relation til adækvansbedømmelsen, således at den handlende omvendt altid ifalder ansvar for følgen af en uagtsom handling, når risikoen for den pågældende følge (skaden) blev forøget med handlingen.

I et meget stort antal afgørelser tages der som et led i adækvansbedømmelsen stilling til, om skadevolderen kunne *påregne* den indtrådte skade, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1946.459 ØLD,

8. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 221; sml. *Hellner* s. 149.

Casus mixtus cum culpa-situationerne, d.v.s. de tilfælde, hvor der *hændeligt* indtræder skade på en ting, som en uberettiget person forsætligt eller uagtsomt har tilegnet sig (eller hvor en berettiget person, f.eks. en lejer, benytter tingen anderledes, end det var aftalt eller forudsat), giver anledning til specielle problemer. I det omfang, man i disse tilfælde måtte pålægge besidderen erstatningsansvar for den indtrådte skade, kan man nemlig siges at pålægge ansvar, selv om handlingen ikke har forøget risikoen for skaden.

Hvis besidderen har handlet *forsætligt* (f.eks. brugstyveri), må han antages at ifalde ansvar i de her omtalte situationer, jfr. afgørelsen U 1965.192 ØLD (sml. dog dommen U 1964.434 VLD), og ligeledes hvis han har benyttet tingen på anden måde end den tilladte, jfr. *A. Vinding Kruse* s. 316f. Det er ikke afklaret i retspraksis, om besidderen ifalder ansvar, såfremt den uberettigede tilegnelse af tingen alene kan tilregnes ham som uagtsom, jfr. *A. Vinding Kruse* s. 316f.

U 1955.1050 VLD, U 1959.818 ØLD, U 1974.830 ØLD, U 1974.934 VLD og U 1974.967 ØLD, og med denne i hvert fald i det formulingsmæssige mere subjektive metode åbnes der mulighed for yderligere (i forhold til den ovenfor nævnte objektive metode) at afskære visse skader fra erstatning ud fra begrundelsen manglende adækvans. De regelmæssigt anvendte ord i de pågældende afgørelser er »måtte kunne påregne«, og hermed gøres det klart, at det ikke er afgørende, hvad den konkrete skadevolder påregnede, men hvad domstolene synes, han skulle have regnet med. Det er næppe heller afgørende, hvad en »bonus pater-skadevolder« ville have påregnet, for i flere afgørelser, der gør den handlende ansvarlig for den indtrådte skade, er det ganske åbenlyst, at heller ingen anden i skadevolderens sted ville have påregnet skaden, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1961.629 ØLD, U 1963.629 VLD og U 1974.967 ØLD.⁹ Domstolene synes under paraplyordet »påregnelig« at forbeholde sig adgang til ud fra en skønsmæssig vurdering at afskære visse skader – måske først og fremmest skadetyper – fra erstatning med en adækvansbegrundelse, jfr. nærmere nedenfor under 2.1.

Afgrænsningen mellem adækvate og inadækvate skader behøver ikke at følge samme retningslinier ved tingsskade og ved personskade. Specielt i de senere år synes domstolene at have været tilbageholdende med at anse personskader for inadækvate, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1973.451 HD og U 1974.967 ØLD.

Selv om culpabedømmelsen er én ting, og adækvansbedømmelsen en anden, er der næppe tvivl om, at en domstol er jo mere

9. Jo mere man ved culpabedømmelsen lægger vægt på, hvad der var kendeligt/påregneligt for den handlende person, jo mere kan det føles naturligt – men ikke nødvendigt – at tillægge de tilsvarende faktorer vægt ved adækvansbedømmelsen, og her finder man formentlig en betydelig del af forklaringen på, hvorfor domstolene i overensstemmelse med den tidligere adækvanslære stadig i adskillige afgørelser formulerer problemet som et spørgsmål om påregnelighed eller ikke. Som nævnt ovenfor i kapitel 5 har man ved culpabedømmelsen bevæget sig væk fra at tillægge det psykiske beredskab hos skadevolderen (kendelighed, påregnelighed m.v.) afgørende vægt, og en tilsvarende udvikling kan iagttages ved adækvansbedømmelsen. Der findes afgørelser fra de seneste år, som går helt uden om påregnelighedsdiskussionen, selv om dette spørgsmål har været berørt i proceduren og i underinstansens afgørelse, se f.eks. dommene U 1965.242 HD og U 1973.451 HD (kommenteret af Trolle i U 1973 B s. 305 ff, specielt s. 307).

tilbageholdende med at anse en skade for inadækvat, jo mere groft uagtsomt (eventuelt forsætligt) skadevolderen har handlet, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 208 samt afgørelserne U 1967.945 VLD og U 1963. 629 VLD.

En del af begrundelsen for adækvansbegrænsningen er hensynet til skadevolderen,¹⁰ idet det ikke kan afvises, at det kan være mindre rimeligt at belaste ham økonomisk med skader, der er omtrent så tilfældige som hændelige uheld. Denne argumentation taber væsentligt i styrke, hvor skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring, også fordi det er en del af en forsikrings natur at opfange skader, som sjældent indtræder, men det pågældende synspunkt – at adækvansbegrænsningen bør være forskellig over for ansvarsforsikrede og ikke-ansvarsforsikrede skadevoldere – har ikke sat sig påviselige spor i retspraksis.

2.1. *Retspraksis om adækvans*

Vejledning om adækvansproblemerne får man først og fremmest ved at betragte, hvorledes retspraksis har behandlet de forskellige skadetyper.

I *praksis* er adækvansproblemet især aktuelt, når der er flere årsagsfaktorer, og den sagsøgte gør gældende, at det ikke – eller dog ikke så meget – er den af *ham* udviste uagtsomhed, der har øget risikoen for den skade, som faktisk indtrådte. Den sagsøgte hævder altså, at han skal frifindes, fordi skaden er inadækvat i forhold til den af *ham* udviste uagtsomhed – det er (hævdes det) den medvirkende årsag/de medvirkende årsager, der har øget risikoen for den indtrådte skade.

Problemet kan blive aktuelt såvel i forløbet fra den uagtsomme (eller forsætlige) adfærd og frem til initialskaden som i forløbet fra initialskaden frem til eventuelle følgeskader.¹¹ I begge forløb

10. Hensynet til skadevolderen varetages – bl.a. – også af de ovenfor under kapitel 4,4 omtalte regler om, at kun den direkte skadelidte kan få erstatning af skadevolderen. Disse regler har et nært slægtskab med reglerne om adækvansbegrænsning, jfr. omtalen under kapitel 4,4 om ansvar for skader forvoldt ved ledningsbrud m.v.

11. *Initialskaden* er det umiddelbart skadelige faktum, f. eks. at brække et ben ved at falde på et glat fortov. *Følgeskader* er de skader, som derefter måtte støde

kan den medvirkende årsagsfaktor foreligge allerede ved foretagelsen af den handling, i relation til hvilken adækvansproblemet er genstand for diskussion, eller den medvirkende årsagsfaktor kan indtræffe *efter* den pågældende handling. Der er ikke tvivl om, at den handlende vil have større mulighed for at få medhold i, at skaden er inadækvat i relation til hans handling, når den medvirkende årsagsfaktor indtræffer *efter* handlingen,¹² men tidspunktet for den medvirkende årsagsfaktor er ikke eneafgørende for adækvansbedømmelsen.¹³

2.1.1. Forløbet frem til initialskaden

2.1.1.1. Tredjemands handling

Hvis A handler uagtsomt – eller i øvrigt overtræder den ansvarsholders norm, som gælder på det område, hvor han handler – er man ikke afskåret fra at pålægge A ansvar for den fulde skade, fordi en tredjemand B's handling forværrer situationen og bevirker, at der indtræder en skade (på C), som ellers ikke ville være indtrådt, eller dog ikke ville være indtrådt i samme omfang. Som eksempel kan nævnes afgørelsen U 1958.106 HD, hvor den omstændighed, at en motorcykels bagskærm faldt af, bevirkede, at et par heste løb løbsk, hvilket igen bevirkede, at en person, der forsøgte at standse hestene, kom til skade – motorcyklisten blev anset ansvarlig for skaden.¹⁴

Det gør ikke i sig selv nogen forskel i relation til A's ansvar, at tredjemand (B) eventuelt (også) kan gøres ansvarlig for skaden, *og det er ikke en betingelse for at pålægge A ansvar, at hans handling har været hovedårsag til den indtrådte skade.*¹⁵ Hermed er der dog ikke taget afstand fra, at tredjemand (B)'s handling *kan* være af en sådan karakter såvel i henseende til det objektivt ekstraordinære som til det subjektivt dadelværdige (en forsætlig handling

til, f.eks. fordi en læge sætter bruddet forkert sammen og derved forlænger skadelidtes sygeleje eller gør ham invalid.

12. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 208–09.

13. Jfr. *Saxén* s. 142.

14. Se også afgørelsen U 1950.577 ØLD.

15. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 201 og *Hellner* s. 147. – Hovedårsagslæren er omtalt nedenfor i kapitel 16, 1.2.

eventuelt), at A kan fritages for ansvar på grund af manglende adækvans.¹⁶

2.1.1.2. Skadelidtes egen handling

I de tilfælde, hvor det er skadelidte selv, der foretager den handling, som forværrer skadesituationen og bevirker en skade, som ellers ikke ville være indtrådt (eller en større skade), kan det være tvivlsomt, om problemet skal rubriceres under overskriften adækvans eller egen skyld. Situationen ligner de under 2.1.1.1 skildrede tilfælde, og den vil derfor blive behandlet her (og nedenfor under 2.1.2.4), men det bør erindres, at situationen ofte med fordel vil kunne vurderes som et problem om egen skyld, fordi man herved opnår mulighed for en fordeling mellem skadevolderen og skadelidte, mens afgørelsen adækvans/ikke adækvans lægger op til et alt eller intet.¹⁷

Der er ikke megen retspraksis om problemet, men det er ikke udelukket at fastholde skadevolderen ved ansvaret for den fulde skade, selv om skadelidte ved sin egen handling har forværret skadesituationen, sml. afgørelserne U 1964.664 VLD og U 1950.577 ØLD.

2.1.1.3. Andre tilfælde

Det hindrer ikke pålæggelse af erstatningsansvar, at et begivenhedsforløb udvikler sig usædvanligt og uventet, før det resulterer i en initialskade,¹⁸ jfr. eksempelvis afgørelsen U 1933.639 HD – navnlig ikke, når den indtrådte skade efter sin *type* er af sædvanlig karakter.¹⁹

Noget andet er, at man i nogle tilfældegrupper har *nægtet at give (fuld) erstatning ved tingsskade under hensyn til det skadede godes særlige følsomhed*, et problem som især har været aktuelt ved skade på pelsdyr som følge af støj fra flyvemaskiner, sprængninger m.v.²⁰ Se nærmere nedenfor i kapitel 15, 1.2.5.

16. Sml. *Stig Jørgensen I* s. 208.

17. Sml. *A. Vinding Kruse* s. 224 f.

18. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 214 ff; sml. *Stig Jørgensen I* s. 208.

19. Jfr. *Hellner* s. 153.

20. Afgørelserne U 1942.155 ØLD, U 1951.553 HD, U 1952.138 HD, U 1954.

2.1.2. Forløbet fra initialskaade til følgeskaade

Det er givet, at de her under 2.1.2 omtalte situationer ikke lader sig skarpt adskille fra de under 2.1.1 skildrede, og det kan derfor undertiden være tvivlsomt, om en foreliggende dom skal placeres under den ene eller den anden rubrik. I begge forløb er adækvansproblemet først og fremmest af interesse ved personskaade.

2.1.2.1. Sædvanlige følgeskaader

På linie med det ovenfor under 2.1.1.3 anførte må det antages, at sædvanlige skader skal erstattes, selv om de indtræder som følge af et usædvanligt og uventet begivenhedsforløb, og at dette især gælder for personskaader. Skadelidtes problem i disse tilfælde er ikke adækvansbegrænsningen, *men vanskeligheden ved at føre bevis for årsagssammenhængen*,²¹ sml. afgørelsen U 1970.195 VLD.

2.1.2.2. Usædvanlige følgeskaader

Når en personskaade bliver af usædvanlig karakter – enten som skade i det hele taget eller i henseende til skadens størrelse – vil det oftest skyldes *skadelidtes særlige følsomhed*,²² at han er særlig disponeret for netop den indtrådte skade, eller at hans helbred generelt er dårligt. Denne situation kan enten opfattes således, at skadevolderens adfærd medfører en usædvanlig følgeskaade (et

422 HD, U 1955.607 ØLD, U 1956.742 HD, U 1957.659 ØLD, U 1970.261 ØLD og U 1971.214 ØLD omhandler skade på pelsdyr – de fleste af dommene vedrører skader forårsaget af støj fra flyvemaskiner. I størsteparten af sagerne er erstatning nægtet, men se dog dommene U 1954.442 HD, U 1970.261 ØLD og U 1971.214 ØLD.

Problemet om erstatning til indehavere af goder af særlig følsomhed er behandlet af *Trolle* i U 1967 B s. 201 ff og i »Risiko og Skyld i Erstatningspraxis«, 2. udg. s. 445 ff. Som fremhævet af *Trolle* ligger problemet på overgangen mellem egen skyld og adækvans, og det har også berøringsflader til det ovenfor under kapitel 5, 3.3.2.2 behandlede spørgsmål om forskrifters »Schutzzweck«.

Problemet om erstatning ved udgravningsskader til *dårligt funderede naboejendomme* er behandlet ovenfor under kapitel 7, 3.1.

Ved afgørelsen U 1970.407 ØLD fik indehaveren af en kostbar/skrøbelig ting erstatningen reduceret med 1/3, tilsyneladende ud fra en egen skyld-vurdering.

21. Jfr. *Hellner* s. 154.

22. At en personskaade bliver af usædvanlig karakter behøver dog ikke skyldes skadelidtes særlige følsomhed, jfr. afgørelsen U 1974.967 ØLD, der er omtalt af *Bent Iversen* i »Juristen« 1975 s. 204 ff.

adækvansproblem), eller således at helt eller delvis den samme skade alligevel – d.v.s. fraset skadevolderens handling – ville være indtrådt (sammensat skadesårsag). I denne fremstilling er spørgsmålet behandlet nedenfor under 3 om årsagskonkurrence og beslægtede problemer.

I nogle skadesituationer er den fysiske skade kun en del – eventuelt kun en ringe del – af den skade, der rammer skadelidte. Navnlig *chokskader*, der i sig selv er af en vis usædvanlig karakter (og hvis indtræden eller omfang igen *kan* bero på en særlig følsomhed hos skadelidte), spiller en rolle i denne forbindelse. Ved afgørelsen U 1973.451 HD (kommenteret af *Trolle* i U 1973 B s. 305 ff) blev der givet en efter sædvanlige principper udmålt personskadeerstatning til en person, hos hvem der efter et færdselsuheld havde udviklet sig en angstneurose, og selv om denne afgørelse nok er den hidtil mest vidtgående, er den ikke den første, som tilkender erstatning for en chokskade.²³

En fysisk skade kan også udløse en psykisk betonet personskade i form af *selvmord* – f. eks. i fortvivlelse over en indtrådt invaliditet. Ved afgørelserne U 1866.970 HD og U 1932.964 VLD er der nægtet de efterladte erstatning for tab af forsørger i en sådan situation, mens det modsatte resultat er statueret ved den svenske afgørelse NDS 1966.420 (NJA 1966.331).²⁴

23. Den nærmere retspraksis og den juridiske litteratur om emnet er detaljeret omtalt af *Trolle* i U 1973 B s. 305 ff. *Trolle* nævner, at Højesteret i sin afgørelse fremhæver, at den chokramte var uden egen skyld i færdselsulykken, at den pågældende selv havde været impliceret i ulykken, at ulykken var alvorlig (den medførte den anden parts død), og at ulykken også havde været farlig for den chokramte selv – uden at der fra disse fremhævede momenter nødvendigvis skal drages nogen modsætningsslutning.
24. Selvmordet *kan* bevirke, at skadelidtes efterladte går glip af en invaliditetserstatning, som skadelidte selv ville kunne have fået, nemlig hvis selvmordet ligger forholdsvis kort tid efter ulykken, jfr. afgørelsen U 1967.884 VLD. – I øvrigt er det tvivlsomt, i hvilket omfang en invaliditetserstatning nedsættes eller bortfalder, fordi skadelidte afgår ved døden, før der falder dom i erstatningsagen, jfr. afgørelserne U 1960.299 ØLD, U 1967.393 VLD, U 1976.453 HD (landsrettens dom) og den meget specielle sag U 1974.967 ØLD (sml. dommene U 1952.583 HD og U 1969.459 VLD om forsørgertabs'erstatning og landsrettens dom om det samme emne i sagen U 1976.453 HD. Det pågældende problem kan anskues som et eksempel på konkurrerende skadesårsager, jfr. nedenfor under 3.2.2.

2.1.2.3. Tredjemands handling

Situationen er – bortset fra det tidspunkt hvor tredjemands handling gør sin virkning – den samme som skildret ovenfor under 2.1.1.1, d.v.s. tredjemands handling forværrer skadesituationen og bevirker, at der indtræder en skade, som ellers ikke ville være indtrådt (i samme omfang).

Hvis tredjemand *ikke handler uagtsomt*, vil der være en afgjort tendens til at fastholde skadevolderen ved ansvaret for den fulde indtrådte skade. Klarest gælder dette naturligvis, hvor tredjemand ligefrem har forsøgt at afværge skaden.²⁵

Selv om tredjemand *handler uagtsomt* – og derfor sandsynligvis selv ifalder ansvar over for skadelidte – vil skadevolderen som udgangspunkt være ansvarlig for den fulde skade. Som eksempler fra retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1960.481 ØLD (fejlagtig lægebehandling) og U 1964.613 HD (fejlmanøvre fra én trafikant bevirkede fejlmanøvre fra en anden trafikant, hvilket igen resulterede i en skade på tredjemand).²⁶

Hvis tredjemands optræden er *groft uagtsom, forsætlig* eller dog har en mod alle regler stridende karakter, er det muligt, at der i relation til skadevolderens handling statueres manglende adækvans, således at kun tredjemand gøres ansvarlig over for skadelidte.

2.1.2.4. Skadelidtes handling

Hvis skadelidte handler i den hensigt at begrænse skaden, eller skadelidte *handler »automatisk« eller skræmt*, vil skadevolderen blive ansvarlig for den fulde indtrådte skade, jfr. afgørelserne U 1916.1072 HD, U 1925.255 HD, U 1952.185 VLD og U 1966.463 VLD.²⁷ (Skadelidtes eventuelle selvmord er behandlet ovenfor under 2.1.2.2).

25. Skadevolderen er ansvarlig ikke blot for den skade, der rammer den skadelidte, men også for den skade der måtte overgå tredjemand under redningsforsøget, jfr. Stig Jørgensen I s. 214f (sml. afgørelsen U 1960.851 VLD).

26. Cfr. afgørelsen U 1952.1113 ØLD (uforsvarlig opbevaring af sprængstof), der forekommer at være af tvivlsom rigtighed.

27. I sagen U 1949.1081 HD fik skadelidte 1/3 erstatning, og i sagen U 1965.28 HD en erstatning på 2/3. Som omtalt ovenfor under 2.1.1.2 vil det her behandlede problem ofte med fordel kunne anskues som et spørgsmål om egen skyld.

Hvis skadelidte *handler uagtsomt eller forsætligt* – og dette altså ikke kan forklares med, at han (som den person, initialska-den allerede er overgået) er i en »presset« situation – vil skadevolderen blive befriet for erstatningsansvar eller få ansvaret reduceret. Dette resultat vil dog regelmæssigt lettere kunne forklares ud fra synspunktet egen skyld end ud fra manglende adækvans.

3. Konkurrerende skadesårsager og beslægtede problemer

Den situation, at skadelidtes tab kræver medvirken af flere faktorer – d.v.s. medvirken af såvel den sagsøgte A som af en anden faktor – er behandlet ovenfor under 2.1 (med underrubrikker).

I det følgende koncentrerer opmærksomheden om de tilfælde, hvor skaden ville være indtrådt uafhængigt af A's handling – en anden faktor (en konkurrerende årsagsfaktor) ville alligevel have medført den samme skade.²⁸ Men først »elimineres« de færdige skader fra årsagskonkurrenceproblemet, jfr. nedenfor under 3.1.

3.1. »Normalbaggrunden« – og begrebet en færdig skade

Som tidligere nævnt er årsagsforbindelse ikke bare en betingelse for pålæggelse af erstatningsansvar, men tillige en vigtig del af læren om erstatningsudmåling, og ved afgørelsen af erstatningsretlige forårsagelsesproblemer – herunder spørgsmålet om A's ansvar for en indtrådt skade – må man *tage sit udgangspunkt i skadelidtes normalsituation*, d.v.s. besvarelsen af spørgsmålene: Hvorledes var skadelidtes situation, da A's handling blev foretaget? Hvorledes ville skadelidtes situation normalt – d.v.s. uden A's handling – have udviklet sig? En *færdig skade*, d.v.s. en skade hvis virkninger er indtrådt i deres fulde omfang, da A's handling indtræffer, er en del af skadelidtes normalbaggrund.²⁹ På samme måde er en »skade«, som nødvendigvis *må* indtræde i det fremtidige forløb, f. eks. at skadelidte bliver 70 år og dermed falder for aldersgrænsen

28. Det vil altid være behæftet med en vis grad af usikkerhed, om den konkurrerende årsagsfaktor helt eller delvis ville have medført den samme skade, og *bevisproblemerne kommer derfor til at spille en betydelig rolle*, jfr. Agell: »Festskrift til Ekelöf« s. 1 ff; *Saxén* s. 329; *Hellner* s. 160.

29. *Hellner* – s. 161 – udtrykker det således, at den færdige skade er assimileret med skadelidtes normalbaggrund.

på sin arbejdsplads, en del af skadelidtes normalbaggrund – *ingen vil fremstille den sidstnævnte situation som et eksempel på årsagskonkurrence mellem A's handling og skadelidtes alder.*³⁰

Det følger af det anførte, at der ikke foreligger årsagskonkurrence mellem en handling og en færdig skade, der ligger før handlingen. Hvis en bils værdi er forringet til det halve ved et sammenstød, og bilen derefter brænder op på det værksted, hvortil den er bragt ind, vil den for branden ansvarlige kun skulle erstatte den »sidste« halvdel. Omvendt vil den, der måtte være ansvarlig for den »første« halvdel, ikke kunne påberåbe sig, at bilen under alle omstændigheder – uskadt eller skadet – ville være blevet totalskadet ved værkstedsbranden.³¹

Hvis en person tidligere har fået sin erhvervsevne reduceret med f. eks. 35 %, og han nu rammes af et (nyt) uheld, der bevirker, at han fremover må anses for 100 % invalid, er det udgangspunktet, at han skal have erstatning beregnet efter 65 %'s invaliditet, jfr. afgørelsen U 1975.691 ØLD – der foreligger en færdig skade, da ulykken indtræder. Det volder større vanskeligheder at fastsætte erstatningen i de tilfælde, hvor skadelidtes erhvervsevne var intakt på tidspunktet for uheldets indtræden, men hvor skadelidtes *stationære tilstand* frembød en særlig risiko for senere (alvorligere) skade, sml. afgørelserne U 1950.234 VLD og U 1975.278 VLD. I 1950-sagen blev der ved erstatningsfastsættelsen for en væsentlig beskadigelse af højre øje taget hensyn til, at skadelidte tidligere havde mistet venstre øje; i 1975-sagen blev der ikke ved fastsættelsen af invaliditetserstatningen (150.000 kr. for tab af synet på det højre øje) taget hensyn til, at skadelidte i forvejen havde meget stærkt nedsat syn på venstre øje, da dette ikke fandtes at have været »af praktisk betydning for hendes erhvervsmuligheder«.

30. Jfr. *Hellner* s. 161.

31. Sml. *Saxén* s. 331.

Eksemplet med bilen er enkelt, fordi bilens værdi ligger fast. Sml. sagen U 1950.947 VLD, hvor erstatningen for nogle kreaturers ødelæggelse af en sennepsmark blev udregnet efter en normalhøst, uagtet høsten det pågældende år blevet væsentligt mindre end normal.

3.2. Konkurrerende skadesårsager

Hvis to handlinger – A's handling og B's handling – hver for sig kan medføre den indtrufne skade, og de virker helt uafhængigt af hinanden, foreligger det rene tilfælde af årsagskonkurrence. Før den nærmere stillingtagen til ansvarsproblemet kan der være grund til at opstille en sondring mellem de tilfælde, hvor de to årsagsfaktorer hver for sig er *ansvarsbærende*, og de situationer, hvor kun den ene årsagsfaktor er ansvarsbærende, mens den anden er *casuel* (ikke-ansvarsbærende).

3.2.1. Konkurrence mellem to ansvarsbærende årsagsfaktorer

Hvis flere deltager i det samme hændelsesforløb – f.eks. hvor flere er sammen om at ødelægge en ting – påhviler der hver enkelt deltager ansvar for den fulde skade, hvilket også kan udtrykkes således, at de flere skadevoldere bærer et solidarisk ansvar, jfr. nærmere herom nedenfor i kapitel 16.³²

Med udgangspunkt i denne regel om flere skadevolderes solidariske ansvar har der været enighed om, *at der ved årsagskonkurrence mellem to ansvarsbærende faktorer* – hvor der til forskel fra den umiddelbart ovenfor omtalte situation er *to hæn-*

32. Normalt opleves denne – meget hyppigt forekommende – situation med flere skadevoldere ikke som et årsagsproblem i erstatningsretlig henseende.

En særlig situation foreligger, såfremt det er klart, at enten A eller B – men kun én af dem, og man ved ikke hvem – har forårsaget en skade, af *Vinding Kruse* (s. 209) betegnet som »*enten/eller-situationen*«. Hvis der er væsentligt større sandsynlighed for, at den ene handling har forårsaget skaden frem for den anden, eller den ene handling er væsentligt mere uagtsom end den anden, vil dette tale for, at man alene pålægger denne faktor erstatningsansvar. I øvrigt forekommer det rigtigt at statuere solidarisk ansvar – især naturligvis i de situationer, hvor der mellem A og B foreligger *psykisk medvirken*, som f.eks. mellem to krybskytter, der driver jagt sammen (ved psykisk medvirken kan det i øvrigt ikke være udelukket – så lidt som ved andre former for medvirken – at pålægge også den ikke-handlende ansvar, altså at statuere solidarisk ansvar, selv om der ikke er tvivl om, hvis handling der har forårsaget skaden, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 275 og afgørelserne U 1950.959 ØLD, U 1952.11 HD og U 1953.742 HD, der alle vedrører børns leg).

»Enten/eller-situationerne« er behandlet hos *Stig Jørgensen I* s. 271 ff og hos *A. Vinding Kruse* s. 209 ff. Fra retspraksis kan i øvrigt henvises til afgørelserne U 1949.439 VLD, U 1944.358 VLD og U 1958.638 ØLD.

delsesforløb – også skal gælde et solidarisk ansvar.³³ Skadelidte, der ville have haft krav på at få den fulde skade erstattet hos hver enkelt af årsagsfaktorerne, såfremt den pågældende faktor havde været alene, skal ikke miste sit erstatningskrav, fordi der er to (ansvarsbærende) faktorer.

3.2.2. Konkurrence mellem en ansvarsbærende og en casuel faktor
Dette problem forekommer først og fremmest ved personskade – hyppigst på den måde, at skadelidte (kort) efter at være blevet tilføjede en skade gennem A's ansvarsbærende handling rammes af en sygdom (uden at denne har sammenhæng med den af A tilføjede skade), der helt eller delvis bevirker det samme tab som A's handling. Hvis en person bliver arbejdsudygtig i 4 uger regnet fra den 1. november på grund af A's handling, men han den 5. november indlægges med nyresten, der holder ham i sengen til den 1. december, skal A så betale erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i 4 uger eller kun i 4 dage?

Som nævnt ovenfor under 3.1 bærer skadelidte selv risikoen for sin »normalbaggrund«, og nyrestenen kan meget vel siges at være en del af denne normalbaggrund, hvorfor A kun skal yde erstatning for 4 dages tabt arbejdsfortjeneste. På den anden side taler det ovenfor under 3.2.1 antagne solidariske ansvar i tilfælde med to ansvarsbærende årsagsfaktorer for at gøre A ansvarlig for hele skaden.³⁴

33. Jfr. *Hellner* s. 164; *Stig Jørgensen I* s. 203.

34. *Stig Jørgensen II* – s. 105 ff – er af den opfattelse, at skadelidte selv skal bære risikoen for den mellemkommende casuelle begivenhed, og *Stig Jørgensen* mener, at retspraksis støtter dette standpunkt. I al fald for så vidt angår tabt arbejdsfortjeneste er det korrekt, at afgørelsen U 1925.769 ØLD (og landsrettens dom i sagen U 1959.1 HD) støtter *Stig Jørgensens* standpunkt, og afgørelserne om nedsættelse eller bortfald af invaliditetserstatning (og erstatning for tab af forsørger) under hensyn til skadelidtes død før endelig dom i sagen peger også nærmest i retning af *Stig Jørgensens* standpunkt, jfr. ovenfor i note 24. *Hellner* – s. 166 f – mener, at det må være afgørende, i hvor høj grad den casuelle faktors indtræden betyder en afvigelse fra det begivenhedsforløb, der på tidspunktet for A's handling fremstod som det sandsynlige. I jo højere grad den casuelle faktor betinger et efter dette kriterium mindre sandsynligt forløb, i jo højere grad er der grund til at pålægge A ansvar for hele skaden. Dette ræsonnement, der ofte – og f.eks. i nyrestenseksemplet – vil medføre, at A kommer til at erstatte hele skaden, forekommer sympatisk.

3.3. Sammensatte skadesårsager

I praksis vil problemet ofte foreligge således, at årsagsfaktorerne ikke har virket uafhængigt af hinanden (sml. ovenfor under 3.2), eller det i hvert fald bevismæssigt må lægges til grund, at de ikke har det. *De to hændelsesforløb starter adskilt,³⁵ men på et eller andet tidspunkt løber deres følger sammen for ikke senere at kunne separeres.* Man kan ikke adskille de to hændelsesforløbs indvirken på skaden, og det er følgelig ikke muligt at udtale sig om, hvorvidt de hvert for sig – eller dog for det enes vedkommende – ville have kunnet medføre skaden alene.³⁶

Det vigtigste og vanskeligste eksempel på den anførte problemstilling er *skadelidtes sygdom eller sygdomsanlæg.*³⁷ I hvilket omfang skal man pålægge A ansvar for en personskaade, når det må lægges til grund, at en hos skadelidte på tidspunktet for A's handling eksisterende sygdom (eller et sygdomsanlæg) har haft betydning for den indtrådte skade?

Hvis skadelidtes sygdomsanlæg (sygdom) er »indkapslet« i den forstand, at det må lægges til grund, at den pågældende særlige disposition (følsomhed) hos skadelidte ikke ville have medført nogen skade, hvis ikke A's handling var indtrådt, er A ansvarlig

35. Hvis der kun er ét hændelsesforløb med flere deltagere, er der solidarisk ansvar for de flere skadevoldere, jfr. herom nedenfor under kapitel 16.

Hvis skadelidtes sygdom repræsenterer en *færdig skade*, der har forringet skadelidtes erhvervsevne (jfr. ovenfor under 3.1), er skadevolderen kun ansvarlig for den forøgelse af skaden, der skyldes hans handling.

36. Jfr. *Hellner* s. 167.

37. Hvis det er skadelidtes sygdom/sygdomsanlæg, der giver anledning til problemet, er den ene af de sammensatte årsagsfaktorer – i al fald normalt – af *casuel* karakter.

Problemet med de sammensatte skadesårsager kan imidlertid også opstå med *to ansvarsbærende årsagsfaktorer*, hvilket volder vanskeligheder, når det må lægges til grund, at skaden er forvoldt delvis af A og delvis af B, *men uden at det kan oplyses, hvor stor en del hver af dem har forvoldt* – med A. *Vinding Kruses* betegnelse (s. 209) en »*både/og-situation*«. Retspraksis har ikke taget klar stilling til disse tilfælde, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 273. I sagen U 1927.217 SHD blev både A og B frifundet; ved afgørelsen U 1955.724 SHD blev A og B pålagt pro rata-ansvar; solidarisk ansvar for den samlede skade må også være en mulighed, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 273.

for den fulde skade – så langt gælder det, at »the wrongdoer must take the victim as he finds him«. ³⁸

Såfremt det må lægges til grund, at skadelidtes sygdom/sygdomsanlæg selv uden A's handling ville have medført skade, er spørgsmålets besvarelse mere tvivlsom – også fordi det så godt som altid vil være et problem, om sygdommen ville have medført en skade af *samme omfang* som den indtrådte og på *samme tidspunkt*. Retspraksis synes at vise, at skadelidte bærer risikoen for sådanne sygdomme/sygdomsanlæg, jfr. herved afgørelserne U 1938.453 HD, U 1964.242 HD, U 1965.680 HD og U 1971.19 HD – ikke på den måde at skadelidte nægtes erstatning (medmindre A's handling må antages at have været af helt uvæsentlig betydning for skaden), men således at domstolene foretager en skønsmæssig reduktion af den erstatning, skadelidte »ellers« skulle have haft. ³⁹

3.4. *Sammensatte skadesårsager – men skaden kan opdeles*

I de ovenfor under 3.3 behandlede tilfælde er det karakteristisk, at skaden ikke kan opdeles, og at man derfor ikke kan udskille en del af den efter A's handling indtrådte skade, som A i al fald ikke er ansvarlig for.

Undertiden er situationen anderledes, fordi man bevismæssigt kan lægge til grund, at vel har A begået en fejl, og vel ligger en senere indtrådt skade som et led i den årsagskæde, som blev sat i gang med A's handling, men den pågældende skade kan udskilles fra den øvrige skade, og den kan henføres til en anden årsagsfaktor end A's handling. I disse tilfælde bliver A ikke ansvarlig for den således udskilte del af skaden, jfr. afgørelsen U 1956.947 VLD, hvor en lastbilchauffør fandtes ansvarlig for et sammenstød med en anden lastbil, der var læsset med en mælketank, men frifandtes

38. Jfr. *Stig Jørgensen II* s.125 ff. Fra retspraksis kan nævnes afgørelserne U 1926.193 VLD og U 1933.103 VLD.

Som tidligere nævnt befinder problemet om betydningen af skadelidtes sygdom/sygdomsanlæg sig på overgangen mellem sammensatte skadesårsager og adækvans, og for så vidt angår de i tekstens forstand »indkapslede« sygdomsanlæg er der nærmest tale om et adækvansproblem.

39. Jfr. *Stig Jørgensen II* s.98 ff; *A.Vinding kruse* s.206–07; *Saxén* s.337; sml. *Hellner* s.168 f.

for den skade, som opstod ved, at en hane til mælketanken blev beskadiget under Falcks borttransport af tanken (spildt mælk) – der var ikke holdepunkter for at antage, at den sidstnævnte beskadigelse ikke kunne og burde have været undgået.⁴⁰

40. Det kan – selv om man kan opdele skaden – være vanskeligt at opdele tabet. Men undertiden gøres dette skønmæssigt, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1975. 319 ØLD.

KAPITEL 15

Skadelidtes medvirken

Litteratur: Grönfors: Skadelidandes medverkan (1954); Hellner: Skadeståndsrätt, 2. udg. s. 172–84; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 232–65; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 391–413; Saxén: Skadeståndsrätt s. 107–32; Trolle: Risiko og Skyld i erstatningspraxis, 2. udg. s. 410–59; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 183–94; Gomard: U 1958 B s. 149 ff.

1. Indledning

1.1. Udviklingen i læren om skadelidtes medvirken (egen skyld)

I romerretten fandtes en regel om, at skadevolderens culpaansvar faldt bort, såfremt skadelidte medvirkede til skadens indtræden ved uagtsomhed – den såkaldte *compensatio culpaeregel*.

Læren om *compensatio culpaere* var herskende i dansk ret op til tiden omkring 1. verdenskrig. Skadelidte fik ikke erstatning, hvis han selv havde handlet uagtsomt, medmindre skadevolderen i afgørende grad havde hovedskylden – i så fald fik skadelidte fuld erstatning.¹

I 1913 fik søloven (i § 220, stk. 2) den regel, at skader, der opstår ved sammenstød mellem skibe, skal fordeles efter forholdet mellem de på hver side begåede fejls beskaffenhed, når der er skyld på begge sider. Det var antagelig navnlig denne regel, der medførte, at overretterne fra omkring 1918 anerkendte *fordelingsreglen som en almindelig erstatningsregel* – en praksis der i 1930 fik tilslutning af Højesteret,² og som siden har været almindeligt anerkendt.

1.2. Afgrænsning af læren om skadelidtes medvirken over for andre erstatningsretlige fænomener

Som det vil være fremgået af det foregående kapitel, og som det senere vil blive omtalt i kapitlerne 16 og 17, virker flere forskellige erstatningsretlige regelsæt hvert for sig i retning af at lempe skadevolderens ansvar. Læren om skadelidtes medvirken, der i den nu

1. Jfr. Stig Jørgensen I s. 233; A. Vinding Kruse s. 391 f; Ussing s. 186.

2. Jfr. afgørelsen U 1930.1006 HD.

anerkendte version regelmæssigt medfører en fordeling af skaden mellem skadevolderen og skadelidte, er ét blandt disse flere regelsæt, og måske det vigtigste, og det kan derfor være af interesse kortfattet at afgrænse de beslægtede erstatningsretlige fænomener fra princippet om skadelidtes medvirken. På flere punkter kan afgrænsningen – som tidligere omtalt – ikke blive skarp,³ og i sjældne tilfælde kan det blive vilkårligt, om en afgørelse formuleres på den ene eller den anden måde.

1.2.1

Hvis skadelidte *efter* skadevolderens adfærd foretager en handling, som forværrer skadesituationen og bevirker en skade, som ellers ikke ville være indtrådt (eller en større skade), kan problemet opfattes enten som et adækvansproblem eller som et spørgsmål om skadelidtes medvirken. Som omtalt ovenfor i kapitel 14, 2.1.1.2 og 2.1.2.4 vil det regelmæssigt være mest hensigtsmæssigt at behandle situationer af denne art ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken.⁴

1.2.2

Hvis det bevismæssigt kan lægges til grund, at vel har skadelidte begået en fejl, og vel ligger den senere indtrådte skade som et led i den årsagskæde, der blev sat i gang med skadevolderens handling, men den pågældende skade kan udskilles fra den øvrige skade, og den kan henføres til en årsagsfaktor, der er kontrolleret af skadelidte, foreligger der ikke et egen skyld-problem. Når skadelidte ikke kan få den »udskillelige« del af skaden erstattet, skyldes det ikke

3. A. Vinding Kruse – s. 394 – taler om »medvirkensproblemet i videste forstand« som et »risikofordelingsproblem«, jfr. ovenfor under kapitel 4, 5.5.4.

4. Spørgsmålet om, hvilken betydning *skadelidtes sygdomsanlæg* har for skadevolderens erstatningskrav, behandles ikke ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken, jfr. ovenfor under kapitel 14, 3.3.

Der foreligger en anden situation end den netop ovenfor i denne note nævnte, såfremt en fysisk defekt hos skadelidte medvirker til, at selve den fysiske kollision indtræder. I dette tilfælde er problemet, om man ved afgørelsen af, om skadelidte har udvist egen skyld, skal tage hensyn til hans handicap (blindhed, gangbesvær m.v.), jfr. herom ovenfor i kapitel 5, 3.3.6.7.

medvirken til skaden, men at der i juridisk forstand mangler årsagsforbindelse mellem skadevolderens adfærd og denne del af skaden, jfr. ovenfor under kapitel 14, 3.4.

1.2.3

Som nævnt ovenfor under kapitel 12,1 er det et grundlæggende princip i læren om erstatningsberegningen, at *skadelidte har pligt til at begrænse sit tab*. Undlader han at opfylde denne pligt, er skadevolderen ikke ansvarlig for det tab, som kunne have været undgået⁵ – altså en kausalitetsregel som medfører, at skadevolderen fra et vist tidspunkt i begivenhedsforløbet, nemlig fra det øjeblik hvor skadelidtes afværgepligt satte ind,⁶ ikke skal svare erstatning overhovedet for det tab, som kunne have været undgået, hvis skadevolderen havde opfyldt sin pligt.

Principielt er sondringen mellem skadelidtes pligt til at begrænse sit tab og skadelidtes medvirken således klar nok,⁷ men i praksis vil det ofte være bevismæssigt umuligt at trænge til bunds i, om skadelidte helt kunne have afværget en skade, eller om han kun i større eller mindre omfang kunne have begrænset dens følger – følger, der tilmed hyppigt ikke lader sig adskille fra hinanden. I sådanne tilfælde må domstolene kunne tage skadelidtes forhold i betragtning som almindelig egen skyld og nedsætte erstatningen skønsmæssigt, jfr. afgørelserne U 1959.362 VLD og U 1949.367 HD.⁸

1.2.4

Ovenfor i kapitel 4,5.5 er behandlet de tilfælde, hvor skadelidte *udtrykkeligt har givet samtykke til en bestemt skade* (5.5.1), hvor der foreligger *udtrykkeligt samtykke til risiko for skade* (5.5.2), hvor

5. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 235.

6. Denne afværgepligt vil typisk indtræde, når uheldet er indtruffet – men afværgepligten kan opstå tidligere, jfr. afgørelsen U 1923.693 ØLD.

7. Som eksempler på afgørelser, hvor skadelidte nægtes erstatning under henvisning til, at han har forsømt at begrænse sit tab, kan nævnes dommene U 1942.560 VLD, U 1954.21 HD og U 1973.844 VLD.

8. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 235. – Se også afgørelserne U 1965.28 HD og U 1966.93 HD.

skadelidtes optræden implicerer et samtykke (5.5.3), eller hvor skadelidte dog indså eller burde have indset risikoen for at lide skade (5.5.4 om accept af risiko).

Som nævnt under kapitel 4, 5.5 kan det være meget vanskeligt at afgrænse de dér behandlede situationer fra regelsættet om skadelidtes medvirken, og specielt for så vidt angår de under 5.5.4 behandlede accept af risiko-tilfælde vil det ofte være hensigtsmæssigt at anskue problemstillingen ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken, hvormed man opnår mulighed for fordeling af skaden mellem skadevolderen og skadelidte, jfr. nærmere under kapitel 4, 5.5.4. B.⁹

1.2.5

Som omtalt ovenfor i kapitel 14, 2.1.1.3 indeholder retspraksis eksempler på, at man i nogle tilfældegrupper har *nægtet at give (fuld) erstatning ved tingsskade under henvisning til det skadede godes særlige følsomhed (eller kostbarhed)* – navnlig i situationer hvor tingens ejer uden særlige advarsler har tolereret, at tingen befandt sig i omgivelser, hvor beskadigelse ikke var en fjernliggende mulighed. Som fremhævet af *Trolle* – »Risiko og Skyld i erstatningspraxis« s. 443 ff – ligger problemet på overgangen mellem egen skyld og adækvans. Udover de ovenfor i kapitel 14, 2.1.1.3 omtalte afgørelser kan nævnes dommene U 1955.416 HD og U 1959.160 HD. Den sidstnævnte afgørelse, der handler om beskadigelse af et jet-flys vinge, kan umiddelbart læses som en ret traditionel egen skyld-dom, men *Gjerulffs* kommentar til dommen i T.f.R. 1960.222 f (bogudgaven s. 272 ff) viser, at problemet om skadelidtes pligt til selv at bære en del af tabet ved særlig følsomme/kostbare goder også var inde i billedet.¹⁰

1.2.6

Som nævnt ovenfor i kapitel 5, 3.3.6.6 og kapitel 4, 5.5.4 (note 52) er der i retspraksis eksempler på, *at en uvedkommende ikke har*

9. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 235 ff, specielt s. 238 ff. Se også *Saxén* s. 112 ff.

10. Problemet om erstatning til indehavere af særlig følsomme/kostbare ting er af (endnu) større betydning i kontraktsforhold, jfr. *Trolle* s. 433 ff.

fået (fuld) erstatning i tilfælde, hvor en vedkommende person meget muligt ville have fået det, ligesom der foreligger afgørelser, hvor en tilskadekommet person ikke har fået (fuld) erstatning, fordi han kendte eller burde kende en tings/indretnings uforsvarlige tilstand.

Afgørelser af denne art lader sig som nærmere omtalt ovenfor i kapitel 5, 3.3.6.6 og kapitel 4, 5.5.4 lettest forklare ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken.

2. Hvorfor har man en almindelig regel om skadelidtes medvirken (egen skyld)?

Reglerne om skadelidtes medvirken har i første række henblik på den situation, at skadelidte har handlet culpøst, og foreløbig er det alene denne situation, der haves for øje.¹¹

Den almindelige regel om fordeling af skaden i tilfælde af skadelidtes medvirken finder først og fremmest sin begrundelse i ønsket om, at ikke tilfældigheder skal være afgørende for, hvem der endeligt kommer til at bære tabet. Hvis såvel cyklisten A som cyklisten B handler uagtsomt, f.eks. ved begge i mørke at køre uden cykellygte, og dette resulterer i et sammenstød, vil det ofte være tilfældigt, om skaden rammer A eller B eller eventuelt begge. Hvis hele skaden rammer f.eks. A, vil en *compensatio culpa*-regel (selv modificeret gennem hovedskyldslæren) føre til, at A ingen erstatning får, mens en regel, hvorefter man bortser fra egen skyld hos skadelidte, vil betyde, at A får fuld erstatning. Begge resultater er uacceptable, når det betænkes, at det er tilfældigt, at skaden har ramt A og ikke B. Den tredje mulighed – at indrømme A erstatning hos B, men nedsætte erstatningen under hensyn til den af A udviste uagtsomhed – hindrer, at tilfældet kommer til at råde.¹²

11. Det kan naturligvis tænkes, at skadelidte er ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar eller strikt ansvar. Disse tilfælde er omtalt nedenfor under 6.

12. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 245 og *A. Vinding Kruse* s. 392 ff.

Hvis A og B ved deres uagtsomme adfærd havde voldt skade på tredjemanden C, ville de over for C have været solidarisk ansvarlige for skaden, men i det indbyrdes opgør mellem A og B ville den af de to, som C valgte at rette sit krav imod, have haft regres til den anden for en del af beløbet – som udgangspunkt for halvdelen, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 16, 2. En almindelig regel om fordeling af skaden ved skadelidtes medvirken harmonerer således med reglen om regres mellem flere (solidarisk hæftende) skadevoldere.

Enhver fordeling af skaden ud fra princippet om egen skyld medfører en lempelse af skadevolderens ansvar. På det tidspunkt – omkring 1915 – da fordelingsreglen vandt frem, var dette resultat velkomment, hvilket stadig væk er tilfældet for mange skadetyper vedkommende, men ikke for alle. Ved de typer af skader, hvor skadevolderen og skadelidte ikke er hinanden jævnbyrdige som potentielle skadevoldere (hvad f.eks. en fodgænger og en bilist ikke er), og hvor der hyppigt er ansvarsforsikringsdækning bag den farligste skadevoldermulighed (eksempelvis bag en bilist), er det ikke ønskeligt med en »dyb« gennemførelse af princippet om fordeling på grund af egen skyld, når skaden indtræder på den typiske måde – med den farlige/ansvarsforsikringsdækkede faktor som skadevolder og den anden faktor som skadelidte.¹³ Foreløbig har domstolene dog kun i beskedent omfang imødekommet de anførte argumenter mod tabsfordeling ved egen skyld, men et stykke ad vejen er man gået ved at undlade at nedsætte erstatningen, når skadelidte kun har udvist en ringe grad af uagtsomhed, jfr. nærmere nedenfor under 3.

3. Hvilke momenter indgår ved vurderingen af skadelidtes medvirken?

3.1

Reglen om nedsættelse af erstatningen i tilfælde af skadelidtes medvirken er en slags culpareglens spejlbillede, og det er derfor nær-

13. Sml. *Hellner* s. 173; *Stig Jørgensen I* s. 244.

Hellner henleder opmærksomheden på reglerne i FAL §§ 18–20, hvorefter den sikrede kun mister retten til at få erstatning fra sit forsikringsselskab, såfremt han har handlet forsætligt eller groft uagtsomt – i det sidste tilfælde skal spørgsmålet endda afgøres konkret. Princippet i disse regler ville efter *Hellners* opfattelse også egne sig til afgørelse af spørgsmålet om reduktion af skadelidtes krav på erstatning, hvor *skadevolderen* er ansvarsforsikret.

Det er især ved *personskade*, der kan være et behov for at værne skadelidte mod en nedsættelse af hans erstatningskrav som følge af egen skyld. I betænkning nr. 679/1973 om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørger – s. 40 – foreslår udvalget, at der helt eller delvis skal kunne ses bort fra skadelidtes medvirken til skaden, hvis det vil virke urimeligt tyngende for skadelidte, om hans erstatningskrav reduceres. Efter forslaget skal der endvidere kunne bortses fra skadelidtes medvirken, hvis det »under hensyn til skadens størrelse, ansvarets beskaffenhed, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheder i særlige tilfælde findes rimeligt«.

liggende at tage som udgangspunkt, at der foreligger egen skyld hos skadelidte, hvis skadelidtes adfærd ville have pådraget ham erstatningsansvar over for tredjemand, såfremt skaden havde ramt denne.¹⁴

I mange tilfælde træffer denne begrebsbestemmelse af egen skyld utvivlsomt det rette, men ikke altid – navnlig ikke i situationer, hvor det, der bebrejdes skadelidte, er, at han har holdt sig passiv, og hvor det er utvivlsomt, at han ikke ville være ifaldet ansvar, såfremt skadevolderens handling havde tilføjet en tredjemand skade. Definitionen af egen skyld må derfor udbygges/præciseres dertil, at det afgørende er, om skadelidte ved at udsætte sig selv for risikoen for at lide skade udsætter andre for risikoen for at volde skade og derved pådrage sig erstatningsansvar.¹⁵

3.2

Som det allerede vil være fremgået af det ovenfor anførte er størrelsen af den af skadelidte udviste skyld den vigtigste faktor at tage i betragtning, når det skal afgøres, om skadelidtes ret til erstatning skal beskæres ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken. Da skadelidte kun ganske undtagelsesvis handler forsætligt – og i så fald vil fordelingen så godt som undtagelsesfrit falde ud til, at han ikke skal have nogen erstatning – er det praktiske problem størrelsen af skadelidtes uagtsomhed.

De ovenfor i kapitel 5,3.3 under culpabedømmelsen nævnte faktorer har meget betydelig interesse for afgørelsen af, om skadelidte har udvist egen skyld,¹⁶ men som nævnt ovenfor under 3.1 er

14. Sml. Hellner s. 175; Stig Jørgensen I s. 245; A. Vinding Kruse s. 393 f.

For så vidt angår skadevolderculpa er det normalt skadelidte der har bevisbyrden for, at skadevolderen har handlet culpøst. At reglen om nedsættelse af erstatningen i tilfælde af skadelidtes medvirken er culpareglens spejlbillede viser sig også ved, at det er skadevolderen, der har bevisbyrden for, at skadelidte har udvist egen skyld – medmindre skadelidte som skadevolder ville være ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar, jfr. nedenfor under 6.1.

15. Jfr. Stig Jørgensen I s. 246.

16. Som omtalt ovenfor i kapitel 5,3.3.2 vil overtrædelse af en sikkerhedsforskrift meget ofte være ensbetydende med, at skadevolderen findes at have handlet culpøst. På baggrund af det ovenfor under 3.1 anførte skulle man vente, at dette så meget desto mere gælder ved afgørelsen af, om skadelidte har udvist

reglerne om skadelidtes medvirken mere end blot et spejlbillede af culpareglen, navnlig fordi undladelse hyppigere konstituerer egen skyld end skadevolderculpa,¹⁷ hvortil kommer, at bedømmelsen af skadevolderculpa for så vidt er absolut, som der *normalt* ikke sker nogen sammenligning med en anden faktisk handlendes adfærd, mens uagtsomhedsbedømmelsen/culpabedømmelsen ved egen skyld regelmæssigt er relativ i den forstand, at man ved egen skyld-bedømmelsen ikke foretager en isoleret vurdering af skadelidtes adfærd, men sammenligner den med skadevolderens uagtsomhed – hvor dette praktisk kan lade sig gøre, fordi de to former for adfærd lader sig sammenligne.¹⁸

3.3

Som omtalt ovenfor under kapitel 6, 4.1 og 4.2 anvendes reglerne i *myndighedslovens § 63, 1. led og 2. led, analogt på egen skyld hos et skadelidt barn under 15 år.*

De ovenfor under kapitel 5, 3.3.6.7 omtalte bestemmelser i *myndighedslovens § 64, stk. 1, 1. led og 2. led*, kan på tilsvarende vis anvendes analogt på *egen skyld hos sjæleligt abnorme personer.*¹⁹

3.4

Hvis der er et »spring« mellem *farligheden* i skadevolderens handling og farligheden i skadelidtes handling, og dette spring er *typisk* i den forstand, at det beror på en forskel i de anvendte »redskabers« karakter (eksempelvis er en bil altid farligere end en cykel), vil forskellen i farlighed meget ofte have udmøntet sig i en strengere ansvarsnorm (præsumptionsansvar eller strikt ansvar) for den far-

egen skyld, og som udgangspunkt forholder det sig også således. Undtagelsesfrit lader ræsonnementet sig dog ikke gennemføre – i færdselslovens § 101, stk. 3, 2. pkt., er det udtrykkeligt bestemt, at undladelse af at benytte det i færdselslovens kapitel 12 påbudte sikkerhedsudstyr (sikkerhedsseler og styrt-hjelme) ikke kan begrunde nedsættelse eller bortfald af erstatningen.

17. Jfr. *Ussing* s. 184f.

18. Jfr. *Hellner* s. 177. – Som eksempel på en sådan relativ bedømmelse kan nævnes afgørelsen U 1968.65 HD, der i øvrigt omhandler passiv identifikation, jfr. herom nedenfor under 4.

19. Egen skyld-bedømmelsen vedrørende skadelidte personer med *fysiske* defekter er omtalt ovenfor i kapitel 5, 3.3.6.7.

lige faktor, og i så fald hører problemstillingen hjemme nedenfor under 5 eller 6.²⁰

Forskellen i farlighed kan imidlertid bero på de konkrete omstændigheder ved skadevolderens og/eller skadelidtes adfærd (eller en typisk forskel er ikke blevet udmøntet i forskellige ansvarsnormer), og i disse tilfælde er forskellen i farlighedsgrad et vigtigt moment i egen skyld-bedømmelsen.²¹

Undertiden fremhæves det, at man ved egen skyld-bedømmelsen må tage hensyn til, *hvor stor en del af skaden hver af parterne har været »årsag til«*.²² Når først størrelsen af den af skadelidte udviste uagtsomhed og eventuelle forskelle i handlingernes farlighedsgrad er taget i betragtning, vil der typisk ikke være meget yderligere at hente i en undersøgelse af forskelle i de to handlingers »forårsagelsesgrad«, men det kan ikke afvises, at det pågældende moment kan få betydning.²³

3.5

Det er den almindelige opfattelse, at domstolene ikke ved egen skyld-bedømmelsen kan tage hensyn til *parternes økonomiske forhold*, medmindre der som i reglerne i myndighedslovens §§ 63 og 64, jfr. herom ovenfor under 3.3, er direkte hjemmel hertil, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 249 og *A. Vinding Kruse* s. 396.

Som nævnt ovenfor under 2 kan det imidlertid diskuteres, om den gældende retstilstand er rimelig på dette punkt – om det f. eks. er rimeligt, at en ansvarsforsikring hos skadevolderen ikke i kraft af selve sin eksistens kan komme skadelidte til gode ved egen skyld-bedømmelsen (specielt når det tages i betragtning, at den ene solidarisk hæftende skadevolder kan få gavn af den anden skadevolders ansvarsforsikring i kraft af reglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. nedenfor i kapitel 16, 2.2.1 og kapitel 17, 2).

20. Dette er ikke ensbetydende med en underkendelse af, at handlingens farlighed også i sådanne tilfælde er et vigtigt moment i egen skyld-bedømmelsen, jfr. nærmere nedenfor under 5 og 6.

21. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 249.

22. Således *Stig Jørgensen I* s. 249.

23. Sml. *Saxén* s. 124 og nedenfor under kapitel 16, 2.2.1.

3.6

Hvis der ikke er forskel på handlingernes farlighed, *hvis* reglerne i myndighedslovens §§ 63 og 64 ikke er inde i billedet, og *hvis* handlingerne ikke er af mere forskellig karakter, end at de to former for uagtsom adfærd – skadevolderens og skadelidtes – lader sig sammenligne (som f. eks. ved et sammenstød mellem en cyklist og en fodgænger), er egen skyld-bedømmelsen forholdsvis ukompliceret. De to implicerede skyldgrader vejes op mod hinanden og kommer ud med et facit – *egen skyld-brøken*. Efterhånden har domstolene lagt sig fast på udelukkende at operere med brøkerne $1/2$, $1/3$ ($2/3$) og $1/4$ ($3/4$);²⁴ hvis skadelidtes egen skyld er mindre end $1/4$, får han fuld erstatning efter hovedskyldslæren; er hans egen skyld større end $3/4$, får han ingen erstatning.²⁵

Jo mere inkommensurable de to faktorer – skadevolderens henholdsvis skadelidtes adfærd – er, jo sværere bliver egen skyld-bedømmelsen, og jo mere nærliggende bliver det at vælge *ligedelingsløsningen* (jfr. også nedenfor under 5 og 6), der *stedse* ligger parat som en slags egen skyld-bedømmelsens udfyldningsløsning. Som det bl. a. fremgår af de nedenfor under 5 og 6 refererede afgørelser vedrørende færdselsuheld mellem på den ene side en bilist og på den anden side en fodgænger/en cyklist, falder domstolene dog ikke tilbage på ligedelingsløsningen, blot fordi de to handlinger ikke umiddelbart lader sig sammenligne, men også for så vidt angår sådanne situationer gælder det, at domstolene udelukkende opererer med egen skyld-brøkerne $1/2$, $1/3$ ($2/3$) og $1/4$ ($3/4$).

3.7

Hvis skadelidtes krav på erstatning skal reduceres ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken, er det – naturligvis – en betingelse,

24. Jfr. Stig Jørgensen I s. 250f og A. Vinding Kruse s. 398.

25. Hvis der kun er *to* personer impliceret i en skade – skadevolderen og skadelidte – er det endda forholdsvis sjældent i dag at se fordelingen $1/4$ – $3/4$ anvendt (se dog f. eks. afgørelserne U 1962.473 HD og U 1968.349 VLD); i disse tilfælde fordeler domstolene normalt ikke længere »ned« end til $1/3$ – $2/3$. Egen skyld-brøken $1/4$ kan i dag *navnlig* tænkes anvendt i sager, hvor der er *tre* personer impliceret, og de ikke har lige stor skyld, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1964.414 VLD.

at der er årsagsforbindelse mellem den af skadelidte udviste adfærd og den indtrådte skade, og at der foreligger den fornødne *adækvans* mellem adfærd og skade, jfr. herom ovenfor i kapitel 14.

4. *Passiv identifikation*²⁶

Som nævnt adskillige steder i de foregående kapitler kan en person blive erstatningsansvarlig for en anden persons skadegørende handlinger og undladelser, eksempelvis kan nævnes reglen i D.L. 3-19-2. Man taler med henblik på sådanne tilfælde om *aktiv identifikation*.

Tilknytningen mellem to personer kan ikke blot begrunde en sådan aktiv identifikation, men også medføre, at den ene persons erstatningskrav mod en skadevolder reduceres under hensyntagen til den skyld, der er udvist af den anden person – *passiv identifikation*. Hvis den skadelidte A's erstatningskrav mod skadevolderen B reduceres, fordi den til A knyttede person C har handlet uagtsomt, vurderes den af C udviste skyld i relation til A's erstatningskrav mod B, *som om der forelå egen skyld fra A's side*. I tilfælde hvor A efter de almindelige regler om solidarisk ansvar for flere skadevoldere ville kunne kræve den fulde skade erstattet af hver af de to skadevoldere B og C, jfr. herom nedenfor i kapitel 16, medfører den passive identifikation mellem A og C, at B kun kommer til at hæfte for en vis brøkdel af skaden over for A – brøken størrelse bestemt i første række af den indbyrdes skyldgrad (mellem B og C), jfr. ovenfor under 3.²⁷

Som omtalt ovenfor i kapitel 6, 5.2 (om identifikation mellem børn og forældre) er identifikationstanken i dag på retur i erstatningsretten, fordi den almindelige psykologiske identifikations-tendens, som må antages at være en væsentlig del af baggrunden

26. Se hertil navnlig *Stig Jørgensen I* s. 252 ff, *A. Vinding Kruse* s. 402 ff og *Trolle* s. 425 ff.

27. Hvis A ved aktiv identifikation ville have fuld regres mod C, må A, der forudsættes først at kræve B, hos C kunne kræve *hele* det beløb, hvormed A's erstatningskrav mod B beskæres i kraft af den passive identifikation mellem A og C. Hvis A ikke ville have haft (fuld) regres til C ved aktiv identifikation (se nedenfor i kapitel 16, 2.1.7 om sølovens § 67 og sømandslovens § 53), må der være mulighed for at beskære A's erstatningskrav mod C også ved passiv identifikation.

for lærens anerkendelse inden for erstatningsretten, er vigende.²⁸ Synspunktet spiller dog stadig væk en betydelig rolle, og nedenfor omtales de vigtigste identifikationstilfælde.

4.1

For så vidt angår de »afledede« erstatningskrav er identifikation en selvfølge. Et afledet erstatningskrav – eksempelvis de ovenfor i kapitel 13 omtalte krav, herunder et forsikringsselskabs krav mod skadevolderen i medfør af FAL § 25, stk. 1 – er ikke noget selvstændigt erstatningskrav, men beror på en indtræden i den direkte skadelidtes erstatningskrav, hvorfor kravet på »indtræderens« hånd *må* være underkastet de begrænsninger (herunder en eventuel egen skyld-reduktion), det var undergivet hos den direkte skadelidte.

4.2

Et sikkert tilfælde af passiv identifikation er *arbejdsgiverens identifikation med den ansatte*, et modstykke til den aktive identifikation i medfør af D.L. 3-19-2, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1968. 65 HD.

4.3

Den passive identifikation i relation til D.L. 3-19-2 er et udslag af et mere almindeligt synspunkt, *hvorefter en hvergiver undergives passiv identifikation med de personer, for hvis fejl han er erstatningspligtig over for tredjemand* (efter reglerne om aktiv identifikation).

Til denne tilfældegruppe hører reglerne i sølovens § 220, stk. 3 (jfr. § 223), luftfartslovens § 128, stk. 2, og færdselslovens § 103, der medfører, at *ejeren* af et skib/luftfartøj/motorkøretøj ved sammenstød med et transportmiddel af samme art får nedsat erstatningen for skaden på *skibet/luftfartøjet/motorkøretøjet* fra den for det andet transportmiddel ansvarlige person, såfremt hans egen fører har begået en fejl.²⁹

28. Jfr. *Andenæs*: T.f.R. 1943 s. 361 ff.

29. Samme regel gælder for jernbaner, jfr. afgørelsen ASD 1963 B.178 ØLD. Hvis *ejeren af et motorkøretøj er passager i sit eget motorkøretøj* ved sammenstød med et andet motorkøretøj, identificeres ejeren også i henseende til andre

4.4

For så vidt angår erstatning for *begravelsesudgifter* og *forsørgertab* ligger det fast i retspraksis, at *afdødes egen skyld bevirker nedsættelse eller bortfald af de efterladtes krav på erstatning*, jfr. ovenfor i kapitel 12, 3.4.

4.5

Hvis *besidderen af en hund lider skade under slagsmål mellem hans hund og en fremmed hund, identificeres han med sin hund*. Da der for skader forvoldt af hunde gælder et strikt ansvar, kan besidderen altså risikere nedsættelse eller bortfald af erstatningen, selv om der intet er at bebrejde ham personligt, jfr. ovenfor i kapitel 9, 4 med note 21.

erstatningskrav end skaden på motorkøretøjet (navnlig personskadeserstatningskrav) med førerens fejl, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1961.925 VLD. *En tilsvarende passiv identifikation overgår den efter færdselslovens § 104, stk. 1, ansvarlige bruger.* – Ejerens/den ansvarlige brugers erstatningskrav mod *trejemand* reduceres altså på grund af førerens fejl. Hvis ejerens/den ansvarlige brugers erstatningskrav mod *føreren* er dækket af den for motorkøretøjet (d.v.s. det »egne« motorkøretøj) tegnede ansvarsforsikring, spiller den omtalte passive identifikation imidlertid ingen rolle for ejeren/den ansvarlige bruger. Som nævnt ovenfor i kapitel 11, 4.1 (note 14) er førerens ansvar over for ejeren/den ansvarlige bruger for så vidt angår personskade dækket af en sædvanlig motorkøretøjsansvarsforsikring.

Andre passagerer i et motorkøretøj identificeres ikke med førerens fejl (eller med fejl i materiellet), jfr. eksempelvis afgørelserne U 1937.702 HD, U 1961.1 HD og U 1964.430 VLD.

De, der er ejere af gods, som transporteres med et motorkøretøj, identificeres ikke med førerens fejl (eller med fejl i materiellet), jfr. *Sig Jørgensen I* s. 255 og *Lyngsø II* s. 140, medmindre godset tilhører motorkøretøjets ejer eller den efter § 104, stk. 1, ansvarlige bruger.

I sagen U 1953.383 ØLD blev *føreren af et motorkøretøj* (en chauffør) *identificeret med motorkøretøjets ejer i henseende til materielsvigt* vedrørende motorkøretøjet.

Ved *sammenstød mellem skibe eller luftfartøjer identificeres passagererne ikke med førerens fejl* (eller med fejl i materiellet) – de to skibe/luftfartøjer hæfter altså solidarisk over for de skadelidte passagerer, men med indbyrdes regres. *Derimod identificeres ladningsejere med skibet/luftfartøjet og dets fører*, jfr. sølovens § 220, stk. 3, og luftfartslovens § 128, stk. 2.

4.6

Det mest omdiskuterede identifikationsproblem – om der skal ske *passiv identifikation mellem et skadelidt barn og dets forældre* – er omtalt ovenfor i kapitel 6, 5.2, hvor der er taget afstand fra identifikationsløsningen.³⁰

5. Egen skyld-vurderingen, når skadevolderen er ansvarlig efter en strengere regel end culpa-reglen

Selve spændvidden i culpa-ansvaret (jfr. herom ovenfor i kapitlerne 5 og 7) betyder, at de ovenfor under 3 omtalte elementer i egen skyld-bedømmelsen kommer til at udfolde sig inden for et bredt spektrum, men bedømmelsens elementer er stedse de samme, først og fremmest en afvejelse af skadevolderens uagtsomhed og skadelidtes uagtsomhed.

Det forrykker heller ikke egen skyld-bedømmelsens principielle grundlag, at skadevolderen er en person, der er ansvarlig for en andens culpa, som eksempelvis en arbejdsgiver er det for en arbejdstager i medfør af D.L. 3–19–2. I sådanne tilfælde sammenligner man i første række hvervtagerens uagtsomhed med skadelidtes uagtsomhed.

De principielle vanskeligheder opstår, når skadevolderen er ansvarlig efter regler om præsumptionsansvar eller strikt ansvar, fordi skadevolderens ansvarsgrundlag i så fald er et andet end skadelidtes, hvilket medfører, at den mulighed for sammenligning mellem de to skyldgrader, der er fordelingsreglens grundpille, smuldrer bort.

Vanskelighederne bliver ikke mindre af, at det strenge ansvarsgrundlag for skadevolderen kan vurderes på to måder:

30. Bemærkningerne ovenfor under kapitel 6, 5.2 vedrører i første række *personskade*, og det er også den situation, der har foreligget til bedømmelse i retspraksis. Det kan ikke afvises, at passiv identifikation kan være *mere nærliggende ved tingsskade end ved personskade*, sml. *A. Vinding Kruse* s. 406 og *Hellner* s. 179.

Spørgsmålet om passiv identifikation mellem *børnebørn og bedsteforældre* og *mellem søskende* er også omtalt ovenfor under kapitel 6, 5.2.

Ægtefæller identificeres ikke med hinanden, blot fordi de er ægtefæller, jfr. afgørelsen U 1964.430 VLD (hustruen passager i mandens motorkøretøj, der blev ført af manden).

Man kan – som det tidligere var almindeligt – hævde, at culpaansvaret er et ansvar af »højere orden«, og at et strengt ansvar for skadevolderen derfor bortfalder, så snart der foreligger egen skyld hos skadelidte. Konsekvensen heraf er, at en skadelidte, der har udvist egen skyld, kun kan få erstatning hos skadevolderen (d.v.s. delvis erstatning), hvis skadelidte kan godtgøre, at skadevolderen har handlet culpøst.

Man kan – omvendt – hævde, at det strenge ansvar for skadevolderen er udtryk for, at lovgivningsmagten har vurderet hans virksomhed som værende af farlig karakter og/eller har skønnet, at skadevolderen er særlig egnet til at bære et strengt ansvar (f. eks. fordi der er mulighed for at pålægge pligt til tegning af ansvarsforsikring), og at det ville være ejendommeligt, om denne vurdering skulle udviskes, blot fordi skadelidte har udvist egen skyld – tværtimod skal efter dette ræsonnement kun grovere former for egen skyld reducere skadelidtes krav på erstatning.

Som det fremgår af det nedenfor under 5.1 og 5.2 anførte, har begge de refererede synspunkter øvet indflydelse på den gældende retstilstand.

5.1. Skadevolderen ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar

Det praktiske eksempel på denne situation er skader, som overgår fodgængere eller cyklister ved sammenstød med et motordrevet køretøj. Den for motorkøretøjet ansvarlige bærer som nærmere omtalt ovenfor i kapitel 11 et præsumptionsansvar, jfr. færdselslovens §§ 104, stk. 1, og 101, stk. 2, mens skadelidte bærer et almindeligt culpaansvar.

Ifølge færdselslovens § 101, stk. 3, kan erstatningen nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte forsætligt eller uagtsomt har medvirket til skaden. Der er derfor ikke tvivl om, at domstolene kan operere med en fri fordelingsregel også ved de her omtalte skader, og det er netop – trods de ovenfor nævnte principielle vanskeligheder – hvad man gør, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1965.817 ØLD, U 1965.28 HD (sml. U 1966.131 HD), U 1972.252 HD og U 1974.66 HD.³¹ Når domstolene i flere tilfælde, se eksempelvis

31. Se *Lyngsø II* s. 82 ff.

afgørelsen U 1965.164 VLD, har givet (delvis) erstatning til skadelidte, selv om hans adfærd har været i betydelig grad uagtsom, mens der om den skadevoldende bilist ikke har kunnet siges andet, end at det ikke er bevist, at han ikke har handlet culpøst, må dette formentlig i første række skyldes overvejelser over motorkøretøjets større farlighed, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 258–59.³²

Stærkstrømslovens § 6 er formuleret, som om præsumptionsansvaret bortfalder ved enhver uagtsomhed fra skadevolderens side, men i praksis fortolkes bestemmelsen i relation til egen skyldproblemet på samme måde som færdselslovens regel om præsumptionsansvar, jfr. afgørelsen VLT 1953.84.

5.2. Skadevolderen ansvarlig efter en regel om strikt ansvar

Jernbanernes strikte ansvar bortfalder helt ved egen skyld, jfr. jernbaneerstatningslovens § 1, 2. pkt., jfr. §§ 5, 7 og 9, og nærmere ovenfor i kapitel 10, 2.³³

Det strikte ansvar for *husdyr efter mark- og vejfredsloven* bortfalder også helt ved egen skyld, jfr. ovenfor i kapitel 9, 3.1.5.

Ifølge *luftfartslovens § 127, stk. 2*, bortfalder det strikte ansvar på dette område (jfr. herom ovenfor i kapitel 10, 3), hvis skadelidte

32. Hvis der forvoldes skade ved sammenstød mellem to motordrevne køretøjer, foreligger der en situation, hvor såvel skadevolderen som skadelidte (i al fald når de betragtes hver for sig) er ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar. Ifølge færdselslovens § 103 afgøres det i disse tilfælde »under hensyn til de foreliggende omstændigheder, om og med hvor stort et beløb erstatning bør ydes fra en af siderne«. Som nærmere omtalt ovenfor under kapitel 11, 4.1 (med note 11) og kapitel 11, 6 må bestemmelsen i § 103 antagelig forstås således, at begge køretøjer i sammenstødssituationen skal bedømmes efter reglerne om præsumptionsansvar.

En række autoforsikringselskaber – de fleste – har indgået overenskomst om regreskrav ved motorkøretøjsskader (de såkaldte regresaftaler). I kraft af disse regresaftaler, der vedrører bestemte, hyppigt forekommende skadesituationer, undgås mange retssager. Forsikringselskabernes regresaftaler er gengivet hos *Lyngsø II* s. 161–66.

33. Det er muligt, at jernbanens strikte ansvar ikke bortfalder, hvis skadevolderen alene har udvist en meget ringe uforsigtighed, sml. afgørelsen U 1964.867 ØLD (forudsætningsvis).

Om sammenstød mellem et tog (som skadevolder) og et motordrevet køretøj (som skadelidt) se *Lyngsø II* s. 149–50.

har handlet forsætligt eller groft uagtsomt, hvorimod skadelidtes simple uagtsomhed ingen betydning har i så henseende.

For så vidt angår det *strikte ansvar ifølge atomansvarsloven* (jfr. herom ovenfor under kapitel 10,5) hedder det i lovens § 15, at skadelidtes medvirken ikke medfører nogen nedsættelse af anlægsindehaverens erstatningspligt, såfremt skadelidte kun har udvist ringe uagtsomhed. Hvis uagtsomheden er større, eller hvis skadelidte har handlet forsætligt, *kan* erstatningen nedsættes eller bortfalde.

Det strikte ansvar ifølge hundelovens § 8, stk. 1, 1. pkt., bortfalder heller ikke automatisk, fordi skadelidte udviser egen skyld, men ifølge § 8, stk. 1, 2. pkt. »kan erstatningen dog nedsættes eller helt bortfalde«, jfr. nærmere ovenfor under kapitel 9,4.³⁴

6. Skadelidtes medvirken, når skadelidte som skadevolder ville være ansvarlig efter en strengere regel end culpereglen

Begreberne skadelidtes medvirken og egen skyld bruges ofte i flæng, men de er ikke synonyme, hvilket viser sig i de tilfælde, hvor skadevolderen er ansvarlig efter en almindelig culperegulering, mens skadelidte, der ikke har handlet culpøst, som skadevolder ville være ansvarlig efter en strengere regel end culpereglen, d.v.s. enten præsumptionsansvarlig eller strikt ansvarlig. Hvis det antages, at skaden kun kan fordeles mellem parterne, såfremt skadelidte har udvist *egen skyld*, d.v.s. har handlet culpøst, kan skadevolderens erstatningspligt ikke reduceres i de beskrevne situationer, hvorimod dette ikke er udelukket, såfremt man lader kriteriet for

34. Hvis en hund forvolder, at et motordrevet køretøj forulykker, foreligger der en situation, hvor skadevolderen er ansvarlig efter en regel om strikt ansvar, mens skadelidte som skadevolder ville være ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar – det må imidlertid erindres, at den omvendte bevisbyrde ifølge færdselslovens § 101, stk. 2, efter retspraksis ikke kommer til anvendelse ved bedømmelsen af, om motorføreren har udvist egen skyld, jfr. ovenfor i kapitel 9,4. Dette sidstnævnte synspunkt er specielt for så vidt angår skader forvoldt af *hunde*. Hvis et dyr, der er omfattet af det strikte ansvar ifølge D.L. 6-10-2, forvolder et færdselsuheld, kommer præsumptionsansvaret til anvendelse, når det skal afgøres, om motorføreren har udvist egen skyld, jfr. ovenfor i kapitel 9,3.1.3 (med note 9).

fordelingsmuligheden være *skadelidtes medvirken*, fordi denne betegnelse kan dække over mere end blot det uagtsomme i skadelidtes adfærd, f. eks. også over hans handlings farlighed.

Umiddelbart kan det måske synes klart, at en person, der bedømmes strengt som skadevolder, skal have sin adfærd vurderet tilsvarende strengt som skadelidt – at der altså skal være mulighed for at fordele skaden blot under henvisning til, at skadelidte som skadevolder ville være undergivet et strengt ansvar – men man skal dog være opmærksom på, at ræsonnementet har sin begrænsning deri, at en persons evne til at bære et strengt ansvar som skadevolder ikke behøver at betyde, at han er tilsvarende rustet til at bære en streng bedømmelse som skadelidt. Eksempelvis har en ejer af et motorkøretøj pligt til at have ansvarsforsikret, hvorimod der ikke er nogen pligt til kaskoforsikring.³⁵

6.1. Skadelidte ville som skadevolder være ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar

Det typiske eksempel på denne situation er cyklisten, der forvolder skade på et motordrevet køretøj, og retspraksis viser klart, at domstolene i dette og lignende tilfælde *anvender reglen om præsumptionsansvar i færdselslovens § 101, stk. 2*, på bedømmelsen af, om ejeren/den ansvarlige bruger af motorkøretøjet skal »finde sig i« *en fordeling af skaden ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken*.³⁶ Retspraksis er formentlig påvirket af, at det ofte vil være tilfældigt, hvem skaden rammer i de pågældende situationer, og at denne tilfældighed i al fald til en vis grad kan ophæves ved at skabe ensartede regler for tabets endelige placering (fordeling), hvad enten skaden rammer den ene eller den anden af de implicerede (cyklisten eller den for motorkøretøjet ansvarlige).³⁷

35. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 261.

36. Jfr. eksempelvis afgørelserne U 1957.1064 HD, U 1959.509 HD, U 1962.30 HD og U 1962.225 ØLD, samt *Lyngsø II* s. 146 ff. Det synes efter retspraksis ikke at gøre nogen forskel, om der sker gensidig skadeforvoldelse, eller hele skaden sker på det motordrevne køretøj eller dets fører – reglen om præsumptionsansvar anvendes i begge tilfælde ved afgørelsen af, om den for køretøjet ansvarlige ejer/bruger som skadelidt skal »finde sig i« en fordeling af skaden ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken, jfr. *Lyngsø II* s. 148 f.

37. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 262. – Det i teksten fremhævede tilfældighedsmoment

6.2. Skadelidte ville som skadevolder være ansvarlig efter en regel om strikt ansvar

Det er vanskeligere at *fordele* skaden ud fra synsvinklen skadelidtes medvirken i de tilfælde, hvor skadelidte som skadevolder ville være strikt ansvarlig, sammenlignet med de situationer hvor skadelidte som skadevolder ville være præsumptionsansvarlig (jfr. ovenfor under 6.1). I de sidstnævnte tilfælde kan man foretage det kunstgreb at præsumere, at skadelidte har udvist den pågældende skadetypes »normale skadelidteculpa« – i de førstnævnte situationer er det alene den omstændighed, at skadelidte som skadevolder ville have båret et strikt ansvar, der skal bære en fordelingsløsning.

I sagen U 1954.689 HD afvistes det at fordele skaden under henvisning til, at skadelidte – en jernbane – som skadevolder ville have båret et strikt ansvar, men denne afgørelse kan næppe tages som udtryk for, at man i dansk ret i enhver situation ville stille sig afvisende overfor at begrunde en fordelingsløsning blot med en henvisning til, at den skadelidte som skadevolder ville have båret et strikt ansvar.³⁸

7. Gensidig skadeforvoldelse

Problemerne omkring skadelidtes medvirken vil i praksis ofte opstå i situationer, hvor de to implicerede parter *volder skade på hin-*

accentuerer sig naturligvis ved gensidig skadeforvoldelse, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1959.509 HD.

38. Sml. *Sig Jørgensen I* s. 262.

Det er ikke overraskende, at man afviser fordeling af skaden i et tilfælde (U 1954.689 HD), hvor skadelidtes strikte ansvar som skadevolder ville være netop jernbanelovgivningens regler, eftersom jernbanens strikte ansvar som skadevolder bortfalder helt ved egen skyld fra skadelidtes side, jfr. ovenfor under 5.2.

Hvis det er en *hund*, som lider skade, forekommer det rimeligt og i god overensstemmelse med tankegangen bag formuleringen af bestemmelsen i hundelovens § 8, stk. 1, 2. pkt., at et krav på erstatning for den hunden overgåede skade skal kunne reduceres blot under hensyntagen til, at hunden som skadevolder ville have båret et strikt ansvar, sml. afgørelsen U 1961.170 HD og *Lyngsø II* s. 103–04, og dette gælder, hvad enten skadevolderen er ansvarlig efter en almindelig culparegel, en regel om præsumptionsansvar eller en regel om strikt ansvar. – Skader forvoldt ved *hundestagsmål* er omtalt ovenfor i kapitel 9,4.

anden, således at de hver for sig er skadevolder i relation til den »fremmede« skade og skadelidte i relation til den »egne« skade. I sådanne tilfælde må det antages, at den samlede skade skal fordeles mellem de implicerede efter den af retten fastslåede fordelingsbrøk.³⁹

Hvis f. eks. to cyklister A og B støder sammen på grund af uagtsomhed hos begge, og A's skade er på 300 kr., mens B's er på 900 kr., skal de i alt 1.200 kr. fordeles mellem parterne. Hvis A's og B's fejl er lige store, skal hver af dem bære et tab på 600 kr. (eksempel 1). Hvis A's fejl er mindre end B's, »skal« skaden fordeles i forholdet 1:2, således at A skal bære 400 kr. og B 800 kr. (eksempel 2).⁴⁰

Erstatningspligten kan imidlertid beregnes på to forskellige måder i disse tilfælde af gensidig skadeforvoldelse:

Efter den ene fremgangsmåde lægges de to skader sammen, og ved hjælp af fordelingsbrøken bestemmes det, hvor stort et tab hver af de to parter skal bære. Hvis en parts erstatningskrav herefter er større end det beløb, han skal bære, har han krav på at få differencen betalt af den anden part. Denne metode kaldes *enkeltkravslæren*, fordi der aldrig opstår mere end ét erstatningskrav – i eksempel 1 får B et erstatningskrav på A på 300 kr.; i eksempel 2 får B et krav på 100 kr.

Efter den anden fremgangsmåde fordeles hver parts skade for sig i overensstemmelse med fordelingsbrøken. I eksempel 1 vil A kunne kræve 150 kr. af B, og B 450 kr. af A; i eksempel 2 vil A kunne kræve 200 kr. af B, og B 300 kr. af A. Selv om der kan modregnes (kravene er konnekse), og selv om facit derfor bliver det samme som efter enkeltkravslæren, *hvis* kravene står »urørte«, og *hvis* de skal udveksles direkte mellem A og B, opstår der efter denne metode dog to erstatningskrav, og den kaldes derfor *dobbeltkravslæren*.

Som antydnet i det foregående afsnit kan det have reel betydning, om man anvender den ene eller den anden metode. Hvis en af

39. Hvis der vel at mærke kan fastslås en sådan fælles fordelingsbrøk for de to skader. Som det fremgår af det ovenfor under 5 og 6 anførte, vil der som regel kunne fastlægges en fælles fordelingsbrøk, men ikke altid.

40. Eksemplet er med en mindre ændring hentet hos *Ussing* s. 193 f.

parterne kan få sin erstatningspligt lempet, f. eks. i medfør af myndighedslovens § 63 (jfr. ovenfor i kapitel 6, 3), myndighedslovens § 64 (jfr. ovenfor i kapitel 5, 3.3.6.7) eller FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. (jfr. nedenfor i kapitel 17, 2) er det en fordel for vedkommende, at dobbeltkravslæren anvendes, og den pågældende har formentlig krav herpå.⁴¹ Hvis en af parterne (eller begge) har *ansvarsforsikret*, er det ligeledes af reel betydning, hvilken metode man anvender, og i hvert fald ved *sammenstød mellem motorkøretøjer* er det praksis, at man følger dobbeltkravslæren, jfr. *Lyngsø I* s. 316.⁴²

41. Sml. *Stig Jørgensen I* s. 264; *A. Vinding Kruse* s. 412f; *Ussing* s. 193f.

42. Ved sammenstød mellem skibe har valget af metode betydning dels for fordelingen af tabet mellem rederierne, kaskoforsikringsselskaberne og ansvarsforsikringsselskaberne, dels for anvendelsen af reglerne i sølovens §§ 234 og 235 om begrænsning af rederansvaret, jfr. *A. Vinding Kruse* s. 412–13.

KAPITEL 16

Flere erstatningsansvarlige

Litteratur: Hellner: Skadestandsrätt, 2. udg. s. 185–99; Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 266–83; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 379–90; Saxén: Skadestandsrätt s. 323–27 og s. 342–46; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 194–200.

1. Forholdet over for skadelidte

1.1. Indledning

Ofte vil kun én person være ansvarlig over for skadelidte for den indtrådte skade, men det er forudsat adskillige steder i de forudgående kapitler – og statueret i mange af de citerede afgørelser – at de almindelige regler om pådragelse af erstatningsansvar kan føre til, at flere personer er pligtige at erstatte den samme skade.¹ På lovgivningsplanet kan henvises til reglen i D.L. 3–19–2 (omtalt ovenfor i kapitel 8), der fastslår, at såvel arbejdsgiveren som arbejdstageren ifalder ansvar for arbejdstagerens culpøse handling, og fra retspraksis kan eksempelvis nævnes afgørelsen U 1975.425 HD, hvor såvel bygmesteren som den tilskadekomne malersvends arbejdsgiver fandtes ansvarlige for en mangelfuld tildækning af en trappeskakt i et nybyggeri.²

1. Som omtalt i kapitlerne 12, 13 og 14 er skadebegrebet ikke altid enkelt at arbejde med.
De i kapitel 14 omtalte regler om årsagsforbindelse medfører kun forholdsvist sjældent, at kredsen af erstatningsansvarlige formindskes, jfr. *Hellner* s. 186, for som nævnt under kapitel 14, 2.1.1.1 og 2.1.2.3 medfører tredjemands indtræden i hændelsesforløbet normalt ikke, at adækvansen afbrydes, og som anført under kapitel 14, 3.2.1 om årsagskonkurrence formindsker det ikke en skadevolders erstatningsansvar, at der er en yderligere (ansvarsbærende) årsagsfaktor. Principperne vedrørende begrebet *en færdig skade* (jfr. kapitel 14, 3.1) og reglerne vedrørende *sammensatte årsager til en skade, som kan opdeles* (jfr. kapitel 14, 3.4) vil derimod ofte medføre, at kredsen af erstatningsansvarlige for en skade reduceres.
2. Som udgangspunkt bedømmer man hver person for sig, når det skal afgøres, hvem der måtte være erstatningsansvarlig i anledning af et indtrådt uheld, men mere end et udgangspunkt er denne individuelle vurdering ikke. Kravene til en persons agtpågivenhed kan afhænge af, om andre – typisk medsagsøgte – også havde pligt til f.eks. at føre tilsyn, og der er ikke tvivl om, at lempelses-

1.2. Den almindelige regel om solidarisk ansvar

Hvis flere er erstatningsansvarlige over for skadelidte for den samme skade, er det hovedreglen, at de hæfter solidarisk, hvilket er ensbetydende med, at skadelidte kan kræve hele erstatningsbeløbet hos hvem han vil af skadevolderne, og således at skadevolderne (alle) er frigjort over for skadelidte, når han har modtaget erstatningsbeløbet. Det solidariske ansvar er en klar fordel for skadelidte, der er sikker på at få dækning, når blot én af skadevolderne kan betale (eller skadevolderne dog tilsammen kan betale); modstykket pro rata-ansvar ville være ensbetydende med, at skadelidte mistede en del af sin erstatning, blot én af skadevolderne ikke var i stand til at betale.³

Reglerne om det solidariske ansvar er på enkelte felter direkte lovfæstet, jfr. navnlig D.L. 3-19-2, atomansvarslovens § 22, stærkstrømslovens § 8, luftfartslovens § 128, stk. 3, og sølovens § 220, stk. 3, om personskade.⁴ I øvrigt er det solidariske ansvar fast antaget i retspraksis, såvel i tilfælde hvor begge (alle) de erstatningspligtige er ansvarlige efter culpareglen, jfr. eksempelvis U 1958.638 ØLD, som når de er ansvarlige efter regler om strikt ansvar, jfr. f. eks. U 1960.925 HD. Det solidariske ansvar kommer også til anvendelse, hvis den ene erstatningspligtige er ansvarlig efter culpareglen, den anden efter en bestemmelse om strikt ansvar, jfr. afgørelsen U 1937.158 ØLD.

reglen i myndighedslovens § 63, 2. led vedrørende børns erstatningsansvar kan bringes til anvendelse, når et barn er erstatningsansvarligt sammen med en voksen skadevolder, jfr. ovenfor under kapitel 6,3.3.2.

3. Det solidariske ansvar gælder såvel, hvor de flere erstatningsansvarlige har handlet i forening som ved tilfældig samvirken, jfr. Stig Jørgensen I s. 268 og sml. afgørelsen U 1933.579 ØLD.

Ved pålæggelse af det solidariske ansvar over for skadelidte tager man ikke hensyn til den forskellige grad af skyld, der meget vel kan skjule sig bag f. eks. dette, at flere har foretaget en skadegørende handling i forening. De forskellige skyldgrader kommer først ind i billedet ved det indbyrdes opgør mellem de erstatningsansvarlige, jfr. nedenfor under 2. – Lempelsesreglen i myndighedslovens § 63, 2. led, er en undtagelse fra det netop anførte, jfr. ovenfor under kapitel 6,3.

4. Efter sølovens § 220, stk. 3, gælder det solidariske ansvar ikke ved tingsskade, hvor der er et pro rata-ansvar bestemt efter skyldgraden.

Som omtalt ovenfor i kapitel 14,3.2.1 kan der, når flere handler i forening, statueres solidarisk ansvar ved medvirken (herunder psykisk medvirken), selv om der ikke er tvivl om, hvem af de flere, som handler i forening, der har forvoldt skaden.⁵

1.3. Undtagelser fra det solidariske ansvar

Hovedreglen om flere erstatningspligtiges solidariske ansvar har ikke mange undtagelser, men visse findes dog:

Som nævnt ovenfor under kapitel 14,2.1.1.1 og 3.3 er det ikke en betingelse for at pålægge en skadevolder ansvar for den indtrådte skade, at hans handling har været hovedårsag til skaden, men det anerkendes dog, at en handling kan være af så uvæsentlig betydning for skaden, at den for handlingen ansvarlige ikke skal pålægges erstatningsansvar. I det omfang hovedårsagslæren således anerkendes inden for erstatningsretten, er den at betragte som en undtagelse fra princippet om solidarisk ansvar.⁶

I de situationer, hvor der gennemføres en *passiv identifikation* mellem skadelidte og en af de erstatningspligtige, brydes der i realiteten med det solidariske ansvar. Passiv identifikation er nærmere omtalt ovenfor i kapitel 15,4.

Afvigelser fra reglen om, at alle skadevolderne hæfter ubegrænset solidarisk for hele skaden, foreligger også i de tilfælde, hvor en eller flere af dem får sit ansvar lempet, det være sig i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., myndighedslovens §§ 63–64 eller de særlige regler i sølovens § 67 og sømandslovens § 53 om lempelse af skibsførerens og sømænds ansvar. FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., er omtalt nedenfor i kapitel 17,2; myndighedslovens regler er behandlet ovenfor i kapitel 5,3.3.6.7 og kapitel 6,3; sølovens og sømandslovens regler er nævnt ovenfor i kapitel 8,2 og nedenfor under 2.1.7.

5. Ovenfor i kapitel 14 (specielt under 3.2.1 om »enten/eller-situationen« og under 3.3 om »både/og-situationen«) er det omtalt, at bevismangel kan føre til pålæggelse af solidarisk ansvar.
6. Hovedårsagslæren behandles af A. Vinding Kruse på s. 196ff. Afgørelserne U1951.465 HD og U 1956.87 HD kan ses som eksempler på hovedårsagslærens anvendelse i praksis; 1956-afgørelsen lader sig dog også forklare ud fra et adækvanssynspunkt. – Hovedårsagslæren må ikke forveksles med hovedskyldslæren, der har betydning for det nedenfor under 2 omtalte regresproblems løsning. Hovedårsagslærens betydning inden for forsikringsretten er behandlet hos Lyngsø I s. 70ff.

Jernbanernes strikte ansvar bortfalder ifølge jernbanelovens § 1, 2. pkt., når det (af jernbanen) bevises, at en jernbanen uvedkommende tredjemand forsætligt eller uagtsomt har hidført skaden. Hvis skadelidte godtgør, at (også) jernbaneselskabet har handlet culpøst, hæfter de to skadevoldere dog solidarisk, jfr. note 2 til afgørelsen U 1933.63 HD.⁷

Ifølge sølovens § 40 hæfter *partredere* kun pro rata for rederiets forpligtelser.

Endelig erindres om *sølovens § 220, stk. 3*, hvorefter der kun hæftes pro rata ved tingsskader omfattet af sølovens ansvarsregler, jfr. nærmere ovenfor i note 4.

2. Forholdet mellem de solidarisk ansvarlige indbyrdes – regresproblemet

Når skadelidte har fået dækket sit erstatningskrav, opstår problemet om, hvorledes den (de) indfriende er stillet over for de øvrige erstatningspligtige – om den, der har indfriet, endeligt skal bære tabet, eller der skal ske fordeling af tabet ved *regres* mellem de solidarisk erstatningspligtige.

Løsningen på problemet er, at der indrømmes regres. For regresordningen taler i første række trangen til at *fordele tab og modvirke tilfældighed og vilkårlighed* i den endelige tabsplacering. Uden faste regresregler ville tabet endeligt komme til at ligge der, hvor skadelidte vælger at gøre ansvaret gældende, og det ville altså stå i skadelidtes magt at foretage den endelige placering af tabet ud fra personlige sym- og antipatier i forholdet til de erstatningspligtige.

Regressen mellem solidarisk erstatningspligtige kan have forskellige retsgrundlag, og regressens nærmere indhold vil i det enkelte tilfælde være afhængigt af, hvilket grundlag den hviler på.

2.1. Særligt grundlag for regres

2.1.1. Aftale mellem de erstatningspligtige

Regressen kan hvile på en *aftale* herom mellem de erstatnings-

7. I dette sidstnævnte tilfælde af solidarisk ansvar må det antages, at det indbyrdes opgør mellem skadevolderne – regresproblemet – skal afgøres ved en fordeling »efter beskaffenheden af de begåede fejl«, jfr. § 1, 3. pkt. analogt.

pligtige, jfr. forudsætningsvis atomansvarslovens § 24, stk.1, 2. pkt., og stærkstrømslovens § 8, 2. pkt. En sådan regresaftale kan være indgået såvel før som efter skadens indtræden.

En aftale om regres *kan* dog være ugyldig – det vil i denne forbindelse sige umulig at gennemføre efter sit indhold ved domstolens hjælp – som stridende mod lov og ærbarhed, jfr. D.L. 5–1–2. En forhåndsftale om regres mellem flere, der planlægger sammen at begå en forbrydelse, kan ikke forventes accepteret af domstolene.

2.1.2. Sameje og interessentskab

Samejere eller interessenter *kan* pådrage sig solidarisk ansvar også med hensyn til erstatning uden for kontraktsforhold, f. eks. i tilfælde af en glideskade forårsaget af et mangelfuldt gruset fortov.⁸

Regresproblemet kan være løst i interessentskabs- eller samejekontrakten, og i så fald hører problemstillingen hjemme under 2.1.1. I øvrigt må regressens nærmere indhold antages som udgangspunkt at være bestemt efter interessenternes/samejernes ideelle anpartar på lignende måde, som udgifterne i øvrigt fordeles i interessentskabet/samejet.⁹

2.1.3. Stærkstrømslovens § 8

Ifølge stærkstrømslovens § 8, 2. pkt., skal solidarisk hæftende stærkstrømsanlæg i det indbyrdes opgør hæfte lige, hvis der ikke er indgået aftale om andet.¹⁰

2.1.4. Luftfartslovens § 128, stk. 3

Hvis der forvoldes skade ved sammenstød mellem luftfartøjer, vil

8. Jfr. *von Eyben: »Formuerettigheder«*, 4. udg. s. 145.

9. Selv om én af interessenterne/samejerne i henhold til den indbyrdes aftale har pligt til at varetage den forpligtelse, der ikke er blevet overholdt – f. eks. at gruse fortovet – er der alligevel solidarisk hæftelse over for skadelidte, men i det indbyrdes opgør skal hele tabet bæres af den pågældende interessent/samejer.

10. Ifølge *Ussing* – s. 199 – gælder ligedelingsreglen dog ikke for det indbyrdes opgør, hvis der er godtgjort culpa hos et eller flere af de solidarisk hæftende anlæg.

de for luftfartøjerne ansvarlige meget ofte være solidarisk ansvarlige over for skadelidte, jfr. luftfartslovens § 128, stk. 3 (og § 129). Ifølge § 128, stk. 3, 2. pkt., afgør domstolene herefter »under hensyn til de foreliggende omstændigheder, hvor stor en del af den erlagte erstatning hver af dem skal kunne tilbagefordre hos den eller de medansvarlige« – altså en henvisning til dommerskønnet, hvorved det dels må antages, at navnlig graden af en eventuel uagtsomhed hos en eller flere af de ansvarlige kan komme i betragtning, dels at resultatet i praksis ofte vil blive ligedeling.¹¹

2.1.5. Sølovens § 220

I det omfang, der ved skibssammenstød og lignende (jfr. sølovens § 222) indtræder solidarisk ansvar over for en skadelidt tredje- mand, jfr. herom ovenfor under 1.2 og 1.3, skal skaden mellem de erstatningspligtige indbyrdes fordeles efter »de på hver side begåede fejls beskaffenhed«, jfr. § 220, stk. 2, 1. pkt. og »giver omstændighederne ikke støtte for en fordeling i et bestemt forhold, deles skaderne lige«, jfr. § 220, stk. 2, 2. pkt.

2.1.6. Atomansvarslovens §§ 22 og 24

Atomansvarslovens § 22, stk. 2, omhandler spørgsmålet om regres mellem solidarisk hæftende *indehavere af atomanlæg* og bestemmer herom, at »ansvaret fordeles under hensyn til hvert anlægs andel i skaden og omstændighederne i øvrigt«.

Lovens § 24 behandler spørgsmålet om en ansvarlig anlægs- indehavers regres til medskadevoldere, der *ikke* er anlægsinde- havere, og bestemmer herom, at anlægsindehaveren kun har regres, såfremt medskadevolderen har handlet forsætligt, eller der »ud- trykkeligt« er indgået aftale om regres.¹²

2.1.7. Sølovens § 233

Ifølge sølovens § 233, stk. 1, hæfter rederen for skade, der er for-

11. Jfr. Stig Jørgensen I s. 278.

12. En skadevolder (ved en nuklear skade), der *ikke* er anlægsindehaver, er ikke erstatningspligtig over for skadelidte, jfr. lovens § 16, stk. 1. *Skadelidte må holde sig til anlægsindehaveren.*

årsaget ved fejl eller forsømmelse i tjenesten af »skibsfører, mandskab, lods eller andre, der udfører arbejde i skibets tjeneste« – altså et solidarisk ansvar for rederen og de pågældende personer, jfr. ovenfor i kapitel 8.

Efter § 233, stk. 2, har rederen, hvis skadelidte vælger at holde sig til ham, tilsyneladende fuld regres til den person, som har forvoldt skaden, men sølovens § 67 (om skibsføreren) og sømandslovens § 53 (om mandskabet) indeholder hjemmel for at lempe dette regreskrav under hensyntagen til »den udviste skyld, skadens størrelse og omstændighederne i øvrigt«. Reglerne i sølovens § 67 og sømandslovens § 53 angår efter deres ordlyd kun ansvaret over for skadelidte, jfr. ovenfor under 1.2, men af hensyn til omgåelsesmuligheden må de anvendes også på rederens regreskrav.¹³

2.1.8. *Danske Lovs 3-19-2*

Som omtalt ovenfor i kapitel 8, 2 er reglen i D.L. 3-19-2 ensbetydende med, at arbejdsgiveren og arbejdstageren er solidarisk ansvarlige over for skadelidte, og 3-19-2's slutningsord betyder, at principalen har fuld regres til den ansatte.¹⁴

Som nævnt i kapitel 8, 2 er den ubetingede regresadgang for arbejdsgiveren næppe heldig, og man har i retspraksis på forskellig vis søgt at afbøde virkningerne af regresadgangen, navnlig gennem den måde man har anvendt FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. i de pågældende situationer, jfr. herved i det hele ovenfor i kapitel 8, 2.

2.2. *Den almindelige regresregel*

Udover de ovenfor under 2.1 omhandlede særlige regresgrundlag gælder der i dansk ret en almindelig regresregel af tilsvarende ind-

13. Jfr. *Stig Jørgensen I s. 279*.

Ordene »omstændighederne i øvrigt« i sølovens § 67 og sømandslovens § 50 indeholder hjemmel for også at kunne tage hensyn til skibsførerens/sømandens økonomiske forhold.

14. D.L. 3-19-2 er på dette punkt at anse som udslag af en almindelig retsgrundsætning. Hvis A, der har overladt den selvstændigt virkende tredjemand B et hverv til udførelse, er ansvarlig for en af B begået fejl (jfr. herom ovenfor under kapitel 7, 3.4.3), er A og B solidarisk ansvarlige over for skadelidte, men i det indbyrdes opgør har A fuld regres til B.

hold som den almindelige regel om skadelidtes medvirken¹⁵ (jfr. herom ovenfor i kapitel 15), d.v.s. at tabet skal fordeles mellem de flere erstatningspligtige efter skyldgraden og omstændighederne i øvrigt.

2.2.1. Erstatningspligten hviler for begge (alle) de erstatningspligtige på den almindelige culparegel

Hvis ansvarsgrundlaget for begge (alle) de erstatningspligtige er culpa, fordeles domstolene skaden mellem dem først og fremmest efter den indbyrdes *skyldgrad*,¹⁶ og en eventuel fordeling sker så godt som altid gennem anvendelse af brøker, jfr. eksempelvis afgørelserne U 1934.707 HD (1/4–3/4), U 1937.499 HD (1/2–1/2) og U 1964.613 HD (1/3–2/3 i en sag, hvor begge skadevoldere var ansvarlige efter færdselslovens regler om præsumptionsansvar). »Lavere« end til 1/4 vil domstolene næppe gå, i al fald ikke hvis der kun er to erstatningspligtige. Hvis en af skadevolderne har en større skyldbrøk end 3/4 (måske »allerede« i dag større end 2/3), pålægges det ham i *det indbyrdes opgør* at bære hele skaden ud fra *hovedskyldslæren*, jfr. sagen U 1961.1 HD (der omhandler et tilfælde, hvor begge de erstatningspligtige var ansvarlige efter færdselslovens regler om præsumptionsansvar).

Domstolene kan tage hensyn til andre momenter end *skyldgraden* ved fastsættelsen af den indbyrdes regres mellem flere skadevoldere – sml. ovenfor under kapitel 15,3 om skadens fordeling ved egen skyld. Handlingernes eventuelt forskellige *farlighedsgrad* kan indgå i bedømmelsen, og det kan ligeledes – navnlig når flere handler i forening – spille en vis rolle, hvem der har *været mest aktiv*, og i *hvis interesse* handlingen er foretaget.¹⁷

15. *A. Vinding Kruse* – s. 386 – betoner stærkt *sammenhængen mellem reglerne om skadelidtes medvirken og reglerne om regres mellem flere erstatningspligtige.*

16. Hvis A i medfør af D.L. 3–19–2 eller i kraft af andre regler om ansvar for andres fejl er én blandt flere erstatningspligtige, må han i det indbyrdes opgør mellem de flere erstatningspligtige i henseende til skyldgraden identificeres med sin arbejdstagers skyldgrad. Dette gælder dog ikke ved opgøret mellem A og netop arbejdstageren – her har A fuld regres.

17. Jfr. *Hellner* s. 191.

Stig Jørgensen I, s. 281, jfr. s. 249, fremhæver, at man også kan tage hensyn til, hvor stor en del af skaden hver af de erstatningspligtige har *været årsag*«

Som udgangspunkt er retten her under 2.2.1 (som under 2.2.2–2.2.6) afskåret fra at tage hensyn til eventuelle *forskelle i de flere erstatningspligtiges økonomiske forhold*, men der gælder enkelte, vigtige undtagelser herfra. Myndighedslovens ovenfor i kapitel 6,3.3.2 og kapitel 5,3.3.6.7 omtalte regler i §§ 63 og 64 giver klar hjemmel for at tage hensyn til eventuelle medskadevolderes økonomiske formåen, og som det nærmere vil blive omtalt nedenfor i kapitel 17,2 kan reglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., medføre, at regresopgøret mellem flere erstatningspligtige påvirkes af, at den ene af dem er dækket af en ansvarsforsikring. Der kan også i denne forbindelse henvises til de ovenfor under 2.1.7 (med note 13) omtalte regler i sølovens § 67 og sømandslovens § 53.

Hvis intet af de nævnte hensyn giver et brugbart fordelingskriterium i en konkret sag, må man falde tilbage på *ligedelingsnormen*.

2.2.2. Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på den almindelige culparegel, for den anden på en regel om præsumptionsansvar

Det har tidligere været almindeligt at antage, at det *indbyrdes opgør* mellem en skadevolder A, som bærer et præsumptionsansvar (typisk ansvaret ifølge færdselslovens § 101), og en skadevolder B, hvis ansvar hviler på den almindelige culparegel, skal løses på den måde, at A har fuld regres til B, medmindre B kan godtgøre, at også A har handlet culpøst.¹⁸

Dette standpunkt er imidlertid efterhånden forladt. I dag antages det, at den omvendte bevisbyrde efter færdselsloven også må anvendes ved regresopgøret – at A altså for at undgå fordeling

til. Det kan givetvis ikke afvises, at dette moment kan indgå i overvejelserne (sml. med det ovenfor i kapitel 14,3.4 anførte om sammensatte skadesårsager, hvor skaden kan opdeles), men som fremhævet af *Saxén* – s. 124 – vil en vurdering efter »årsagsgrad«/»virkningsgrad« kun i de færreste tilfælde tilføre overvejelserne vedrørende den indbyrdes fordeling af skaden noget nyt, da denne vurdering må antages stort set at være kongruent med en vurdering efter skyldgrad og farlighedgrad.

18. Sml. *Ussing* s. 200.

af skaden mellem B og ham må bevise, at han (A) ikke har handlet culpøst¹⁹

2.2.3. Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på den almindelige culparegel, for den anden på en regel om strikt ansvar

Den ovenfor under 1.3 omtalte regel i jernbanelovens § 1, 2. pkt., medfører, at en jernbane ikke skal bære nogen del af skaden i det indbyrdes opgør med en medskadevolder, der er ansvarlig efter den almindelige culparegel – medmindre det godtgøres, at »jernbanen« har handlet culpøst.

Denne regel kan ikke anses som udslag af en almindelig retsgrundsætning, og der må i andre tilfælde af »sammenstød« mellem strikt ansvar (hos én skadevolder) og culpaansvar (hos en anden skadevolder) kunne statueres fordeling af skaden i det indbyrdes opgør.²⁰

2.2.4. Erstatningspligten hviler for begge de erstatningspligtige på en regel om præsumptionsansvar

Det vigtigste eksempel på præsumptionsansvar er ansvaret i henhold til færdselslovens § 101. Hvis to motorkøretøjer – typisk ved sammenstød – forvolder skade på tredjemand, fordeles denne skade i det indbyrdes opgør mellem de for de to motorkøretøjer ansvarlige personer efter de samme retningslinier som angivet ovenfor under 2.2.1, jfr. de under dette afsnit citerede afgørelser U 1964. 613 HD og U 1961.1 HD.

2.2.5. Erstatningspligten hviler for den ene erstatningspligtige på en regel om præsumptionsansvar, for den anden på en regel om strikt ansvar

Den i overskriften til dette afsnit skildrede situation vil typisk forekomme på den måde, at der ved sammenstød eller lignende mellem et motorkøretøj (præsumptionsansvar) og en hund (strikt

19. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 282, *A. Vinding Kruse* s. 388, *Lyngsø II* s. 144. Sml. afgørelserne ASD 1944 B.126 VLD og ASD 1955 A.193 VLD.

20. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 389. – Resultatet vil formentlig hyppigt blive lighedeling.

ansvar) forvoldes skade på tredjemand, og også i dette tilfælde må skaden på tredjemand kunne fordeles mellem de to erstatningspligtige i det indbyrdes opgør, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1963.639 VLD.²¹ Resultatet vil hyppigt – som i den nævnte afgørelse fra 1963 – blive ligedeling.

2.2.6. Erstatningspligten hviler for begge de erstatningspligtige på en regel om strikt ansvar

Også i de tilfælde, hvor begge de erstatningspligtige er ansvarlige efter en regel om strikt ansvar, må der være mulighed for i det indbyrdes opgør at fordele skaden – d.v.s. den skade, der er overgået tredjemand. I sager vedrørende hunde, der under indbyrdes slagsmål eller lignende har voldt skade på tredjemand, er der i flere tilfælde blevet statueret fordeling af skaden mellem de for hundene ansvarlige personer, jfr. eksempelvis afgørelsen U 1960.925 HD. Hvis der ikke kan statuere uagtsomhed hos den ene eller hos begge hundebesiddere, må resultatet som i 1960-sagen blive ligedeling.

3. Processuelle spørgsmål

I praksis forekommer det ofte, at de sagsøgte skadevoldere under erstatningssagen mellem dem og skadelidte anmoder retten om – for det tilfælde at de skulle blive dømt in solidum – at fastslå deres indbyrdes ansvarsforhold.²² Denne fremgangsmåde er praktisk, da den sparer for en selvstændig retssag om regressspørgsmålet.

Hvis skadevolderne vælger at affinde sig med dommen i forhold til skadelidte, kan de anke dommen alene for at få ændret dens bestemmelser vedrørende regressspørgsmålet; under en sådan ankesag optræder den ene erstatningspligtige som appellat i forhold til den anden.²³

21. Landsretten nøjes ikke med at statuere, at den for motorkøretøjet ansvarlige ikke har løftet sin bevisbyrde; man lægger til grund, at den pågældende har handlet uagtsomt. Dette kan muligvis have sammenhæng med, at man i retspraksis ikke har anset den omvendte bevisbyrde ifølge færdselslovens § 101 for anvendelig på spørgsmålet om motorførerens egen skyld, når en hund forvolder et færdselsuheld ved sammenstød eller lignende med et motorkøretøj, jfr. ovenfor i kapitel 9, 4.

22. Jfr. f. eks. afgørelserne U 1964.613 HD og U 1959.1 HD.

23. Jfr. eksempelvis dommene U 1964.374 HD og U 1936.326 HD.

Såfremt skadelidte ikke har sagsøgt alle skadevolderne, kan de sagsøgte efter gældende ret kun adcitere de øvrige skadevoldere, hvis hverken disse eller sagsøgeren (skadelidte) protesterer.²⁴

24. Jfr. *A. Vinding Kruse* s. 390; *Bech: »Adcitation og litisdenuntiation«* (1961) s. 2 og s. 272.

KAPITEL 17

Forsikringsaftalelovens § 25

Litteratur: Søg Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 291–305; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 487–93; Lyngsø: Dansk Forsikringsret, 2. udg. s. 207–32; Lyngsø: Forsikringsaftaleloven (kommenteret udgave) s. 139–53; Ussing: Erstatningsret, 6. oplag s. 177–83.

1. Indledning – lempelse af erstatningsansvar

Domstolene har ikke nogen *almindelig* adgang til skønsmæssigt at nedsætte en erstatningspligtigs ansvar. Forslag herom har jævnligt været fremført i den erstatningsretlige debat, men i al fald indtil nu er det blevet ved forslagene.¹ En del af forklaringen herpå er utvivlsomt ansvarsforsikringernes stigende udbredelse. I det omfang, skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring, er behovet for at lempe hans erstatningsansvar ikke presserende.²

1. I betænkning nr. 679/1973 om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørgere foreslår udvalget – s. 40 – følgende regel: »Et erstatningskrav i henhold til denne lov kan lempes, såfremt det ville virke urimeligt tyngende for skadevolderen. Erstatningskrav kan tillige lempes, når det under hensyn til skadens størrelse, ansvarets beskaffenhed, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheder i særlige tilfælde findes rimeligt.«

I sagen U 1960.214 VLD, hvor en kontorfunktionær som motorvognsfører var ansvarlig for to direktørers død (direktørerne var passagerer i bilen), blev kontorfunktionærens ansvar ikke lempet, selv om ansvaret for et betydeligt beløbs vedkommende – knap 50.000 kr. – gik ud over automobilansvarsforsikringens maksimum (dengang 60.000 kr.).

Carlsen: »Dansk Funktionærret«, 2. udg. (1974) s. 313–14, mener, at man ikke kan lempe en arbejdstagers erstatningsansvar for *personskade* tilføjet arbejdsgiveren, men at der bør udvises tilbageholdenhed med at pålægge en arbejdstager erstatningsansvar for skader, der forvoldes på arbejdsgiverens *driftsmateriel*, således at der kun ifaldes ansvar ved grov eller gentagen uagtsomhed.

2. Én skadevolders ansvarsforsikring kan bevirke, at en anden (solidarisk hæftende, ikke-ansvarsforsikret) skadevolders erstatningspligt bortfalder i relation til det *indbyrdes* opgør mellem de to skadevoldere, jfr. ovenfor under kapitel 8,2 og kapitel 16,2.2.1 og nedenfor under 2. – Også i andre relationer kan den omstændighed, at skadelidte er sikret erstatning af én skadevolder, bevirke, at en anden skadevolders erstatningspligt nedsættes eller bortfalder (endda direkte

Enkelte *speciallove* giver domstolene mulighed for skønsmæssigt – bl. a. under hensyntagen til skadevolderens økonomiske forhold – at lempe erstatningspligten. De »parallelt« udformede regler i *myndighedslovens* §§ 63, 2. led, og 64, stk. 1, 2. led, om henholdsvis børns og psykisk afvigende personers erstatningsansvar er omtalt ovenfor under kapitel 6,3 og kapitel 5,3.3.6.7, og bestemmelserne i *sølovens* § 67 og *sømandslovens* § 53 om skibsførerens og mandskabets ansvar er behandlet ovenfor i kapitel 8,2 og kapitel 16,2.1.7.

Visse lovregler *begrænser erstatningen til maksimumsbeløb*, hvilket medfører en lempelse af skadevolderens erstatningsansvar ved de store/større skader.³ Som eksempler kan nævnes bestemmelserne i *luftfartslovens* § 111, *sølovens* §§ 192, 193, 234, 235, 236, 270 og 271 samt *statsbanelovens* §§ 44 ff.

Atomansvarsloven indeholder som omtalt ovenfor i kapitel 10,5 regler om strikt ansvar for anlægsindehavere, men »til gengæld« standser tabet normalt hos anlægsindehaveren. Ifølge § 16, stk. 1, skal skadelidte rette sit erstatningskrav mod anlægsindehaveren, og denne har kun regres til den for skaden personligt ansvarlige, (hvis der overhovedet er en sådan), såfremt den pågældende »forsætligt har hidført skaden«,⁴ jfr. § 24, stk. 1 – altså en meget væsentlig lempelse af det personlige erstatningsansvar.

På mere indirekte vis betyder de ovenfor under kapitel 4,4, kapitel 14 og kapitel 15 omtalte regler om *begrænsningen af de erstatningsberettigedes kreds*, om *adækvans* og om *skadelidtes medvirken* også en lempelse af skadevolderens ansvar.

over for skadelidte, ikke blot på »regresplanet«). Som eksempel herpå kan nævnes reglerne i *myndighedslovens* §§ 63 og 64, *sølovens* § 67 og *sømandslovens* § 50, jfr. ovenfor i kapitel 16,1.3.

3. I færdselsloven er begrænsningen ikke foretaget i skadevolderens ansvar, *men i den lovpligtige ansvarsforsikrings beløb*. I henhold til færdselslovens § 105, stk. 2, skal ansvarsforsikringen dække personskade på indtil 10.000.000 kr. og tingsskade på indtil 1.000.000 kr. for den ved en enkelt begivenhed forårsagede skade.
4. Anlægsindehaveren har ifølge § 24, stk. 1, også regres, hvis der »udtrykkeligt« er truffet aftale herom.

Skadelidte kan være sikret erstatning gennem *en forsikring eller en lignende ydelse på hans side* – være sig en privat skadesforsikring eller summaforsikring, eller en social ydelse. Samspillet mellem privatretlig erstatning og sociale ydelser er omtalt ovenfor i kapitel 13, 5, mens de private forsikringsers betydning er omtalt nedenfor under 2 og 3. Det vil fremgå af det nedenfor under 2 anførte, *at reglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., overhovedet er den bestemmelse, der indebærer de største muligheder for at lempe en skadevolders erstatningsansvar.*

2. Skadesforsikring på skadelidtes side – reglen i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 1, 2. pkt.⁵

I samme omfang, som skadelidte er dækket af en privat skadesforsikring og derfor krone for krone får sit tab dækket af sit forsikringsselskab, bliver det et problem, om skadelidte (tillige) har et krav mod skadevolderen – respektive om forsikringsselskabet har et regreskrav mod skadevolderen.

Eftersom udgangspunktet er, at skadelidtes tab bliver dækket fuldstændigt af forsikringsselskabet, er det givet, at han *ikke* skal kunne kumulere kravet mod skadevolderen med kravet mod selskabet. Problemet er, i hvilket omfang forsikringsselskabet skal have regres mod skadevolderen.⁶

Herom bestemmer FAL § 25, stk. 1, 1. pkt., *at selskabet som udgangspunkt har fuld regres til den erstatningspligtige, men føjer hertil bestemmelsen i stk. 1, 2. pkt.:*

»Hvis skadevolderen har forvoldt skaden ved en uagtsomhed, der ikke kan betegnes som grov, eller hviler hans ansvar udelukkende på reglen i . . . Danske Lov 3-19-2 . . . kan skadevolderens erstatningspligt nedsættes eller efter omstændighederne bortfalde.«

5. FAL § 25 finder anvendelse, hvad enten skadevolderens ansvar støttes på reglerne om erstatningsansvar i kontraktsforhold eller på reglerne om ansvar uden for kontraktsforhold. I det følgende behandles kun den sidstnævnte situation.

6. Betingelsen for at spørgsmålet overhovedet kan diskuteres er, *at skadelidte selv har et krav mod skadevolderen*, jfr. herved afgørelsen U 1974.224 VLD.

Skadesforsikringselskabets regreskrav⁷ kan altså helt bortfalde, eller det kan blive nedsat, *resultatet er i begge tilfælde en lempelse af skadevolderens ansvar*. I praksis er der så godt som altid tale om et enten/eller – hvis skadevolderens erstatningspligt lempes i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., sker det næsten altid på den måde, at erstatningspligten helt bortfalder.

FAL § 25, herunder § 25, stk. 1, 2. pkt., finder kun anvendelse i det omfang, hvori den indtrådte skade er dækket af skadelidtes forsikring. Skadevolderen kan ikke påberåbe sig lempelsesreglen i § 25, stk. 1, 2. pkt., *hvis det under en retssag mellem skadelidte og ham står som tvivlsomt, om skadelidtes forsikring har pligt til at erstatte skaden*, jfr. afgørelserne U 1941.618 VLD og U 1949.190 ØLD.⁸

Hvis skadelidte har *underforsikret*, er han, så langt der foreligger underforsikring, uden forsikringsdækning, og i samme omfang er skadevolderen afskåret fra at påberåbe sig lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. afgørelsen U 1949.112 HD.

Ved *forsikring med selvrisko* gælder det samme som ved underforsikring – for selvriskoens beløb er skadelidte uden forsikringsdækning, og skadevolderen følgerlig uden mulighed for at få sin erstatningspligt lempet i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.

Hvis skadelidte har tegnet forsikring med *bonusret*, mister skadelidte bonus, såfremt han anmelder skaden til sit forsikringselskab, men skaden er i sin helhed forsikringsdækket, og i konsekvens heraf har man i retspraksis tilladt skadevolderen at påberåbe sig lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. afgørelsen U 1957.20 HD.⁹

7. Ifølge § 25, stk. 1, 2. pkt.'s tekst er det ikke kun *forsikringselskabets regreskrav*, der kan nedsættes eller bortfalde, det er *selve skadevolderens erstatningspligt* over for skadelidte. Når reglen har fået denne formulering, selv om det reelle problem knytter sig til selskabets regreskrav, skyldes det frygten for omgåelse.
8. Efter de gældende regler om adcitation kan skadevolderen næppe adcitere skadelidtes forsikringselskab (uagtet skadevolderen må have mulighed for senere at sagsøge dette), jfr. *Bech*: »Adcitation og litisdenuntiation« s. 69, note 1.
9. Man står her over for et af de tilfælde, hvor det har reel betydning, at FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. ikke bare omfatter selskabets regreskrav, men selve skadevolderens erstatningspligt over for skadelidte – hvis bonustabet er stort sammenlignet med

Det efter § 25, stk. 1, afgørende er, om skadelidte er dækket af en skadesforsikring, *ikke om han »burde« være det*. Den omstændighed, at skadelidte kunne have været forsikringsdækket, at det måske endog er usædvanligt, at den pågældende skade ikke er forsikringsdækket, betyder ikke, at skadevolderen kan påberåbe sig lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. eksempelvis afgørelsen ASD 1951 A.110 ØLD.

Selv i de tilfælde, hvor undladelsen af at tegne forsikring beror på den bevidste overvejelse, at skadelidte (typisk staten eller en større kommune) finder det billigst at være sin egen forsikrer (*»selvforsikring«*), betragtes en indtrådt skade som ikke-forsikringsdækket med den konsekvens, at lempelsesreglen i § 25, stk. 1, 2. pkt. er ude af billedet. Ved afgørelsen U 1968.217 HD blev det således antaget, at hverken FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. eller denne bestemmelses grundsætning kunne komme til anvendelse i et tilfælde, hvor en 16-årig havde forvoldt brandskade på en ikke-forsikret stats-ejendom.¹⁰

Bestemmelsen i § 25, stk. 1, 2. pkt., er anvendelig også på ansvarsforsikring, hvor problemstillingen bliver aktuel, såfremt to personer A og B er solidarisk ansvarlige for en skade, og A er ansvarsforsikret, hvad B ikke er. Hvis skadelidte får sit erstatningskrav dækket hos A's ansvarsforsikringsselskab, kan FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. bringes til anvendelse på *ansvarsforsikringsselskabets regreskrav* mod B og medføre, at dette regreskrav nedsættes eller bortfalder, jfr. formuleringen af afgørelserne U 1955.517 HD og U 1941.599 VLD.¹¹

skadens størrelse, vil skadelidte nemlig være tilbøjelig til at rette sit krav mod skadevolderen og ikke mod sit forsikringsselskab.

10. 1968-dommen er omtalt af *Trolle* i U 1968 B s.145 ff. Ved *Justitsministeriets cirkulæreskrivelse af 18. marts 1971* anmodes statens styrelser om ikke at rejse erstatningskrav i tilfælde, hvor domstolene må antages at ville have ladet erstatningspligten bortfalde i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., såfremt der havde været tale om en forsikringsdækket skade.
11. Hvis skadelidte vælger alene at rette sit krav mod den ikke-ansvarsforsikrede B, må B dømmes fuldt ud, uden at der er nogen mulighed for at lempe hans ansvar i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt. – det kan for skadelidte være usikkert, om A (og dermed dennes ansvarsforsikring) hæfter for skaden, mens det er utvivlsomt, at B hæfter, sml. ovenfor under kapitel 8,2 med note 29. Såfremt

2.1. Lempelsesmuligheden, hvor skadevolderen alene er ansvarlig efter culpa-reglen

Ifølge FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., har en erstatningsansvarlig mulighed for at opnå lempelse af sin erstatningspligt, hvad enten han er ansvarlig for *sin egen* eller for *andres* adfærd, men i begge tilfælde kun under bestemte betingelsers tilstedeværelse og i begge tilfælde alene som en mulighed, jfr. ordet »kan« i § 25, stk. 1, 2. pkt. in fine.

Foreløbig – under 2.1 og 2.2 – behandles de tilfælde, hvor skadevolderen er ansvarlig for *sin egen adfærd*. Nedenfor under 2.3 og 2.4 omtales de situationer, hvor den erstatningspligtige er ansvarlig for *andres* adfærd.

Hvis skadevolderen er ansvarlig efter *culpa-reglen*, kan hans erstatningspligt lempes efter § 25, stk. 1, 2. pkt., hvis han har forvoldt skaden ved »en uagtsomhed, der ikke kan betegnes som grov«. *Lempelse er altså udelukket, hvis skadevolderen har handlet forsætligt eller groft uagtsomt.*¹²

Selv om skadevolderen kun findes at have handlet *simpelt uagtsomt*, kan han dog risikere, at lempelsesmuligheden efter § 25,

skadelidte således søger sig fyldestgjort hos B, må B have regres til A (d.v.s. A's ansvarsforsikring) for hele det beløb, som ansvarsforsikringen (også henset til § 25, stk. 1, 2. pkt.) skulle have båret i det indbyrdes opgør med B, såfremt skadelidte var startet med at fremsætte sit erstatningskrav mod A og dennes ansvarsforsikring.

Hvis skadelidte retter sit krav mod såvel A som B, kan man godt lade B's ansvar nedsætte eller bortfalde direkte over for skadelidte, jfr. afgørelsen U 1973.351 VLD (sml. dommen U 1941.599 VLD).

Hvis *begge skadevoldere er dækket af en ansvarsforsikring*, vil de kunne tænkes hver for sig over for den andens ansvarsforsikring at påberåbe sig lempelsesreglen i § 25, stk. 1, 2. pkt. I disse tilfælde vil domstolene normalt lægge det endelige tab på den forsikring, som findes nærmest at være indrettet på at bære skader af den pågældende art, jfr. afgørelserne U 1961.43 HD og U 1959.1 HD (sml. dommen U 1964.374 HD).

12. Det er vanskeligt at *definere* begrebet *grov uagtsomhed*, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 294 og *A. Vinding Kruse* s. 489, og det bliver ikke lettere af, at »grov uagtsomhed« kan være noget forskelligt selv på beslægtede områder. F. eks. synes efter retspraksis en adfærd lettere at blive betragtet som groft uagtsom i relation til reglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., end med hensyn til bestemmelsen i FAL § 18, stk. 2, om den sikredes fremkaldelse af forsikringsbegivenheden, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 294f og *Lyngsø I* s. 212.

stk. 1, 2. pkt., afskæres alene under hensyn til skyldgraden – nemlig hvis han findes at have udvist *betydelig simpel uagtsomhed*, jfr. afgørelserne U 1965.28 HD, U 1964.316 VLD, U 1961.626 VLD og U 1960.886 ØLD. Denne sondring mellem *betydelig simpel uagtsomhed* og *ikke-betydelig simpel uagtsomhed* er skabt i domspraksis.

Hvis skadevolderen alene har udvist *ikke-betydelig simpel uagtsomhed*, er der altså mulighed for lempelse af hans ansvar i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., og det er klart, *at denne mulighed bliver større, jo mindre graden af skadevolderens uagtsomhed findes at være, ligesom en ikke-ansvarsforsikret skadevolder vil have lettere ved at få sin erstatningspligt lempet end en ansvarsforsikret skadevolder.*¹³

Selv om skadevolderens uagtsomhed er ringe, og selv om hans økonomiske forhold for så vidt tilsiger en lempelse af hans erstatningspligt, bl. a. fordi han ikke er dækket af en ansvarsforsikring, er han dog ikke sikker på at opnå lempelse. Nedenfor anføres nogle *typetilfælde*, hvor domstolene gennemgående ikke har været meget indstillet på at lempe skadevolderens erstatningspligt:

Hvis *et barn under 15 år* volder skade, men skadelidtes tab er dækket af en skadesforsikring, vil barnets ansvar kunne tænkes lempet dels efter myndighedslovens § 63, 2. led (jfr. ovenfor under

13. At man således kan tage hensyn til, om skadevolderen er ansvarsforsikret eller ikke, er et udslag af, *at man ved praktiseringen af § 25, stk. 1, 2. pkt., ifølge forsikringsaftalelovens motiver kan tage skadevolderens og skadelidtes økonomiske forhold i betragtning*, jfr. dommen U 1949.112 HD.

Der er ikke særlig mange domme, *hvor man afviser lempelse af skadevolderens ansvar direkte med den begrundelse, at skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring*. Som eksempler kan nævnes afgørelserne U 1967.72 HD og ASD 1955 A. 22 ØLD. Det kan tænkes, at man lemper skadevolderens ansvar, selv om han er ansvarsforsikret, nemlig hvis skaden findes *»naturligt«* at høre hjemme under skadelidtes forsikring, jfr. *Stig Jørgensen I* s. 296 og sml. afgørelserne U 1969.200 VLD og U 1971.600 HD. Omvendt er det muligt, at nogle af de domme, der undlader at lempe en ansvarsforsikret skadevolders erstatningspligt, er begrundet i, at skaden findes nærmest at høre hjemme under skadevolderens ansvarsforsikring. – Der er heller ikke mange afgørelser, *hvor man lemper skadevolderens erstatningspligt under henvisning til, at der ikke er tegnet ansvarsforsikring*; se afgørelserne U 1949.112 HD og U 1961.1058 VLD.

kapitel 6,3.2 og 3.3.2), dels efter FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. For så vidt angår *trafikskader* forvoldt af børn, har domstolene gennemgående stillet sig afvisende over for lempelse i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. eksempelvis afgørelserne U 1953.526 HD og U 1965.28 HD.¹⁴

I det hele taget er domstolene *ikke overvældende tilbøjelige til at lempe en skadevolders erstatningspligt ved trafikskader*,¹⁵ jfr. eksempelvis afgørelsen U 1959.509 HD. I nogle tilfælde ytrer domstolenes relative strengthed sig imidlertid ved, at man betragter den af skadevolderen udviste uagtsomhed som betydelig simpel uagtsomhed, jfr. ovenfor om dette begreb.

Hvis en *varig indretning ikke har været forsvarligt vedligeholdt*, er domstolene utilbøjelige til at lempe skadevolderens erstatningspligt i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt. Det samme gælder i de tilfælde, hvor der er *etableret en farlig tilstand, uden at der er truffet de fornødne sikkerhedsforanstaltninger*. Som eksempler fra retspraksis på de to omtalte tilfældegrupper kan nævnes afgørelserne U 1961.27 HD, U 1963.806 HD, U 1965.444 HD, U 1966.652 ØLD og U 1967.267 HD.¹⁶

Ved skader forvoldt af *instrumenter, maskiner og lignende af en vis farlighed* lempes skadevolderens erstatningspligt normalt ikke i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. afgørelserne U 1963.12 HD, U 1964.545 URD og U 1965.319 VLD.

Hvis skadevolderens uagtsomhed har givet sig udslag i en *»faglig fejl«*, d.v.s. en fejl udvist ved udførelsen af erhvervsmæssigt arbejde, lempes skadevolderens ansvar kun sjældent i medfør af FAL

14. Domstolenes strengthed over for børns trafikskader ytrer sig i flere tilfælde ved, at man anser det skadevoldende barn for at have udvist *betydelig simpel uagtsomhed*, jfr. ovenfor om dette begreb.

15. Jfr. *Stig Jørgensen I* s.297, *Lyngsø I* s.218f og *Lyngsø: Forsikringsaftaleloven* s.150. Som eksempler på afgørelser, der statuerer lempelse efter FAL § 25, stk.1, 2. pkt., ved trafikskader kan nævnes U 1967.72 HD og U 1969.200 VLD.

Hvis skadevolderen er ansvarlig efter en regel om præsumptionsansvar (eller strikt ansvar), følger det allerede heraf, at hans erstatningspligt ikke lempes efter § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. nedenfor under 2.2.

16. Jfr. *Stig Jørgensen I* s.297.

§ 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. eksempelvis afgørelserne U 1961.626 VLD og U 1964.309 VLD.¹⁷

2.2. Skadevolderen ansvarlig efter en strengere ansvarsregel end culpareglen

Hvis ansvarsnormen er culpa, beror det på en helhedsvurdering, hvori uagtsomhedsgraden indtager en fremtrædende plads, om skadevolderens erstatningspligt lempes i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. ovenfor under 2.1.

*Såfremt skadevolderen er ansvarlig efter en strengere ansvarsregel end culpareglen, kan lempelsesreglen i § 25, stk. 1, 2. pkt., ikke anvendes*¹⁸ – efter retspraksis heller ikke selv om ansvarsskærpelsen alene består i, at bevisbyrden for culpa flyttes fra skadelidte til skadevolderen (*præsumptionsansvar*), således som det eksempelvis er tilfældet med *ejerens/brugerens ansvar for skade forvoldt af et motorkøretøj*, jfr. ovenfor i kapitel 11.¹⁹

Hvis skadevolderen er ansvarlig efter en regel om *strikt ansvar*, er lempelse af ansvaret ifølge § 25, stk. 1, 2. pkt., altså udelukket. Dette gælder det strikte ansvar for *jernbanedrift* (ovenfor i kapitel 10,2),²⁰ *luftfart* (ovenfor i kapitel 10,3),²¹ *atomanlæg* (ovenfor i

17. Den undladte ansvarslempelse ved »faglig fejl« gælder, hvad enten der er tale om en skadegørende handling *i* eller *uden for* kontraktsforhold. Det er klart, at afgørelser om »faglig fejl« hyppigt vedrører erstatningsansvar i kontraktsforhold.

18. Jfr. *Stig Jørgensen I* s. 299 og *A. Vinding Kruse* s. 488.

19. Efter de seneste forhøjelser af den lovpligtige motorkøretøjsansvarsforsikrings minimumsbeløb til 10.000.000 kr. for personskade og 1.000.000 kr. for tingskade kan det dårligt tænkes, at en skade ikke er dækket af skadevolderens ansvarsforsikring, (sml. den nedenfor under 2.4 nævnte afgørelse U 1964.584 HD). Fra retspraksis kan henvises til U 1960.1002 HD og U 1958.1007 VLD. Hvis *føreren af et motorkøretøj* ikke er identisk med ejeren/brugeren, er førerens ansvar et almindeligt culpaansvar, jfr. ovenfor under kapitel 11,7, og dette ansvar kan lempes i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. afgørelsen U 1936.586 VLD.

Ansvar for stærkstrømsanlæg er et *præsumptionsansvar*, jfr. nedenfor under kapitel 10,4, og det er derfor udelukket at lempe den erstatningspligtiges ansvar i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. dommen U 1940.168 ØLD.

20. Jfr. afgørelsen U 1948.481 HD.

21. Jfr. afgørelsen U 1937.33 HD.

kapitel 10,5), *hunde* (ovenfor i kapitel 9,4)²² og *andre dyr* (ovenfor i kapitel 9,2 og 3).²³

2.3. *Lempelsesmuligheden, hvor den erstatningspligtiges ansvar alene hviler på D.L. 3-19-2*

Ovenfor under 2.1 og 2.2 er behandlet de tilfælde, hvor skadevolderen er ansvarlig for *sine egne* handlinger og undladelser.

Hvis skadevolderens erstatningspligt hviler på et ansvar for *andres* handlinger/undladelser, og dette ansvar *udelukkende* beror på D.L. 3-19-2, d.v.s. udelukkende grunder sig på, at han i forhold til skadevolderen indtager en arbejdsgivers stilling, (arbejdsgiveren må altså ikke selv have handlet culpøst, f. eks. ved mangelfuld instruktion), *kan* hans ansvar lempes i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., og denne mulighed er blevet udnyttet i retspraksis i betydelig udstrækning.²⁴

Som ved de ovenfor under 2.1 omtalte tilfælde, er det en helhedsvurdering, der er afgørende for, om FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.'s lempelsesregel bringes til anvendelse, og enkelte af de ovenfor under 2.1 omtalte faktorer kan også spille en rolle i relation til spørgsmålet om lempelse af arbejdsgiverens ansvar i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt. – navnlig er det også ved ansvaret ifølge D.L. 3-19-2 hovedreglen, at man ikke lemper i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., når der foreligger en »faglig fejl«.²⁵

Hvis arbejdsgiveren har tegnet en ansvarsforsikring, der ifølge policen kun har regres mod en arbejdstager, hvis denne har handlet forsætligt eller i selvforskyldt beruselse, kommer der særlige momenter ind ved praktiseringen af lempelsesreglen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt. I disse tilfælde – der ikke blot vedrører situationerne med »faglig fejl« – kan man beslutte *ikke* at lempe arbejdsgiverens ansvar i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., fordi en lempelse let vil være ensbetydende med, at skadelidtes forsikringsselskab vil rette sit krav mod *arbejdstageren*, hvis ansvar måske ikke kan

22. Jfr. afgørelsen U 1959.362 VLD.

23. Jfr. afgørelsen U 1942.1001 ØLD (ansvar ifølge D.L. 6-10-5).

24. Jfr. eksempelvis afgørelserne U 1950.686 HD, U 1960.886 ØLD og U 1963.912 VLD.

25. Jfr. eksempelvis afgørelserne U 1971.600 HD og U 1975.876 ØLD.

lempes i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. ovenfor under 2.1 og under kapitel 8, 2. Sml. afgørelserne U 1959.1 HD og U 1960.140 HD.

2.4. Den erstatningspligtige er ansvarlig for andres fejl efter andre regler end D.L. 3-19-2

Hvis den erstatningspligtige er ansvarlig for andres fejl efter andre – strengere – regler end D.L. 3-19-2, kan hans ansvar ikke lempes i medfør af § 25, stk. 1, 2. pkt., jfr. *Stig Jørgensen I* s. 301.

Det betyder f. eks., at en reders ansvar ifølge sølovens § 233, stk. 1, for skade, der er forårsaget ved fejl eller forsømmelse af en person, der udfører arbejde i skibets tjeneste, ikke kan lempes i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.,²⁶ og at det samme gælder det præsumptionsansvar, som ejeren/brugeren af et motorkøretøj i medfør af færdselslovens § 104, stk. 1, bærer for førerens fejl (føreren forudsættes at være en fra ejeren/brugeren forskellig person).²⁷ Den, der gøres ansvarlig for en selvstændigt virkende tredjemands fejl, jfr. herom ovenfor under kapitel 7, 3.4.3, skal heller ikke regne med at få sin erstatningspligt lempet i medfør af FAL § 25, stk. 1, 2. pkt.

3. Summaforsikring på skadelidtes side – reglen i forsikringsaftalelovens § 25, stk. 2

Det karakteristiske for skadesforsikring er, at skadelidte hos sit forsikringsselskab får udbetalt det beløb, som den konkret lidte skade opgøres til i kroner og øre. Ved *summaforsikring* (livs-, ulykkes- og sygeforsikring)²⁸ får skadelidte (ved livsforsikring den begunstigede) derimod det på forhånd aftalte – »bestilte« – beløb udbetalt, når forsikringsbegivenheden indtræder.

26. Ansvar et ifølge sølovens § 233, stk. 1, er strengere end ansaret ifølge D.L. 3-19-2, fordi det omfatter en videre kreds af personer, f. eks. også en tvangslods. Se afgørelsen U 1951.102 HD.

27. Jfr. afgørelsen U 1964.584 HD.

At ejerens/brugers ansvar heller ikke kan lempes efter FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., når han selv er fører af motorkøretøjet, er omtalt ovenfor under 2.2.

28. Ulykkesforsikring og sygeforsikring *kan* være tegnet som skadesforsikring, og i så fald finder reglerne i FAL § 25, stk. 1 – herunder stk. 1, 2. pkt. – anvendelse, jfr. § 25, stk. 2 in fine.

Ved summaforsikring har skadelidte ifølge FAL § 25, stk. 2, adgang til at kumulere forsikringsbeløbet med det privatretlige erstatningskrav – sagt på en anden måde *påvirker det ifølge § 25, stk. 2, ikke skadelidtes krav mod skadevolderen, at skadelidte har modtaget forsikringsbeløbet hos selskabet,*²⁹ og dette har følgelig ikke regres mod skadevolderen.³⁰

29. På trods af § 25, stk. 2's ordlyd indeholder retspraksis *enkelte* eksempler på, at man ved fastsættelsen af erstatning for tab af forsørger har taget hensyn til udbetalte forsikringsbeløb, jfr. ovenfor under kapitel 12, 3.4.
30. Den *lovpligtige ulykkesforsikring*, der som nævnt ovenfor under kapitel 13 er en social forsikring og uden for forsikringsaftalelovens rammer, jfr. FAL § 1, nr. 3, *har derimod fuld regres til skadevolderen, jfr. ulykkesforsikringslovens § 4.* Dog har den lovpligtige ulykkesforsikring ikke regresret for udbetalt begravelseshjælp, jfr. dommen U 1974.422 ØLD.

KAPITEL 18

Erstatningskravet

Litteratur: Stig Jørgensen: Erstatningsret, 2. udg. s. 306–11; Stig Jørgensen: Personskade, 3. udg. s. 436–63; A. Vinding Kruse: Erstatningsretten, 2. udg. s. 494–504.

1. Pengekrav

Skadelidtes krav går ud på erstatning for det lidte tab i penge. Skadevolderen kan ikke frigøre sig ved erlæggelse *in natura*, og skadelidte kan ikke fremsætte krav herom.

2. Kapitalerstatning

Skadelidte har krav på betaling af hele erstatningsydelsen på én gang og skal ikke modtage erstatning i rater.

For så vidt angår personskade ville det egentlig være bedst stemmende med erstatningens formål, såfremt den privatretlige erstatning for fremtidigt indtægtstab og for tab af forsørger fastsattes til en løbende rente – hvilket også er hovedreglen inden for den lovpligtige ulykkesforsikring, jfr. ovenfor i kapitel 13,5.1. I et par domme fra midten af 30'erne blev erstatningen for tab af forsørger og for en større invaliditet fastsat til en løbende rente.¹ Siden har der kun meget sjældent været nedlagt påstand om erstatning i form af en løbende renteydelse, og fra de seneste år synes der slet ikke at være eksempler på krav af denne art.²

3. Erstatningskravets opståen og forfaldstid

Det antages, at erstatningskravet *opstår*, når den skadeforvoldende adfærd er udvist, mens kravet *forfalder* i det øjeblik, de skadelige virkninger er indtrådt.

1. Jfr. afgørelserne U 1935.179 ØLD, U 1935.988 ØLD og U 1938.667 ØLD.

2. I *betænkning nr. 679/1973* – s. 33f – om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørger går udvalget ind for en regel, der udtrykkeligt stiller domstolene frit over for valget mellem at tilkende erstatning som et kapitalbeløb, som et løbende underholdsbidrag eller som en kombination.

Skadelidte behøver ikke at vente med at gøre sit krav gældende, til virkningen af den skadeforvoldende handling har udfoldet sig helt. Det er tilstrækkeligt, at det fremtidige tab kan beregnes med fornøden sikkerhed.

Sædvanligvis har skadelidte ikke – så lidt som andre fordringshavere – ret til at udstykke sin fordring.³ Der kan dog gøres undtagelse fra denne regel, hvis det er begrundet i en anerkendelsesværdig interesse hos fordringshaveren (skadelidte), og det ikke medfører for store byrder for skyldneren (skadevolderen). Især når det drejer sig om en større personskade, vil skadelidte ofte have behov for at kunne kræve à conto erstatning.⁴

Det forekommer meget ofte i praksis, at skadelidte kræver sit aktuelt lidte tab – f.eks. tingsskade og tabt arbejdsfortjeneste – erstattet og forbeholder sig senere at kræve erstatning for invaliditet.

4. Forældelse

4.1. Forældelsesfristen⁵

Erstatningskrav uden for kontraktsforhold forældes ifølge lov nr. 274 af 22. december 1908 § 1, stk. 1, nr. 5, jfr. § 2, på 5 år regnet fra det tidspunkt, da fordringen kan kræves betalt, d.v.s. fra den skadelige virknings indtræden.⁶

Ifølge § 1, stk. 1, nr. 5 in fine, gælder den 5-årige forældelsesfrist ikke, hvis »skaden er bevirket ved en forbrydelse, for hvilken der under offentlig straffesag pålægges straf«⁷ – i så fald forældes kravet først på 20 år.⁸

3. Jfr. *Hurwitz og Gomard*: Tvistemål, 4. udg. s. 374 ff.

4. Se afgørelsen U 1959.749 ØLD (chauffør havde i 6 år modtaget à conto udbetalinger fra skadevolderens forsikringsselskab og ønskede nu dom for yderligere ret til à conto beløb – dette nægtedes). Se også afgørelsen U 1938.1096 ØLD.

5. Om den forringelse af skadelidtes *bevismæssige* stilling, som langvarig passivitet fra hans side kan medføre, se afgørelserne U 1965.517 VLD, U 1966.840 HD, U 1969.710 HD og U 1973.118 HD.

6. Jfr. afgørelserne U 1950.887 VLD, U 1955.314 VLD og U 1974.437 ØLD.

7. Om afgrænsningen mellem den 5-årige og den 20-årige forældelsesfrist, d.v.s. om fortolkningen af de citerede ord i § 1, stk. 1, nr. 5 in fine, se afgørelserne U 1975.691 ØLD, U 1969.710 HD (kommenteret af *Hvidt* i U 1969 B s. 250 ff),

Ifølge 1908-lovens § 3 *suspenderes* forældelsen ifølge denne lov, såfremt skadelidte på grund af utilregnelig uvidenhed om sit krav eller om skadevolderens opholdssted ikke har kunnet gøre dette gældende. Fristen løber i så fald først fra det tidspunkt, da skadelidte var eller ved sædvanlig agtpågivenhed ville have været i stand til at kræve betaling.

Denne suspensionsregel har især praktisk betydning ved erstatning for invaliditet. Viser der sig først senere – måske efter længere tids forløb – alvorligere invaliditet, vil erstatningskravet ikke være forældet. Det er dog klart, at hensynet til skadevolderen og tillige de bag forældelsesreglerne liggende samfundsmæssige hensyn taler imod først at lade forældelsen løbe fra det tidspunkt, da skadelidtes krav kan opgøres på kroner og øre – det afgørende for forældelsesfristens begyndelse er det tidspunkt, da skadelidte med rimelighed kunne anse sig berettiget til det pågældende erstatningskrav i anledning af ulykken, jfr. afgørelserne U 1972.730 HD og U 1966.840 HD.

4.2 Afbrydelse af forældelsesfristen

Forældelsen efter 1908-loven afbrydes, når skadelidte *indleder retsforfølgning*, og denne forfølges uden ophold, eller den erstatningspligtige *erkender skylden*, jfr. 1908-lovens § 2. Hvis der verserer en straffesag (politisag) mod skadevolderen, er det tilstrækkeligt til afbrydelse af forældelsen, at skadelidte fremsætter sit erstatningskrav i retten – det er derimod ikke nok, at kravet fremsættes til en politirapport.

Skadevolderen kan direkte – eller forudsætningsvis gennem sin adfærd – *give afkald på at gøre forældelsesindsigelsen gældende*, eventuelt på at gøre den gældende indtil videre.⁹

U 1968.515 VLD, U 1962.399 ØLD, U 1961.415 VLD og U 1958.243 ØLD.
Se endvidere *Carstensen* i U 1970 B s. 21 ff.

8. Ifølge § 16 i ikrafttrædelseslov til straffeloven forældes »krav på erstatning eller anden godtgørelse for skade forvoldt ved en *strafbar handling*« (udhævelsen foretaget her) på 20 år. *Denne regel betyder dog ikke, at den 5-årige forældelse efter 1908-loven er udelukket, blot fordi skadevolderens handling er strafbar*, jfr. nærmere *Carstensen*: U 1970 B s. 26.

9. Se afgørelsen U 1945.443 HD; sml. dommen U 1975.691 ØLD.

5. Renter

I henhold til gældslovens § 62, stk. 2, påløber der normalt renter af et erstatningskrav fra den dag, skadelidte påbegynder retsforfølgning til betaling af gælden.¹⁰ Ifølge § 62, stk. 2 in fine, kan retten under særlige omstændigheder bestemme, at renten skal begynde at løbe fra et tidligere (eller senere) tidspunkt.

I retspraksis har man imidlertid været meget lidt tilbøjelig til at tilkende renter af erstatningsbeløbet fra et tidligere tidspunkt end stævningsdatoen, eller i straffesager (politisager) fra erstatningskravets fremsættelse i retten.¹¹ Især for så vidt angår personskade er denne praksis mindre rimelig, da det ofte drejer sig om store beløb og krav, som først sent kan opgøres og fremsættes i retten.¹²

6. Efterbetaling

Som omtalt ovenfor under 3 kan skadelidte normalt ikke udstykke sit erstatningskrav. Af samme grund – hensynet til skadevolderen, der skal kunne regne med, at en afgørelse af parternes mellemværende er endelig – kan skadelidte sædvanligvis heller ikke kræve efterbetaling, d.v.s. *yderligere* erstatning. Især når det drejer sig om erstatning for upåregnet invaliditet, er der imidlertid behov for at kunne imødekomme krav på efterbetaling, og domstolene har i visse tilfælde anerkendt sådanne krav, selv om skadelidte ikke

10. Bliver erstatningspåstanden udvidet under sagens gang, beregnes renterne for hver enkelt posts vedkommende fra tidspunktet for denne posts fremsættelse i retten.

11. Se dog afgørelsen U 1954.297 HD (tyveri).

12. Jfr. *Stig Jørgensen II* s. 444 ff.

Problemet om tilkendelse af renter i personskadeerstatningssager kan ikke løsrives fra spørgsmålet, om det er skadestidpunktets eller domsafsigelsestidspunktets erstatningsniveau, der skal være afgørende for erstatningsudmålingen, jfr. herom ovenfor under kapitel 12, 3.3 i note 30. – I sagen U 1972.648 VLD fik skadelidte sit erstatningskrav forrentet fra et tidligere tidspunkt i medfør af den særlige regel i FAL § 24 (skadevolderen – en automobilist – var ansvarsforsikret). Dette meget sympatiske resultat, der hindrer, at forsikringsselskaber trækker erstatningssager i langdrag, er i dommen konkret begrundet, og resultatet kan ikke statueres i ethvert tilfælde, hvor skadevolderen er dækket af en ansvarsforsikring, eftersom en ansvarsforsikring ikke er skadelidtes forsikring, men skadevolderens, sml. afgørelsen U 1973.913 HD (landsrettens dom).

havde taget forbehold om fremsættelse af yderligere krav, og uanset om den tidligere afgørelse i erstatningssagen var truffet ved forlig eller dom.¹³

7. Erstatningskravets stilling i henseende til kreditorforfølgning, overdragelse og arv

7.1. Erstatning for tingsskade

7.1.1. Kreditorforfølgning

Erstatningskrav for tingsskade kan frit gøres til genstand for kreditorforfølgning, og de indgår i skadelidtes eventuelle konkursbo.

7.1.2. Overdragelse

Skadelidte kan frit overdrage et erstatningskrav vedrørende tingsskade, også inden kravet kan endeligt fastslås.

7.1.3. Arv

Skadelidtes krav på erstatning for tingsskade tilfalder ved hans død uden videre dødsboet. Kravet behøver end ikke at være gjort gældende før dødsfaldet.

7.2. Erstatningskrav for personskade

7.2.1. Kreditorforfølgning

Erstatningskrav for personskade vil fra 1. januar 1977 i vidt omfang være undtaget fra kreditorforfølgning i kraft af reglerne i Rpl. § 513:

»Udlæg kan ikke foretages i erstatning for invaliditet eller tab af forsørger eller i godtgørelse i forbindelse hermed, hvis beløbet tilkommer skadelidte eller den, som har mistet en forsørger. Er beløbet udbetalt, kan udlæg dog ske, medmindre summen ved indsættelse på særskilt konto i bank eller sparekasse eller på anden måde er holdt klart adskilt fra skyldnerens øvrige formue. Tilsvarende gælder om renter og udbytte af kapitalen.

13. Jfr. *Stig Jørgensen II* s. 446 ff.

Stk. 2. I krav på godtgørelse for ikke-økonomisk skade, som ikke falder ind under stk. 1, kan udlæg først foretages, når beløbet er udbetalt.

Stk. 3. Udlæg kan ikke foretages i krav på erstatning for tab af arbejdsfortjeneste, medmindre der er forløbet 7 dage fra den dag, beløbet kunne fordres udbetalt.

Stk. 4. Udlæg kan dog foretages i de i stk. 1 og 2 nævnte beløb og krav, efter at kravet og dets størrelse er anerkendt eller fastslået af domstolene, hvis skyldneren under forrretningen giver samtykke hertil, eller hvis skyldneren har stillet aktiver som pant for vedkommende fordring.«

7.2.2. Overdragelse

Reglerne i Rpl. § 513 vedrører kun kreditorforfølgning, ikke overdragelse. Der er behov for lovregler, som indskrænker adgangen til at overdrage personskadeerstatningskrav, men retstilstanden må for øjeblikket antages at være, at *personskadeerstatningskrav kan overdrages efter de samme regler som gælder for tingsskadeerstatningskrav*, jfr. ovenfor under 7.1.2.¹⁴

7.2.3. Arv

Personskadeerstatningskrav falder principielt i arv efter skadelidte uden videre, jfr. ovenfor under 7.1.3 om tingsskadeerstatningskrav.

Et krav på erstatning for *tabt arbejdsfortjeneste* tilfalder således uden videre dødsboet, også selv om kravet ikke måtte være blevet gjort gældende før skadelidtes død.

For så vidt angår krav på *invaliditetserstatning*¹⁵ er løsningen mere tvivlsom. Kravet skal formentlig være gjort gældende i retten

14. Ifølge *jernbaneanstaltslovens § 4, stk. 5*, er personskadeerstatningskrav i henhold til denne lov uoverdragelige. I *betænkning nr. 679/1973 om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørger* foreslår udvalget, at personskadeerstatningskrav først skal kunne overdrages, når kravet og dets størrelse er anerkendt af den erstatningspligtige eller fastslået ved dom.

15. Når et krav på *invaliditetserstatning* kan falde i arv, må det samme principielt være tilfældet med et krav på *erstatning for tab af forsørger* – altså den situation, hvor *enken dør*, inden der ved endelig dom er taget stilling til det af hende fremsatte krav på erstatning for tab af forsørger; sml. afgørelserne U 1952.583 HD, U 1969.459 VLD og U 1976.453 HD (landsrettens dom).

for at falde i arv,¹⁶ men skadelidtes »mellekkommende« død herefter bevirker – højst – en reduktion af invaliditetserstatningskravet, jfr. ovenfor under kapitel 14, 2.1.2.2 (med note 24) og 3.2.2 (med note 34). Hvis det er den *samme* begivenhed, som først bevirker, at skadelidte bliver invalid, og derefter forårsager, at han dør, kan skadelidtes efterladte dels arve invaliditetserstatningskravet dels få erstatning for tab af forsørger, men det må antages, at skadelidtes »mellekkommende« død i dette tilfælde under alle omstændigheder vil øve indflydelse på den samlede erstatningsstørrelse i den forstand, at der ikke kan blive tale om at kumulere en invaliditetserstatning af normal størrelse med en forsørgertabs-erstatning af normal størrelse, sml. *A. Vinding Kruse* s. 502. I sagen U 1974.967 ØLD fandtes erstatningen for invaliditet kun at burde fastsættes for tiden indtil dødsfaldet, og dér »oveni« blev der givet (normal) forsørgertabs-erstatning.

7.3. Krav på erstatning for ikke-økonomisk skade

7.3.1. Kreditorforfølgning

Det følger af de ovenfor under 7.2.1 citerede regler i Rpl. § 513, stk. 2 (og stk. 1), at erstatningskrav vedrørende ikke-økonomisk skade i betydeligt omfang er undtaget fra kreditorforfølgning.

7.3.2. Overdragelse

Krav på erstatning for ikke-økonomisk skade kan ikke overdrages, så længe kravet og dets størrelse ikke er anerkendt af den erstatningspligtige eller fastslået ved dom, jfr. § 15, stk. 4, i ikrafttrædelseslov til straffeloven.

7.3.3. Arv

Et krav på erstatning for ikke-økonomisk skade falder i arv, når det er *anerkendt af den erstatningspligtige*, eller det er *gjort gældende ved sagsanlæg*. Hvis der verserer en straffesag mod den erstatningspligtige, er det tilstrækkeligt, at kravet er *fremset i retten eller i et til denne indleveret anklageskrift eller stævning*, jfr. § 15, stk. 4, i ikrafttrædelseslov til straffeloven.

16. Jfr. *betænkning nr. 679/1973* s. 14 og landsrettens dom i sagen U 1976.453 HD.

Fortegnelse over anvendte forkortelser

- ASD*: Assurandør-Societetets Domssamling.
A. Vinding Kruse: Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten, 2. udg. (1971).
Gomard: Bernhard Gomard, Børns erstatningsansvar i »Forsikring og Videnskab« (1968).
HD: Højesteretsdom.
Hellner: Jan Hellner, Skadestandsrätt, 2. udg. (1973).
HRT: Højesteretstidende.
JD: Juristens Domssamling.
Krag Jespersen: Halfdan Krag Jespersen, Proceskumulation (1970).
Lyngsø I: Preben Lyngsø, Dansk Forsikringsret, 2. udg. (1971).
Lyngsø II: Preben Lyngsø, Færdselsansvar (1975).
NDS: Nordisk Domssamling.
NJA: Nytt juridisk arkiv (svensk domssamling).
NRT: Norsk Retstidende.
Saxén: Hans Saxén, Skadestandsrätt (1975).
SHD: Sø- og handelsretsdom.
Stig Jørgensen I: Stig Jørgensen, Erstatningsret, 2. udg. (1972).
Stig Jørgensen II: Stig Jørgensen, Erstatning for personskade og tab af forsørger, 3. udg. (1972).
SvJT: Svensk Juristtidning.
TfR: Tidsskrift for Rettsvitenskap.
Trolle: Jørgen Trolle, Risiko & Skyld i erstatningspraxis, 2. udg. (1969).
U: Ugeskrift for Retsvæsen.
URD: Underretsdom.
Ussing: Henry Ussing, Erstatningsret, 6. oplag (1962).
VLD: Vestre Landsretsdom.
VLT: Vestre Landsretstidende.
ØLD: Østre Landsretsdom.

Lovregister

<i>Arbejdsmarkedets tillægspension</i>	§ 8: 165
lovbkg. nr. 251 af 6. juni 1967	§ 14: 164
Loven er omtalt på s. 164	§ 19: 165
<i>Atomansvarsloven, lov nr. 332 af 19. juni 1974</i>	<i>Dagpengeloven, lov nr. 262 af 7. juni 1972</i>
§ 1: 120	§ 1: 167
§ 15: 120, 206	§ 3: 167
§ 16: 216, 224	§ 9: 167
§ 21: 120	§ 10: 156
§ 22: 120, 212, 216	§ 16: 167
§ 24: 215, 216, 224	§ 18: 167
§ 26: 120	§ 21: 167
§ 29: 120	§ 22: 167
§ 30: 120	§ 24: 156, 167
§ 31: 120	§ 27: 156, 167
§ 32: 120	§ 28: 167
§ 33: 120	§ 29: 167
	§ 51: 168
<i>Bistandsloven, lov nr. 333 af 19. juni 1974</i>	<i>Danske Lov (D.L.), Danske Lov af 15. april 1683</i>
§ 26: 168	3–19–2: 70, 95 ff, 201, 203, 211, 212, 217, 218, 232 f
§ 37: 168	6–10–2: 109 ff, 206
§ 50: 169, 170	6–10–3: 112
§ 51: 169, 170	6–10–4: 113
§ 52: 169, 170	6–10–5: 112 f
§ 53: 169, 170	
§ 54: 169, 170	<i>Enkepensionsloven, lovbkg. nr. 40 af 3. februar 1976</i>
§ 55: 169, 170	§ 1: 162
§ 56: 169, 170	§ 3: 162
§ 57: 169, 170	§ 4: 162
§ 58: 169	§ 11: 162
	§ 13: 162
<i>Børnetilskud og andre familieydelse, lov bkg. nr. 443 af 6. juni 1973</i>	<i>Folkepensionsloven, lov bkg. nr. 41 af 3. februar 1976</i>
§ 2: 164	§ 2: 163
§ 4: 165	§ 3: 163
§ 5: 165	
§ 6: 165	
§ 7: 165	

Forsikringsaftaleloven (FAL), lov nr. 129 af 15. april 1930

- § 1: 158
- § 18: 195, 228
- § 19: 195
- § 20: 195
- § 24: 238
- § 25, stk. 1, 2. pkt.: 63, 64, 98, 107, 134, 198, 210, 213, 217, 219, 225 ff
- § 25, stk. 2: 149, 233 f
- § 37: 140, 141
- § 38: 141
- § 54: 22

Forældelsesloven, lov nr. 274 af 22. december 1908

- § 1: 236
- § 2: 236, 237
- § 3: 237

Færdselsloven, lov nr. 287 af 10. juni 1976

- § 1: 122
- § 2: 122, 123, 127
- § 3, stk. 1: 42
- § 3, stk. 2: 49
- § 26: 39
- § 32: 16
- § 33: 16
- § 95: 16
- § 96: 16
- § 97: 16
- § 98: 16
- § 101: 105, 121 ff, 197, 204, 206, 207, 220, 221
- § 102: 122 ff
- § 103: 124, 201, 205
- § 104: 105, 121, 131 ff, 202, 204, 233
- § 105: 121, 131, 132, 135 ff, 224
- § 106: 135
- § 108: 131, 132, 136
- § 109: 135
- § 111: 137
- § 114: 136

Gældsbrevsloven, lov nr. 146 af 13. april 1938

- § 62: 238

Hundeloven

- § 8: 114, 206, 208

Ikrafttrædelseslov til straffeloven, lovbk. nr. 277 af 30. juni 1965

- § 15, stk. 1: 26, 152, 153
- § 15, stk. 2: 152, 153
- § 15, stk. 3: 149
- § 15, stk. 4: 241
- § 16: 237

Invalidepensionsloven, lovbk. nr. 39 af 3. februar 1976

- § 3: 160
- § 5: 160
- § 6: 160
- § 8: 161
- § 10: 160
- § 11: 160, 161
- § 12: 160
- § 13: 160
- § 14: 160

Jernbaneerstatningsloven, lov nr. 117 af 11. marts 1921

- § 1: 116, 117, 118, 205, 214, 220
- § 4: 240
- § 5: 117, 205
- § 7: 117, 205
- § 9: 117, 205
- § 11: 118

Lovpligtig ulykkesforsikring, lovbk. nr. 137 af 26. april 1968

- § 1: 158
- § 2: 158
- § 3: 158
- § 4: 160, 234
- § 20: 158
- § 21: 158

§ 32: 158	<i>Statsbaneloven</i> , lov nr. 221 af 31. maj 1968
§ 36: 159	§ 41: 117
§ 38: 159	§§ 44 ff: 224
§ 39: 159	
§ 44: 158	
<i>Luftfartsloven</i> , lovbkg. nr. 381 af 10. juni 1969	<i>Straffeloven</i> , lovbkg. nr. 69 af 8. februar 1968
§ 106: 119	§ 13, stk. 1: 26
§ 107: 119	§ 13, stk. 3: 27
§ 109: 119	§ 14: 28
§ 110: 119	§ 19: 36
§ 127: 118, 119, 205	<i>Stærkstrømsloven</i> , lovbkg. nr. 356 af 30. juli 1949
§ 128: 119, 201, 202, 212, 215, 216	§ 6: 119
§ 129: 119, 216	§ 7: 119
§ 130: 119	§ 8: 119, 120, 212, 215
<i>Mark- og vejfredsloven</i> , lov nr. 107 af 31. marts 1953	<i>Sygesikringsloven</i> , lov nr. 311 af 9. juni 1971
§ 2: 108	§ 16: 166
§ 3: 108, 109	§ 28a: 144, 166
§ 4: 109	<i>Søloven</i> , lovbkg. nr. 353 af 1. juli 1974
<i>Myndighedsloven</i> , lovbkg. nr. 141 af 24. marts 1970	§ 40: 214
§ 63: 51 ff, 106, 197, 198, 210, 212, 213, 219, 224, 229	§ 67: 106, 200, 213, 217, 219, 224
§ 64: 48, 106, 197, 198, 210, 213, 219, 224	§ 192: 224
<i>Retsplejeloven</i> , lovbkg. nr. 1 af 2. januar 1975	§ 193: 224
§ 292: 142	§ 220: 190, 201, 202, 212, 214, 216
§ 513: 239 ff	§ 222: 216
<i>Retsvirkningsloven</i> , lov nr. 56 af 18. marts 1925	§ 223: 201
§ 29: 15	§ 233: 96, 216, 217, 233
	§ 234: 210, 224
	§ 235: 210, 224
	§ 236: 224
	§ 270: 224
	§ 271: 224
	<i>Sømandsloven</i> , lov nr. 420 af 13. juni 1973
	§ 53: 106, 200, 213, 217, 219, 224

Domsregister

1866
U 1866.970 HD: 181

1887
U 1887.268: 27

1916
U 1916.1072 HD: 182

1919
U 1919.909 LHsT: 117

1920
U 1920.392 HD: 40

1921
U 1921.58 ØLD: 71
U 1921.470 HD: 120

1922
U 1922.42 ØLD: 125
U 1922.444 VLD: 113
U 1922.821 VLD: 110

1923
U 1923.693 ØLD: 192

1925
U 1925.255 HD: 182
U 1925.698 VLD: 103
U 1925.710 VLD: 125
U 1925.769 ØLD: 186
U 1925.812 HD: 171

1926
U 1926.166 ØLD: 19
U 1926.193 VLD: 188

1927
U 1927.217 SHD: 187

1928
U 1928.494 HD: 93
U 1928.750 VLD: 111
U 1928.953 VLD: 93
U 1928.1111 VLD: 125

1930
U 1930.138 ØLD: 110
U 1930.384 ØLD: 118
U 1930.511 ØLD: 117
U 1930.558 VLD: 103
U 1930.1006 HD: 190

1931
U 1931.86 HD: 40
U 1931.109 HD: 113
U 1931.708 HD: 80
U 1931.723 HD: 142

1932
U 1932.626 ØLD: 110
U 1932.964 VLD: 181
U 1932.1114 ØLD: 19

1933
U 1933.63 HD: 214
U 1933.103 VLD: 188
U 1933.176 ØLD: 93
U 1933.579 ØLD: 212
U 1933.639 HD: 179
U 1933.747 VLD: 110
ASD 1933 B. 58 VLD: 125

1934
U 1934.420 ØLD: 103
U 1934.444 HD: 29
U 1934.707 HD: 218

1935
U 1935.14 HD: 70

U 1935.179 ØLD: 235
U 1935.265 HD: 142
U 1935.663 HD: 41, 94
U 1935.699 HD: 111
U 1935.988 ØLD: 235
U 1935.1138 ØLD: 127
ASD 1935 B. 120 VLD: 129
ASD 1935 B. 221 ØLD: 125

1936

U 1936.264 HD: 80
U 1936.326 HD: 221
U 1936.433 ØLD: 126
U 1936.579 VLD: 55, 64
U 1936.586 VLD: 231
U 1936.620 ØLD: 103
U 1936.644 ØLD: 117

1937

U 1937.33 HD: 231
U 1937.87 HD: 73
U 1937.96 HD: 94
U 1937.158 ØLD: 104, 113, 212
U 1937.316 HD: 142
U 1937.499 HD: 218
U 1937.614 ØLD: 111
U 1937.702 HD: 202
U 1937.785 HD: 97
U 1937.979 ØLD: 29
U 1937.1079 HD: 73

1938

U 1938.159 ØLD: 23
U 1938.420 ØLD: 122
U 1938.453 HD: 188
U 1938.667 ØLD: 235
U 1938.704 HD: 74
U 1938.967 ØLD: 113 f
U 1938.1088 VLD: 103
U 1938.1096 ØLD: 236

1939

U 1939.51 HD: 124
U 1939.396 ØLD: 130

U 1939.547 HD: 73, 174
U 1939.552 HD: 118
U 1939.716 HD: 114, 115
U 1939.784 HD: 94
U 1939.1027 ØLD: 105
U 1939.1086 HD: 142

1940

U 1940.117 VLD: 32
U 1940.168 ØLD: 231
U 1940.350 VLD: 73
U 1940.360 VLD: 114
U 1940.589 VLD: 110
U 1940.808 VLD: 113
U 1940.860 ØLD: 114

1941

U 1941.204 ØLD: 92, 93
U 1941.532 HD: 117
U 1941.599 VLD: 75, 107, 227, 228
U 1941.618 VLD: 226
U 1941.845 VLD: 55
U 1941.854 ØLD: 115
U 1941.871 ØLD: 80
U 1941.1034 ØLD: 115
U 1941.1054 HD: 59, 60, 64

1942

U 1942.155 ØLD: 179
U 1942.304 HD: 93
U 1942.355 HD: 82, 129
U 1942.392 VLD: 110, 113
U 1942.412 ØLD: 115
U 1942.445 ØLD: 73
U 1942.485 HD: 120
U 1942.560 VLD: 192
U 1942.880 ØLD: 110
U 1942.958 SHD: 142
U 1942.1001 ØLD: 232

1943

U 1943.153 VLD: 73
U 1943.256 HD: 114
VLT 1943.381: 110

1944

U 1944.189 ØLD: 113
U 1944.358 VLD: 185
U 1944.392 ØLD: 72
U 1944.430 HD: 65
U 1944.602 ØLD: 115
U 1944.640 ØLD: 115
U 1944.667 ØLD: 80
U 1944.760 HD: 32, 47
U 1944.911 VLD: 113
U 1944.1197 ØLD: 125
ASD 1944 B.126 VLD: 220

1945

1945.227 HD: 57, 73
U 1945.368 VLD: 54
U 1945.443 HD: 237
U 1945.903 ØLD: 93
U 1945.1123 VLD: 113
U 1945.1176 SHD: 99

1946

U 1946.129 VLD: 141
U 1946.176 ØLD: 47
U 1946.267 HD: 83
U 1946.459 ØLD: 175
U 1946.587 HD: 120
U 1946.711 VLD: 115
U 1946.944 VLD: 80
U 1946.1295 VLD: 53
ASD 1946 B.144 VLD: 56, 64

1947

U 1947.145 VLD: 113
U 1947.169 VLD: 101
U 1947.250 HD: 118
U 1947.649 ØLD: 144
U 1947.700 HD: 141
ASD 1947 B.146 ØLD: 73

1948

U 1948.16 HD: 117
U 1948.181 HD: 46
U 1948.481 HD: 231

U 1948.922 ØLD: 110
U 1948.1271 HD: 106
ASD 1948 B.102 VLD: 55

1949

U 1949.112 HD: 93, 98, 226, 229
U 1949.143 VLD: 115
U 1949.190 ØLD: 226
U 1949.367 HD: 192
U 1949.439 VLD: 185
U 1949.488 ØLD: 93
U 1949.595 HD: 21
U 1949.632 VLD: 47
U 1949.665 ØLD: 111
U 1949.1043 ØLD: 72
U 1949.1081 HD: 182
ASD 1949 B.62 ØLD: 57, 64
ASD 1949 B.124 VLD: 57
VLT 1949.373: 58

1950

U 1950.126 HD: 99, 105
U 1950.225 VLD: 93
U 1950.234 VLD: 184
U 1950.246 ØLD: 144
U 1950.360 HD: 49, 150
U 1950.548 HD: 65, 72
U 1950.577 (1) ØLD: 115, 178
U 1950.577 (2) ØLD: 117, 178, 179
U 1950.658 HD: 41
U 1950.686 HD: 232
U 1950.746 HD: 39, 84
U 1950.861 HD: 127, 129
U 1950.887 VLD: 236
U 1950.947 VLD: 184
U 1950.959 ØLD: 185
U 1950.1002 HD: 27
ASD 1950 A.72 VLD: 128
ASD 1950 B.147 ØLD: 57, 73
ASD 1950 B.170 VLD: 60
ASD 1950 B.176 ØLD: 56
ASD 1950 A.198 ØLD: 57, 60

1951

U 1951.102 HD: 233
U 1951.178 VLD: 80
U 1951.290 HD: 118
U 1951.294 HD: 57, 63, 64, 65
U 1951.465 HD: 213
U 1951.470 HD: 57
U 1951.553 HD: 179
U 1951.566 HD: 54, 56
U 1951.894 VLD: 73
U 1951.999 HD: 58, 60
U 1951.1096 HD: 29, 53, 54, 60
U 1951.1111 ØLD: 72
ASD 1951 A.110 ØLD: 227
ASD 1951 B.220 VLD: 123
HRT 1951.38: 57
HRT 1951.827: 57
JD 1951.335: 60

1952

U 1952.11 HD: 57, 185
U 1952.59 HD: 147
U 1952.73 HD: 103
U 1952.99 HD: 72
U 1952.138 HD: 109, 179
U 1952.185 VLD: 182
U 1952.196 ØLD: 60
U 1952.312 HD: 27
U 1952.583 HD: 181, 240
U 1952.648 ØLD: 103
U 1952.655 ØLD: 45
U 1952.747 HD: 70
U 1952.891 HD: 84
U 1952.920 VLD: 93
U 1952.1086 ØLD: 103, 106
U 1952.1113 ØLD: 182
HRT 1952.314: 56
HRT 1952.705: 56

1953

U 1953.11 HD: 56
U 1953.45 HD: 48
U 1953.69 HD: 104
U 1953.98 HD: 104, 134

U 1953.198 ØLD: 41
U 1953.205 ØLD: 23
U 1953.259 HD: 67
U 1953.352 VLD: 72
U 1953.383 ØLD: 202
U 1953.434 HD: 94
U 1953.484 HD: 111, 112
U 1953.526 HD: 230
U 1953.682 HD: 145
U 1953.742 HD: 57, 72, 73, 185
U 1953.748 HD: 126
U 1953.864 ØLD: 117
U 1953.866 ØLD: 125
U 1953.1028 HD: 23
U 1953.1041 HD: 103
U 1953.1127 ØLD: 101
ASD 1953 B.47 ØLD: 57
ASD 1953 B.82 ØLD: 55
ASD 1953 B.188 VLD: 60
HRT 1953.344: 57, 72
VLT 1953.84: 205

1954

U 1954.21 HD: 192
U 1954.297 HD: 238
U 1954.344 VLD: 114
U 1954.442 HD: 118, 179f, 180
U 1954.452 HD: 123
U 1954.480 HD: 133
U 1954.500 HD: 55
U 1954.541 VLD: 65, 73
U 1954.567 ØLD: 105
U 1954.689 HD: 208
U 1954.706 HD: 63, 64
U 1954.1006 HD: 56
U 1954.1017 VLD: 93
U 1954.1024 ØLD: 57
ASD 1954 B.12 VLD: 53
ASD 1954 B.42 ØLD: 128
ASD 1954 B.128 VLD: 122
VLT 1954.118: 53
VLT 1954.165: 57

1955

U 1955.65 HD: 157
U 1955.314 VLD: 236
U 1955.416 HD: 143, 193
U 1955.472 HD: 101
U 1955.501 HD: 67, 72, 74
U 1955.517 HD: 104, 134, 135, 227
U 1955.542 VLD: 72
U 1955.607 ØLD: 40, 180
U 1955.724 SHD: 187
U 1955.992 HD: 89
U 1955.1050 VLD: 176
ASD 1955 A.22 ØLD: 229
ASD 1955 B.44 ØLD: 55
ASD 1955 A.193 VLD: 220
HRT 1955.761: 58
NRT 1955.872: 23

1956

U 1956.50 HD: 58
U 1956.51 HD: 74
U 1956.87 HD: 213
U 1956.215 HD: 88, 89
U 1956.304 HD: 84
U 1956.635 HD: 57, 66, 73, 74
U 1956.742 HD: 119, 180
U 1956.856 VLD: 127
U 1956.947 VLD: 188
U 1956.1085 VLD: 174
ASD 1956 B.63 VLD: 65
ASD 1956 B.283 VLD: 58
HRT 1956.909: 55 f
JD 1956.260: 60, 62, 73

1957

U 1957.20 HD: 226
U 1957.96 HD: 57
U 1957.100 HD: 54
U 1957.109 HD: 83
U 1957.295 HD: 41
U 1957.603 VLD: 171
U 1957.659 ØLD: 180
U 1957.667 ØLD: 65
U 1957.1064 HD: 131, 207

ASD 1957 B.56 VLD: 64
ASD 1957 B.72 VLD: 56
ASD 1957 B.98 VLD: 57
ASD 1957 B.151 VLD: 57, 66
ASD 1957 A.295 VLD: 53
NRT 1957.590: 40

1958

U 1958.38 HD: 164
U 1958.73 HD: 23
U 1958.106 HD: 125, 128, 178
U 1958.115 VLD: 57
U 1958.168 ØLD: 67
U 1958.243 ØLD: 237
U 1958.300 HD: 80, 93
U 1958.385 VLD: 122
U 1958.387 VLD: 63, 73
U 1958.401 VLD: 80
U 1958.451 ØLD: 87
U 1958.577 HD: 46
U 1958.628 ØLD: 97
U 1958.638 ØLD: 49, 185, 212
U 1958.821 HD: 103
U 1958.993 VLD: 104
U 1958.1007 VLD: 231
U 1958.1035 ØLD: 123
U 1958.1103 HD: 20
U 1958.1119 HD: 151, 161
U 1958.1244 ØLD: 154
ASD 1958 B.143 VLD: 58, 60
VLT 1958.2: 53
VLT 1958.18: 55

1959

U 1959.1 HD: 98, 107, 186, 221, 228,
233
U 1959.39 HD: 57, 60
U 1959.59 HD: 39
U 1959.90 HD: 84
U 1959.93 HD: 84
U 1959.160 HD: 193
U 1959.184 HD: 124
U 1959.218 VLD: 67, 72, 74
U 1959.265 ØLD: 110

U 1959.357 VLD: 143
U 1959.362 VLD: 192, 232
U 1959.394 ØLD: 162
U 1959.444 HD: 102
U 1959.509 HD: 207, 208, 230
U 1959.647 HD: 117
U 1959.708 VLD: 23
U 1959.716 ØLD: 57, 64
U 1959.749 ØLD: 236
U 1959.753 ØLD: 49, 93
U 1959.755 ØLD: 53, 60, 72
U 1959.795 VLD: 53, 54, 60
U 1959.818 ØLD: 176
ASD 1959 B.199 ØLD: 110, 112
ASD 1959 B.280 ØLD: 55

1960

U 1960.77 HD: 103, 134
U 1960.140 HD: 107, 233
U 1960.145 HD: 101
U 1960.178 HD: 73
U 1960.205 HD: 26
U 1960.209 VLD: 52, 57
U 1960.214 VLD: 223
U 1960.299 ØLD: 181
U 1960.460 VLD: 63, 64
U 1960.481 ØLD: 182
U 1960.510 HD: 67
U 1960.576 HD: 85, 88, 90, 172
U 1960.713 HD: 39
U 1960.851 VLD: 182
U 1960.866 ØLD: 29
U 1960.886 ØLD: 229, 232
U 1960.925 HD: 115, 148, 212, 221
U 1960.932 SHD: 22, 142
U 1960.1002 HD: 124, 126, 231
ASD 1960 A.210 ØLD: 131
ASD 1960 B.218 VLD: 58

1961

U 1961.1 HD: 202, 218, 220
U 1961.27 HD: 230
U 1961.43 HD: 228
U 1961.167 HD: 57

U 1961.170 HD: 208
U 1961.256 ØLD: 147
U 1961.372 HD: 153
U 1961.415 VLD: 237
U 1961.444 ØLD: 53, 56
U 1961.626 VLD: 229, 231
U 1961.629 ØLD: 176
U 1961.754 HD: 129
U 1961.825 VLD: 29, 53
U 1961.895 HD: 102
U 1961.925 VLD: 132, 202
U 1961.939 VLD: 80
U 1961.1058 VLD: 229
U 1961.1099 ØLD: 117
U 1961.1102 ØLD: 47

1962

U 1962.30 HD: 131, 207
U 1962.181 VLD: 53, 54
U 1962.190 VLD: 23
U 1962.225 ØLD: 131, 207
U 1962.232 ØLD: 27
U 1962.399 ØLD: 237
U 1962.473 HD: 199
U 1962.630 HD: 128
U 1962.654 HD: 93
U 1962.708 VLD: 122
U 1962.894 VLD: 67
U 1962.916 ØLD: 126
ASD 1962 B.8 VLD: 67, 68

1963

U 1963.12 HD: 87, 90, 230
U 1963.73 HD: 53
U 1963.150 HD: 133, 171
U 1963.176 HD: 109
U 1963.206 VLD: 53, 58, 60
U 1963.270 ØLD: 123
U 1963.303 HD: 29, 59, 60, 71, 72, 87
U 1963.329 HD: 100
U 1963.419 VLD: 68, 73
U 1963.442 ØLD: 123
U 1963.627 VLD: 57, 60, 71, 72
U 1963.629 VLD: 176, 177

U 1963.639 VLD: 221
U 1963.806 HD: 20, 86, 90, 230
U 1963.862 ØLD: 53
U 1963.893 HD: 85, 90
U 1963.912 VLD: 70, 97, 232
U 1963.940 ØLD: 29
U 1963.1003 HD: 105
ASD 1963 B.65 VLD: 126
ASD 1963 A.158 ØLD: 57
ASD 1963 B.178 ØLD: 201
ASD 1963 B.219 ØLD: 140
ASD 1963 B.235 VLD: 97
NJA 1963.39: 33

1964

U 1964.1 HD: 18
U 1964.59 HD: 94
U 1964.93 HD: 152, 166
U 1964.184 VLD: 16, 40
U 1964.197 ØLD: 104
U 1964.225 HD: 16
U 1964.242 HD: 16, 188
U 1964.309 VLD: 231
U 1964.316 VLD: 229
U 1964.374 HD: 221, 228
U 1964.414 VLD: 199
U 1964.430 VLD: 202, 203
U 1964.434 VLD: 40, 175
U 1964.467 ØLD: 133
U 1964.545 URD: 230
U 1964.546 URD: 143
U 1964.584 HD: 231, 233
U 1964.602 HD: 85
U 1964.613 HD: 182, 218, 220, 221
U 1964.664 VLD: 47, 179
U 1964.670 VLD: 162
U 1964.738 VLD: 132
U 1964.798 HD: 53
U 1964.806 HD: 99, 104, 135
U 1964.847 VLD: 129
U 1964.865 ØLD: 20
U 1964.867 ØLD: 205
ASD 1964 B.169 ØLD: 125
ASD 1964 B.315 VLD: 125

1965

U 1965.28 HD: 182, 192, 204, 229, 230
U 1965.156 VLD: 67, 68
U 1965.164 VLD: 205
U 1965.183 ØLD: 18, 48
U 1965.192 ØLD: 175
U 1965.242 HD: 47, 176
U 1965.261 HD: 143
U 1965.319 VLD: 230
U 1965.328 VLD: 106
U 1965.357 ØLD: 125, 129, 133
U 1965.444 HD: 131, 230
U 1965.509 VLD: 122
U 1965.511 VLD: 54, 64
U 1965.517 VLD: 30, 236
U 1965.680 HD: 171, 172, 188
U 1965.722 VLD: 72
U 1965.817 ØLD: 204
U 1965.852 HD: 169
ASD 1965 B.98 VLD: 34
ASD 1965 B.234 ØLD: 143

1966

U 1966.90 HD: 27
U 1966.93 HD: 192
U 1966.131 HD: 204
U 1966.142 HD: 125
U 1966.179 VLD: 53, 60, 72, 73
U 1966.195 ØLD: 151
U 1966.285 HD: 16, 49, 149
U 1966.313 VLD: 142
U 1966.394 HD: 17, 39
U 1966.461 VLD: 150
U 1966.463 VLD: 182
U 1966.472 HD: 111
U 1966.561 HD: 125, 132, 133
U 1966.611 VLD: 67, 68, 132
U 1966.631 VLD: 151
U 1966.632 VLD: 64
U 1966.642 ØLD: 130
U 1966.645 ØLD: 74, 113, 114
U 1966.652 ØLD: 48, 230
U 1966.658 ØLD: 103
U 1966.724 SHD: 122

U 1966.840 HD: 236, 237
U 1966.880 VLD: 18
U 1966.903 ØLD: 84
ASD 1966 A.4 VLD: 54
ASD 1966 B.367 VLD: 55
NDS 1966.420: 181
NJA 1966.210: 23
NJA 1966.238: 87
NJA 1966.331: 181

1967

U 1967.2 HD: 19, 123
U 1967.72 HD: 40, 229, 230
U 1967.267 HD: 126, 230
U 1967.299 HD: 18
U 1967.378 VLD: 146
U 1967.387 VLD: 53
U 1967.393 VLD: 181
U 1967.524 HD: 53
U 1967.630 HD: 16, 40, 84
U 1967.660 URD: 151
U 1967.664 SHD: 103
U 1967.706 VLD: 55
U 1967.811 HD: 171
U 1967.828 HD: 90, 162, 171, 172
U 1967.848 HD: 16
U 1967.856 VLD: 125
U 1967.945 VLD: 177
NDS 1967.252: 138
NRT 1967.697: 11, 138

1968

U 1968.65 HD: 18, 197, 201
U 1968.84 HD: 80, 92
U 1968.133 VLD: 49
U 1968.137 VLD: 118
U 1968.217 HD: 227
U 1968.236 HD: 66, 67, 69
U 1968.260 HD: 73
U 1968.268 HD: 16
U 1968.296 HD: 149
U 1968.349 VLD: 163, 199
U 1968.448 HD: 46, 172
U 1968.515 VLD: 237

U 1968.657 ØLD: 86
U 1968.747 HD: 111
U 1968.891 VLD: 68
ASD 1968 B.23 VLD: 111
ASD 1968 B.258 ØLD: 154
ASD 1968 B.294 ØLD: 56
ASD 1968 B.392 VLD: 111

1969

U 1969.82 HD: 129
U 1969.142 HD: 143
U 1969.200 VLD: 229, 230
U 1969.330 HD: 151
U 1969.388 HD: 57
U 1969.459 VLD: 181, 240
U 1969.511 ØLD: 114
U 1969.682 HD: 18, 39
U 1969.702 HD: 151
U 1969.710 HD: 236
U 1969.798 ØLD: 100, 135
U 1969.859 HD: 151, 154
U 1969.896 VLD: 35
U 1969.917 ØLD: 122
U 1969.1004 SHD: 142
ASD 1969 B.126 ØLD: 131
NDS 1969.221: 67
NJA 1969.205: 67
NRT 1969.109: 19

1970

U 1970.161 HD: 86
U 1970.195 VLD: 171, 174, 180
U 1970.212 VLD: 66, 68, 69
U 1970.216 VLD: 149
U 1970.223 VLD: 75
U 1970.261 ØLD: 109, 180
U 1970.403 VLD: 40
U 1970.407 ØLD: 180
U 1970.483 HD: 102
U 1970.491 HD: 27
U 1970.682 ØLD: 143
U 1970.864 ØLD: 57, 58, 65, 66, 72
U 1970.938 ØLD: 66, 67, 69
U 1970.940 ØLD: 100, 114

NDS 1970.173: 61, 66
NJA 1970.258: 61, 66

1971

U 1971.19 HD: 171, 188
U 1971.108 HD: 153
U 1971.141 HD: 46
U 1971.164 VLD: 123
U 1971.214 ØLD: 180
U 1971.262 HD: 101
U 1971.476 HD: 86
U 1971.600 HD: 90, 229, 232
U 1971.672 VLD: 43
U 1971.815 HD: 146
U 1971.817 HD: 150, 151
U 1971.896 VLD: 147

1972

U 1972.82 HD: 146, 149
U 1972.170 VLD: 120
U 1972.208 ØLD: 16
U 1972.252 HD: 204
U 1972.256 HD: 85
U 1972.352 HD: 150
U 1972.440 VLD: 148
U 1972.647 VLD: 150, 152
U 1972.648 VLD: 238
U 1972.664 VLD: 145
U 1972.730 HD: 237
U 1972.809 VLD: 142
U 1972.959 HD: 123
NDS 1972.380: 148
NJA 1972.598: 23
NRT 1972.865: 148

1973

U 1973.1 HD: 18, 86
U 1973.98 HD: 20, 22, 87
U 1973.118 HD: 236
U 1973.199 VLD: 152
U 1973.351 VLD: 228
U 1973.451 HD: 3, 176, 181
U 1973.550 HD: 124, 146, 148, 149
U 1973.584 VLD: 144

U 1973.595 VLD: 81
U 1973.675 HD: 140
U 1973.773 ØLD: 171
U 1973.844 VLD: 23, 192
U 1973.847 VLD: 146
U 1973.872 ØLD: 67, 72
U 1973.877 ØLD: 40, 85, 89
U 1973.913 HD: 238
U 1973.982 VLD: 142
NRT 1973.1268: 23

1974

U 1974.66 HD: 204
U 1974.86 HD: 33, 146
U 1974.91 HD: 18, 94
U 1974.152 HD: 79
U 1974.217 VLD: 150, 163
U 1974.222 VLD: 150, 151
U 1974.224 VLD: 225
U 1974.422 ØLD: 234
U 1974.437 ØLD: 236
U 1974.625 ØLD: 147
U 1974.629 ØLD: 33
U 1974.635 ØLD: 171
U 1974.670 HD: 16, 18, 86, 149
U 1974.672 HD: 111
U 1974.707 HD: 99, 105
U 1974.807 VLD: 27, 105
U 1974.816 ØLD: 18
U 1974.830 ØLD: 19, 176
U 1974.931 VLD: 150
U 1974.934 VLD: 56, 58, 176
U 1974.967 ØLD: 146, 150, 151, 176,
180, 181, 241
U 1974.986 HD: 94
U 1974.1014 HD: 16, 17, 83, 88, 89
U 1974.1062 ØLD: 129

1975

U 1975.158 HD: 153
U 1975.250 HD: 148, 149, 153, 154
U 1975.278 VLD: 148, 149, 154, 184
U 1975.319 ØLD: 146, 189
U 1975.388 HD: 81

U 1975.425 HD: 17, 18, 211
U 1975.463 ØLD: 18, 58
U 1975.492 ØLD: 148, 149
U 1975.504 HD: 17, 33, 141
U 1975.564 HD: 40, 82
U 1975.641 VLD: 150, 151
U 1975.667 ØLD: 72, 73
U 1975.688 ØLD: 146
U 1975.691 ØLD: 184, 236, 237
U 1975.713 HD: 20, 66
U 1975.876 ØLD: 91, 232

U 1975.890 ØLD: 33
U 1975.1083 HD: 171
U 1975.1127 ØLD: 150, 151

1976

U 1976.10 HD: 72
U 1976.82 HD: 23
U 1976.142 HD: 45
U 1976.192 VLD: 146, 149, 154
U 1976.376 HD: 130
U 1976.453 HD: 181, 240, 241

Stikordsregister

- Abnorm adfærd, 99
Accept af risiko, 31 f
À conto erstatning, 236
Adcitation, 222
Adhæsiionsproces, 137
Advarsel, 17, 20, 42
Adækvans, 174 ff
– (børns erstatningsansvar), 58
Affektionsinteresse, 139
Afledet krav, 156 f, 168
Afsavnerstatning, 142 f
Agrarisk skade, 109
Almindelig formueskade, 2
Almindelig leg, 54
Almindeligt børnetilskud, 164
Anonyme fejl, 100
Ansvarsforsikring (et barn er skadevolder), 58 ff, 63 f
– (et barn lider skade), 68 f
– (hos arbejdsgiver), 106 f, 232 f
– (selskabets regreskrav), 227, 229
– (ved motorkøretøjer), 121, 131, 135 f
Ansvarsfrihedsgrunde, 26 ff
Arbejdsgiveransvar, 95 ff
– for det offentlige, 105
– i lejesituationer, 101 f
– i lånesituationer, 101 f
Arbejdsgiverperioden, 167
Arbejdsgivers ansvarsforsikring, 106 f, 232 f
Arbejdsmarkedets tillægspension, 164
Arbejdstagerens erstatningsansvar, 106 f
Arrangørers ansvar, 17, 46
Arv (erstatningskrav falder i arv), 239 ff
Atomanlæg, 120
Bedsteforældres ansvar, 70 ff
Bedækning, 109, 113
Begravelseshjælp, 152, 168
Begravelsesudgifter, 151 f
Beruset motorvognsfører, 33
Betydelig simpel uagtsomhed, 229
Bevisbyrde (almindeligt culpaansvar), 49
– (egen skyld), 196
– (omlægning), 90, 121
Blindhed, 49
Bonus pater familias, 36
Bonusret, 226
Bugsering, 123
Børnehavers ansvar, 70 ff
Børnetilskud, 164
Børns erstatningsansvar, 51 ff
Både/og-situationen, 187
Casuel årsagsfaktor, 185 f
Causus mixtus cum culpa, 175
Chokskader, 181
Common employment, 100
Compensatio culpa, 190
Conditio sine qua non, 172
Culpa, 35 ff
Dagpenge, 166
Dagplejemødres ansvar, 70 ff
Deliktsansvar, 1
Delskade, 141
Dobbeltkravslæren, 209
Driftstab, 142 f
Døvhed, 49
Efterbetaling, 238
Egenskyld, 190 ff
– (børn), 66 ff
– (præsumptionsansvar), 130 f
Ekstraarbejde, 145
Enkeltkravslæren, 209
Enkepension, 162

Enten/eller-situationen, 185
 Erstatning til forbrydelsers ofre, 9

 Faglig fejl (FAL § 25), 230, 232
 Farlig bedrift, 77, 89 f
 – leg, 55 f
 Fast ejendom, 18
 – (dårlig fundering), 81
 – (udgravning), 80 ff
 Fjernvarmeledning, 86
 Flere erstatningspligtige, 211 ff
 – skadevoldere, 211 ff
 Flitsbue, 72
 Folkepension, 163
 Forfaldstid (erstatningskravets forfaldstid), 235 f
 Forhøjet bømetilskud, 164
 Forlystelsesindretninger, 83, 93
 Forsinket uddannelse, 146
 Forskriftsovertrædelse, 38 ff
 Forstyrrelse af stilling og forhold, 154
 Forsæt, 36
 Forsørgertab, 149 ff
 Fortove, 16, 18
 Forældelse, 236 ff
 Forældres ansvar, 70 ff
 Frivillig (privat) hjælp, 170
 Funderingsfejl (fast ejendom), 81
 Fysiske defekter, 48 f
 Færdig skade, 183 f
 Færdselsbaner, 18, 86 f
 Følgeskader, 143, 177, 180 ff

 Gensidig skadeforvoldelse, 208 f
 Glideskader, 16
 Gnistskader, 117
 Godsbefordring (jernbaner), 117
 – (luftfart), 119, 202
 – (motorkøretøjer), 125 f, 202
 – (skibe), 202
 Grov uagtsomhed, 228
 Grusningspligt, 16
 Gæstebudsskader, 46 f
 Gårdspladser, 122

 Helbredelsesudgifter, 144
 Hjemmehjælp, 169
 Hospitalers erstatningsansvar, 90, 172
 Hotellers ansvar for automobiler, 104, 134, 135
 Hovedskyld, 213, 218
 Hovedårsag, 178, 213
 Hunde, 114 f
 Hundeslagsmål, 115, 202
 Husbondansvar (se Principalansvar)
 Husdyr, 108 ff
 Husmoderafløsning, 169

 Identifikation (se Passiv identifikation)
 Ikke-betydelig simpel uagtsomhed, 229
 Ikke-økonomisk skade, 152, 241
 Ildspåsettelse (børn), 57, 73
 Indirekte skadelidte, 21 f
 Indkørsler, 122
 Initialskade, 177
 Integritetskrænkelse, 2
 Interessentskab, 215
 Invalidepension, 160 f
 Invaliditet, 147 ff

 Jernbaner, 116 f

 Kabelskader, 23
 Kausalitet, 171 ff
 Kiropraktorbehandling, 144
 Kompensationsløsninger, 155
 Kompositionssystemet, 4
 Konkurrerende skadesårsager, 183 ff
 Kreditorforfølgning mod erstatningskrav, 239 ff
 Kumulationsløsning, 155
 Kumulerede fejl, 100
 Kørselsuheld (begreb), 124
 Kådhedshandlinger, 47, 103

 Lamhed, 49
 Legeskader (børn), 54 ff
 Lempelse af erstatningsansvar, 223 ff
 Lidelse, 154

Livsforsikring, 151, 233 f
 Lovlig retshåndhævelse, 27
 Lovpligtig regres, 136
 Lovpligtig ulykkesforsikring, 158 f, 234
 Luftbøsser, 72
 Luftfart, 118
 Lyde, 153
 Lydighedspligt, 45
 Lægeattester, 144
 Lægers erstatningsansvar, 46, 172

Materialesvigt (maskiner og apparater)
 84 f
 Materielle fejl (præsumptionsansvaret
 ifølge færdselsloven), 128 f
 – (strikt ansvar), 82 ff
 Medvirken, 213
 Mekanikere (se Værksteder)
 Mergelbaner, 118
 Militærøvelser, 87
 Minimumsalder for pålæggelse af
 erstatningsansvar, 60
 Motordrevet køretøj (begreb), 123
 – (udlejet), 133
 – (udlånt), 132
 Motorkøretøjer, 121 ff

Naboskader, 80 ff, 88
 Negotiorum gestio, 29
 Nuklear skade, 120
 Nødret, 28
 Nødværge, 26

Objektive ansvarsfrihedsgrunde, 25 ff
 Objektivt ansvar (se Strikt ansvar)
 Omvendt bevisbyrde, 90, 121 ff
 Overarbejde, 145
 Overdragelse af erstatningskrav, 239 ff

Parkerede motorkøretøjer, 123
 Passagerer (jernbaner), 116 f
 – (luftfart), 119, 202
 – (motorkøretøjer), 125, 202
 – (skibe), 202

Passiv identifikation, 200 ff
 – (børn med forældre), 74 f
 Pelsdyr, 179, 193
 Pengemangel, 138
 Pension (knyttet til ansættelses-
 forholdet), 157
 Pensionstillæg, 160
 Personskade, 3
 – (erstatningsberegning), 143 ff
 – (erstatning til indirekte skade-
 lidte), 24
 Pifingerskader (børn), 57
 Piloteringsskader, 80 ff
 Politimyndighed, 27
 Principalansvar, 95 ff
 – for det offentlige, 105
 – i lejesituation, 101 f
 – i lånesituation, 101 f
 Professionsansvar, 46
 Prorata-ansvar, 187
 Præsumptionsansvar, 90, 121 ff
 – (egenskyld), 204 f, 207 f
 – (flere skadevoldere), 219 f
 Psykisk afvigende personer, 48, 197
 – medvirken, 185

Regres (forsikringsselskabers regres)
 136 f, 225 ff
 – (solidariske skadevoldere), 214 ff
 Regresaftaler (forsikringsselskabernes)
 205
 Renter, 238
 Retshåndhævelse, 27
 Retsstridighed, 25 f
 Revalidering, 169
 Risikoovertagelse, 31 ff
 Roebaner, 118

Sameje, 215
 Sammensatte skadesårsager, 187 ff
 Samtykke, 29
 Schutzzweck, 39 f
 Selskabeligt samvær, 46 f
 Selvforsikring, 226

Selvmord, 181
 Selvrisiko, 226
 Selvstændigt virkende tredjemands fejl
 91 f, 98
 Skadelidtes medvirken, 190 ff
 Skibe, 116
 Skolers ansvar, 70 ff
 Skærpet ansvar, 76 ff
 Sociale ydelser, 158 ff
 Solidarisk ansvar, 212 ff
 Sportsudøvelse, 46
 Sprængninger, 87
 Stilladsfejl, 83 f
 Stjålne motorkøretøjer, 135
 Strikt ansvar, 76 ff
 – (egenskyld), 205 f, 208
 – (flere skadevoldere), 220 f
 Stærkstrøm, 119 f
 Summaforsikring, 233
 Svie og smerte, 154
 Svinkeærinder, 103
 Sygdomsanlæg (hos skadelidte), 187 ff
 Sygesikring, 165 f
 Sædvane, 41
 Særligt børnetilskud, 165
 Særligt følsomme goder, 179, 193

 Tabsbegrænsning, 138, 192
 Tabt arbejdsfortjeneste, 144 ff
 Tilfældig samvirken, 212
 Tilsyn med børn, 70 ff
 Tingsskade, 3
 – (erstatningsberegning), 139 ff
 – (erstatning til indirekte skade-
 lidte), 22

 Tjenestepligt, 45
 Tort, 153
 Totalskade (driftstab), 142 f
 – (værditab), 139 f
 Tvangslods, 96

 Uagtsomhed, 36 ff
 Udgravningsskader, 80 ff, 92 f
 Udrykningskøretøjer, 29
 Ulempe, 153
 Ulykkesforsikring (privat), 151, 233 f
 Underforsikring, 226
 Underholdshjælp, 168
 Unladelser, 15 ff
 Unldadt advarsel, 17, 20, 42
 Ungdomsydelse, 165
 Uvedkommende personer, 32, 47, 193 f

 Vansir, 153
 Varige bygningsmangler (selvstændigt
 virkende tredjemands fejl), 94
 Veje, 18, 86 f, 93
 Vilde dyr, 113
 Vuggestuers ansvar, 70 ff
 Værditab, 139 ff
 Værksteder m.v.'s ansvar for auto-
 mobiler, 104, 133 f, 135

 Ægtefællers erstatningspligt over for
 hinanden, 15

 Årsagsforbindelse, 171 ff
 Årsagskonkurrence, 183 ff